

Masarykova univerzita
Filozofická fakulta

Jan Radimský

**Verbo-nominální predikát
s kategoriálním slovesem**

Habilitační práce

Lingvistika konkrétních jazyků – románské jazyky

Brno

2010

Prohlašuji, že jsem habilitační práci vypracoval
samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

.....
Podpis autora práce

Poděkování

Za pečlivé pročtení rukopisu, cenné kritické připomínky a inspirativní diskuse bych rád poděkoval panu prof. PhDr. Petru Karlíkovi, CSc. z Filozofické fakulty MU v Brně a panu doc. RNDr. Vladimíru Petkevičovi, CSc. z Filozofické fakulty UK v Praze.

Tato práce by nemohla vzniknout bez konzultací s mnoha dalšími kolegy, kterým bych chtěl touto cestou také poděkovat. Patří k nim zejména Amr H. Ibrahim, Colette Feuillard, Michele De Gioia, Ignazio Mirto, František Štícha, Pavel Štichauer a Grażyna Vetulani.

Obsah

Seznam zkratk	7
Úvod	8
I. Metodologie výzkumu verbo-nominálního predikátu	10
I.1. Přehled klíčových metod	10
I.2. Lexikogramatický přístup	11
I.2.1. Principy lexikogramatické metodologie	11
I.2.2. Kategoriální slovesa a redukční test	13
I.2.3. Dvojí analýza	16
I.2.4. Sémantické predikáty	17
I.2.5. Metodologie „objektových tříd“	20
I.2.5. Shrnutí přínosu Lexikogramatické školy	22
I.3. České práce o kategoriálních slovesech	24
I.3.1. Přehled pramenů	24
I.3.2. Frazeologické a stylistické hledisko	24
I.3.3. Analytické predikáty ve dvourovinné valenční syntaxi	27
I.3.4. Slovenské studie o VNP	30
I.3.5. VNP ve funkčně–generativním popisu	32
I.3.6. Shrnutí k českým a slovenským pramenům	33
I.4. Italské práce o verbo-nominálním predikátu	35
I.4.1. Přístupy italské lingvistiky k VNP	35
I.4.2. Lexikogramatické studie v italské lingvistice	35
I.4.3. Verbo-nominální predikát v paradigmatu objektových tříd	36
I.4.4. Verbo-nominální predikát v relační gramatice	44
I.4.5. Frazeologický přístup	50
I.4.6. Shrnutí k italským pramenům	52
I.5. Metodologické základy pro výzkum verbo-nominálního predikátu	53
II. Predikativní jméno	56
II.1. Predikativnost jmen a tvoření VNP	56
II.2. Lexikální morfologie predikativních jmen: nominalizace	57
II.2.1. Jména odvozená vs. neodvozená	57
II.2.2. Pluralita forem i funkcí	58
II.2.3. Česká deverbativa	60
II.2.4. Verbální substantiva a dějová jména ve VNP	63
II.2.5. Jména deadjektivní	70
II.2.6. Dějová jména neodvozená	71
II.3. Syntaktická stránka predikativních jmen	71
II.3.1. Valenční a intenční pole	71
II.3.2. Subjektový a objektový argument	75
II.3.3. Kauzátor	77

II.3.4. Závěry.....	79
II.4. Flexivní morfologie predikativních jmen.....	81
II.4.1. Gramatické kategorie predikativních jmen.....	81
II.4.2. Počitatelnost a číslo.....	81
II.4.3. Lexikální aspekt (aktionsart).....	83
II.4.4. Počitatelnost a aspekt jména ve VNP.....	85
II.4.5. Návrh typologie.....	87
II.5. Sémantická stránka predikativních jmen.....	89
II.5.1. Sémantické vlastnosti predikativních jmen.....	89
II.5.2. Konkrétní jména predikativní.....	90
II.5.2.1. Dva typy polysémie.....	90
II.5.2.2. Oddělená aktualizace významů.....	91
II.5.2.3. Souběžná aktualizace významů.....	93
II.5.2.4. Problematické případy souběžné aktualizace: <i>dopis, rozsudek</i>	97
II.5.3. Rezultativa ve VNP.....	98
II.5.4. K <i>sémantickým typům</i> predikativních jmen.....	102
II.6. Závěry.....	104
III. Kategoriální sloveso.....	106
III.1. Sloveso v kategoriální funkci.....	106
III.2. Variabilita kategoriálních sloves v lexikogramatickém popisu.....	107
III.3. Variabilita českých kategoriálních sloves.....	112
III.3.1. Základní, konverzní, nenominativní a kauzativní struktury.....	112
III.3.2. Povahodějové a stylistické varianty.....	115
III.3.3. Skalární desémantizace kategoriálního slovesa.....	118
III.3.4. Závěry.....	122
III.4. Distribuce kategoriálních sloves.....	124
III.4.1. Kauzativní kategoriální slovesa.....	125
III.4.2. Kategoriální slovesa nenominativního typu.....	128
III.4.3. „Generická“ kategoriální slovesa <i>provést, provádět</i>	136
III.4.4. Kategoriální slovesa větného vzorce transmise.....	138
III.4.5. Funkce kategoriálního slovesa <i>mít</i>	142
III.4.6. Sponové sloveso <i>být</i>	149
III.4.7. Ke kategoriálním slovesům s menší kolokabilitou.....	151
III.4.8. Mezery v paradigmatech.....	151
III.5. Závěry.....	153
IV. VNP jako analytický predikát.....	155
IV.1. Úvod.....	155
IV.2. Syntakticko-sémantické vlastnosti VNP.....	155
IV.2.1. K syntaktické analýze VNP.....	155
IV.2.2. VNP a syntetický verbální ekvivalent.....	156
IV.2.3. Kompozicionalita významu.....	158
IV.2.4. Pronominalizace predikativního jména a tázací věty.....	160

IV.2.5. Omezená nominalizace kategoriálního slovesa	161
IV.2.6. Blokování synonymických paradigmat.....	162
IV.2.7. Rozvíjení adjektivy a adverbii	164
IV.2.8. Sdílení valenčních prvků, neprojektivní konstrukce	166
IV.2.9. Místo VNP v syntaxi.....	169
IV.3. Uplatnění VNP v promluvě.....	169
IV.3.1. VNP jako komplexní predikátor	169
IV.3.2. Vyjádření kategorií v rámci VNP	170
IV.3.3. Vid a povaha slovesného děje.....	170
IV.3.4. VNP na stylistické a textové rovině.....	176
IV.4. Závěry	178
Závěr	180
Použitá literatura	185
Résumé (français).....	192

Seznam zkratek

Následující seznam zahrnuje zkratky, které nejsou v lingvistice všeobecně rozšířené.

ČNK	Český národní korpus
D, H, R	slovesa větných vzorců <i>dare</i> (D), <i>habere</i> (H), <i>recipere</i> (R)
f	funkční překlad (překlad, který významem neodpovídá originálu, ale ukazuje analogický syntaktický jev v češtině)
N _{konkr.}	konkrétní substantivum
N _{pred.}	predikativní substantivum
PSD	povaha slovesného děje
SN	jmenná fráze
SP	předložková fráze
SV	slovesná fráze
V _{kat.}	kategoriální sloveso (tj. sloveso plnící kategoriální funkci)
V _{kauz.}	kategoriální sloveso kauzativního typu
VNP	verbo-nominální predikát s kategoriálním slovesem
V _{pred.}	predikativní sloveso

Úvod

Analytické predikáty (či predikátory) typu *provést analýzu, mít strach, dát radu* nebo *vynést rozsudek* nejsou v bohemistice jevem tematizovaným: vůči ostatním verbo-nominálním spojením bývají vymezeny neostře a nemají ani zavedené terminologické označení. Jinak je tomu v lingvistické tradici jazyků germánských (zejm. angličtina, němčina) a románských (zejm. francouzština), kde vznikly různé přístupy s velmi bohatou bibliografií k tomuto tématu.

Předkládaná práce vychází z metodologie francouzské Lexikogramatické školy (fr. *Lexique-Grammaire*), která vytvořila ucelenou metodologii pro popis tohoto typu analytických predikátů, nazývaných *jmenné predikáty s podpůrným slovesem* (*prédicats nominaux à verbe support*). Od sedmdesátých let 20. století byla tato metodologie aplikována především na francouzštinu, méně již na další jazyky románské a na některé jazyky exotické. Aplikace na slovanské jazyky – až na drobné výjimky – dosud provedeny nebyly. Tyto výzkumy, prováděné často formou kvalifikačních magisterských a doktorských prací na vybraných francouzských univerzitách, mívají popisné cíle v tom smyslu, že lexikogramatickou metodologii (resp. metodologii *objektových tříd*, která z ní vychází) důsledně přebírají takovou, jaká je, a na daný jazyk ji aplikují mechanicky.

Cíle našeho výzkumu byly jiné a směřovaly především k metodologickým aspektům problému, kde vidíme dvě důležité otázky: (1) Nabízí lexikogramatický přístup solidní a konzistentní bázi pro výzkum analytických predikátů? (2) Lze touto metodou adekvátně popsat také češtinu, tedy jazyk od francouzštiny geneticky i typologicky odlišný?

V úvodní kapitole této práce přinášíme kritický přehled lexikogramatické metodologie s cílem představit její východiska a principy, konfrontovat ji s alternativními popisy analytických predikátů v italianistice a bohemistice a upozornit na její silné i slabé stránky. Naše koncepcí *verbo-nominálního predikátu s kategoriálním slovesem* vychází z původní metodologie lexikogramatické, ale od francouzských výzkumů se v některých ohledech liší. Hlavní rozdíly spočívají především ve způsobu, jakým jsou shromažďována a zpracovávána data: při excerpcích postupujeme od predikativního jména ke kategoriálnímu slovesu a vyhledáváme data v reálných kontextech v Českém národním korpusu. Tyto – na první pohled ryze technické – parametry mají své teoretické důvody a mají také, jak se ukázalo, nezanedbatelné teoretické důsledky.

Zvolený přístup si vyžádal především mnohem detailnější analýzu jmenné složky analytického predikátu (tj. predikativního jména), než jakou nabízejí práce lexikogramatické. Ta je předmětem druhé kapitoly práce. Lexikální morfologie češtiny nabízí v tomto směru ve srovnání s románskými jazyky podnětný materiál, který problematizuje lexikogramatické pojetí predikativních jmen a jehož teoretické uchopení lze zpětně v románských jazycích s výhodou uplatnit.

Při analýze kategoriálních sloves ve třetí kapitole jsme se rovněž pokusili nejen aplikovat poznatky francouzských badatelů, ale také vysvětlit některé z jevů stojících dosud na periférii zájmu. Proto jsme nepoužili kvantitativní sběr dat do binárně (ev.

ternárně) kódovaných „syntaktických tabulek“, které tradičně tvoří podstatnou část lexikogramatických studií, ale zaměřili jsme se na kvalitativní analýzu a interpretaci autentického jazykového materiálu.

Závěrečná čtvrtá kapitola syntetizuje syntakticko-sémantické vlastnosti analytických predikátů a hledá systémové důvody, které ovlivňují jejich uplatnění v promluvě.

Po terminologické stránce jsme se drželi zásady používat v co největší míře pojmů v češtině zavedených, tj. nevytvářet bezdůvodně terminologii novou, a být v rámci celé práce terminologicky konzistentní i v případech, kdy odkazujeme na autory pracující s jiným pojmovým aparátem (na což ovšem vždy upozorňujeme). Pro analytický predikát jsme proto – s ohledem na jeho vnitřní strukturu – zvolili termín *verbo-nominální predikát*, pro jeho slovesnou složku pojem *kategoriální sloveso*¹ (stojící do jisté míry v opozici ke slovesu *sponovému*) a pro složku jmennou *predikativní jméno*. Zkratka *VNP*, v práci hojně užívaná, odkazuje výhradně na *verbo-nominální predikát s kategoriálním slovesem*, neboť problematikou predikátů se slovesem sponovým jsme se blíže nezabývali.

Veškeré citace a příklady z francouzštiny a italštiny jsou v textu systematicky překládány do češtiny, a to nejen kvůli čtenářskému pohodlí – překlad je zde totiž chápán jako jedna z metod interpretace a konfrontace. U některých příkladů jsme použili tzv. funkční překlad (označený písmenem „f“ v závorce a doplněný standardním překladem v poznámce), který ukazuje analogický jev v češtině na materiálu s významem více či méně posunutým oproti originálu.

---

¹ Termín *kategoriální sloveso* užívá akademická *Mluvnice češtiny* (Daneš F., Grepl M., Hlavsa Z., 1987) a další významné referenční příručky jako *Skladba češtiny* (Grepl M., Karlík P., 1998) a *Encyklopedický slovník češtiny* (Karlík P. et al., 2002a). Proto jsme mu dali přednost před kalkem *podpůrné sloveso*, resp. před alternativními termíny *funkční sloveso* (navazující na německou tradici popisu), *operační sloveso* aj.

I. Metodologie výzkumu verbo-nominálního predikátu

I.1. Přehled klíčových metod

K problematice verbo-nominálního predikátu s kategoriálním slovesem (VNP) v italském a českém jazyce existuje velmi omezený počet lingvistických prací. *Encyklopedický slovník češtiny* (Karlík P. et al., 2002a:340) uvádí pouze čtyři klíčové články k tématu „analytického predikátu“ (Čermák F., 1974; Macháčková E., 1983; Macháčková E., 1994; Vlková V., 1990); texty Evy Macháčkové však ve skutečnosti vycházejí z mnohem rozsáhlejší kandidátské práce této autorky (Macháčková E., 1979), jež je nejpodrobnější analýzou daného problému pro češtinu vůbec. Problematika kategoriálních sloves je krom toho alespoň ve stručnosti zmíněna v referenčních gramatikách, např. v *Mluvnici češtiny* (Daneš F. et al., 1987:23–24) a ve *Skladbě češtiny* (Grepel M., Karlík P., 1998:28, 222); z českých romanistických autorů se problematice věnoval zejména Jan Šabršula (1962).

Také v italské lingvistice najdeme vedle několika článků a dílčích studií pouze jednu monografii pojednávající systematicky o VNP (Cantarini S., 2004). Referenční *Grande grammatica italiana di consultazione* (Renzi L. et al., 2001) se o tématu zmiňuje jen okrajově, běžné italské gramatiky středního rozsahu se o VNP ani o kategoriálních slovesech nezmiňují. Specifický metodologický přínos pro italštinu pak představují studie o slovese *fare* (*dělat*) Nunzia La Fauciho a Ignazia Mirta (zejm. La Fauci N., Mirto I., 2003).

Nepoměrně bohatší zdroje pro výzkum VNP nabízejí naproti tomu lingvistiky jiných jazyků. V románských zemích, zejm. ve Francii, se na výzkum VNP specializuje tzv. *Lexikogramatická jazykovědná škola* (fr. *Lexique-Grammaire*), z níž se postupně vydělila metodologie *objektových tříd* (fr. *classes d'objets*). V rámci těchto škol založených na transformační gramatice vznikly desítky prací o VNP nejen ve francouzštině, ale i v dalších jazycích. V anglosaských zemích existuje bohatá tradice navazující zejména na studii Raye Cattela (1984) *Composite predicates in English*, která vychází z generativní teorie řízení a vázání (*Government & Binding theory*). Německá lingvistika pak nabízí velké množství studií, jejichž úhelným kamenem je studie Petera von Polenze (1963) o „funkčních slovesech“ (*Funktionsverben im heutigen Deutsch*).

Třebaže uvedený přehled je do jisté míry schematický a zjednodušující, lze na jeho základě konstatovat, že francouzská podpurná slovesa (*verbes supports*), anglická *light verbs* a německá slovesa funkční (*Funktionsverben*) nejsou jen různým pojmenováním pro kategoriální aktualizátory predikativních jmen v různých jazycích, ale že jde o pojmy odrážející zcela různé metodologické přístupy.² Analýza a konfrontace těchto

---

² I v samotné Francii najdeme ohniska výzkumu „podpurných sloves“ (*verbes supports*), která přímo čerpají z metodologie anglosaské (takový přístup volí např. Anne Abeillé a Danièle Godard, jež jsou koordinátorkami projektu dosud rozpracované Velké francouzské gramatiky). Kvantitativně však ve srovnání s Lexikogramatickou školou představují jen malý zlomek prací.

metodologií není a nemůže být předmětem této studie – jak z důvodů prostorových (bibliografie pro každou z uvedených metodologií čítá stovky položek), tak z důvodů funkčních, neboť příslušný teoretický rámec je vždy velmi úzce svázán s charakteristikami a parametry popisovaného jazyka. V otázce teoretického rámce se proto omezíme na kritickou analýzu francouzské metodologie Lexikogramatické školy, která je s výzkumem románských jazyků svázána nejvíce. Dále provedeme metodologické zhodnocení prací o italském i českém jazyce a budeme je konfrontovat s metodou lexikogramatickou, což nám ve výsledku umožní navrhnout výzkumnou koncepci VNP vhodnou pro zkoumání nejen jazyků románských, ale i češtiny.

I.2. Lexikogramatický přístup

I.2.1. Principy lexikogramatické metodologie

Podobně jako je generativní gramatika spjata se jménem Noama Chomského, Lexikogramatickou školu (fr. *Lexique-Grammaire*) jako komplexní metodu popisu jazyka navrhl francouzský lingvista Maurice Gross (1934–2001). Oba byli žáky Zelliga S. Harris na *University of Pennsylvania*, u zrodu obou teorií tedy stála transformační gramatika. Zde však podobnost obou teorií končí. M. Gross se s Chomského generativismem již od počátku rozchází, zásadní zlom zde patrně představuje text *On the Failure of Generative Grammar* (Gross M., 1979). M. Gross vytýká Chomskému především materiálově neukotvenou spekulativnost; lexikogramatická metoda bude naopak vyžadovat systematický sběr jazykových dat a své závěry bude stavět na co největším možném množství jazykového materiálu.³

Tento – na čas a lidskou sílu náročný – program začal M. Gross realizovat v laboratoři LADL⁴ na univerzitě *Paris VII* už počátkem sedmdesátých let. Základní prací, která shrnuje principy lexikogramatické metody, je Grossova dizertační práce o kompletivních konstrukcích z roku 1969, která vyšla v sedmdesátých letech pod názvem *Méthodes en syntaxe* (Gross M., 1975). Úhelným kamenem Grossovy teorie je přesvědčení, že nelze oddělit studium gramatiky (jakožto „pravidelného“ systému) od studia lexika, které bylo tradičně považováno za zdroj nepravidelností (odtud také název *lexique-grammaire*). M. Gross tvrdí (a jeho empirické výsledky to potvrzují), že každé gramatické pravidlo je úzce spojeno s konkrétním lexikálním materiálem, na který je aplikujeme. Z toho vyplývá, že za základní jednotku jazykového studia musíme považovat jednoduchou větu, v níž teprve spojení gramatické složky s konkrétním lexikem dává vzniknout významu.⁵ Jednoduchá věta se tak stává minimální jednotkou lexikogramatické syntaxe i sémantiky. Tento přístup umožní do jisté míry formalizovat polysémii přirozeného jazyka, která je podle Grossových

---

³ Podle M. Grosse (1975:9–10) je mylné se domnívat, že by jakákoli (tj. i jazykovědná) teorie mohla predikovat mnohem větší množství jevů, než jaké vedlo k vypracování teorie samé; každá teorie se proto musí zakládat na systematickém sběru dat. Nesdílí s Chomským ani přesvědčení, že jazyková kreativita je otázkou rekurzivních pravidel (Gross M., 1975:18).

⁴ *Laboratoire d'automatique documentaire et linguistique*.

⁵ Srov. M. Gross (1975:20) a B. Lamiroy (1998:10–12), v italštině pak S. Vietri (2004:29–31).

výzkumů značná: např. na jedno sloveso připadají v průměru dva významy.⁶ Experimentální metodou pro studium jednoduchých vět je podle M. Grosse (1975:19–22) „test přijatelnosti“ (fr. *test de l'acceptabilité*, tj. v zásadě test „gramatické přijatelnosti“, gramatičnosti) jednotlivých větných konstrukcí (forem). Test provádí lingvista na základě introspekce a ve sporných případech – uvádí autor – vždy existují faktory, které lingvistovi o přijatelnosti dané konstrukce umožní rozhodnout jednoznačně. Statistické ověřování reálných výskytů forem v korpusu M. Gross (1975:24) odmítá. Všiměme si, že v tomto bodě se lexikogramatická škola s generativní gramatikou shoduje a zde vidíme také její hlavní metodologické limity. Soudíme, že je-li možné jazykové konstrukce kódovat binárně jako přijatelné – nepřijatelné, nelze toto kódování zakládat na introspekci nereprezentativního vzorku mluvčích; sdílíme zde Mathesiovu hypotézu (Mathesius V., 1911), podle které lze hranice synchronní dynamiky jazykových konstrukcí vytyčit statistickými metodami na základě reálných jazykových dat (tj. dat získaných na základě korpusu).

Velké množství různých větných konstrukcí lze podle M. Grosse (1975:27–30) v lingvistickém modelu redukovat prostřednictvím transformačních pravidel, která umožňují zachytit pravidelné vztahy mezi konstrukcemi. Dosáhneme tak vyšší úspornosti modelu, avšak každé transformační pravidlo lze aplikovat pouze na přesně definovaný typ jednotek: např. pasivní transformaci lze aplikovat jen na některé tranzitivní konstrukce. Pojem „transformace“ chápe M. Gross jako pravidelný vztah mezi dvěma jazykovými konstrukcemi, tj. vlastně ve smyslu Harrisovy hypotézy, podle níž je metajazyk integrální součástí jazyka (srov. Ibrahim A., 2007:4). Při transformaci může podle M. Grosse dojít pouze k odpadnutí synsémantických jednotek; jiný typ manipulace s jazykovým výrazem autor za transformaci nepovažuje (tj. nesmí dojít k přidání synsémantik⁷ či k odpadnutí/přidání autosémantik).

S více než dvacetiletým odstupem shrnuje výsledky práce jeho laboratoře Béatrice Lamiroy (1998) v příspěvku *Le lexique-grammaire, essai de synthèse*, detailní soupis související bibliografie pořídil Christian Leclère (1998).⁸ Byl vytvořen detailní syntaktický popis francouzských sloves (Gross M., 1968), jmen (Gross M., 1986) a dalších slovních druhů. Práce Lexikogramatické školy se následně soustředila na

---

⁶ Béatrice Lamiroy (1998:11) připomíná, že i v generativní gramatice docházelo postupně ke stále větší integraci lexikální složky do systému, a sice s lexikální hypotézou, později pak s principem projekce a theta-kritériem. Přes tuto paralelní tendenci však zůstávají oba modely radikálně odlišné. V jiném textu ukazuje Jan Kořenský (2002), že v průběhu dvacátého století dochází k progresivnímu bližování lexikální a syntaktické složky prakticky ve všech jazykových modelech. Pro současnou generativní gramatiku, rozštěpenou na proud lexikalistický a nelexikalistický, to však již neplatí.

⁷ Při pasivizaci např. dochází ve francouzštině k přidání synsémantik (pomocné sloveso „être“ a předložka „par“ pro vyjádření původce děje), tj. nešlo by o transformaci v tomto smyslu. Avšak při inverzním procesu (pasivum > aktivum) dochází pouze k odpadnutí těchto synsémantik (a žádná nová přidána nejsou), proto podle M. Grosse (1975:28) v obou případech o transformaci jde.

⁸ Aktualizovaná verze bibliografie je dostupná na stránkách univerzity v Marne-la-Valée: <http://ladl.univ-mlv.fr/> Na tomto pracovišti velká část vědců z LADL našla uplatnění po zrušení domovské laboratoře. Vedle lingvistů zde pracují také odborníci na informatiku, neboť lexikogramatické výzkumy jsou od počátku úzce svázané s počítačovým zpracováním jazyka.

několik tematických okruhů, z nichž nejdůležitější jsou: kategoriální slovesa (*verbes supports*) a predikativní jména, frazeologismy a přísloví, jmenná kompozita, objektové třídy, elektronické slovníky a automatické zpracování přirozeného jazyka. Nás budou dále zajímat pouze práce o kategoriálních slovesech a predikativních jménech.

I.2.2. Kategoriální slovesa a redukční test

Východiskem pro analýzu verbo-nominálních predikátů v lexikogramatickém rámci byl pojem slovesného operátoru (angl. *operator*), zavedený Z. S. Harrisem (1970, 1964⁹) v rámci studia nominalizace. Harris popisuje nominalizaci nikoli jako vztah mezi dvěma lexikálními jednotkami (V – N) či frázemi (VP – NP), ale jako (neorientovaný) vztah mezi dvěma větami:

He studies eclipses.
*He makes studies of eclipses.*⁹

Sloveso *make* zde Harris považuje za slovesný operátor, který poskytuje jmennému predikátu „podporu“ (*support*) – odtud pak pozdější francouzský termín *verbe support* (podpůrné sloveso). Terminologie pro označování Harrisova operátoru se tedy vyvíjela, samotný pojem *verbe opérateur* dostal později ve francouzské lingvistice jiný význam¹⁰; v zájmu terminologické koherence budeme proto v této práci nadále používat zavedený český termín *kategoriální sloveso*.

Lingvistika 70. let, jak si všímá ve svém kritickém přehledu P. Samvelian (1995), hledala cesty, jak vysvětlit rozdílné vlastnosti slovesa a odpovídajícího deverbálního substantiva na úrovni valenční a intenční struktury. Harrisovo řešení pomocí kategoriálních sloves tento problém obchází tím, že vlastnosti deverbálního (či obecně dějového) substantiva neodvozuje ze slovesa, ale z odpovídající konstrukce $V_{\text{kat.}} + N_{\text{pred.}}$ (a) prostřednictvím dvou transformací – relativizace (b) a následného odstranění kategoriálního slovesa (c), jak je zřejmé z následujícího příkladu¹¹ (pro češtinu ještě doplníme transformaci subjektového argumentu na přídavné jméno přivlastňovací – d):

- (a) *Lukáš chová úctu k Marii.*
- (b) *Úcta, kterou Lukáš chová k Marii.*
- (c) *Úcta Lukáše k Marii.*
- (d) *Lukášova úcta k Marii.*

Tento postup skýtá několik výhod. Především umožňuje popsat chování i takových dějových substantiv, která nemají odpovídající syntetické sloveso (např. *naděje*, *mít naději* – *nadějovat; sloveso *doufat* postrádá morfologickou příbuznost se jménem *naděje*). Umožňuje také (v řadě případů) vysvětlit předložky, kterými jsou argumenty jména připojeny (*X chová úctu k Y*; *úcta k Y*). Nevýhodou pak je, že ne pro každé dějové substantivum se podařilo najít odpovídající konstrukci s kategoriálním

⁹ Z.S. Harris (1970:487–488). Srov. též J. Giry-Schneiderová (1978b) a P. Samvelian (1995:40).

¹⁰ Srov. A. H. Ibrahim (2000).

¹¹ Podle Polleta Samveliana (1995:42). Viz též shrnutí, které podává Maurice Gross (1996c:8–9).

slovesem, což je námitka, která se objevuje i ve výzkumech současných (pro polštinu srov. např. Vetulani G., 2000). Absence konstrukcí s kategoriálním slovesem bývá konstatována zejména u vymezeného okruhu dějových jmen (zejm. jmen označujících pohyb a duševní procesy¹²) a v řadě případů i pro tato jména obvykle kategoriální aktualizátory nalézt lze – mají však jinou syntaktickou podobu. Další Samvelianova kritika (Samvelian P., 1995:43–45) směřuje k faktu, že konstrukce s kategoriálním slovesem a jmenné syntagma bez kategoriálního slovesa nemají stejné aspektové vlastnosti. To představuje pro čistě transformační model problém; my však docházíme k závěru, že formální vyjádření aspektové sémantiky není v rámci verbo-nominálního predikátu přesně lokalizováno (srov. Radimský J., 2009a), a pokusíme se tento jev vysvětlit. Proti uvedenému Harrisovu modelu by bylo možno vznést celou řadu dalších námitek – v řadě případů například konstrukce s kategoriálním slovesem danou vazbu jména nevysvětluje (*podpora podniků – poskytovat podporu podnikům*).¹³ Nedomníváme se proto, že by touto cestou bylo možné jednoznačně vysvětlit vlastosti predikativních jmen.

Všimněme si nyní, čím Harrisovy „slovesné operátory“ přispěly k definování konceptu kategoriálního slovesa. Základní charakteristickou vlastností kategoriálního slovesa je především velmi slabý (až žádný) referenční význam. Na tom se shodují prakticky všechny studie o VNP, což se odráží i v etymologii jednotlivých termínů (něm. „funkční“ sloveso, angl. „lehké“ sloveso, fr. „podpůrné“ sloveso, čes. „kategoriální“ sloveso – ve smyslu prvku, který je pouhým nositelem aktualizacních gramatických kategorií). Tato desémantizace je však zejm. ve strukturalistických pracích obvykle chápána více či méně intuitivně.¹⁴ Dosavadní výzkumy navíc směřují k hypotéze, podle níž některé jazyky (zejm. japonština s kat. slovesem *suru*, ale i jazyky románské a angličtina) mají malý počet velmi obecných kategoriálních sloves (typu *dělat, mít, dát, brát*) kombinovatelných s obrovským počtem predikativních jmen. Naproti tomu v jiných jazycích (např. slovanských) se jako *kategoriální* může v principu uplatnit téměř každé sloveso, ovšem jen s omezeným okruhem predikativních jmen.¹⁵ Absence přesnějšího modelu desémantizace kategoriálního slovesa by tak znemožnila mezijazykové srovnání VNP. Harrisův model přispěl v tomto směru k jistému formálnímu řešení, které lexikogramatická škola převzala. Vraťme se k transformačnímu modelu, kterým Z. Harris kategoriální slovesa definuje:

---

¹² U P. Samveliana (1995:43) najdeme jako VNP s kategoriálním slovesem také příklady typu *La mer cause l'érosion des rochers*. [*Moře způsobuje erozi skal.*], které naopak nemají syntagmatické vyjádření bez kategoriálního slovesa (**l'érosion de la mer des rochers*). Podle lexikogramatické školy však nejde o konstrukce s kategoriálním slovesem, ale o konstrukce kauzativní. Kauzativní konstrukce k valenci predikátu přidávají další, externí argument (zde *moře*), který není součástí intenčního pole tohoto predikátu.

¹³ Srov. V. Kolářová (2010:kap. IV.B.3.2).

¹⁴ Generativní gramatika nabízí ještě jinou možnost – definovat kategoriální sloveso jako sloveso, které nepřirazuje argumentům theta role (srov. Grimshaw J., Mester A., 1988).

¹⁵ Srov. G. Vetulani (2000), S. Cinková (2009).

- (a) *Lukáš chová úctu k Marii.*
 (b) *Úcta, kterou Lukáš chová k Marii.*
 (b2) *Úcta, kterou Lukáš ~~chová~~ k Marii.*
 (c) *Úcta Lukáše k Marii.*

Viděli jsme, že při transformaci v lexikogramatickém rámci musí lexikální materiál zůstat zachován, odpadnout mohou pouze synsémantika. Jak ovšem určíme, že sloveso *chovat* je v tomto kontextu synsémantikem? Odpověď spočívá v transformačním konceptu *sémantického invariantu* (Ibrahim A., 2007:11–12), tj. neměnné referenční sémantiky, kterou sdílejí jednotlivé transformace určité sekvence. Postulujeme-li mezi (b) a (c) existenci neorientované transformace, můžeme ověřit tzv. „redukčním testem“ (fr. *test de l'effacement du verbe support*), že sémantický invariant mezi oběma sekvencemi zůstává zachován:

Úcta Lukáše k Marii.   *JE*   *Úcta, kterou Lukáš chová k Marii.*

Použijeme-li místo kategoriálního slovesa sloveso predikativní, vychází tento test negativně:

Úcta Lukáše k Marii.   **JE*   *Úcta, kterou Lukáš ztratil (? k Marii).*

Na úrovni *parole* může pochopitelně jmenné syntagma s dějovým substantivem fungovat také jako kondenzace mnohem komplexnější informace, např. *válka Francie s Anglií* může být:

Válka, kterou Francie vede s Anglií.
Válka, kterou Francie hodlá vést s Anglií.
Válka, kterou by Francie mohla vést s Anglií.

Všiměme si však, že ve všech příkladech je přítomné kategoriální sloveso (*vést*) jako minimální aktualizátor, a teprve na něj se pak aplikují další jednotky (*hodlat, moci*) jako jakési matematické funkce.¹⁶ Cílem redukčního testu je odhalit právě minimální aktualizátor daného predikativního jména.

Otázkou zůstává, do jaké míry poskytuje redukční test skutečně jednoznačné výsledky, tj. zda dokáže binárně rozhodnout, jde-li v daném případě o kategoriální aktualizátor daného dějového jména, či nikoli. V našem výzkumu jsme narazili na přechodové případy, které ukazují, že binární model desémantizace kategoriálního slovesa by bylo vhodnější nahradit modelem skalárním. K tomuto problému se vrátíme v kapitole III.3.3.

¹⁶ Právě tato slovesa nazývá A. H. Ibrahim (2000) „operátory“ (fr. *verbes opérateurs*). Jsou charakteristická velmi širokou kombinabilitou (kolokabilitou).

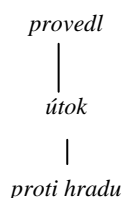
I.2.3. Dvojitá analýza

Vedle redukčního testu, který zůstal klíčovým definičním prvkem VNP, byly v rámci lexikogramatického paradigmatu odhaleny další specifické vlastnosti vět s kategoriálním slovesem. Mezi nejdůležitější patří tzv. „dvojitá analýza“ (fr. *double analyse*), kterou poprvé popsal M. Gross (1976) a podrobněji se jí věnovala J. Giry-Schneiderová (1978a).

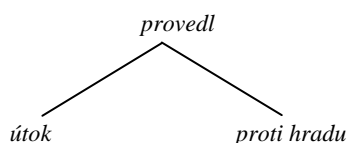
Podstatu dvojitá analýzy můžeme ilustrovat např. na české větě *Generál provedl útok proti hradu*, která obsahuje VNP *provést útok*.¹⁷ Tato věta připouští dvě rovnocenné syntaktické analýzy:

- (1) [*Generál*]_N   [[*provedl*]_V [*útok proti hradu.*]_{SN}]_{SV}
 (2) [*Generál*]_N   [[*provedl*]_V [*útok*]_N [*proti hradu.*]_{SP}]_{SV}

(1)

(2)

Pro ověření dvojitá analýzy existuje několik testů, z nichž nejspolehlivější jsou podle J. Giry-Schneiderové (1978a:25–26) testy relativizace a pasivizace. Relativizace dané věty by vypadala následovně:

- (0) *Generál provedl útok proti hradu.*
 (1) *Útok proti hradu, který generál provedl, (...se nezdařil).*
 (2) *Útok, který generál provedl proti hradu, (...se nezdařil).*¹⁸

Pro konstrukci s predikativním slovesem opět tento test vychází negativně:

- (0) *Generál pozoroval útok proti hradu.*
 (1) *Útok proti hradu, který generál pozoroval, (...se nezdařil).*
 (2) **Útok, který generál pozoroval proti hradu, (...se nezdařil).*

Se dvojitá syntaktickou analýzou stejných povrchových konstrukcí se můžeme setkat i jinde, volba mezi jednou či druhou analýzou však bývá spojena s volbou jedné z alternativních interpretací – syntaktická analýza tak slouží k desambiguaci dané sekvence. Specifičnost dvojitá analýzy u VNP spočívá v tom, že obě cesty vedou ke stejné interpretaci významu.

¹⁷ M. Gross (1976:99) dokládá dvojitá analýzu u věty *Max a commis une agression contre Luc*. J. Giry-Schneiderová (1978a:24) uvádí příklad *Paul mène une enquête sur cette affaire*.

¹⁸ Zde je třeba mít na paměti, že otázky aktuálního členění – což je parametr, v němž se věty (1) a (2) odlišují, nemají vliv na „sémantický invariant“, a zde proto nejsou relevantní.

Test dvojí analýzy se pro identifikaci VNP nadále neužívá, protože nedává pro všechny VNP jednoznačné výsledky. V zásadě můžeme říci, že výsledek testu závisí na počtu a na typu argumentů daného jmenného predikátu. Testování dvojí analýzy je vyloučeno u těch VNP, které mají pouze jeden argument (např. *Péta dělá hluk.*) V češtině bude také dvojí analýza pravděpodobně omezena na argumenty s předložkovou syntaktickou vazbou, jak je patrné z následujícího příkladu:

Argument s bezpředložkovou vazbou	Argument s předložkovou vazbou
(0) <i>Lucie provedla analýzu vzorku A.</i>	(0) <i>Lucie provedla analýzu u vzorku A.</i>
(1) <i>Analýza vzorku A, kterou Lucie provedla (se nezdařila).</i>	(1) <i>Analýza u vzorku A, kterou Lucie provedla (se nezdařila).</i>
(2) <i>*Analýza, kterou Lucie provedla vzorku A (se nezdařila).</i>	(2) <i>Analýza, kterou Lucie provedla u vzorku A (se nezdařila).</i>

I.2.4. Sémantické predikáty

Na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let dvacátého století vycházejí tři práce, které měly pro teoretické ukotvení VNP v lexikogramatickém rámci klíčový význam. První z nich je dizertace Anne Daladierové (1978), v níž je poprvé použit francouzský termín *verbe support* (č. *podpůrné sloveso*) a kde také najdeme první seznam těchto sloves pro francouzštinu.¹⁹ Druhou je dizertační práce Jacqueline Giry-Schneiderové (1978b), která představuje velmi podrobnou analýzu VNP s kategoriálním slovesem *faire (délat)*.²⁰ Chronologicky poslední je článek Maurice Grosse (1981), u něhož se zastavíme podrobněji, neboť syntetizuje a systematizuje dosavadní lexikogramatické poznatky o teorii VNP.

Maurice Gross (1981:9–11) zde staví definici predikátu na sémantickou bázi a tento (sémantický) predikát pak chápe jako funkci, jejímiž proměnnými jsou argumenty, jak je patrné z následujících příkladů:

Predikát (argumenty)	Příklad jednoduché věty
<i>analyzovat (Lucie, vzorek)</i>	<i>Lucie analyzovala vzorek.</i>
<i>analýza (Lucie, vzorek)</i>	<i>Lucie provedla analýzu vzorku.</i>
<i>nevhodný (vzorek)</i>	<i>Vzorek je nevhodný.</i>

Jde tedy o koncepci podobnou logickému modelu predikátu, avšak M. Gross hledá pro své pojetí čistě lingvistické důvody. V zájmu terminologické koherence budeme pro tento predikát v sémantickém smyslu používat termín *sémantický predikát*, případně *predikativní jméno*, pokud je sémantickým predikátem substantivum či adjektivum. Jaké důsledky má Grossův model pro lingvistickou analýzu?

- (a) Aby se predikativní jméno mohlo uplatnit jako predikát v jednoduché větě (tj. v základní jednotce jazykového popisu v lexikogramatickém rámci), musí

¹⁹ Figuruje zde celkem 14 kategoriálních sloves: *avoir, donner, être, faire, lancer, mettre, passer, porter, poser, pousser, prendre, prêter, tenir, tirer.*

²⁰ Přepracované vydání vychází o devět let později (Giry-Schneider J., 1987).

být „aktualizováno“ verbem finitem. Minimálním aktualizátorem je zde kategoriální sloveso (srov. Gross M., 1981:48).

- (b) Jak je z výše uvedených příkladů patrné, ze sémantického hlediska je sémantický predikát řídicím členem, tj. selektuje své argumenty, ze syntaktického hlediska však může být členem závislým na aktualizátoru (*provedla analýzu, je nevhodný*). Sémantická a syntaktická řízenost tedy mohou stát v konfliktu.
- (c) M. Gross (1981:12) nečiní žádný rozdíl mezi sponovým a kategoriálním slovesem, oba typy nazývá shodně slovesy „podpurnými“ a u obou sledává stejný stupeň sémantické vyprázdňenosti.
- (d) Pro predikativní jména existuje více než jeden aktualizátor (Gross M., 1981:33), který s predikativním jménem vytváří synonymní řady VNP.²¹ Jednotlivé VNP se navzájem liší aspektualitou²² nebo stylem.
- (e) V rámci synonymních řad VNP můžeme rozlišit konstrukce se základními kategoriálními slovesy (*Vsup. élémentaires*) a s „rozšířenými“ kat. slovesy (*extension d'un Vsup.*).²³ Základní kategoriální slovesa nevnašejí do VNP žádný příznakový aspektový (tj. aktionsartový) význam, kdežto rozšířená kategoriální slovesa takový význam mají; např. *věnovat se analýze* má oproti *dělat analýzu* rys „úsilnosti“. M. Gross (1981:37) konstatuje, že rozšířená kategoriální slovesa lze k predikativním jménům nalézt i tehdy, když nejsou žádná základní kategoriální slovesa k dispozici. Vyvozuje z toho hypotézu, podle které jsou specifické („rozšířené“) aktualizátory primární, ktežto obecnější („základní“) aktualizátory vznikly druhotně desémantizací aktualizátorů specifických.
- (f) U predikativního jména a kategoriálního slovesa v rámci VNP musí být zachována koreference subjektu. Např. u věty *Lucie provedla analýzu vzorku*. je *Lucie* syntaktickým podmětem kategoriálního slovesa (*provést*) a současně sémantickým podmětem (tj. prvním, subjektovým argumentem) predikativního jména (*analýza*).²⁴

---

²¹ V češtině např. pro predikativní jméno *analýza*: *dělat analýzu, podrobit analýze, podrobovat analýze, provádět analýzu, provést analýzu, přistoupit k analýze, přistupovat k analýze, stát se předmětem analýzy, udělat analýzu, uskutečnit analýzu, věnovat se analýze, vystavovat (něco) analýze, zpracovat analýzu, zpracovávat analýzu*.

²² V lexikogramatických pracích se *aspektem* obvykle myslí různá povaha slovesného děje. V článku M. Grosse (1981:33) najdeme i příklad, z něhož lze soudit, že k těmto „aspektovým“ rysům patří též negace: (1) *L'argent a de l'influence sur Max.* vs. (2) *L'argent perd de l'influence sur Max.* (/1/Peníze **mají** vliv na Maxe. vs. /2/Peníze **ztrácejí** vliv na Maxe.) Otázka zařazení typu (2) mezi VNP je však sporná, neboť sloveso tohoto typu nelze odstranit redukčním testem.

²³ V terminologii *objektových tříd* se později bude hovořit o stylistických variantách (*variantes stylistiques*) k základním kategoriálním slovesům (*Vsup. de base*). Od toho je třeba odlišit dělení na kategoriální slovesa univerzální (*basiques*) a specifická (*appropriés*), které se opírá o jiné kritérium, jak později uvidíme v kapitole věnované objektovým třídám. (srov. Gross Gaston, 2004).

²⁴ Z toho vyplývá, že predikativní jména (včetně rezultatív) mají v tomto lingvistickém modelu subjekt. Grossova koncepce tohoto „sémantického subjektu“ je nicméně poněkud vágní a ještě se k ní vrátíme.

V tomto teoretickém rámci vzniká v laboratoři LADL celá řada studií, kromě dříve citované knihy Jacqueline Giry-Schneiderové (1978b) jsou to zejména práce autorů jako Laurence Danlosová (1980), Robert Vivès (1983), Gaston Gross (1989) a Anne Meunierová (1981). Pro francouzštinu se tak podařilo velmi detailně popsat syntaktické fungování jmenných predikátů s kategoriálním slovesem, avšak na tomto základě nebyl formulován žádný koherentní model fungování VNP jako celku v rámci jazykového systému.

Lexikogramatickým studiím z osmdesátých let je společný ještě jeden metodologický rys, který nebývá explicitně zmiňován. Při zkoumání verbo-nominálních predikátů stojí lingvista před nevyhnutelnou volbou, zda hledat různá predikativní jména ke konkrétnímu kategoriálnímu slovesu, anebo naopak vyhledávat různá kategoriální slovesa vždy pro konkrétní predikativní jméno. Lexikogramatická škola volí zpočátku první cestu, tj. vyhledávat predikativní jména ke konkrétnímu slovesu – patrně proto, že (alespoň ve francouzštině) je kategoriální sloveso prvkem, který v analytickém predikátu vykazuje na první pohled nejmenší variabilitu. Tato volba se nám ovšem jeví jako problematičtější. Ponecháme-li stranou fakt, že menší variabilita na straně kategoriálního slovesa může být optickým klamem, který je dán jednak vlastnostmi studovaného jazyka,²⁵ jednak lexikogramatickou metodou jako takovou (která nepracuje s variantností jazyka, záměrně tak preferuje jednotky systémově centrální a ponechává stranou méně frekventované VNP se specifickými a méně užívanými kategoriálními slovesy), zůstává postup od slovesa ke jménu sporný i z důvodů ryze teoretických. Viděli jsme, že podle Maurice Grosse je mezi kategoriálním slovesem a predikativním jménem ambivalentní vztah řízenosti: syntakticky je řídicím členem kategoriální sloveso, avšak sémanticky je řídicím prvkem predikativní jméno. Jestliže Maurice Gross nazývá toto predikativní jméno „predikátem“ a staví jej do centra svého systému, preferuje tak jednoznačně sémantickou řízenost před syntaktickou. V tom případě by ale měl výzkum začít od predikativního jména (tj. řídicího členu) a postupovat ke kategoriálnímu slovesu (tj. členu závislému). Zde, podle našeho soudu, by mohla být odpověď na otázku, proč se v lexikogramatických výzkumech jeví VNP jako jev nesystematický a velmi nepravidelný.

Postup od predikativního jména ke kategoriálnímu slovesu si – třebaže způsobem poněkud specifickým – zvolila výzkumná skupina sdružená kolem Gastona Grosse,²⁶ u jejíž metody *objektových tříd* se rovněž na okamžik zastavíme.

---

²⁵ Francouzština má, jak již bylo řečeno, malý počet velmi obecných kategoriálních sloves typu *dělat*, *mít*, *dát*, *brát*, *držet* kombinovatelných s obrovským počtem predikativních jmen.

²⁶ Bývalý žák a doktorand Maurice Grosse, jde pouze o shodu příjmení.

I.2.5. Metodologie „objektových tříd“

Metodologii objektových tříd (fr. *classes d'objets*) lze chápat jako druhou generaci lexikogramatické školy.²⁷ Jejím hlavním architektem se stal Gaston Gross a po zrušení původní laboratoře LADL je dnes jejím hlavním výzkumným centrem laboratoř *Lexiques, dictionnaires, informatique* (LDI) na *Université Paris 13* a *Université Cergy-Pontoise*.²⁸ V oblasti výzkumu VNP přispěla k metodologickému obohacení původních lexikografických východisek kvalitativně a po kvantitativní stránce dala vzniknout mnoha desítkám prací nejen pro francouzštinu, ale i pro další jazyky.²⁹ Velkou bilancí prací o VNP přinesla v nedávné době pařížská konference *Verbes supports – nouvel état des lieux*, jejíž příspěvky byly otištěny v tematickém čísle časopisu *Linguisticae investigationes* (roč. 27, č. 2, rok 2004). Podívejme se nyní, jak sumarizuje tuto novou etapu lexikogramatického výzkumu její *spiritus agens* Gaston Gross (2004) ve svém vlastním příspěvku.

Třebaže je Gaston Gross ve svých textech velmi skoupý na citování svých předchůdců a zdrojů, v úvodních pasážích jeho článku (Gross Gaston, 2004:343–346) bez obtíží rozpoznáme původní metodologii harrisovsko-grossovskou. Jde především o teze o jednoduché větě, která v podobě predikátu s nejsaturovanějším řetězem argumentů tvoří základní lexikální jednotku systému se specifickými syntaktickými vlastnostmi. Základní predikátově-argumentová schémata jsou v promluvě aktualizována – tj. časována (predikáty) nebo determinována (argumenty). Časování predikátů mohou zajistit prostředky flexivní (u slovesných predikátů), nebo analytické: u predikátů adjektivních zajišťuje časování sponové sloveso *být* a predikáty substantivní se časují (sic!) pomocí (ostatních) kategoriálních sloves. V tomto bodě se již rýsuje první základní přínos metodologie objektových tříd, a tím je systemizace modelu VNP do jazykového systému. Gaston Gross zastává tezi, že každé predikativní substantivum lze časovat příslušným kategoriálním slovesem a tato jmenná (substantivní) predikace v jazykovém systému konkuruje jmenné predikaci adjektivní i predikaci slovesné. Zatímco oba posledně jmenované typy predikace vykazují vysokou míru pravidelnosti v konjugaci, substantivní predikace má paradigma velmi nepravidelné, neboť proces gramatikalizace kategoriálních sloves nepostoupil dostatečně daleko (Gross Gaston, 2004:346). Výzkum dále postupuje dvěma směry; jednak je třeba odhalit a popsat konjugační parametry VNP (tj. vyřešit otázku, jak jsou v rámci VNP vyjádřeny aktualizací gramatické kategorie), jednak je nutné zkoumat, jakým způsobem se kategoriální slovesa s predikativními jmény navzájem kombinují. Oba problémy jsou komplementární, a právě na druhý z nich dává metodologie objektových tříd specifickou odpověď.

---

²⁷ V průběhu devadesátých let docházelo k emancipaci obou škol, takže nyní (v r. 2010) se lingvisté pracující s *objektovými třídami* za *lexikogramatiku* nepovažují. Dodnes však sdílejí společná východiska a řadu společných principů, takže nebudeme obě školy stavět do opozice tak vyhraněné, jako sami jejich skalní stoupcí.

²⁸ Srov. <<http://www-lli.univ-paris13.fr/presgen.htm>> [cit. 6.5.2008].

²⁹ Ze slovanských jazyků zejm. pro polštinu (Vetulani G., 2000), z románských je pro nás podstatná studie Sibilly Cantariniové (2004) o italštině.

Přístup objektových tříd spočívá na hypotéze, podle které selekce kategoriálního slovesa závisí pouze na sémantických vlastnostech predikativního jména (Gross Gaston, 2004:347). Proto je nutné rozdělit predikativní jména do příslušných sémantických tříd. Dělení však není arbitrární – v souladu s původním lexikogramatickým principem je každá změna v sémantice spojena se změnou v syntaktické struktuře minimální jednoduché věty. U sémantiky predikativních jmen je touto formální změnou volba konkrétního kategoriálního slovesa. A protože po syntaktické stránce je predikativní jméno předmětem (objektem) kategoriálního slovesa, výsledná sémantická klasifikace predikativních jmen je vlastně klasifikací objektů (předmětů) kategoriálních sloves – odtud název „objektové třídy“. Na makroúrovni jsou jmenné predikáty rozděleny do tří tříd, které odpovídají třem základním kategoriálním slovesům, jak je patrné z následující tabulky.

Objektová třída	Děje (<i>actions</i>)	Stavy (<i>états</i>)	Události (<i>événements</i>)
Základní kategoriální sloveso	<i>faire (délat)</i> ale i další slovesa (<i>donner – dělat,</i> <i>prendre – brát,</i> <i>mener – vést, atd.</i>)	<i>avoir (mít)</i>	<i>avoir lieu</i> (<i>stát se, dojít k</i>)
Příklad pro ČJ	<i>dělám pořádek</i>	<i>mám žízeň</i>	<i>došlo k nehodě</i>

Na mikroúrovni pak jednotlivé třídy mohou mít stejná základová kategoriální slovesa (*Vsup. basiques*), ale odlišují se specifickými kategoriálními slovesy (*Vsup. appropriés*). Například z makrotřídy jmenných predikátů aktualizovaných základním slovesem *faire (délat)* se vyčleňuje třída „zločinů a přestupků“, což jsou predikáty aktualizovatelné specifickým kategoriálním slovesem *commettre (spáchat)*.

Metodologie objektových tříd může přinést nepopiratelné výsledky v oblasti výuky cizího jazyka a v oblasti automatického zpracování řeči, což jsou její hlavní oblasti aplikovaného zájmu (srov. Gross Gaston, 2004:347). Pro teoretickou lingvistiku se zdá být její výchozí hypotéza příliš mocná.

Předpoklad, že sémantická strukturace predikativních jmen bude stoprocentně korelovat s výběrem kategoriálního slovesa, podle našeho soudu z teoretického základu lexikogramatické školy nijak nevyplývá. Jistá míra korelace tu však bezesporu je. Jaké by mohly být její další parametry? Pro lepší objasnění této situace použijeme někdy zmiňované přirovnání kategoriálních sloves ke slovesům pomocným ve složených časech slovesných predikátů. Slovesa intransitivní se v italštině časují s pomocným slovesem *avere (mít)*, slovesa inakuzativní s pomocným *essere (být)* a slovesa tranzitivní mají v aktivních tvarech *avere* a v pasivních *essere*. Po sémantické stránce patří mezi inakuzativní slovesa mnoho sloves pohybových, avšak ne ve všech případech užití – záleží také na povaze slovesného děje, kterou chceme vyjádřit: telické užití např. pro sloveso *correre* s významem *běžet / doběhnout někam* předpokládá sloveso *essere*, zatímco atelické užití ve významu *běhat, pobíhat* vyžaduje sloveso *avere*. Ačkoli tedy volba pomocného slovesa do jisté míry koreluje se sémantikou predikátu (pohybová-nepohybová slovesa), lingvistické parametry určující tuto volbu

jsou ve skutečnosti jiné: jde především o valenční strukturu slovesa a o jeho aspektové/povahodějové vlastnosti.³⁰ U jmenné predikace jde o analogické vztahy a jevy – lze se tedy oprávněně domnívat, že stejné podmínky budou ovlivňovat v synchronním pohledu také výběr kategoriálních sloves k příslušným predikativním jménům. Naše hypotéza vykazuje také větší kompatibilitu s původní lexikogramatickou metodologií, protože operuje se syntakticko-sémantickými vlastnostmi samotného predikátu a jeho argumentů, a nikoli s vlastnostmi pomocných aktualizátorů (kategoriálních sloves, tj. vlastně synsémantik).

Základní hypotéza objektových tříd tedy vykazuje nejméně tři problematické rysy. Prvním z nich je, že je-li domyšlena do důsledků, nabízí vlastně definici kruhem: volba kategoriálního slovesa určuje zařazení predikativního jména do určité třídy, přičemž predikativní jméno si selektuje svá kategoriální slovesa na základě sémantické třídy, do níž patří. Otázka po synchronních parametrech selekce kategoriálního slovesa predikativním jménem pak ztrácí smysl. Druhým problematickým rysem je předpoklad, že třídy a podtřídy predikativních jmen budou organizovány do podoby striktně hierarchizovaného stromu bez křížových spojnic. Odkud ovšem můžeme čerpat jistotu, že predikáty označující *děje*, *stavy* a *události* jsou v jazyce diskrétní, tj. vzájemně neprostopupné entity? Mnohé výzkumy ukazují, že tomu tak není,³¹ ostatně i k základnímu dělení predikátů na tři třídy lze bez obtíží nalézt protipříklady (*Došlo k nehodě. Petr měl nehodu.*). Třetím úskalím Grossovy hypotézy je diachronní i synchronní variabilita: aktualizátory (kategoriální slovesa) pro jednotlivé jmenné predikáty se mohou v čase podstatným způsobem měnit, a to jak na ose diachronní, tak v synchronní variantnosti jazyka; změní se tak i konfigurace jednotlivých objektových tříd?

V souhrnu můžeme říci, že metoda objektových tříd přináší v rámci lexikogramatické školy dvě podstatné novinky. Pokusila se systemizovat fungování VNP v rámci predikačních paradigmat jazyka a při vyhledávání VNP postupuje od predikativního jména ke kategoriálnímu slovesu. V jádru této metodologie však tkví hypotéza, kterou nemůžeme z teoretických pozic přijmout.

I.2.5. Shrnutí přínosu Lexikogramatické školy

Lexikogramatická škola nabízí pro výzkum VNP solidní metodologická východiska postavená na bázi transformační negenerativní harrisovské lingvistiky. Používá strukturalistický princip syntaktické podmíněnosti sémantických změn, na rozdíl od strukturalismu jej důsledně formalizuje do rámce jednoduché věty saturované

---

³⁰ Gaston Gross se pokusil o „nadstavbu“ své teorie v tomto směru. V jednom ze svých textů (Gross G., 1996) vyslovuje hypotézu, která vysvětluje neúplnou korelaci sémantických tříd s příslušnými kategoriálními slovesy tím, že predikativní jméno musí být „aspektově“ kompatibilní se svým kategoriálním slovesem. Prvořadě nicméně zůstává dělení jmen do sémantických tříd. Navíc autorovo pojetí „aspektu jmen“ je velmi diskutabilní.

³¹ Sergej Tatevosov (2002:347–349) například uvádí, že hranice mezi *stavem* a *atelickým dynamickým trváním* bývá vnímána jako sporná. Cituje také výzkumy, podle nichž každé stavové sloveso může být za určitých podmínek chápáno jako dějové: „A stative verb can be converted into a process by adding a sense of actual or possible change.“

maximálním počtem argumentů. Při výzkumu operuje s introspektivním testem přijatelnosti, který však v naší koncepci nahradíme prací s reprezentativními jazykovými korpusy.

Pro delimitaci VNP byl zaveden transformační redukční test postavený na konceptu sémantického invariantu, což umožnilo přesněji formalizovat poněkud intuitivně chápanou „vyprázdněnost“ kategoriálního slovesa. Výsledek testu má poskytovat binární výsledky, avšak naše výzkumy ukazují spíše ke skalární škále výsledků, kterou lze sekundárně zobecnit do binárního modelu. V rámci Lexikogramatické školy došlo rovněž k objevu tzv. dvojí syntaktické analýzy, která je z teoretického hlediska podnětnou vlastností VNP.

Lexikogramatická škola modeluje VNP jako sémantický jmenný predikát s argumenty, aktualizovaný kategoriálním slovesem. Formuluje předpoklad, podle něhož se může každé predikativní jméno uplatnit v rámci VNP; celek pak tvoří samostatné paradigma jmenné (substantivní) konjugace, která v jazykovém systému konkuruje predikaci slovesné a jmenné predikaci adjektivní. S touto hypotézou budeme pracovat i v našem pojetí.

Model Lexikogramatické školy také nastiňuje možnou hierarchizaci argumentů predikátu. Tato otázka byla podrobně rozpracována a formalizována v osmdesátých letech gramatikou generativní, a ani my se jí – třebaže v podobně méně formalizované – v našem modelu nevyhneme.

Lexikogramatická koncepce VNP staví do centra modelu predikativní jméno, tedy jmennou část VNP. V predikativním jménu by měly spočívat faktory, které do jisté míry určují jeho kombinabilitu s kategoriálními slovesy a proto zde budeme hledat klíč ke strukturaci jmenných predikátů. Nesdílíme však hypotézu metodologie objektových tříd, podle které mají tyto vlastnosti dokonale korelovat se sémantikou predikativního jména, resp. s diskrétní selekcí kategoriálních sloves. Výzkum VNP nicméně dle našeho názoru musí postupovat směrem od predikativního jména ke kategoriálnímu slovesu.

I.3. České práce o kategoriálních slovesech

I.3.1. Přehled pramenů

Pro češtinu nejsou k dispozici téměř žádné studie provedené metodologií lexikogramatické školy.³² Dostupné prameny k tematice kategoriálních sloves vycházejí ze strukturalistické teorie a ve větší či menší míře se inspirovaly německými výzkumy o funkčních slovesech. Jak již bylo řečeno v úvodu, *Encyklopedický slovník češtiny* (Karlík P. et al., 2002a:340) uvádí čtyři klíčové články k tématu „analytického predikátu“ (Čermák F., 1974; Macháčková E., 1983; Macháčková E., 1994; Vlková V., 1990), přičemž texty Evy Macháčkové vycházejí z mnohem rozsáhlejší kandidátské práce téže autorky (Macháčková E., 1979). Specifickým příspěvkem k problematice je srovnávací monografie romanisty J. Šabršuly (1962). V posledních letech se problematice predikátů s kategoriálním slovesem dostává o něco větší pozornosti jednak v kratších studiích (Jelínek M., 2002, 2003, 2007) a dizertačních pracích (Cinková S., 2009; Kolářová V., 2010).

Všimněme si nejprve dílčích studií Františka Čermáka, Věry Vlkové a Milana Jelínka, v nichž převládá přístup frazeologický a stylistický, posléze se podrobněji zaměříme na práci Evy Macháčkové a zmíníme se také o obsáhlé studii slovenského lingvisty Ľubomíra Kralčáka (2005). Na závěr se stručně zastavíme u dvou nejnovějších příspěvků k dané problematice z pera Veroniky Kolářové (2010) a Sylvie Cinkové (2009), zpracovaných v optice funkčně–generativního popisu.

I.3.2. Frazeologické a stylistické hledisko

Studie Františka Čermáka (1974) nazvaná *Víceslovná pojmenování typu verbum-substantivum v češtině* vychází ze statistické korpusové metodologie, později pojmenované jako „corpus driven“ (srov. Tognini-Bonelli E., 2001). Podstatou tohoto přístupu je excerpce a statistická interpretace korpusových dat takových, jaká jsou, tj. bez předběžně sestaveného teoretického modelu daného fenoménu. Patrně proto autor v této studii o kategoriálních aktualizátorech 264 nejfrekventovanějších abstraktních substantiv blíže nedefinuje pojem abstraktního substantiva a s pojmem kategoriálního slovesa vůbec nepracuje. Vychází pouze z předpokladu, že (intuitivně chápaná) abstraktní jména mohou být syntaktickým předmětem pouze omezeného, obtížně předpověditelného okruhu sloves, a všechna tato slovesa autor v korpusu hledá. Z hlediska lexikogramatické metodologie se zde směšují skutečná VNP, tj. spojení kategoriálního slovesa a predikativního jména (*cítit strach*), se spojeními predikativního slovesa a objektu (*splnit podmínku, vyslechnout projev*), neboť autor považuje v obou případech sloveso za predikát. Stejnou výtku formuluje na Čermákovu adresu ze svých metodologických pozic i Eva Macháčková (1979:11–12, 62), která zároveň konstatuje, že Čermákův přístup je ospravedlněn lexikografickým záměrem jeho výzkumu. F. Čermák totiž chápe VNP velmi široce jako součást

---

³² Výjimkou je diplomová práce (D.E.A.) Martina Sváška (2003) věnovaná jmenným predikátům, která vychází z metodologie objektových tříd Gastona Grosse. Krom toho existuje např. několik studií Marty Ungermanové o českých pohybových slovesech (Ungermanová M., 2000, 2001, 2004).

frazeologie, konkrétně jako „ustálené jednotky zásadně neidiomatické a většinou též nemetaforické“, které nazývá „dvouslovná verbo-nominální syntagmata“ (Čermák F., 1974:287).

Jaké hypotézy Čermákova studie nabízí? Nejzajímavější je patrně hypotéza, podle níž abstrakta s ubývající frekvencí ztrácejí schopnost vázat na sebe určitý predikát (tj. v naší terminologii nikoli určitý *predikát*, ale konkrétní *sloveso*, ať už predikativní či kategoriální – Čermák F., 1974:293). Proto je vhodné analyzovat nejprve abstrakta s nejvyšší frekvencí a postupovat k abstraktům méně frekventovaným. Z tohoto předpokladu budeme vycházet i my a při výběru abstrakt budeme přihlížet k jejich frekvenci.

Druhou hypotézou je předpokládaná korelace vidu slovesa s číslem abstraktního substantiva typu *provést pokus – provádět pokusy* (Čermák F., 1974:230), kde autor považuje případy SG:PL = PF:IMPF za bezpříznakové a ostatní případy za příznakové. Eva Macháčková (1979:56) považuje tuto hypotézu za zjednodušující a předpokládá, že všechny kombinace vidu slovesa a čísla abstrakta mají svůj specifický význam. Jasnější závěr o tomto jevu však nevyplývá ani z jednoho z pramenů a také my se ještě k této otázce ještě vrátíme. Velmi inspirující je zde Čermákem nastíněný předpoklad, že zmíněná korelace vidu a čísla bude záviset také na sémantice abstrakta (akční, stavové, apod.). Sémantika abstrakta je totiž podle našeho názoru spojena s otázkou, zda je abstraktum konceptualizováno jako počítatelné či nikoli – a zde se nabízí zajímavé srovnání s románskými jazyky, kde se před abstraktem v rámci VNP nežřídka vyskytuje člen, neboť možnost užít neurčitý člen je úzce svázána s počítatelností substantiva (srov. Radimský J., 2009a). Předpokládáme, že abstrakta počítatelná vs. nepočítatelná budou reagovat jinak na změnu čísla a v důsledku také na změnu vidu kategoriálního slovesa.

Podle třetí hypotézy F. Čermáka (1974:290) mají dvouslovná verbo-nominální syntagmata tendenci vyjadřovat jednu za tří fází děje, a sice nastání (inchoativnost), trvání (durativnost) a ukončení děje (terminativnost), přičemž o příslušnosti k dané fázi rozhoduje slovesný prvek. Tato vlastnost, považovaná autorem za nejnápadnější a centrální pro excerpovaný materiál, jistě v obecné rovině platí. Podrobnější autorovy závěry o variabilitě sloves v každé kategorii nelze však pro naši práci použít, neboť Čermákova dvouslovná verbo-nominální syntagmata zahrnují i četné případy, které za VNP nepovažujeme.

Zcela jiný pohled na problematiku VNP nabízí ve svých textech Věra Vlková (1978, 1990). Autorka volí stylistický přístup, v němž jsou analytické predikáty, syntakticky chápané jako jediný větný člen „v platnosti predikátové“, považovány za stylovou alternativu predikátů syntetických (*provádět rekonstrukci – rekonstruovat*). Analytický predikát je zde považován za jeden z projevů „multiverbizace“ typický pro určité funkční styly, zejm. pro styly jazyka psaného a odborného. Obdobně v rámci multiverbizace chápou problematiku VNP také A. Jedlička (1969) – na jehož práci V. Vlková (1978) navazuje – a F. Cuřín (1974). Tento přístup – z hlediska stylistického jistě oprávněný a přínosný – vykazuje několik problematických rysů. Především (jak si všimá i E. Macháčková, 1979:9) ponechává stranou ty VNP, které nemají syntetický

slovesný ekvivalent (např. *mít úzkost, mít hlad, mít strach, chovat naději*).³³ Dalším protiargumentem je, že rozdíly mezi analytickým a syntetickým predikátem nejsou jen čistě stylistické; V. Mathesius (1966:44-50) zde vidí i rozdíly vidové (*dát pohlavek – pohlavkovat*, ale i *mít strach – strachovat se*) a funkční v tom smyslu, že u VNP existuje často možnost nevyjádřit některý z argumentů, které jsou u syntetického slovesa obligatorní (*ztratit něco – utrpět ztrátu*).

Mathesiův koncept VNP jako specifické povahodějové jednotky podrobněji rozvinul Jan Šabršula (1962). Tento autor analyzuje povahodějovou platnost francouzských nominálních predikátů a srovnává je se systémovými možnostmi vyjádření vidu a PSD v češtině. I on vychází z konfrontace syntetického slovesa s analytický verbo-nominálním spojením, ale na rozdíl od „multiverbizační“ optiky, která vidí mezi oběma predikátory rozdíl pouze stylistický, se jeho pohled zaměřuje právě na jemné rozdíly povahodějové mezi oběma predikátory a na jejich významovou i funkční diferenciaci. Za nejpřínosnější lze považovat jeho postřehy o tendenci k semelfaktivnosti, konkluzivnosti a dokonavosti u počítatelných jmenných predikátů (Šabršula J., 1962:77-79), nebo o omezené polysémii jmenného predikátu v porovnání s predikátem slovesným (Šabršula J., 1962:74).³⁴ Největší omezení textu naopak spatřujeme v tom, že nominální predikaci pojímá nesmírně široce a řadí sem i veškeré verbo-nominální frazeologismy.

Multiverbizační přístup jako takový nevysvětluje fungování VNP, pouze si všímá některých aspektů užití VNP v praxi. Kdybychom tyto principy dovedli do důsledků a chtěli vysvětlit vlastnosti i chování VNP na základě odpovídajících syntetických sloves, narazíme – kromě výše uvedeného – na velmi komplexní problematiku nominalizace, tj. vztahu slovesa a deverbálního substantiva, kterou současná lingvistika zatím nedokáže uspokojivě zodpovědět. My se proto přikloníme k výše popsanému řešení Z. S. Harrise, podle něhož je účelné zkoumat predikativní jména v konstrukcích s kategoriálními slovesy bez ohledu na odpovídající slovesné predikáty.

Stylistický přístup k problematice VNP volí ve svých statích i Milan Jelínek (2002, 2003, 2007); také tento autor si všímá především vztahů mezi syntetickým slovesem a analytickým verbo-nominálním predikátem. Specifický přínos Jelínkových textů spatřujeme ve dvou oblastech: (a) všímá si českých VNP z hlediska diachronního a (b) zkoumá stylistické důvody pro uplatnění VNP v odborných textech. Oba aspekty spolu úzce souvisejí, neboť v češtině se podle Jelínka začaly VNP objevovat ve větší míře v době národního obrození spolu s tím, jak se začala čeština uplatňovat v odborné komunikaci. Výběr kategoriálních (v Jelínkově terminologii „operačních“) sloves byl často motivován němčinou v důsledku česko-německého bilingvismu většiny autorů,

---

³³ Některá VNP postrádají syntetický ekvivalent úplně (*mít úzkost*), jiná jej mají, ale ne na stejném morfologickém základě (*mít strach – bát se, chovat naději – doufat*) nebo s jiným významem (*mít hlad – hladovět*). Posledně jmenovaný příklad uvádí s odkazem na Viléma Mathesia Eva Macháčková (1979:5). Věra Vlková (1978:106) tento problém obchází s poukazem na analogii, když píše: „Zařazujeme však mezi multiverbizační jednotky i taková spojení, která jednoslovný – slovotvorně souvztažný – protějšek sice nemají, ale byla utvořena na základě jednotlivých multiverbizačních modelů (*dát přednost* podle *dát podnět* apod.).“

³⁴ Není bez zajímavosti, že u Šabršuly (1962:175) najdeme i tezi ryze lexikogramatickou: „Gramatika nelze chápat jako systém autonomní, na lexiku nezávislý.“

ale vedle němčiny i jinými evropskými jazyky (zejm. francouzštinou, která byla od osvícenství hlavním zdrojem evropského intelektuálního lexika), takže lze podle M. Jelínka (2002:85) hovořit o europeismech. Selekce kategoriálních sloves kolísala v prvních třech dekádách 19. století, ve 40. letech se ustaluje a v poslední třetině 19. století je užívání VNP kritizováno puristy. Po stylistické stránce vidí M. Jelínek pro uplatnění VNP v odborném textu řadu výhod, mezi něž patří především: (1) syntaktická kondenzace věty do větného členu, (2) širší možnosti aktuálního členění, (3) snazší terminologizace substantiv oproti slovesům, (4) potlačení původce děje (deagentizace), (5) možná neutralizace vidu a slovesného rodu, (6) možnost synonymních obměn v odborném textu, daná koexistencí syntetického slovesa a analytického VNP, (7) jemné povahodějové rozdíly mezi syntetickým slovesem a VNP (např. *provádět rozbor* vs. *rozebírat*, kde VNP vyjadřuje větší úsilnost).

I.3.3. Analytické predikáty ve dvourovinné valenční syntaxi

Nejkomplexnější výzkum o VNP s kategoriálním slovesem v češtině provedla Eva Macháčková ve své kandidátské práci nazvané *Analytická spojení typu sloveso + abstraktní substantivum (analytické vyjadřování predikátů)* (Macháčková E., 1979), shrnuté pak ve dvou drobnějších studiích (Macháčková E., 1983, 1994).³⁵ Macháčková metodologicky vychází z modelu dvourovinné valenční syntaxe Františka Daneše (1981), díky čemuž se její koncepce VNP do značné míry přiblížila koncepci lexikogramatické. Připomeňme, že v dvourovinné valenční syntaxi (DVS) je věta založena na predikačním aktu, který utváří základní větné vztahy. Tyto vztahy se projevují na dvou úrovních: jednak jako syntaktická a jednak jako sémantická (intenční) valence predikátoru. Samotný predikátor má pak svou stránku sémantickou, nazývanou *predikát*, a stránku formální. Z formálního hlediska může být predikátorem buďto predikativní sloveso, nebo analytické spojení predikativního jména s kategoriálním aktualizátorem. Porovnáme-li tento rámec s koncepcí sémantického predikátu Maurice Grosse (1981) rozebíranou výše, dojdeme k závěru, že se obě teorie principiálně shodují. Eva Macháčková (1979) dochází k závěru, že tzv. „slovesně jmenná spojení“ (jak se v její koncepci VNP nazývají) jsou analytickým predikátorem, jehož sémantickým jádrem (predikátem) je jmenná složka. Valenční struktura VNP jako celku je dána komplexní interakcí mezi valenční strukturou kategoriálního slovesa a intenční strukturou predikativního jména (Macháčková E., 1979:68-74). Shrňme nyní alespoň základní principy a výstupy tohoto výzkumu.

Eva Macháčková (1979:51–55) považuje VNP s kategoriálním slovesem za jeden z typů analytických predikátů vedle typu V+A (*být podobný komu*) a V+Adv. (*dělá se teplo*, *dát dolů*). Z formálně syntaktického hlediska rozlišuje dva typy VNP: typ objektový (*podat vysvětlení*, *zahrnout posměchem*, ale i případ s valenčním

---

³⁵ O kandidátské práci Evy Macháčkové (1979) jsme nenašli zmínku v žádné z referenčních publikací k tématu – nezmiňuje ji ani *Encyklopedický slovník češtiny* (Karlík P., 2002), ani obsáhlá monografie Lubomíra Kralčáka (2005). Příčinou bude patrně mimořádně špatná dostupnost tohoto titulu, uloženého v jediném strojopisném exempláři v depozitáři Národní knihovny (pod značkou KAND 9463) bez možnosti pořizování kopií.

přísllovečným určením: *přijít do rozpaků*) a typ subjektový (*stala se nehoda*, příp. i s nulovou subjektivou pozicí: *došlo k nehodě*).³⁶

Vymezení jmenného komponentu VNP, tj. abstraktního jména, považuje autorka za obtížný problém. Za jádro abstrakt považuje jména deverbativní a deadjektivní, ale v souladu s Kořenským sem řadí i „stavy a nálady přírody“ (*povodeň, chladné počasí*), fyzikální jevy (*ticho, tma, teplo*) či obecně významy mající průběh (*podzim, vhodný okamžik*). Implicitně tak pro vymezení abstrakt nabízí hypotézu, podle níž by sem patřila všechna jména spojitelná se slovesy vyjadřujícími průběh, trvání či událost, jako např. *trvá (dlouho), (ještě) probíhá, nebere konce*, resp. *došlo k (čemu), stalo se (co)*; taková jména by splňovala jeden ze základních rysů predikátu, tj. vyjádření děje nebo stavu.

Pro slovesný komponent VNP používá Macháčková termín *funkční sloveso*, tedy kalk odpovídajícího termínu z německých pramenů. Tato funkční slovesa dělí Macháčková (1979:57) na tři typy: (a) slovesa s velmi obecným významem (*mít, být, dát...*), (b) slovesa konkrétnější, ale do určité míry desémantizovaná (*přijít – do rozpaků*) a konečně (c) slovesa významově bohatá, užitá metaforicky (*zahrnout, zasypat výčitkami*, atd.). Toto dělení je významné přinejmenším v tom smyslu, že nepracuje se zjednodušenou – a v pracích o románských jazycích častou – definicí kategoriálního slovesa jako slovesa s obecným významem, ale všímá si, že v rámci VNP se může jako kategoriální použít (a tedy desémantizovat) i sloveso s jinak ostře vymezenou sémantikou. Důraz na metaforická kategoriální slovesa a na možnosti, jaké kategoriální slovesa nabízejí pro vyjadřování povahy slovesného děje (Macháčková E., 1979:58–60) opět prozrazují inspiraci německými prameny: Peter von Polenz (1963)³⁷ ve své první studii o funkčních slovesech chápe možnost modifikovat povahu slovesného děje (PSD) jako jedno z hlavních uplatnění analytických predikátů s funkčním slovesem.³⁸ Macháčková řadí do povahodějových významů v návaznosti na Šmilauera a Kopečného jednak modifikaci časového průběhu děje (tj. inchoativnost, ingresivnost, durativnost, terminativnost) a jednak modifikaci kvantity děje (zdrobnění, úsilnost, intenzitu, opakovanost); kauzativnost mezi prostředky změny PSD nepočítá. Všímá si také, že změna PSD není výlučnou doménou slovesa, plurál abstrakta dokáže vyjádřit např. kvantitu / iterativnost (*tonout v úzkostech, tropit hlouposti*).

---

³⁶ Viděli jsme, že u Gastona Grosse se takto odlišuje sémantická třída „dějů“ (*actions*) a „událostí“ (*événements*), kdy děje odpovídají objektovému typu a události typu subjektivému. Toto sémantické třídění užívat nebudeme; v naší koncepci odpovídá subjektivý typ vyjádření nenominativnímu, protože žádný z argumentů predikativního jména není v nominativu. Tato konstrukce umožňuje vynechat všechny argumenty predikátu včetně argumentu subjektivého – srov. *Petr měl nehodu* (Macháčkové objektový typ), vs. *stala se nehoda* (Macháčkové subjektivý typ).

³⁷ Vycházíme z pracovního překladu tohoto textu do francouzštiny, který pořídila prof. Claire Martinotová.

³⁸ Podle Petera von Polenze (1963:13-14) např. analytický predikát ve větě *Der Bundestag bringt diese Frage zur Entscheidung*. (dosl. *Parlament „přináší“ tuto otázku k rozhodnutí*.) umožňuje vyjádřit konkluzivní význam, který syntetickým predikátem (*rozhodnout*) vyjádřit nelze. V češtině můžeme podobné jevy sledovat i u vidových významů; Vilém Mathesius si např. všímá, že u českých imperfektiv tantum lze analytickým predikátem nahradit absenci dokonavého členu: *cestovat* (nedok.) vs. *podniknout / vykonat cestu* (srov. Macháčková E., 1979:60).

Další zajímavou a spornou otázkou je, zda analýza VNP je spíše otázkou lexikální či syntaktickou. Eva Macháčková (1979:60–66) tento problém opět řeší způsobem, který velmi připomíná principy lexikogramatické školy. V souladu s pracemi Danešova týmu o větných vzorcích³⁹ dochází totiž k závěru, že V-N vazby obecně nejsou nikdy zcela volné, neboť vázanost objektu a slovesa se projevuje vždy přinejmenším na rovině sémantické. V tomto smyslu je tedy syntax všech (i zdánlivě volných) spojení slovesa a objektu otázkou syntaxe i lexikologie současně – což je i základním principem lexikogramatické školy. Jednotlivé VNP proto musíme chápat jako jeden celek, jednu lexikálně-syntaktickou jednotku. Na druhou stranu však jde o jednotku, která nespĺňuje mnohá kritéria kladená na frazeologizmy a v některých ohledech se jako jednolitý celek nechová. Kompozicionalita významu je omezena jen částečně (tj. VNP mají obvykle význam velmi transparentní), do jisté míry lze rozvíjet jednotlivé komponenty VNP (*dávat rady* – *dávat dobré rady*), slovesná složka VNP vykazuje jistou variabilitu (*provést analýzu*, *uskutečnit analýzu*, atp.), jmennou složku lze často pronominalizovat (... *pokládal mi neustále nějaké otázky*. – *A jak se tvářil, když ti je pokládal?*) a relativizovat (*analýza, kterou jsme provedli včera*). Na základě těchto zjištění dochází Macháčková k závěru, že VNP mají komponenty vázanější než jiná spojení slovesa s objektem, avšak nejde o frazeologizmy v pravém slova smyslu.

Při syntaktickém rozboru VNP dochází Eva Macháčková (1979:67–74) ke zjištění, že abstrakta u objektového typu VNP jsou nejčastěji v akuzativu (*provádět odběr*), může docházet ke konkurenci rekce akuzativní a knižnější rekce genitivní (*dodat odvahy/odvahu komu*), pouze genitivní rekce se uplatňuje zejm. u zvrtných sloves, kde je akuzativ téměř vyloučen (*dočkat se zklamání*), setkáme se i s rekcí dativní (*podlehnout zklamání, podrobit se operaci*) nebo instrumentální (*hořet nenávisť, naplnit /někoho/ radostí*). Do tohoto objektového typu VNP řadí i spojení se jmény v předložkových pádech, která byla původně příslovečným určením místa (*přijít do rozpaků, být v rozpacích, dospět k rozhodnutí*), protože na ně nefunguje otázka příslovečná (**Kam přišel?* – *Do rozpaků.*) ani objektová (**Do čeho přišel?* – *Do rozpaků.*)⁴⁰

Zajímavým problémem je také konkurence valenčního pole kategoriálního slovesa a intencního pole jmenného predikátu. Zde, jak konstatuje Eva Macháčková (1979:68–74), si může jmenný predikát svou valenci uchovat (*úcta / obdiv ke komu – mít / chovat úctu / obdiv ke komu*), ale může se někdy i podřídit slovesu, což nastává zejm. u trojvalenčních sloves s významem „dávání“ (*důvěra ke komu, mít důvěru ke komu*,

---

³⁹ Tj. zejm. *Větné vzorce v češtině* (Daneš F., 1981), což je dílo, na němž Macháčková autorsky spolupracovala.

⁴⁰ Nemožnost zeptat se na jmennou složku VNP jako na objekt konstatují mnozí autoři a často považují tento jev za anomálii specifickou pro VNP. Přijmeme-li však důsledně model, v němž je jmenná složka VNP (sémantickým) predikátem, pak z tohoto modelu nemožnost položit objektovou otázku vyplývá: na predikát se nelze ptát specifickým kategoriálním slovesem, tj. synsémantikem (*Do čeho přišel?*), protože výběr tohoto synsémantika je podmíněn tím, že již predikát (zde *rozpaky*) známe. Lze však položit otázku univerzální typu *Co se stalo?* a na ni pak odpovědět predikátem analytickým (*přišel do rozpaků*), nebo i syntetickým (*rozpačitěl*). Objektová otázka ale může fungovat např. v případě, kdy kategoriální sloveso funguje jen s velmi omezeným počtem predikátů (např. *Co jste to tu natropili? – Pěkný nepořádek.*).

ale *dát / vyslovit důvěru komu*).⁴¹ Případy, kdy se rekce abstrakta v rámci VNP podřizuje kategoriálnímu slovesu, jsou zajímavým protiargumentem ke způsobu, jakým Z.S. Harris obchází problematiku rekce v rámci nominalizací (srov. zde oddíl I.2.2.). Okolnostní doplnění, která se u syntetického predikátu realizují adverbium, mohou mít u VNP podobu adjektiva (*mít šťastný konec – šťastně skončit*), neplatí to však vždy (*dosáhl cenného vítězství – *zvítězil cenně*), zejména to neplatí v případech, kdy adjektivum tvoří s abstraktem složeninu (*provádět tupý střih – *tupě stříhat*).

Po stránce stylistické Eva Macháčková (1979:75-80) konstatuje, že VNP náleží především k příznakovému odbornému a administrativnímu stylu, některá VNP jsou však hodnocena jako stylově neutrální (*mít strach – bát se, mít vliv – ovlivnit*) a třetí skupinu tvoří VNP nespisovné (*vlepit pohlavek, slíznout facku, chytit facku, vyfasovat trest*). Otázky vlivu VNP na aktuální členění autorka blíže nezkoumala; konstatuje pouze, že VNP mají větší „sdělnou závažnost“, protože umožňují jemněji diferencovat „komunikativní dynamismus“ obou složek (*K tomu problému jsem jim podal vysvětlení. vs. Já jsem jim k tomu vysvětlení podal.*).

Jádrem analýzy v kandidátské práci Evy Macháčkové (1979:85 a dále) je obsáhlá klasifikace VNP z hlediska sémantiky slovesného prvku. Třebaže zde najdeme řadu podnětných myšlenek, princip této klasifikace ukazuje na výrazný metodologický posun od východisek srovnatelných s lexikogramatickou školou směrem k metodám německých lingvistů. Například pro „nastání děje“ postuluje autorka základní konstrukci *začít + VNP*, např. *začal provádět operaci*, redukovanou na *začal s operací*. Verbo-nominální vazby typu *začal s operací* však lexikogramatická škola za VNP považovat nebude, protože sloveso *začít* není minimálním aktualizátorem pro jmenný predikát *operace*; minimálním aktualizátorem je kategoriální sloveso *provádět*, kdežto *začít* je „operátor“ (v terminologii A. H. Ibrahima), který se dá aplikovat v principu na libovolné VNP, které to sémanticky umožňuje (*začal provádět analýzu, začal mít úzkosti, začal zaujímat opačné stanovisko*, atp.). Za skutečná VNP v rámci této klasifikace bychom tedy považovali především případy, kdy Eva Macháčková slovesnému komponentu připisuje funkci vyjadřovat průběh děje nebo stavu.

I.3.4. Slovenské studie o VNP

Ve slovenské lingvistice byla až do nedávné doby problematice VNP věnována jen okrajová pozornost (srov. např. Pisárčiková M., 1977). Podrobněji se na tuto problematiku zaměřil ve svých výzkumech Ľubomír Kralčák, jehož monografie nazvaná *Analytické verbo-nominálne spojenia v slovenčine, synchronno-diachronný pohľad* (Kralčák Ľ., 2005) je věnována verbo-nominálním predikátům ve štúrovské slovenštině.

Ľ. Kralčák (2005:29–32) vymezuje okruh VNP⁴² poměrně vágně čtyřmi primárními a dvěma sekundárními rysy. Mezi primární rysy patří obecný charakter slovesného komponentu, abstraktní povaha jména, jednotný – slovesný význam celku,

⁴¹ Tuto otázku podrobněji zkoumala V. Kolářová (2010), viz níže.

⁴² Autor používá systematicky termín *analytické verbo-nominálne spojenia* zkracovaný AVNS.

charakter transponované sémanticko-syntaktické struktury VNP jako celku.⁴³ K sekundárním rysům patří ustálenost VNP a existence syntetického slovesného ekvivalentu. I v této práci se tedy setkáme s analytickými predikáty, které by transformační model za VNP nepovažoval. Autor navíc vedle verbo-nominálních spojení pracuje i se spojeními kategoriálního slovesa s adverbium.

Za hlavní metodologický klad Kralčákovy práce lze považovat návrh na velmi detailní třídění VNP podle různých hledisek, která vycházejí z klasifikace kategoriálních sloves, abstraktních jmen a jejich intenčně-valenční struktury.

Typologii abstrakt vypracoval Kralčák (2005:56-59) v návaznosti na práci K. Buzássyové (1974); na základě sémantiky Kralčák odlišuje: a) deverbativa a dějová substantiva, b) vlastnosti, c) stavy a schopnosti (tj. v zásadě psychologické predikáty), d) všeobecné pojmy. V rámci první kategorie pak zvlášť vyčleňuje rezultativa a jména činitelská.

Kategoriální (formální) slovesa řadí autor spolu se slovesy fázovými, limitními a sponovými mezi slovesa neplnovýznamová. Jejich typologie (Kralčák L., 2005:39-54, přehled na s. 48) se zakládá na sémantických rysech jako intervalovost, dynamičnost, akčnost, atp., definovaných F. Danešem a J. Kačalou. Na obdobných principech se zakládá také klasifikace VNP jako celku (Kralčák L., 2005:63-72).

Z hlediska intenčně-valenční struktury odlišil L. Kralčák (2005:73-80) čtyři typy VNP, z nichž jsou dva subjektové (s objektem: S-V-O, resp. S-V-O-O a bez objektu S-V) a bezsubjektové (V-O a V). Subjektový typ je tedy v jeho pojetí případ, kdy VNP má podmět (*vykonat' kontrolu niečoho*), bezsubjektový typ podmět nemá, což lze zajistit neosobním slovesem nebo zvrtnou konstrukcí (*došlo k prepadnutiu banky, priročilo sa k riešeniu problému*). Predikativní jméno považuje Kralčák za vnitrovalenční komplement, který se do valenční struktury celku nepočítá. V tomto bodě je nutné upozornit na terminologickou a koncepční odlišnost od práce E. Macháčkové (1979), jejíž *objektový* a *subjektový* typ VNP se liší tím, zda jde predikativní jméno objektem či subjektem kategoriálního slovesa. *Subjektový typ* podle Macháčkové (např. *stala se nehoda*) tak v Kralčákově klasifikaci vlastně chybí; autor (Kralčák L., 2005:80) jej považuje za hraniční a okrajový případ *bezsubjektového typu*, neboť úzce chápaný bezsubjektový typ podle něj zahrnuje pouze případy s neosobním či zvrtným slovesem.

Specifickým přínosem Kralčákova výzkumu je také podrobnější pohled na otázku multiverbizace (Kralčák L., 2005:94-97). Vedle *multiverbizovaných* VNP (*preobsadiť* → *preobsadenie* → *urobiť preobsadenie*) uvádí autor také tři typy VNP, které výsledkem multiverbizace nejsou. Prvním z nich jsou VNP, které mají syntetický korelát utvořený od jiného kořene, jako *bojovať* – *viest' vojnu*. Analytický predikát (*viest' vojnu*) je zde utvořen analogicky k multiverbizovanému analytickému predikátu *viest' boj*. Druhým případem je situace, kdy k VNP existuje naopak korelát univerbizovaný (*vykonávať dozor* → *dozorovať*, přičemž *dozor* vznikl deverbativně

---

⁴³ Transponovanou sémanticko-syntaktickou strukturou autor myslí posun od konkrétní struktury (např. *dať knihu*) určitého větného vzorce v Danešově smyslu ke struktuře abstraktní (např. *dať prednosť, dať radu*).

z *dozerat'*). Třetím případem jsou VNP bez syntetického slovesného korelátu (např. *mat' prehl'ad*).

I.3.5. VNP ve funkčně–generativním popisu

Nejnovějšími českými příspěvky k problematice VNP jsou dizertační práce Veroniky Kolářové (2005) a Sylvie Cinkové (2009), jejichž společným jmenovatelem je teoretické pozadí FGP. Přepracovaná verze práce Veroniky Kolářové je nyní připravována k vydání a proto s laskavým svolením autorky odkazujeme k tomuto nejnovějšímu rukopisu (Kolářová V., 2010).⁴⁴

Těžištěm práce Sylvie Cinkové (2009) je didaktická aplikace modelu VNP pro pokročilé studenty švédštiny. Autorka chápe VNP jako specifickou kolokační jednotku, v níž je slovesná část (kategoriální sloveso) problematickým bodem pro zvládnutí cizího jazyka. V centru jejího zájmu jsou – podobně jako u badatelů francouzských – především kategoriální slovesa s obecným významem a širokou kombinabilitou.

Veronika Kolářová (2010) se ve své monografii soustředila na korpusovou analýzu valence českých deverbativ. Autorka zde podrobně studuje změny ve valenčních vazbách v průběhu nominalizace (valence základového slovesa vs. valence deverbativního jména). Problematice VNP je speciálně věnována kapitola čtvrtá (*Substantiva jako součást složených predikátů v PDT*),⁴⁵ v níž autorka navazuje na hypotézy Evy Macháčkové a zkoumá, nakolik je valenční realizace argumentů verbo-nominálního predikátu podmíněna slovesem, deverbativem, nebo kombinací obou. Dochází k závěru, že v rámci VNP mají ve většině případů deverbativní substantiva vlastní valenci.⁴⁶ V některých případech uvažuje autorka o možnosti, že valence deverbativa je ovlivněna (motivována) valencí kategoriálního slovesa i v případě, že dané kategoriální sloveso v konstrukci chybí; jde zejména o doplnění dativní (např. „*podpořit někoho*, ale vyjádřit *někomu podporu* – to vede i k možnosti spojení *podpora někomu*“),⁴⁷ genitivní s předložkou *od* (*připomínky od účastníků*) a akuzativní s předložkou *na* (*důraz na něco*). Vzájemná konkurence valenčního pole slovesa a deverbativního jména vede k situacím, kdy oba tyto členy mohou některá valenční doplnění sdílet. Tato „konkurenční valenční doplnění“⁴⁸ analyzuje autorka na povrchové syntaxi z hlediska aktuálního členění a následně hledá možnosti, jak v hloubkové syntaxi zachytit neprojektivní konstrukce, které v důsledku toho vznikají.

---

⁴⁴ Vzhledem k tomu, že rukopis nemá definitivní paginaci, užíváme v odkazech čísla kapitol místo čísel stran.

⁴⁵ Autorka dává přednost termínu *složený predikát*, neboť termín *verbo-nominální predikát* bývá obvykle vyhrazen pro sponové konstrukce se slovesem *být* a termín *analytický* je ve FGP vyhrazen pro analytickou rovinu popisu PDT.

⁴⁶ Kolářová V. (2010:kap. IV.B.3.1).

⁴⁷ Kolářová V. (2010:kap. IV.B.3.2).

⁴⁸ Kolářová V. (2010:kap. IV.B.4.2)

Z pohledu FGP rovněž Veronika Kolářová popisuje jev, který zde nazýváme „koreference subjektů“ predikativního jména a kategoriálního slovesa; autorka hovoří o „totožnosti mezi ACT jmenné části a ACT řídicího slovesa“.^{49,50}

I.3.6. Shrnutí k českým a slovenským pramenům

Analýzy VNP v české a slovenské lingvistice lze rámcově vymežit třemi hlavními směry. První zkoumá problematiku VNP jako jeden z podtypů frazeologie (F. Čermák), druhý si všímá stylistického aspektu VNP jako projevu multiverbizace (zejm. V. Vlková) a třetí, nejpropracovanější, se inspiroval strukturalistickými pracemi o větných vzorcích v rámci dvourovinné valenční syntaxe (E. Macháčková, ale i L. Kralčák). U všech autorů je patrný vliv blízké tradice německé, která klade větší důraz na sémantiku funkčního slovesa a zkoumá jeho přínos VNP jako celku. Tuto tendenci lze však přičíst také tradici valenční teorie a jejímu důrazu na sloveso jako centrum věty. Velmi nejednotné je také chápání „predikace“ v rámci VNP: zatímco F. Čermák hovoří o kategoriálním slovese jako o predikátu, autoři vycházející z Danešovy terminologie považují za centrum predikace jmennou složku VNP. S lexikogramatickou tradicí vykazují nejvyšší míru kompatibility z uvedených tří směrů práce vycházející z dvourovinné valenční syntaxe, zejména studie E. Macháčkové (1979).

V představených studiích nalezneme celou řadu podnětných hypotéz o chování VNP v češtině (resp. slovenštině), zejména:

- a) Frekventovaná abstraktní substantiva mají větší schopnost vázat na sebe konkrétní (kategoriální) slovesa (F. Čermák).
- b) Vid slovesa koreluje s číslem abstrakta (F. Čermák, zpochybněno E. Macháčkovou).
- c) VNP může vyjadřovat tři fáze děje: inchoativní, durativní a terminativní (F. Čermák, dále E. Macháčková a L. Kralčák). Otázkou je, zda ve všech případech jde o VNP v užším (lexikogramatickém) smyslu.
- d) V kategoriální funkci se může objevit principiálně jakékoli sloveso (G. Vetulani, E. Macháčková)
- e) Valenční a intenční pole VNP jako celku se chová obdobně, jako pole syntetického predikátu (L. Kralčák, J. Radimský), ačkoli konkrétní pádové a předložkové vazby se u syntetických a analytických korelátů liší (také V. Kolářová)
- f) Ze stylistického hlediska se VNP mohou uplatnit v jazyce administrativním, neutrálním nebo hovorovém (E. Macháčková).
- g) VNP umožňují celou řadu stylisticky relevantních syntaktických operací, jako je kondenzace věty do větného členu, širší možnost aktuálního členění,

---

⁴⁹ Kolářová V. (2010:kap. IV.B.4).

⁵⁰ V. Kolářová si všímá i případů, kdy tato totožnost není zajištěna. V naší perspektivě jde především o případy kategoriálních faktitiv (*dát možnost, ukládat povinnost, vzbudit zájem*), která za vlastní kategoriální slovesa nepovažujeme. Zbývající případy patří ke konverzním konstrukcím (*dostat příkaz, dostat pochvalu*), kdy je subjekt kategoriálního slovesa koreferenční s jiným než subjektivním argumentem predikativního jména, nejčastěji s tematickou rolí adresát či patiens.

- deagentizace, možná neutralizace vidu a slovesného rodu, vyjádření jemnějších povahodějových odstínů (zejm. M. Jelínek, také V. Mathesius, J. Šabršula)
- h) Zvláštní význam mají VNP v oblasti terminologie, neboť mohou vytvářet predikátory založené na substantivních termínech. (M. Jelínek)

I.4. Italské práce o verbo-nominálním predikátu

I.4.1. Přístupy italské lingvistiky k VNP

Ani italská lingvistika, podobně jako jazykověda česká, neposkytuje k problematice verbo-nominálního predikátu příliš bohaté zdroje. Najdeme zde nicméně několik podnětných dílčích studií, které vycházejí ze tří různých metodologických bází. Nejpodrobněji se italskými VNP s kategoriálním slovesem (it. *verbo supporto*) zabývali badatelé pracující s lexikogramatickou metodologií, jiný a originální pohled na tuto problematiku nabízejí Ignazio Mirto a Nunzio La Fauci z pozic relační gramatiky a třetím směrem je frazeologický přístup k VNP, který zvolili např. autoři *Grande grammatica italiana di consultazione*. Nepodařilo se nám zjistit, že by se problematikou VNP blíže zabývali italští generativisté (srov. např. referenční *Italian syntax* od L. Burzia, 1986).

I.4.2. Lexikogramatické studie v italské lingvistice

Lexikogramatické paradigma v italské lingvistice používají především badatelé z univerzity v Salernu, kteří bezprostředně navazují na výše popsané prameny francouzské. Obsáhlý a přehledný úvod do principů lexikogramatické metodologie v italštině napsala Simonetta Vietri (2004), z konkrétních studií je třeba jmenovat především práce Annibala Elia a jeho týmu o italském slovese⁵¹ a také výzkumy o idiomatických adverbích (zejm. De Gioia M., 2001). V rámci tradiční lexikogramatické metodologie Maurice Grosse, kterou tyto práce respektují, je tedy k dispozici poměrně komplexní popis italského slovesa a adverbia, nikoli však oblast verbo-nominálních predikátů. Na tuto problematiku se zaměřuje pouze několik dílčích studií věnovaných diachronním otázkám (Marini E., 2003; La Fauci N., 1979), kategoriálnímu slovesu *avere* (De Angelis A., 1989; De Bueriis G., 1992) a *fare* (Pisano A. M., 1987; Cicalese A., 1995) a variabilitě kategoriálních sloves (Cicalese A., 1999). Jedinou komplexní prací o verbo-nominálních predikátech v italštině je tak srovnávací italsko-německá monografie *Costrutti con verbo supporto, Italiano e Tedesco a confronto* od Sibilly Cantariniové (2004), která však vychází již z metodologie objektových tříd Gastona Grosse.

Uvedené práce poskytují zajímavý a cenný materiál o italském jazyce, z metodologického hlediska se však drží původních francouzských pramenů a mnoho inovativních podnětů v nich nenajdeme. Proto se nyní soustředíme pouze na hlavní pramen z tohoto okruhu, tj. monografii Sibilly Cantariniové (2004).

---

⁵¹ Zejm. Elia A. (1984a, 1984b, 1990) a Elia A., D'Agostino E., Martinelli M. (1985); Elia A., Martinelli M., D'Agostino E. (1981).

I.4.3. Verbo-nominální predikát v paradigmatu objektových tříd

A. Předmět a cíle práce

Předmětem výzkumu Sibilly Cantariniové (2004) je konfrontační studium VNP v italském a německém jazyce, což znamená nejen práci se dvěma nepřibuznými jazyky, ale také se dvěma různými lingvistickými tradicemi. Německou tradici studia funkčních sloves považuje autorka za překonanou a neadekvátní; tato tradice totiž (Cantarini S., 2004:130-131) nedělá dostatečně jasné rozdíly mezi slovesy predikativními, kategoriálními, kauzativními a pomocnými, dále nerozlišuje jasné VNP od frazeologismů, a konečně v rámci samotných VNP neliší kategoriální slovesa s obecným významem od kategoriálních sloves specifických, aspektových a metaforických. Komplexní predikáty s funkčním slovesem v pojetí německé lingvistiky tedy zahrnují mnoho případů, které v lexikogramatické koncepci za VNP s kategoriálním slovesem považovány nejsou.⁵² Jedinou platformou této monografie se proto stala metodologie objektových tříd Gastona Grosse, kterou S. Cantariniová přejímá *en bloc*, pouze s drobnými dílčími modifikacemi.⁵³ Přínos její práce spočívá především v tom, že metodologii objektových tříd aplikovala na nové jazyky, tj. na italštinu a na němčinu. V případě němčiny však její výsledky nemůžeme zhodnotit, neboť autorka v textu práce nepřekládá ani německé příklady, ani – často rozsáhlé a pro pochopení věci zásadní – citace ze sekundární literatury. Podíváme se alespoň, k jakým výsledkům dospěla v případě italštiny.

Autorčíným cílem bylo definovat a charakterizovat základní vlastnosti VNP, zhodnotit jejich produktivitu a přitom neustále poukazovat na výhody „nové“ metodologie oproti metodologii „staré“ (Cantarini S., 2004:292). V otázce produktivity ve skutečnosti práce žádné závěry nenabízí, vyhýbá se rovněž problému uplatnění VNP v různých jazykových rejstřících a nepracuje systematicky s jazykovými korpusy⁵⁴ (i v těchto bodech tedy následuje francouzské lexikogramatické vzory); významná je naproti tomu snaha vymezit italské VNP a popsat jeho fungování jako samostatného systému jmenné predikace.

---

⁵² Srov.: „I costrutti con verbo supporto costituiscono un sottoinsieme delle strutture con verbo funzionale. Gli studi sui Funktionsverbgefüge non producono da tempo risultati significativi, poiché si prosegue sostanzialmente il cammino intrapreso negli anni Sessanta.”

„Konstrukce s kategoriálním slovesem představují podmožinu struktur se slovesem funkčním. Studie o Funktionsverbgefüge již dlouhou dobu nevykazují významné výsledky, protože jejich autoři v zásadě pokračují v cestě nastoupené v šedesátých letech.“ (Cantarini S., 2004:291).

Otázkou zůstává, nakolik je hodnocení Sibilly Cantariniové nestranné, neboť badatelská aktivita je v této oblasti německé lingvistiky značná: bibliografické soupisy uvádějí každoročně řadu studií o německých funkčních slovesech.

⁵³ Jednou z nich je např. to, že vyjádření „intenzity“ nepovažuje za aktionsartovou kategorii (Cantarini S., 2004:200), neboť intenzita je poměrně volně kombinovatelná s jinými aktionsartovými významy.

⁵⁴ Korpusy chápe autorka spíše jako zdroj příkladů, než jako nástroj pro získávání a ověřování hypotéz.

B. Vymezení verbo-nominálního predikátu

Za definiční základ VNP si S. Cantariniová (2004:70) zvolila Harrisův redukční test. Predikativní jména vymezuje autorka v zásadě jako substantiva s abstraktním významem vybavená argumentovým (tj. intenčním) polem, která se kombinují s kategoriálními slovesy a vykazují pak v této kombinaci celou řadu rysů společných všem VNP (Cantarini S., 2004:93-100). V rámci predikativních jmen vymezuje Cantariniová (2004:72-73) tři typy substantiv: 1) jména, která nemají nutně dějovou interpretaci; 2) jména dějová, která mohou mít konverzní konstrukci a 3) jména dějová bez konvezní konstrukce.

1) Predikativní jméno prvního typu může mít podle autorky abstraktní (dějovou) i konkrétní platnost.⁵⁵

Il disegno di Leonardo.   Dějový i konkrétní význam.
- *Leonardův obraz.*
- *Leonardovo kreslení.* (f⁵⁶)

Leonardo ha un disegno.   Konkrétní význam.
- *Leonardo má obraz.*

Leonardo fa un disegno.   Dějový význam.
- *Leonardo dělá obraz.*

2) Predikativní jméno druhého typu má vždy pouze dějovou platnost. Ve spojení s kategoriálním slovesem se v pozici subjektu může realizovat jeden ze dvou argumentů, které odpovídají dvěma různým tematickým rolím.

L'aggressione di Leonardo.   *Leonardovo násilí.*
Leonardo commette un'aggressione.   *Leonardo se dopouští násilí.*
Leonardo subisce un'aggressione.   *Leonardo čelí⁵⁷ násilí.*

3) Predikativní jméno třetího typu má rovněž vždy dějovou platnost. Ve spojení s kategoriálním slovesem se jako subjekt realizuje vždy stejný argument.

---

⁵⁵ S. Cantariniová zde vychází z Grossova binárního dělení jmen na dějová a konkrétní. Neuvažuje proto o opozici mezi jmény dějovými a rezultativními, která se zde nabíží.

⁵⁶ Substantivum „kreslení“ by funkčně odpovídalo italskému příkladu, neboť může nabývat významu dějového (proces kreslení) i konkrétního (kreslířské potřeby). Následující příklady by pak zněly: *Leonardo má (s sebou) kreslení. Leonardo se věnuje kreslení.*

⁵⁷ Sloveso „čelit“ je zde třeba chápat v oslabeném kategoriálním významu „být vystaven“, nikoli v predikativním významu „stavět se na odpor něčemu“. V kategoriálním významu je „čelit“ použito např. v následující větě: *„Ačkoli podle něj nekazašské obyvatelstvo nečelilo fyzickému násilí, diskriminace v práci a na úřadech existovala.“* (SYN2000). Naopak v predikativním významu je stejné sloveso použito zde: *„Goldmanová radí - náctiletým Jak si nenechat ublížit. V devíti kapitolách se dovědí, jak čelit násilí na večírcích a v klubech, na schůzkách, na ulici, ve veřejné dopravě (...).“* (SYN2000).

La bricconata di Leonardo. Leonardovo lumpárna.
Leonardo fa una bricconata. Leonardo dělá lumpárnu.
Leonardo commette una bricconata. Leonardo provádí lumpárnu.

Z výše uvedeného vyplývají pro predikativní jména dva podstatné závěry. Prvním z nich je implicitní rozlišování *abstraktních* a *predikativních* jmen – tj. ne všechna abstrakta jsou současně predikativní; okruh ne-predikativních abstrakt ale není nijak vymezen, ani autorka neuvádí žádný příklad. Dále je pozoruhodné, že jména první skupiny mohou být aktualizována jako predikativní i jako konkrétní. Tomuto jevu se v naší práci budeme věnovat podrobněji a pokusíme se jej vysvětlit. Kritérium, které odlišuje druhou a třetí skupinu jmen, vychází ze studie G. Grosse (1989) o konverzních konstrukcích a pro náš model VNP bude také důležitým východiskem.

Sporným bodem naproti tomu zůstává otázka, proč se Cantariniová neptá, zda také jména z první skupiny nemohou vstupovat do konverzních konstrukcí. V principu tomu nic nebrání: jméno *smlouva* lze aktualizovat jako konkrétní (*Petr roztrhal tu smlouvu*) i jako predikativní (*Petr uzavřel smlouvu s Marií*), včetně konstrukce konverzní (*Marie uzavřela smlouvu s Petrem*). Lze se domnívat, že autorčina klasifikace zde směšuje dvě nesourodé vlastnosti: schopnost jména uplatnit se jako konkrétní i jako predikativní (skupina 1 vs. skupiny 2–3) a schopnost predikativního jména vstupovat do konverzních konstrukcí (skupina 2 vs. 3).

K dalším vlastnostem predikativních jmen v rámci VNP patří (Cantarini S., 2004:93-100):

- použití determinantů před predikativním jménem (tj. členů a determinačních adjektiv) vykazuje jisté restrikce oproti užívání determinantů před jménem argumentovým
- determinanty aktualizují predikativní jméno v součinnosti s kategoriálním slovesem
- predikativní jméno nelze vždy pronominalizovat
- na predikativní jméno v objektu nelze vždy použít stejnou otázku, jakou se ptáme na objekt (argument)
- podmět VNP má sémantickou roli *agens* nebo *experiens*.
- predikativní jména lze rozvíjet adjektivy, která odpovídají adverbium u predikátu slovesného

Vlastnosti kategoriálních sloves v rámci VNP shrnuje autorka takto (Cantarini S., 2004:101-105):

- $V_{kat.}$ vyjadřuje čas, způsob, aspekt, osobu a číslo
- $V_{kat.}$ lze vypustit v redukčním testu
- $V_{kat.}$ může vyjadřovat specifický *aktionsart*
- kombinabilita různých $V_{kat.}$, která vyjadřují aktionsartové významy, záleží vždy na konkrétním predikativním jménu a je idiosynkraticky omezená
- $V_{kat.}$ nelze nominalizovat⁵⁸

⁵⁸ V tomto bodě je text S. Cantariniové (2004:104) příliš zkratkovitý a pro pochopení je třeba nahlédnout do citovaného zdroje této hypotézy (G. Gross, 1996:55). Podle G. Grosse lze nominalizovat

Jako celek vykazuje VNP podle S. Cantariniové (2004:105-110) ještě tyto tři vlastnosti, které ilustruje na níže uvedených větách:

- VNP mohou být transformovány na souvětí se vztažnou větou, kde predikativní jméno bude řídícím členem vztažné věty (viz níže a)).
- redukční test transformuje tuto vztažnou větu na podmětový genitiv (b)
- podmětový genitiv může být pronominalizován jako přivlastňovací determinacní adjektivum (c)

Il portavoce dell'ONU a Sarajevo ha dato conferma ufficiale.

(a) *La conferma ufficiale, che il portavoce dell'ONU ha dato a Sarajevo.*

(b) *La conferma ufficiale del portavoce dell'ONU a Sarajevo.*

(c) *La sua conferma ufficiale a Sarajevo.*

Mluvčí OSN v Sarajevu vydal oficiální prohlášení.

(a) *Oficiální prohlášení, které mluvčí OSN v Sarajevu vydal.*

(b) *Oficiální prohlášení mluvčího OSN v Sarajevu.*

(c) *Jeho oficiální prohlášení v Sarajevu.*

Komentovat uvedené vlastnosti na tomto místě podrobněji by nebylo účelné, k jednotlivým bodům se detailně vrátíme v následujících kapitolách věnovaných našemu výzkumu.

Pro vymezení VNP je důležité zmínit i způsob, jakým jsou v této metodologii definovány kauzativní konstrukce. Z okruhu VNP s kategoriálním slovesem vylučuje S. Cantariniová (2004:107) kauzativní konstrukce typu *Cosimo mette Anna in agitazione* (pro čj. použijeme příklad *Karel uvedl Janu do rozpaků*), protože kauzativní aktualizátor posouvá do subjektové pozice VNP jiný argument, než ten, který se u predikativního jména objevuje jako neshodný přívlastek. Redukční test v tomto případě vypadá následovně:

Cosimo mette Anna in agitazione.

L'agitazione in cui Cosimo mette Anna.

≠

---

slovesa obvykle pouze v predikativním užití (*le don d'une pierre précieuse est un geste symbolique – darování drahého kamene je symbolickým gestem*), nikoli v užití kategoriálním (**le don d'un conseil n'est que de l'hypocrisie – *darování/dávání rady je jen pokrytectvím*). Z více než stovky sloves užitých kategoriálně našel G. Gross pouze jediné, které běžně nominalizaci připouští, a to sloveso *prendre* (*vzít, přijmout*): *la prise de décision – přijímání rozhodnutí*. U této nominalizace však nebývají přípustné další argumenty, nelze tedy říci *?la prise de décision de partir – ?přijímání rozhodnutí o odjezdu*. To je právě smyslem příkladu S. Cantariniové (2004:104): *vládní koalice přijala rozhodnutí – *přijetí rozhodnutí vládní koalicí. (la coalizione di governo ha preso una decisione – *la presa di decisione della coalizione di governo)*.

Zde je zajímavé si všimnout, že nominalizované francouzské *prise* i italské *presa* (*přijímání*) umožňuje analyticky suplovat absenci verbálního substantiva v obou těchto románských jazycích. Dostáváme tak páry *décision – rozhodnutí; prise de décision – rozhodování*.

*L'agitazione di Cosimo.
La sua agitazione.*

*Karel uvedl Janu do rozpaků.^(f⁵⁹)
Rozpaky, do nichž Karel Janu uvedl.
≠
Karlovy rozpaky.
Jeho rozpaky.*

Podle našeho názoru je tato transformace argumentové struktury principiálně obdobná, jako užití konverzního V_{kat} u intranzitivních predikátů ve výše uvedeném případě *Leonardo subisce un'aggressione*. (*Leonardo čelí násilí*). Také zde dochází k jevu, kdy se v pozici subjektu VNP realizuje alternativní typ argumentu. Rozdíl vidí S. Cantariniová (po vzoru G. Grosse) v tom, že „kauzátor“ (zde *Karel*) se nemůže nikdy realizovat jako (neshodný) přívlastek predikativního jména, neboť do valenčního pole tohoto jména nepatří, kdežto argument objektového typu (zde *Leonardo*) ve valenčním poli jména realizovat jde (*násilí na Leonardovi*⁶⁰).

Podle Salviho a Vanelliové (2004:155-156) je problematika neshodných a zejm. genitivních přívlastků ještě složitější. Tito autoři rozlišují v italštině „tranzitivní“ jmenné predikáty dvojího typu: prvé umožňují vyjádřit neshodným genitivním přívlastkem subjektový i objektový argument (*il desiderio di Maria* tak může být *Mariina touha* i *touha po Marii*, takže *il suo desiderio di Maria* bude *jeho touha po Marii*), kdežto druhé pouze argument objektový (*la cattura del nemico* má význam *zadržení nepřítele*, není možná transformace **la sua cattura di nemico* – **jeho zadržení nepřítele*, protože by byla objektová pozice obsazena dvakrát). Z uvedého vyplývá několik závěrů. V první řadě nelze redukční test s genitivem postulovat apriorně pro všechny VNP, neboť u některých predikativních jmen je subjekt po redukci kategoriálního slovesa v jiném pádu (*zadržení nepřítele agentem XY*, ekvivalentem českého instrumentálu bude v italštině předložka *da parte di*: *la cattura del nemico da parte dell'agente XY*). Ve druhé řadě je třeba se ptát, zda skutečně existují dostatečné argumenty pro to, abychom kauzativní konstrukce považovali po vzoru S. Cantariniové za jev jiného řádu, než jsou konstrukce s kategoriálním slovesem. Podobnou otázku si klade také gramatika relační, takže se k ní ještě podrobněji vrátíme.

Poslední oblastí, ve které S. Cantariniová definuje VNP, je vztah k frazeologismům. Autorka (Cantarini S., 2004:111-121) zde především uvádí, že slovesné frazeologismy nedávají pozitivní výsledek v redukčním testu.⁶¹

---

⁵⁹ Dosl.: *Cosimo vyvolal u Anny rozrušení*.

⁶⁰ Srov.: *Toto revoluční násilí na "vlastních lidech" není ostatně žádnou zvláštností selských rebelií*. (ČNK).

⁶¹ *Fabio ha cuore* (*F. má dobré srdce*) ≠ *Il cuore che ha Fabio* (*Srdce, které má Fabio*) – *Il cuore di Fabio* (*Fabiovo srdce*) – *Il suo cuore* (*Jeho srdce*). Takto fungují frazeologismy, kde sloveso (zde *mít*) je nedílnou součástí ustálené struktury, např. *mít recht* (**Recht, který má Fabio*, atd.). Český idiom *dobré srdce* může jako celek mít platnost (složeného) predikativního jména, přičemž sloveso *mít* nutně

Frazeologismy mají dále omezenou kompozicionalitu významu a vykazují větší restriktce k syntaktickým manipulacím nežli VNP.⁶² Objektová jména ve frazeologismech nejde vždy koordinovat ani stupňovat, což u predikativních jmen ve VNP neplatí:

VNP

- Koordinace *Fabio ha fame e sete.*
Fabio má hlad a žízeň.
- Stupňování *Fabio ha più sete di Vittorio.*
Fabio má větší žízeň než Vittorio.

Frazeologismus

- Koordinace **Fabio ha testa e braccia.*
**Fabio je hlava a borec.* (f⁶³)
- Stupňování * *Fabio ha le orecchie più foderate di Vittorio.*
* *Fabio má v hlavě větší piliny než Vittorio.* (f⁶⁴)

C. Klasifikace kategoriálních sloves

Pro klasifikaci kategoriálních sloves používá S. Cantariniová (2004:137-156) klasická východiska metodologie objektových tříd (srov. Gross G., 2004). Odlišuje jednak kategoriální slovesa základní (*di base*) od stylisticky příznakových,⁶⁵ která propůjčují verbo-nominálnímu predikátu specifický akcionsartový význam.⁶⁶ Mezi základními kategoriálními slovesy ještě odlišuje V_{kat.} obecná (*generalì*) a specifická (*appropriati*). Toto dělení je úzce spjaté s principem objektových tříd; zatímco specifická V_{kat.} se kombinují jen s konkrétní třídou jmenných predikátů, obecná V_{kat.} jsou společná několika třídám. Výjimečný je v italštině případ, kdy jmenný predikát má specifické V_{kat.}, ale chybí mu V_{kat.} obecné – to platí např. pro predikát *odio* (*nenávisť*), jak uvádí S. Cantariniová (2004:143-144):

Predikativní jméno	<i>odio</i>	<i>nenávisť</i>
V _{kat.} obecné	* <i>avere</i>	* <i>mít</i>
V _{kat.} specifické	<i>provare</i>	<i>cítit</i>
V _{kat.} – stylistická varianta	<i>nutrire</i>	<i>chovat</i>

Jiné dělení se týká tzv. „orientovaných“ kategoriálních sloves (V_{sup.} *orientati*), tj. sloves vybavených kladnou či zápornou konotační sémantikou (Cantarini S.,

nevyžaduje, a proto jsou tyto transformace možné: *Fabio má dobré srdce.* – *Dobré srdce, které (jaké) má Fabio (hned tak někdo nemá.)* – *Fabiovo dobré srdce.* – *Jeho dobré srdce.*

⁶² Pro lexikogramatickou školu jsou obě tyto vlastnosti dvěma stranami téže mince, jak zdůrazňuje S. Cantariniová (2004:112-113), protože jakákoli anomálie na straně významu musí nutně souviset s anomálním chováním na straně formy.

⁶³ Dosl.: *Fabio je hlava (=chytrý) a má ruce.*

⁶⁴ Dosl.: *Fabio si sedí na větších uších (má uši ucpanější) než Vittorio.*

⁶⁵ *Verbi supporto stilisticamente marcati*, případně *ausiliari di aspetto* nebo *estensioni processuali*, což jsou překlady původního francouzského termínu *variantes aspectuelles* Gastona Grosse (1989:177).

⁶⁶ Gaston Gross (1989:177) uvádí tři akcionsartové významy, a sice inchoativní, durativní a terminativní; v tom se shoduje s hypotézami Františka Čermáka (1974:290).

2004:147). Podobnou konotací může být vybaveno i predikativní jméno; v takovém případě by se měla kladná / záporná konotace obou složek shodovat, jinak vznikají VNP s nízkou mírou přijatelnosti, resp. VNP s komickým efektem (např. it. *?infligere lodi* – *?uvalit pochvalu na někoho*, nebo čes. *?spáchat dobrý skutek*).

D. Aktionsart

V otázce povahy slovesného děje se S. Cantariniová (2004:175-225) odchyluje od francouzských pramenů a používá zdroje německé, konkrétně model Hanse-Jürgena Heringera.⁶⁷ Heringerův model aktionsartových významů vypadá v podání S. Cantariniové (2004:177-178) následovně:

Kritérium		Aktionsartový typ
Kvalitativní		Kontinuativní (něm. <i>kursiv</i>)
		Transformativní - inchoativní (ingresivní) - terminativní (egresivní)
Kvantitativní	Měřitelné	Durativní
		Punktuální
	Počítatelné	Iterativní
		Semelfaktivní

Rozdíl mezi povahou slovesného děje *kontinuativní* a *transformativní* je obdobný rozdílu, jaký F. Daneš (1981:70-71) činí mezi predikáty prostými a mutačními; mutační predikáty implikují nějakou změnu ve stavu věcí a jsou vlastně predikáty sémanticky složenými.

Podstatný je tu ale především způsob, jakým se utváří PSD verbo-nominálního predikátu jako celku. Zatímco v podání G. Grosse (2004) jsou povahodějové významy v podstatě výlučnou doménou kategoriálního slovesa, S. Cantariniová (2004:185) se domnívá, že i slovesná ($V_{kat.}$) i jmenná ($N_{pred.}$) složka VNP mají svůj vlastní povahodějový význam, který podmiňuje PSD celku.

Na rozdíl od G. Grosse také S. Cantariniová nepovažuje reduplikační procesy (zejm. spojení kategoriálního slovesa s prefixem *ri-*)⁶⁸ za případ iterativity, neboť se spolu s P. Bertinettem domnívá, že reduplikace uchovává všechny povahodějové vlastnosti původní věty. Dalším podstatným rozdílem je hodnocení významů „intenzitních“, které G. Gross považuje za „aspektové“, zatímco S. Cantariniová (2004:192-200) za „sémantickou charakteristiku (celé) věty“ nezávislou na povahodějových vlastnostech predikátu. Jistou souvislost spatřuje autorka nicméně v tom, že prostředky k vyjádření iterativní povahy děje jsou často spíše opisným vyjádřením intenzity, zatímco čistě iterativní významy jsou u VNP řídké.

⁶⁷ Heringer, Hans-Jürgen (1968), *Die Opposition von „kommen“ und „bringen“ als Funktionsverben. Untersuchungen zur grammatischen Wertigkeit und Aktionsart*. Düsseldorf, Schwann.

⁶⁸ Např. *Il bambinetto accanto alla siepe (ri)fece il salto*. – Ten mrňousek u plotu (znovu) udělal výskok.

Pro aktionsartové varianty kategoriálních sloves neplatí bez výjimky základní definiční pravidlo, tj. redukční test. Tento typ kategoriálních sloves totiž vnáší do VNP jinde nevyjádřené aspektové významy, které nelze v transformaci vypustit. S. Cantariniová (2004:202-213) si tohoto jevu všímá a soudí, že s ohledem na splnění ostatních kritérií lze i tato slovesa za kategoriální nadále považovat.

E. Konverzní struktury

Problematika tzv. konverzních struktur navazuje na výzkum G. Grosse (1989) a řeší případy symetrických párů typu:

Pietro fa accuse a Maria.

Pietro vznáší obvinění proti Marii.

Maria subisce accuse da Pietro.

Marie čelí obvinění ze strany Petra.

Jde o prostředek analogický k pasivní transformaci v predikaci slovesné, neboť provádí obdobný zásah do argumentové struktury predikátu, tj. argument objektového typu (*Maria*) přesouvá do pozice subjektu a argument subjektového typu (*Pietro*) dostává pravovalenční pozici, přičemž se stává fakultativním.

Ani konverzní struktura zcela nenaplnuje podmínky redukčního testu, neboť rozložení argumentů u VNP a u příslušné nominalizace neodpovídá:

Maria subisce accuse da Pietro.

Marie čelí obvinění ze strany Petra.

*Le accuse di Maria da Pietro

?Mariino obvinění ze strany Petra.

Přesto tyto struktury opět S. Cantariniová považuje za VNP s kategoriálním slovesem, neboť ostatní podmínky⁶⁹ zůstávají naplněny.

F. Závěry

Monografie Sibilly Cantariniové (2004) je v první řadě aplikací metodologie objektových tříd Gastona Grosse na italský a německý jazyk. Vlastní cestu hledá autorka – s pomocí německých pramenů – zejména v oblasti práce s aktionsartem, kde uplatňuje francouzská metodologie příliš zjednodušující přístup. Z výzkumu vyplynulo, že na italštinu lze Grossův přístup aplikovat bez obtíží, tj. že francouzský i italský jazyk se v principech fungování verbo-nominálních predikátů s kategoriálním slovesem neliší.

V oblasti definice konstrukcí s kategoriálním slovesem dochází S. Cantariniová k závěru, že ne ve všech případech funguje tzv. redukční test; jde zejména o stylistické varianty kategoriálních sloves a konverzní konstrukce. K podobnému závěru ve svých

---

⁶⁹ Tj. jméno má predikativní platnost, sloveso je aktualizátorem, predikativní jméno má vztah k podmětů, je možná relativizace, konverzní V_{kat} nejsou obvykle nominalizovatelná, na jmenný predikát obvykle nefunguje objektová otázka (Cantarini S., 2004:283). Zmíněný vztah predikativního jména k podmětů zde však neznamená totéž, jako koreference subjektů u běžných VNP, neboť podmět VNP tu hraje roli objektového (nikoli subjektového) argumentu predikativního jména.

výzkumech dochází také Elisabetta Ježková (2004),⁷⁰ která považuje vyprázdňenost kategoriálního slovesa za skalární (tj. nikoli binární) veličinu a hledá parametry, které by umožnily odlišit prototypická kategoriální slovesa (nazývaná „základní“) od kategoriálních sloves širěji chápaných („rozšířená kategoriální slovesa“), a ta zas od sloves predikativních. Míra „vyprázdňenosti“ kategoriálního slovesa je v tomto modelu nepřímo úměrná množství sémantických rysů, které toto sloveso nese. Mezi tyto sémantické rysy patří zejména vyjádření fázovosti (*aspect*), modalita, intenzita, kvantita, stylistického rejstříku konotace a přeneseného významu (Ježek E., 2004:190).⁷¹ Také v naší práci budeme používat pro míru vyprázdňenosti kategoriálního slovesa skalární model, neboť korpusový výzkum na českém jazyce ukazuje, že míra depletivnosti může být ovlivněna i jemnějšími parametry, včetně např. kontextu.

I.4.4. Verbo-nominální predikát v relační gramatice

Studie o italském VNP provedené v rámci relační gramatiky (RG) se zaměřují především na kategoriální sloveso *fare* (dělat) a pocházejí z pera Nunzia La Fauciho a Ignazia Mirta.⁷² Významný rozdíl oproti přístupu lexikogramatickému zde tkví v tom, že *predikát* považují tito autoři za gramatický (a nikoli sémantický) vztah. V tomto smyslu nepovažují kategoriální sloveso za predikačně prázdné, ale přisuzují mu samostatný predikační potenciál, který se kombinuje se predikátem jmenným a vytváří tak predikační spoj (it. *unione*). Jak takový predikační spoj vypadá?

Jestliže k syntagmatu obsahujícímu predikativní jméno přidáme ještě kategoriální sloveso, pak se v souladu s principy relační gramatiky původní jmenný predikát (zvaný *vnitřní*) tzv. *degraduje*, stává se *nezaměstnaným*.⁷³ Vnější predikát (kat. sloveso) inicializuje nový gramatický vztah, což v případě kategoriálního slovesa znamená, že vytvoří gramatické místo pro realizaci předmětu, jímž se stane predikativní jméno (La Fauci N., Mirto I., 1985:27-31). Verbo-nominální predikát s kategoriálním slovesem je tedy kondenzací dvou predikací v jednu, kde podmět je společný pro oba predikační vztahy a inicializuje se místo pro nový předmět, jak vyplývá z následujícího příkladu:⁷⁴

---

⁷⁰ Příjmení zdědila prof. Ježková po dědečkovi českého původu, avšak sama je rodilou Italkou, proto zacházíme s příjmením „Ježek“ stejně jako s ostatními cizími ženskými příjmeními – mimo kontext je uvádíme nepřechýlené tak, jak je uvádí sama autorka systematicky ve své bibliografii.

⁷¹ V češtině – ve srovnání s italštinou – vykazují obecně kategoriální slovesa vyšší expresivitu, motivovanost a často i příslušnost k nějakému stylovému rejstříku. V optice modelu E. Ježkové bychom proto téměř veškerá česká kategoriální slovesa museli označit za neprototypická, periferní. Opustíme-li však půdu srovnávací lingvistiky, přijdeme o centrální prvky, vůči kterým by se tato periferní slovesa vymezovala, a pojem „periferních“ kategoriálních sloves ztratí smysl. Při popisu skalární depletivnosti kategoriálních sloves proto nebudeme užívat stejná kritéria, jako E. Ježková.

⁷² Zejm. La Fauci N. (1980, 1984); La Fauci N., Mirto I. (1985, 2003).

⁷³ Autoři tento jev popisují malebným italsko-francouzským termínem *predicato-chômeur* (La Fauci N., Mirto I., 1985:30).

⁷⁴ O koreferenci obou podmětů se běžně hovoří i v lexikogramatickém rámci.

Ugo fa. # Ugo cammina.
Ugo fa (una camminata, delle camminate).⁷⁵

Nový předmět realizovaný predikativním jménem (zde *camminata* – procházka) získává od kategoriálního slovesa také příslušnou tematickou roli, spojenou s funkcí přímého předmětu (La Fauci N., Mirto I., 1985:38).

Autoři zde vidí významnou analogii s kauzativní konstrukcí slovesa *fare* a plnovýznamového slovesa (*fare + inf.*):

Eva fa. # Ugo sospira.
Eva fa sospirare Ugo.⁷⁶

Kauzativní (faktitivní) konstrukce typu *fare+inf.* jsou v italštině i francouzštině zcela běžné. Tradičně jsou považovány za nástroj jak navýšit počet aktantů (ve valenční teorii) či argumentů (v teorii lexikogramatické) o jeden prvek. V modelu relační analýzy však žádný aktant (argument) nepřibývá: kauzativní konstrukce je opět kondenzací (*unione*) dvou predikací v jednu, v tomto případě je ale inicializováno místo pro nový podmět (*Eva* v našem příkladu).

Konstrukce s kauzativním a kategoriálním slovesem *fare* představují pro N. La Fauciho a I. Mirto (1985) identický proces a jsou navzájem komplementární. V obou případech jde o kondenzaci dvou predikačních vztahů, v jejichž rámci je inicializován buďto nový předmět, nebo nový podmět.

Tento model rozvinuli oba autoři o téměř dvacet let později v útlé monografii *Fare. Elementi di sintassi* (La Fauci N., Mirto I., 2003). Zde nabízejí analýzu čtyř různých typů konstrukcí se slovesem *fare* (dělat):

Příklad	Typ konstrukce
(1) <i>Eva fece peccare Adamo.</i> <i>Eva způsobilá, že Adam zhřešil.</i>	kauzativní <i>fare+inf.</i>
(2) <i>Adamo fece un peccato.</i> <i>Adam spáchal hřích.</i>	VNP <i>fare+N_{pred.}</i>
(3) <i>Adamo fece l'agricoltore.</i> <i>Adam byl zemědělcem.</i>	<i>Fare + povolání</i> <i>N_{hum} +fare+ArtDet+N_{povolání}</i>
(4) <i>Giovan Battista Andreini fece Adamo</i> <i>Giovan Battista Andreini dělal (tj. hrál) Adama.</i>	<i>Fare + role</i>

⁷⁵ V doslovném překladu: *Ugo dělá # Ugo se prochází. Ugo dělá procházku* (tj. je na procházce); La Fauci N., Mirto I., (1985:27-35).

⁷⁶ V doslovném překladu: *Eva dělá # Ugo vzdychá. „Eva dělá Uga vzdychat“* (tj. *Eva způsobuje, že Ugo vzdychá.*); La Fauci N., Mirto I., (1985:27-31).

Analýzu prvních dvou konstrukcí jsme již nastínili. Konstrukci *fare+povolání* (3), která konkuruje – způsobem v románských jazycích ojedinělým – sponové konstrukci *essere + povolání*⁷⁷ vysvětlují autoři jako redukcii konstrukce s kategoriálním slovesem *fare*, např. *fare il lavoro* (dělat / vykonávat práci):

Adamo fece il (lavoro di) agricoltore. → Adamo fece l'agricoltore.

Obdobné je vysvětlení pro konstrukci *fare+role* (4), která má vycházet z VNP typu *fare il ruolo di*. Po syntaktické stránce se však konstrukce (3) a (4) velmi liší: zatímco v (3) je povinný určitý člen a činitelské jméno se nechová jako přímý předmět (nepřipouští např. pasivizaci), v konstrukci (4) není člen stanoven a činitelské jméno má běžné vlastnosti přímého předmětu (kromě možnosti reflexivizace). Vysvětlení spočívá v tom, že v konstrukci (3) je činitelské jméno predikátem, zatímco v konstrukci (4) argumentem (La Fauci N., Mirto I., 2003:94).

Vraťme se ale ještě na okamžik ke konstrukcím (1) a (2), jejichž analýzu autoři v tomto svazku zpřesňují. Pro odlišení sloves pomocných, kauzativních, kategoriálních a plnovýznamových nabízejí dva koncepty: „legitimizování“ a „iniciování“ argumentu (La Fauci N., Mirto I., 2003:22-25). Na jedné straně škály stojí plnovýznamové sloveso, které je legitimizátorem (*Legittimatore*) i iniciátorem (*Iniziatore*) argumentu, na opačné straně stojí slovesa pomocná, která žádné argumenty nelegitimizují ani neiniciují – pouze přebírají argumenty plnovýznamového slovesa. Uprostřed škály najdeme slovesa kauzativní a kategoriální, která nový argument legitimizují, ale neinicializují; to znamená, že tato slovesa nevytvářejí novou valenční strukturu, pouze tuto strukturu modifikují.⁷⁸

Pro manipulaci s větnými konstrukcemi nabízejí autoři přehledné tabulky, v nichž jsou argumenty označeny čísly (1 pro subjekt, 2 pro objekt) a písmennými symboly (P pro predikát, F pro „fosilizovanou“ syntaktickou funkci). Diagramy se čtou vždy od spodního řádku a umožňují tak zachytit všechny předešlé transformace, jak je patrné z následujícího příkladu (La Fauci N., Mirto I., 2003:19).

<i>Adamo e Eva</i>	<i>furono fatti</i>	<i>peccare</i>	<i>dalla superbia</i>
1	P	F	F
2	P	F	1
1		P	

Při čtení od spodního řádku dostaneme následující etapy, tj. výchozí větu (5), kauzativní konstrukci (6) a její pasivizaci (7):

(5) *Adamo e Eva peccarono.*
Adam a Eva zhřešili.

⁷⁷ *Adamo fu agricoltore. – Adam byl zemědělcem.*

⁷⁸ Jde vlastně o typově podobnou škálu „vyprázdněnosti“ slovesa, jakou modeluje E. Ježková, ovšem jinými prostředky a z jiných teoretických pozic.

(6) *La superbia fece peccare Adamo e Eva.*
Pýcha způsobila, že Adam a Eva zhřešili.

(7) *Adamo e Eva furono fatti peccare dalla superbia*
Adam a Eva byli k hříchů strženi pýchou.

Pokud jde o VNP s kategoriálním slovesem, je třeba ještě zmínit otázku přiřazování tematických rolí, která je v generativním rámci podstatná. Jak bylo řečeno výše, generativní gramatika definuje kategoriální sloveso mj. jako sloveso, které nepřirazuje argumentům theta role (Grimshaw J., Mester A., 1988). Podle La Fauciho a Mirta (1985:38) však kategoriální sloveso přiřazuje theta roli predikativnímu jménu; argumenty verbo-nominálního predikátu jako celku dostávají svou theta roli od predikativního jména, jak je patrné ze srovnání následujících příkladů (La Fauci N., Mirto I., 1985:46).

(8) *Adamo fa un rumore tremendo.*
Adam dělá (vydává) příšerný zvuk.

(9) *Adamo fa un lavoro tremendo.*
Adam dělá příšernou práci

(10) *Passare un'unghia sulla lavagna fa un rumore tremendo.*
Přejet(í) nehtem po tabuli způsobuje příšerný zvuk.

(11) * *Passare un'unghia sulla lavagna fa un lavoro tremendo.*
* *Přejet(í) nehtem po tabuli způsobuje příšernou práci.*

Ve větách (8) a (10) je možný podmět životný (*Adamo – Adam*) i neživotný (*passare un'unghia sulla lavagna – přejetí nehtem po tabuli*), zatímco ve větách (9) a (11) pouze podmět životný. Tuto restrikcí způsobuje predikativní jméno *lavoro* (*práce*), které určuje roli podmětu.

Model La Fauciho a Mirta ukazuje, ale především i vysvětluje také další vlastnosti VNP v italštině, které zde ve stručnosti představíme.

(a) Predikativní jméno se chová jako přímý předmět kategoriálního slovesa, tzn. lze jej například pronominalizovat (La Fauci N., Mirto I., 1985:48).⁷⁹
Adamo fece il peccato più grave.
Adam se dopustil největšího hříchů.
Adamo lo fece.
Adam se ho dopustil.

(b) V rámci VNP platí koreference subjektů, tzn. podmět predikativního jména a podmět kategoriálního slovesa musejí být totožné. Je to dáno tím, že kategoriální sloveso se v tomto ohledu chová jako sloveso pomocné a

⁷⁹ Tato vlastnost zdaleka neplatí vždy, jak upozorňují badatelé lexikogramatické školy. Jak uvidíme později, v některých syntaktických testech se totiž predikativní jméno chová jako predikát, a nikoli jako předmět.

„dědí“ podmět predikativního jména. V případě spojení predikativního jména s predikativním slovesem koreference subjektů neplatí (La Fauci N., Mirto I., 2003:52).

* *I Topi fecero / portarono / lanciarono / mossero un attacco delle Bisce alle Rane.*

* *Myši provedly / podnikly útok Užovek proti Žábám.*

I Topi sventarono / contrastarono / ostacolarono / disturbarono un attacco delle Bisce alle Rane.

Myši se postavily / zabránily útoku Užovek proti Žábám.

- (c) Relační gramatika nabízí originální vysvětlení jevu dvojí analýzy (La Fauci N., Mirto I., 1985:35-40). V syntagmatu *analisi della situazione politica* (analýza politické situace) najdeme predikativní jméno (*analisi*) a argument objektového typu (*situazione politica*). Jestliže na toto syntagma aplikujeme kategoriální sloveso, tj. druhou (vnější) predikaci, dostaneme např. větu *Ada fa un'analisi della situazione politica*. (*Ada provádí analýzu politické situace*). Nový predikační celek, jejímž aktivním predikačním prvkem je kategoriální sloveso *fare*, „zdědí“ podmět predikace vnitřní a zajistí tak koreferenci podmětů. Současně je kategoriálním slovesem vytvořeno (inicializováno) místo pro nový předmět, obsazený predikativním jménem (*analisi*). K inicializaci původního předmětu (*situazione politica*) však nedojde – tento předmět si uchovává původní tematickou roli, jakou měl u vnitřní predikace, a jako takový je „zděděn“ novým celkem. Výsledkem je, že původní předmět (*situazione politica*) má současně tematickou roli předmětu v nové predikaci, ale syntaktickou platnost neshodného přívlastku predikativního jména (*analisi della situazione politica*). V rámci VNP s kategoriálním predikátem (!) *fare* je tedy předmětem, ale současně má i přímou syntaktickou vazbu k predikativnímu jménu.

Podobně jako jiné směry si také relační gramatika klade otázku, zda je VNP jednou syntaktickou jednotkou či jednotkami dvěma. Nunzio La Fauci (1980:294) se nejprve kloní spíše k dualistickému pojetí VNP, avšak v poslední práci spolu s I. Mirtem (2003:54-55) konstatuje, že na VNP můžeme pohlížet oběma způsoby. Uvedený způsob, jak vysvětlit dvojí analýzu, ilustruje adekvátnost obou pohledů.

- (d) „Dvojjeдинý“ charakter VNP ukazuje i další vlastnost: možnost transformovat v některých případech přívlastek predikativního jména na adverbialní doplnění kategoriálního slovesa, aniž by došlo ke změně významu (La Fauci N., Mirto I., 2003:55-57), což spojení s predikativním slovesem neumožňuje.

*I Topi hanno fatto un rapido attacco alle Rane.
Myši provedly rychlý útok na Žáby.*

*= I Topi hanno rapidamente fatto un attacco alle Rane.
= Myši rychle provedly útok na Žáby.*

*Gli dei hanno sventato un rapido attacco alle Rane.
Bohové zabránili rychlému útoku na Žáby.*

*≠ Gli dei hanno rapidamente sventato un attacco alle rane.
≠ Bohové rychle zabránili útoku na žáby.*

- (e) Desémantizace kategoriálního slovesa v rámci VNP způsobuje, že se v této funkci mohou jako synonyma ocitnout i slovesa, která jinak synonymní nejsou (La Fauci N., Mirto I., 2003:57-59). V češtině narazíme i na případy, kdy se v kategoriální funkci mohou jako synonyma uplatnit slovesa, která jsou v predikativní roli antonymy, např. *přijmout* a *vydat* (*Výbor přijal / vydal toto rozhodnutí již včera.*).

Z uvedeného přehledu je patrné, že model VNP v relační gramatice nabízí celou řadu velmi inspirativních podnětů, neboť se zaměřuje specificky na ty formální aspekty, které lexikogramatická škola ponechává stranou. Hlavní rozdíl oproti dosud popsaným směrům spočívá v tom, že tento „dvojjediný“ model VNP integruje do jednoho celku dva formálně chápané predikační vztahy a nečiní v tomto smyslu principiální rozdíl mezi konstrukcí s kauzativním slovesem a konstrukcí se slovesem kategoriálním. Dokáže také popisovat současně syntaktickou (valenční) stránku VNP i její stránku intenční; v čemž je kompatibilní i s východisky dvourovinné valenční syntaxe.

Tvrzení, že VNP je jednou predikační jednotkou, která je zároveň syntakticky analyzovatelnou kombinací predikačních jednotek dvou, se může zdát paradoxní, nicméně vysvětluje, proč se VNP chová jako syntakticky dosti volný frazeologismus s některými specifickými vlastnostmi.⁸⁰

Dvoupredikační model VNP umožňuje vysvětlit také skalární charakter desémantizace kategoriálního slovesa, který vyplynul z naší analýzy českých dat. Kategoriální sloveso totiž ne vždy vykazuje stejnou míru desémantizace, což může platit jak pro dvě synonymní kategoriální slovesa v rámci jednoho VNP, tak i pro jedno kategoriální sloveso ve stejném VNP, ale v různých kontextech. První případ můžeme ilustrovat na konkurenci následujících párů VNP:

---

⁸⁰ S podobnými zdánlivě paradoxními řešeními se ostatně můžeme setkat i v jiných vědách – např. ve fyzikálním modelu světla, které se chová někdy jako proud částic a jindy jako vlnění.

Slabší sémantika V _{kat.}	Silnější sémantika V _{kat.}	
<i>chovat úctu k někomu</i>	<i>projevovat úctu někomu</i>	
<i>mít otázku</i>	<i>formulovat otázku</i> <i>položít otázku</i> <i>klást si otázku</i>	<i>vyslovit otázku</i>

Příklady VNP v pravém sloupci vykazují vyšší samostatnost obou predikátů, tj. *projevovat úctu* znamená současně *chovat úctu* a navíc i *projevovat, dávat najevo* cosi. Podobně *formulovat / položít otázku* předpokládá *mít otázku* a navíc ji vyjádřit. Zde můžeme najít ještě jeden stupeň: *vyslovit otázku* implikuje obě předešlé etapy a navíc ještě podává informaci o způsobu, jakým byla otázka položena (ústně). Naproti tomu *klást si otázku* předpokládá *mít otázku*, ovšem obvykle také *nepoložit ji*.⁸¹

V konkrétním užití se toto schéma ještě komplikuje, neboť desémantizace jednoho a téhož kategoriálního slovesa nemusí mít stejnou míru v závislosti na kontextu. Porovnejme následující příklady:

(12) *Vaším nelehkým úkolem bude formulovat otázku, která bude občanům v referendu položena.*

(13) *Problém ovšem spočívá v tom, že dnes nikdo není schopen formulovat otázku, která by směřovala k pevnějšímu uspořádání, natož k volnějšímu.*
(SYN2000)

V příkladu (12) je VNP *formulovat otázku* postaven do kontrastu s VNP *položít otázku*, čímž je velmi posílena predikativní platnost slovesa *formulovat*. Naproti tomu v příkladu (13) by bylo možné predikát *formulovat otázku* predikátem *položít otázku* nahradit – fungují jako synonyma.

Dvoupredikační model VNP Nunzia La Fauciho a Ignazia Mirta dokáže tuto skalární desémantizaci vysvětlit, pokud připustíme, že splynutí či spojení obou predikátů nemusí být vždy stejně pevné.

I.4.5. Frazeologický přístup

Jako součást frazeologie popisuje verbo-nominální predikáty prestižní *Grande grammatica italiana di consultazione* (Renzi L. et al., 2001:91-94). Z metodologického hlediska jde o velmi úsporný a povrchní způsob popisu, neboť VNP jsou zde zařazeny mezi idiomatická spojení (*locuzioni verbali a verbo supporto*) a veškeré jejich specifické rysy odsunuli autoři z oblasti syntaxe do oblasti slovníku.⁸² Tento model si

⁸¹ Jinak bychom museli analyzovat konkurenci VNP *plácát hlouposti* a *dělat hlouposti*. Buďto oběma přisoudíme silnější sémantiku kategoriálního slovesa, nebo bude nutné pracovat s polysémií jména, tj. odlišit *hlouposti*₁ (*hloupé řeči*) a *hlouposti*₂ (*hloupé chování*).

⁸² „Si noti che le espressioni presentate qui hanno carattere lessicale; non si tratta cioè di regole sintattiche generali, ma dell'uso più o meno sporadico o generale di strutture sintattiche per la formazione di locuzioni.“ (Renzi L. et al., 2001:92)

tedy vystačí s popisem několika obecných struktur s nejběžnějšími kategoriálními slovesy jako *essere, avere, fare a dare (být, mít, dělat, dát)* a blíže se problematikou VNP nezabývá.

Propracovanější model založený na korpusové lingvistice používá Marco Baroni ve svých výukových materiálech věnovaných kolokacím (Baroni M., 2006a, 2006b).⁸³ M. Baroni vychází z funční (tj. nikoli frekvenční) koncepce kolokací a jeho model syntaktických kombinací vypadá schematicky následovně:

Volné kombinace (Combinazioni libere)			<i>lavare la macchina</i> (umýt auto) <i>quaderno rosso</i> (červený sešit)
Vázané kombinace	Omezené kombinace (Combinazioni ristrette)		<i>parcheggiare la macchina</i> (zaparkovat auto) <i>capelli biondi</i> (blond vlasy)
	Kolokace v užším smyslu (Collocazioni propriamente dette)	Konstrukce s kategoriálním slovesem (Costruzioni a verbo supporto)	<i>fare una telefonata</i> (uskutečnit telefonní hovor) <i>prendere sonno</i> (být přemožen spánkem)
		Frazeologismy (Espressioni idiomatiche)	<i>Giovanni ha cantato</i> (Giovanni zazpíval, tj. vyzradil tajemství)
		Ostatní kolokace	<i>stendere un documento</i> (sepsat dokument) <i>disco fisso</i> (pevný disk)

„Omezené kombinace“ a „kolokace“ považuje autor za typově protikladné jednotky, neboť „v kolokacích si jméno vybírá specifický význam silně polysémního slovesa/adjektiva“, kdežto v omezených kombinacích si „silně monosémní sloveso / adjektivum vybírá vhodné jméno“.⁸⁴

Konstrukce s kategoriálním slovesem považuje M. Baroni za nejběžnější a nejfrekventovanější typ kolokací. Naproti tomu frazeologismy nepředstavují v jeho pojetí extrémní případ silně kolokovaných jednotek; frazeologie je tu považována za jev jiného druhu, konkrétně za konvencionalizovanou metaforu. Frazeologismy nemají

„Všiměme si, že výrazy zde popisované jsou povahy lexikální; nejde tu tedy o obecná syntaktická pravidla, ale o řidší či častější užívání určitých syntaktických struktur s cílem vytvářet ustálená spojení.“

⁸³ Jde o rozpracovanější model, založený na koncepci E. Ježkové (Ježek E., 2005:177-180). V níže uvedené tabulce schematicky shrneme klasifikaci, kterou Baroni v citovaných textech *in extenso* popisuje.

⁸⁴ „In un certo senso, combinazioni ristrette sono l'opposto di collocazioni: In collocazioni, nome seleziona senso specifico di verbo/aggettivo fortemente polisemico. In combinazioni ristrette, verbo/aggettivo fortemente monosemico seleziona nome appropriato.“ (Baroni M., 2006b:7)

žádnou typickou strukturu, neboť metaforizace může zasáhnout všechny typy struktur, včetně „omezených kombinací“ (*ricaricare le batterie – dobít si baterky, odpočinout si*), kolokací, či kombinací volných.

V rámci konstrukcí s kategoriálním slovesem rozlišuje M. Baroni (2006b:7) dva typy v závislosti na těsnosti spojení slovesné a jmenné části. První, volnější, mají před predikativním jménem člen a predikativní jméno vykazuje větší samostatnost (*fare una telefonata – uskutečnit /nějaký/ telefonní hovor, prendere una decisione – přijmout /nějaké/ rozhodnutí*). Druhý typ je těsnější, predikativní jméno má menší autonomii a není provázeno členem (*prendere sonno – být přemožen spánkem, fare festa – mít oslavu, slavit*).

Třebaže Marco Baroni nevěnoval konstrukcím s kategoriálním slovesem bližší pozornost, jeho klasifikace není bez zajímavosti, neboť představuje protipól k přístupu F. Čermáka (1974) založenému na frekvenčním pojetí kolokability.

I.4.6. Shrnutí k italským pramenům

Italské práce o verbo-nominálním predikátu vycházejí ze tří značně heterogenních teoretických pozic. V lexikogramatickém směru, který považuje predikaci za sémantickou kategorii, bylo provedeno několik dílčích studií klasickou metodologií Maurice Grosse a jedna komplexní práce (Cantarini S., 2004) v inovovaném paradigmatu objektových tříd Gastona Grosse. Jiný model VNP na bázi relační gramatiky nabízejí N. La Fauci a I. Mirto, kteří považují predikaci za kategorii syntaktickou. Třetí teoretickou cestou je zkoumání frazeologie a kolokací, které ovšem přineslo výsledky jen velmi omezené.

Analyzované práce se v zásadě shodují na tom, že lze-li chápat verbo-nominální predikáty jako kolokace, není možné je zaměňovat s frazeologizmy,⁸⁵ neboť vykazují celou řadu společných specifických vlastností. Hlavním rozdílem prvních dvou modelů je sémantické, resp. syntaktické pojetí predikačního vztahu. Podle našeho názoru jsou oba pohledy komplementární a vysvětlují mnohé paradoxní vlastnosti verbo-nominálního predikátu dané především konfliktem dvou predikačních vztahů, kde (převážně) syntaktický predikát je tu slovesem a (převážně) sémantický predikát předmětem tohoto slovesa. Lexikogramatický, ale do jisté míry i relační model navrhuje chápat desémantizaci kategoriálního slovesa jako skalární veličinu na ose, jejímž vrcholem je predikační sloveso, střed tvoří různá slovesa „polopomocná“ (kauzativní, kategoriální aspektová, kategoriální konverzní a kategoriální prostá), a na opačném konci stojí slovesa pomocná. Otázkou zůstává, zda mezi kategoriální slovesa řadit i kauzativní slovesa (*fare + inf.*); podle našeho názoru sem patří přinejmenším kategoriální kauzátoři, tj. kategoriální slovesa typu *mettere in + N_{pred.}*, která vykazují rysy sloves kategoriálních, avšak zasahují do argumentového pole VNP obdobně jako slovesa kauzativní. Integrace kauzativních a konverzních konstrukcí do okruhu

⁸⁵ Tomuto konsensu se vymyká pojetí *Grande grammatica italiana di consultazione* (Renzi L. et al., 2001), které je z uvedených pramenů nejpovrchnější. Tento paradox zdůvodnil Lorenzo Renzi při neformální konzultaci tím, že autor pověřený zpracováním problematiky VNP pro *Grande grammatica italiana di consultazione* svou práci nedodal, takže výsledná stručná pasáž o VNP měla tuto mezeru jen provizorně vyplnit.

kategoriálních sloves předpokládá, že budeme alespoň elementárním způsobem stratifikovat intenční pole predikativního jména, tj. chápat argumenty predikativního jména jako hierarchizovaný soubor. Žádný z uvedených směrů se na tuto problematiku blíže nezaměřuje, a proto v dané oblasti využijeme mimo jiné i poznatků generativní gramatiky.⁸⁶ Posledním důležitým polem výzkumu je oblast povahy děje (aktionsartu) a jeho formálního vyjádření. Zde nabízí S. Cantariniová propracovanější model než výchozí teorie lexikogramatická; předpokládá mimo jiné, že kategoriální sloveso i predikativní jméno mají autonomní povahodějovou platnost, která dohromady skládá povahodějový význam celku.

I.5. Metodologické základy pro výzkum verbo-nominálního predikátu

Z kritického přehledu metod uplatňovaných na popis VNP v české, francouzské a italské lingvistice vyplývá, že nejpropracovanější a nejsolidnější základy pro definici VNP a modelování jeho specifických vlastností nabízejí lexikogramatické práce Maurice Grosse a jeho spolupracovníků. I v jiných pracích však najdeme řadu podnětných myšlenek, které jsou s Grossovým modelem do značné míry kompatibilní – v české lingvistice jde především o studie vycházející z dvourovinné valenční syntaxe, v italské lingvistice pak o práce založené na relační gramatice. Na druhou stranu je lexikogramatický model v řadě ohledů nedostačující – ať už proto, že ne vždy respektuje svá vlastní teoretická východiska, nebo proto, že ne vždy dokáže adekvátně popsat česká data.

V souladu s lexikogramatickou tradicí i s tradicí dvourovinné valenční syntaxe budeme chápat VNP jako spojení predikativního jména s kategoriálním slovesem. Predikativní jméno plní funkci sémantického predikátu a váže na sebe intenční strukturu (argumentové pole). Kategoriální sloveso má zanedbatelnou lexikální sémantiku, vnáší do VNP pouze gramatické významy a nemá vlastní intenční pole. Valenční struktura predikativního jména a kategoriálního slovesa jsou navzájem úzce propojené. Predikativní jméno je realizováno jako jeden z aktantů kategoriálního slovesa, přičemž v pozici ostatních aktantů slovesa se realizuje intenční pole predikativního jména.

Z tohoto teoretického modelu vyplývá, že pro formální testování VNP lze použít dva syntaktické transformační testy: redukční test a test koreference subjektů. Redukční test ověřuje, že kategoriální sloveso nevnáší do VNP vlastní lexikální sémantiku a predikativní jméno má vlastní intenční pole, které může samo o sobě valenčně realizovat. Kontextualizovaný redukční test pro VNP *provést útok* ukazuje následující příklad.

---

⁸⁶ Zejm. práci Jane Grimshawové (1990), jejíž výsledky na italštinu aplikovali ve své gramatice např. G. Salvi a L. Vanelli (2004).

- (1) *Generál provedl útok proti hradu.*
 (2) *Útok, ~~kteř~~ý generál ~~provedl~~ proti hradu.*
 (3) *Generálův útok proti hradu.*

Redukci kategoriálního slovesa při současném zachování sémantického invariantu lze nejlépe ověřit opačným postupem, tj. doplněním kategoriálního slovesa do věty, v níž kategoriální sloveso původně nebylo.

- (4) *Generálův útok proti hradu se nezdařil.*
 (5) *Útok, kteřý generál provedl proti hradu, se nezdařil.*

Zaměníme-li v uvedených příkladech sloveso *provést* za *pozorovat*, které ve spojení se jménem *útok* nevytváří VNP, sémantický invariant nebude zachován.

Test koreference subjektů ověřuje vzájemnou propojenost intencionálního pole predikativního jména s valenčním polem kategoriálního slovesa. Nejlepší výsledky dává v nejzávažnější syntaktické pozici – v pozici subjektu kategoriálního slovesa (odtud „koreference subjektů“). Na příkladech (1) a (3) vidíme, že argument obsazený slovem *generál* se realizuje jako subjektový genitiv predikativního jména (3), resp. subjekt kategoriálního slovesa (1). Porušení této koreference je možné u spojení predikativního jména se slovesem (6), nikoli však v kategoriální konstrukci (7).

- (6) *Generál pozoroval plukovníkův útok proti hradu.*
 (7) *Generál provedl *plukovníkův útok proti hradu.*

Vzájemná syntaktická provázanost dalších valenčních prvků slovesa a jména se projevuje také jako možnost tzv. *dvojí analýzy*, avšak není již tak systematicky testovatelná. S těmito neprojektivními konstrukcemi nicméně musí syntaktický model VNP počítat.

Použitý model VNP implikuje konflikt řízenosti mezi kategoriálním slovesem a predikativním jménem. Po formální stránce je predikativní jméno syntakticky závislé na kategoriálním slovese (je jeho aktantem), avšak není mu přiřazena sémantická role. Predikativní jméno naopak přiřazuje sémantickou roli argumentům a ze sémantického hlediska se chová vůči slovesu jako řídící člen – výběr kategoriálního slovesa totiž závisí na volbě predikativního jména, nikoli naopak.⁸⁷ Z tohoto důvodu by excerpte měly směřovat od predikativního jména ke kategoriálnímu slovesu. Byl-li v lexikogramatických pracích aplikován směr opačný, má to své praktické důvody: kategoriální sloveso je – zejména v románských jazycích – prvek s nejmenší variabilitou, takže na základě několika kategoriálních sloves lze relativně snadno vyexcerptovat velké množství verbo-nominálních konstrukcí. My budeme v rámci

⁸⁷ Tato vlastnost je dobře patrná při překladu. Zatímco u predikativních sloves překládáme nejprve sloveso a pak jeho argument (it. *ascoltare attentamente la domanda di Pietro* – *poslouchat pozorně Petrovu otázku*), u kategoriálních konstrukcí musíme postupovat od predikativního jména (*fare una domanda a Pietro* – *položít otázku Petrovi*; nikoli *udělat otázku*). To ukazuje, že jméno zde skutečně funguje jako predikát. Spolu s M. Baronim pak můžeme říci, že zatímco u predikativních sloves si sloveso vybírá své argumenty (*zaparkovat + auto, motorku, autobus...*), u kategoriálních sloves je naopak sloveso selektováno predikativním jménem.

možností aplikovat postup od jména ke slovesu, který vykazuje větší kompatibilitu s použitým teoretickým modelem. Tento postup vyžaduje, abychom se podrobněji zaměřili na otázku „predikativity“ jmen, kterou dosavadní práce dostatečně neřeší.

Ve způsobu práce s jazykovými daty spočívá i druhý klíčový rozdíl našeho postupu oproti postupu lexikogramatickému. Lexikogramatické práce vycházejí většinou z dat získaných introspekcí badatele, pracují s uměle kontextualizovanými příklady a korpusy využívají spíše pro získání doplňujícího ilustračního materiálu. My budeme naopak z korpusových dat vycházet, budeme si všímat frekvenčních poměrů jednotlivých jevů a v rámci možností budeme studovat i autenticky kontextualizované konstrukce.

Třetí metodologický rozdíl spočívá v míře metodologické redukce. Cílem této práce je nalézt adekvátní způsob popisu VNP pro česká data, vysvětlit „anomální“ syntaktické chování této konstrukce a testovat možnosti metodologií uplatňovaných na výzkum obdobných jevů v románských jazycích; naším cílem není kvantitativní popis dat předem stanoveným modelem, ani příprava slovníku pro potřeby počítačového zpracování jazyka. Z tohoto důvodu nebudeme uplatňovat redukcionistické binární kódování přijatelných a nepřijatelných konstrukcí, které v podobě rozsáhlých tabulek tvoří obvyklé přílohy lexikogramatických studií.

II. Predikativní jméno

II.1. Predikativnost jmen a tvoření VNP

Není sporu o tom, že substantiva mohou fungovat jako predikát, přinejmenším v tom smyslu, že mohou vyjadřovat události (děje, stavy) a mohou ve svém intencním poli vázat argumenty, třebaže – na rozdíl od slovesa – nemohou zasadit vyjadřované události do časoprostorového rámce.⁸⁸ K predikativním substantivům se zařazují především jména deverbální (tzv. „nominalizace“), dále deadjektivní a okrajově též jména jiná; např. Eva Macháčková (1979:55) sem s odkazem na Kořenského řadí také „stavy a nálady přírody“ (*povodeň, chladné počasí*), fyzikální jevy (*ticho, tma, teplo*) či obecně významy mající průběh (*podzim, vhodný okamžik*). Otázku po odlišení predikativních a ne-predikativních jmen si klade celá řada lingvistických modelů a nabízí také mnoho odpovědí. I terminologie je zde proměnlivá: vedle nejobecnějšího termínu *abstraktní substantiva* (Macháčková, Čermák, Vetulaniová a další badatelé zejm. z oblasti střední a východní Evropy) se užívá specifitějších termínů jako *predikativní jména* (fr. *noms prédicatifs* – Lexikogramatická škola) nebo *dějová jména* (angl. *event nouns* – zejm. v literatuře, která navazuje na práce Jamese Pustejovského⁸⁹), případně další.⁹⁰ Před námi stojí otázka o něco konkrétnější, avšak neméně zajímavá: jaká substantiva mohou plnit predikativní funkci v rámci VNP?

Lexikogramatické práce tuto otázku řeší zpočátku jen velmi rámcově, což je dáno především zvoleným postupem výzkumu od kategoriálního slovesa k predikativnímu jménu. Proto můžeme podrobně vysledovat, jak se postupně rozšiřoval seznam francouzských sloves s kategoriální funkcí z původních čtrnácti (v r. 1978) na současných zhruba sto (Ibrahim A.H., 2000, pozn. 5), kdežto první analýzy směřující k delimitaci predikativních jmen se objevují až v polovině devadesátých let (Gross G., Kiefer F., 1995). Výzkum postupující od predikativního jména ke kategoriálnímu slovesu však vyžaduje hlubší analýzu této otázky, než jakou současné studie nabízejí.

V prvé řadě je třeba zdůraznit, že budeme důsledně odlišovat:

- a) Predikativnost izvolaných jmen mimo spojení s dalšími jednotkami, tj. jejich potenciální schopnost plnit predikativní funkci, na úrovni *langue*.
- b) Schopnost jmen plnit predikativní funkci v rámci VNP na úrovni jednoduché věty se saturovanými argumenty (tj. v uměle vytvořené větě na úrovni *parole*, základní jednotce lexikogramatického popisu).
- c) Schopnost jmen plnit predikativní funkci v rámci VNP v konkrétním textu.

---

⁸⁸ S výjimkou zcela okrajových případů jmen jako *ex-prezident*, které svým způsobem vyjadřuje kategorii času.

⁸⁹ Srov. Mazzariello F. (2007:39).

⁹⁰ Zejména generativní gramatika má v tomto směru velmi bohatou bibliografii, vycházející z Leesova modelu (Lees, 1960), přes Chomského „Remarks“ (Chomsky, 1970). Připomeňme alespoň klasickou práci B. Comrieho & S. Thompsonové (1985), nebo italianisticky zaměřenou práci A. Zucchiho (1993).

Naším cílem nebude binárně odlišit jména predikativní a ne-predikativní na úrovni *langue* (a),⁹¹ ale zjistit, která jména mohou fungovat jako predikát na úrovni *parole* (b) a (c).

Vlastnosti charakterizující predikativní jména, které se v odborné literatuře objevují, lze seskupit do následujících okruhů:

- a) Morfologické vlastnosti – četná predikativní jména jsou odvozena od sloves, příp. od adjektiv (*nominalizace*).
- b) Syntaktické vlastnosti – predikativní jména mají schopnost na sebe vázat valenční doplnění, která jsou syntaktickou realizací jejich argumentů (intenčního pole).
- c) Sémantické vlastnosti – predikativní jména vyjadřují události (děje, stavy). Specifickým případem mohou být jména označující konkrétní entity, ve kterých sloveso s kategoriální funkcí může aktualizovat dějovou složku významu (např. *podepsat smlouvu, předložit omluvenku*, atp.).

Uvedené okruhy budou tvořit osu naší analýzy.

II.2. Lexikální morfologie predikativních jmen: nominalizace

II.2.1. Jména odvozená vs. neodvozená

Jádrem predikativních jmen vstupujících do VNP jsou substantiva deverbální a deadjektivní (často odvozená od deverbálních adjektiv), tedy tzv. *nominalizace* (srov. Macháčková E., 1979:55). Vedle odvozených jmen se však ve VNP objevují také jména neodvozená či taková, která nemají slovesný (adjektivní) korelát se stejnou morfologickouází (např. v češtině *naděje, láska*, apod.).⁹²

---

⁹¹ Mnohé výzkumy z oblasti lexikogramatického (Gross G., 2004:346) i generativního (Grimshaw J., 1990) přístupu mají tendenci na základě nejrůznějších argumentů takovou binární opozici na úrovni *langue* hledat. Lexikogramatická škola nejčastěji operuje s binární opozicí *predikativní vs. konkrétní* jména. M. Alonso-Ramosová (1998:61-62) k tomu uvádí následující:

„Dans d'autres approches théoriques, comme celle du lexique-grammaire, on a aussi tendance à identifier *nom prédicatif* et *nom abstrait*. Ainsi, par exemple, pour G. Gross (1989), ce qui définit un nom concret, c'est qu'il ne peut pas être un opérateur, dans le sens harrisien: il ne peut jouer qu'un rôle d'argument. Une fois de plus, on peut observer le lien entre nom abstrait et nom d'événement dans les lignes suivantes : « un objet est inerte et n'est pas susceptible de recevoir aucune indication de temps et de personne, bref qu'il ne s'agit pas d'un événement ou d'un procès » (G. Gross 1989:22). Pour cet auteur (et aussi pour d'autres du même cadre théorique comme Caviola 1995) l'opposition s'établit en termes de noms prédicatifs vs noms concrets.”

„V jiných teoretických rámcích, jako je např. lexikogramatický přístup, se rovněž objevuje tendence směřovat pojmy *predikativní jméno* a *abstraktní jméno*. Takže např. pro G. Grosse (1989) je pro definici konkrétního jména klíčový fakt, že se takové jméno nemůže stát operátorem v harrisovském smyslu: může plnit pouze funkci argumentu. Podobně si můžeme všimnout vztahu mezi abstraktním a dějovým jménem v následujících řádcích: 'předmět je inertní a nemůže být žádným způsobem spojen s vyjádřením času či osoby, zkrátka nejedná se o událost nebo děj' (G. Gross 1989:22). Tento autor (a mnozí další ze stejné teoretické školy, jako např. Caviola 1995) vidí opozici mezi jmény *predikativními* a *konkrétními*.

⁹² Gaston Gross (1996:56) uvádí, že slovesný korelát se stejnou morfologickouází má ve francouzštině pouhá třetina predikativních jmen.

Většina badatelů zkoumajících VNP se však shoduje, že VNP je nutné studovat nezávisle na tom, zda a případně od čeho bylo predikativní jméno odvozeno. Důvody přehledně shrnuje M. Alonso-Ramosová (1998:222-224):

- Existuje mnoho predikativních jmen neodvozených.
- Některá predikativní jména morfologicky odvozená od sloves mají jiný význam, než původní sloveso.
- Některá predikativní jména mají slovesný protějšek s odpovídajícím významem, ale bez morfologického vztahu mezi oběma jednotkami.
- Nominalizace se týká jen části slovesného významu.

Také hlavní proud lexikogramatických výzkumů se s tímto stanoviskem ztotožňuje a v zásadě se tak kloní k principu, ohlášenému v generativní gramatice lexikalistickou hypotézou. Ani my se nebudeme pokoušet hledat pravidelné vztahy mezi slovesnou bází a odvozeným substantivem, avšak dosavadní výzkumy v oblasti nominalizace poskytují cenné informace o dějových jménech jako takových, přičemž derivační možnosti češtiny odhalují některé specifické a dosud nepopsané vlastnosti dějových jmen uplatňujících se ve verbo-nominálním predikátu. Krom toho je morfologická souvislost se slovesnou bází považována za jednu z nejmó výraznějších vlastností, která určuje predikativní povahu jména.

Vzhledem ke striktně synchronnímu zaměření této práce nebude nutné odlišovat jména deverbativní (V > N) od jmen, která se stala základem pro odvození slovesa (N > V); spokojíme se s tím, že příslušný derivační vztah mezi jménem a slovesem existuje a budeme obě skupiny shodně označovat za deverbativa.⁹³ Podle Milana Jelínka (1967:567) lze dokonce vlastnosti deverbativ analogicky aplikovat i na dějová jména bez slovesného korelátu v závislosti na jejich vnitřní struktuře (např. *šarvátka* – *hádká*).

II.2.2. Pluralita forem i funkcí

Pluralita forem a funkcí, charakteristická pro tvoření deverbativ, velmi ztěžuje popis této skupiny dějových jmen. Od jedné slovesné báze lze vytvořit často celou řadu dějových substantiv (např. *omlouvání* – *omluvení* – *omluva* – *omluvenka*; *honěná* – *hon* – *honitba*; apod.). Na druhé straně se k dějovému významu druhotně pojí významy nedějové – podle M. Jelínka (1967:568-570) jde zejm. o obory a oblasti lidské činnosti (*doprava*, *obchod*), výsledek děje (*výtisk*, *zisk*, *náklad*), prostředek (*jídlo*, *postrík*, *výtah*), písemnosti (*rozpočet*, *smlouva*, *žádost*), místo (*průjezd*, *výčep*) a původce děje (*doprovod*, *návštěva*). Obdobná situace existuje i v románských jazycích.⁹⁴

Dosavadní lexikogramatické práce obvykle hledají mezi jmény dějovými a nedějovými binární opozici, a to i v případech, kdy jméno obsahuje významovou složku dějovou i konkrétní současně. Obdobnou binární opozici formulovala Jane Grimshawová (1990) v generativní gramatice. Gaston Gross a Ferenc Kiefer (1995) však soudí, že testy, které navrhla Jane Grimshawová (1990:54-56) v angličtině pro

⁹³ Srov. Milan Jelínek (1967:566). Stejně řešení volí i Gaston Gross (1989:87).

⁹⁴ Srov. např. pro itaštinu M. Grossmann a F. Rainer (2004:316–323) nebo P. Štichauer (2007:37–38).

binární odlišení dějových (*complex event nominals*) a nedějových (*simple event nominals*) jmen nefungují pro francouzštinu a navrhují proto test vlastní: substantivum je podle těchto autorů dějové, pokud jej lze kombinovat s fázovými slovesy (*verbes aspectuels*) typu začít, pokračovat, trvat, skončit, přerušit se, stát se, přihodit se.⁹⁵ Jiné možné testy jsou užívané v lexikální morfologii (srov. Jean-Claude Anscombe, 1986) a zkoumají, zda lze dané jméno kombinovat s určením času (*la facturation a duré une heure – fakturování trvalo hodinu*), či s jakým predikátem lze dějové sloveso spojit (*il a déchiré la facture / *la facturation – roztrhal fakturu / *fakturování*).

Tyto testy předpokládají, že v jazyce existují deverbativa se zřetelně dějovým a zřetelně nedějovým významem, jako *fakturování – faktura* (fr. *facturation – facture*). Pokud by tomu tak bylo, mohli bychom předpokládat, že v konstrukci s kategoriálním slovesem se uplatní především deverbativa s významem výrazně dějovým. Jedním z testů, který navrhuje Jean-Claude Anscombe (1986:12) je právě test s generickým kategoriálním slovesem typu *procéder à* (*provést*), kde spojení s dvojicí jmen *faktura / fakturování* skutečně potvrzuje uvedenou hypotézu:

Il a procédé à la facturation / *facture.

Provedl fakturování / *fakturu.

Tato konstrukce s kategoriálním slovesem působí nicméně v obou jazycích velmi šroubovaně, zejména v kontrastu s běžnými VNP jako *faire / dresser / établir une facture* (*vystavit fakturu*), které najdeme v každém seriózním slovníku (např. *Le Petit Robert*). V tomto VNP se však dějové jméno *facturation* (*fakturování*) nemůže uplatnit, což je s naší hypotézou v rozporu. Jde o výjimečný případ, nebo se zde rýsuje hypotéza nová? Na takovou otázku nám zkoumání románských jazyků nenabídne uspokojivou odpověď, neboť podle J.-C. Anscombra (1986:11) je zde lexikálně-morfologická opozice mezi jmény dějovými a jmény rezultativními velmi slabá; např. zatímco vedle slovesa *facturer* (*fakturovat*) jsme měli dvojici *facturation – facture* (*fakturování – faktura*), pak vedle *conclure* (*uzavřít, vyvodit*) stojí pouze jediné jméno *conclusion* (*závěr, uzavření, uzavírání, vývod, vyvození, vyvozování, atp.*), které zastává všechny funkce současně.

Tam, kde existují bohatší derivační možnosti deverbálních jmen, najdeme jen zřídka přímý vztah mezi tvarem sufixu a dějovými vlastnostmi daného deverbativa. Ojedinělým případem tohoto typu by mohl být italský sufix *-ata* (např. *una telefonata, telefonní hovor*), které neoznačuje obecně děj jako takový, ale jako časově i dějově ohraničenou počítatelnou jednotku s povahodějovým významem perdurativním či semelfaktivním (Gaeta L., 2002:149; Grossmann M., 2004:340; Štichauer P., 2007:41). Ve francouzštině by mu v některých případech odpovídaly sufixy *-ade* a *-ée*, avšak mnohem systematičtějším protikladem je tu syntaktická konstrukce *un coup de N* (Gross G., 1989:89-94):

(fr.) *un coup de téléphone* – (it.) *una telefonata* – (č.) *telefonní hovor, telefonát*

---

⁹⁵ Fr. *commencer, s'interrompre, continuer, durer, terminer, se passer, survenir, se produire* (Gross G., Kiefer F., 1995:44).

Pokud jde o ostatní italské sufixy, lze hovořit pouze o tendencích, nikoli o pravidlech. Mezi necelou desítkou dnes produktivních deverbálních sufixů⁹⁶ mají relativně méně sekundárních nedějových významů deverbativa se sufixem *-mento*, asi dvojnásobek jich mají deverbativa na *-zione* a výraznou tendenci k rezultativnosti mají deverbativa na *-tura* (Grossmann M., 2004:333, 337). Tam, kde derivační restrikce umožňují vytvořit několik deverbativ od jedné báze, však výsledný význam ovlivňuje řada dalších faktorů (polysémie výchozího slovesa, jazykový rejstřík, apod.). Případ takové derivační série od slovesa *tirare* (*táhnout, tisknout, střílet*), který M. Grossmannová (2004:322) považuje za typický, vypadá takto:⁹⁷

tiratura – tištění, náklad (tiráž, počet výtisků)
tiraggio – tah (vzduchu v komíně)
tirata – zatáhnutí (za vlasy), šluk (cigarety)
tiro – tažení (vozu), potah (koňský), výstřel, hod, vrh, výkop (míče), šluk (cigarety, hovor.)
tiramento – tažení (řídké)

Obecně lze tedy říci, že žádný sufix nesignalizuje výrazně dějovou či naopak výrazně nedějovou povahu daného jména.

II.2.3. Česká deverbativa

Ani v češtině neposkytují prostředky lexikální morfologie jednoznačná vodítka pro odlišení více či méně dějových deverbativ, nicméně systémové možnosti jsou tu ve srovnání s italštinou či francouzštinou výrazně bohatší. Z deverbativ se především vyčleňují substantiva verbální, tj. tvary na *-ní* a *-tí*, resp. zpodstatnělá přičestí na *-ná* a *-tá*. Tato verbální substantiva vykazují podle Milana Jelínka (1967:570–591) následující vlastnosti:

- a) Svým významem jsou výrazněji procesuální než ostatní substantiva dějová, zejm. tam, kde existují oba tvary od téhož slovesa (*kopnutí* – *kop, dovezení / dovážení* – *dovoz*).
- b) Mohou také metonymicky nabývat sekundárních významů nedějových (např. *psaní*), ale jen velmi ojediněle u nich dojde ke ztrátě významu dějového (např. *brnění, jmění, lešení, rčení, sklepení, stavení, vysvědčení*).⁹⁸
- c) Uchovávají vid původního slovesa.
- d) Mohou si uchovat zvrtné zájmeno *se*, pokud je v kontextu nutné (*vzdělávání se* vs. *vzdělávání mládeže*).

Jde tedy o jmenné tvary, které jsou formou i funkcí relativně nejbliže slovesu.⁹⁹

⁹⁶ Zejm. *-zione, -mento, -tura*, dále pak s řádově menší produktivitou *-aggio, -ata, -(z)a, -io*, podle M. Grossmannové (2004:322).

⁹⁷ Do českých překladů jsme zahrnuli pouze významy běžnější.

⁹⁸ Novější výzkumy tyto Jelínkovy závěry potvrzují. L. Stehlíková (2010: kap. 1.2.2.) ve své dizertační práci dochází k závěru, že česká verbální substantiva jsou vždy *process nominals* a mohou být i *result nominals*, zatímco ostatní dějová jména jsou vždy *result nominals*, přičemž z jejich struktury nelze předpovědět, mohou-li být i *process nominals*.

V principu je tedy možné vytvořit od jednoho¹⁰⁰ českého slovesa obvykle dvě substantiva verbální (dokonavé, nedokonavé) a jedno prosté dějové jméno, čímž dostaneme derivační sérii typu *omlouvání – omluvení – omluva*, doplněnou v některých případech o další možné odvozeniny konkrétní (*omluvenka*). Tyto čtyři varianty můžeme schematizovat jako škálu na ose *proces – designace*, jak ukazuje následující tabulka.

Proces		↔	Designace	
A	B		C	D
verbální substantivum			dějové jméno prosté	nomen rei
nedokonavé nepočítatelné	dokonavé nepočítatelné		(dokonavé) (počítatelné)	--- počítatelné
<i>omlouvání</i>	<i>omluvení</i>		<i>omluva</i>	<i>omluvenka</i>

Přiřazení vidu je jednoznačné u verbálních substantiv, které uchovávají vid původního slovesa, zatímco u prostých dějových jmen můžeme podle Milana Jelínka (1967:566) hovořit pouze o tendenci k dokonavosti či nedokonavosti, v závislosti na formální příbuznosti či podobnosti jména se slovesem dokonavým, resp. nedokonavým.¹⁰¹ Pokud jde o číslo, verbální substantiva se považují za nepočítatelná (Karlík P. et al., 2002a:389-390),¹⁰² zatímco prostá dějová jména počítatelná být mohou, což patrně souvisí s povahou vyjadřovaného děje. Jak uvádí Eva Macháčková (1979:56), gramatické číslo dějových jmen slouží v rámci VNP například k vyjadřování aspektových vlastností jako intenzita (*tonout v pochybnostech*) nebo iterativnost (*provádět pokusy*).

⁹⁹ V románských jazycích by jim mohl vzdáleně odpovídat tzv. zpodstatnělý infinitiv (např. it. *il ridere*, fr. *le rire – smích*), který však lexikalizované jmenné podoby, signalizované možnou ohebností v čísle, nabývá jen zřídka (it. *i doveri*, fr. *les devoirs – povinnosti*). Rozdíl je také v doplněních zprava – zatímco zpodstatnělý infinitiv může mít přímý předmět jako jiné slovesné tvary, verbální substantiva se pojí se jmény v genitivu, jak je obvyklé pro substantiva. S. Hamplová (2004:243–244) připomíná, že substantivizace italského infinitivu může být případ od případu více či méně lexikalizovaná s příslušnými důsledky na morfosyntaktické úrovni (srov. též Zucchi A., 1993:219–259).

¹⁰⁰ O jednom slovese můžeme hovořit tehdy, chápeme-li vidovou opozici jako opozici ryze gramatickou.

¹⁰¹ Určitou roli zde budou hrát i jiné důvody. Třebaže *procházka* nebo *srážka* (Jelínek M., 1967:626) jsou jména odvozená od sloves nedokonavých *procházet se*, *srážet se*, sama o sobě vyjadřují děj, který chápeme jako ohraničený (*procházka trvala dvě hodiny*) či okamžitý (*srážka*). U jiných jmen (např. *pokládka*) je interpretace vidu velmi problematická – najdeme kontexty s významem spíše nedokonavým (a) i dokonavým (b), jak dokládají následující příklady z ČNK (SYN2000):

a) [...] zvláště letitá pokládka podzemních i nadzemních sítí hrozí při oblevě počasí poruchami většího rozsahu.

b) Montáž a pokládka potrubí byla dokončena za devět měsíců.

¹⁰² P. Karlík zde podle všeho má na mysli pouze dějový význam verbálních substantiv (*to psaní mi trvalo hodinu*; * *ta psaní mi trvala hodinu*), nikoli jejich význam rezultativní (*dostal jsem dnes poštou dvě psaní*). Nicméně i u dějově chápaných verbálních substantiv se můžeme setkat s počítatelností: *provedli několik pozorování, každé z těchto pozorování trvalo hodinu*.

Uvedená škála čtyř dějových jmen je pochopitelně idealizovaným modelem, neboť v praxi nebývají všechny pozice obsazeny, resp. jeden tvar plní více funkcí (např. *psaní* vyjadřuje současně proces „A“ i konkrétní entitu „D“, ačkoli konkrétních významů nabývají častěji dějová jména skupiny „C“). Nabízí se zde nicméně zajímavé srovnání s obdobnou škálou, kterou na základě kontrastivního zkoumání arabštiny a románských jazyků navrhl Raffaele Simone (2003). Tento autor si všimá, že v arabštině lze ze souhláskového slovesného kořene utvořit dva typy jmen – jméno obecně dějové (fr. *nom de procès indéfini*, arab. *mašdar*) a jméno vyjadřující jednorázovou instanci děje (fr. *nom d'une fois*, arab. *'ismu al-marrati*). Prvně jmenované má v románských jazycích funkčně zhruba odpovídat zpodstatnělému infinitivu, posledně jmenované se v románských tvoří lexikálně, příp. v italštině výše zmiňovaným sufixem *-ata* či ve francouzštině syntaktickou vazbou *un coup de N*. Hlavní rozdíl oproti románským jazykům vidí R. Simone (2003:903) v tom, že arabština odvozuje tyto tvary pravidelně a uchovává přitom morfologický kořen. V románských jazycích pak R. Simone našel třetí pravidelný člen škály – ohraničené jméno dějové (*nom de procès défini*). V následující tabulce uvádíme kompletní škálu podle R. Simoneho (2003:907) doplněnou o francouzské příklady téhož autora (Simone R., 2003:913) a jejich české ekvivalenty.

Predikace		↔	Designace	
A	B	C	D	
[- teličnost] [+ procesuálnost]	[+teličnost] [+procesuálnost]	[+teličnost] [-procesuálnost]	[-teličnost] [-procesuálnost]	
Obecně dějové jméno (Nom de procès indéfini)	Ohraničené dějové jméno (Nom de procès défini)	Jednorázové dějové jméno (Nom d'une fois)	Nedějové jméno (Nom pur)	
<i>fouettage</i>	<i>fouettée</i>	<i>coup de fouet</i>	<i>fouet</i>	
<i>bičování</i>	<i>zbičování</i> <i>výprask</i>	<i>rána bičem</i>	<i>bič</i>	

V uvedeném článku klade R. Simone (2003:903) otázku, zda podobná verbo-nominální derivační škála existuje i v jiných jazycích, do jaké míry je pravidelná (tj. uchovává bázi a vykazuje soulad mezi formálními prostředky a významem) a jaké jsou parametry jednotlivých stupňů. Jak jsme ukázali výše, v češtině relativně pravidelná škála tohoto typu existuje, ovšem s jinými parametry, než jaké nachází R. Simone v arabštině. Podrobnější výzkum tohoto problému však není předmětem naší studie.¹⁰³

¹⁰³ Pro češtinu existuje řada novějších studií věnovaných problematice verbálních substantiv vs. prostých dějových jmen – vedle citovaných dizertací L. Stehlíkové (2010) a V. Kolářové (2010) zejm. práce L. Veselovské (2001), P. Karlíka – N. Nüblera (1998) a dalších. Tyto výzkumy ve světle recentních teorií vysvětlují a podrobněji popisují jevy, které konstatoval či naznačil M. Jelínek (1967) před téměř půl stoletím. Předpokládá se tu především, že prostá dějová jména jsou tzv. *root deriváty*, protože mají z formálního i sémantického hlediska méně verbální struktury než verbální substantiva, která jsou *stem deriváty*. Na základě řady morfosyntaktických vlastností je pak možné zvolit různě podrobně škálování (např. bipartitní: *dějová jména* vs. *rezultativní jména*, nebo tripartitní *complex event nominals* – *event nominals* – *result nominals*).

II.2.4. Verbální substantiva a dějová jména ve VNP

Nyní se můžeme vrátit k výchozí hypotéze předcházejícího oddílu: vstupují do konstrukcí s VNP především verbální substantiva, tj. ta z dějových jmen, která vykazují vyšší míru procesuálního významu a nižší míru druhotných významů nedějových? Pro ověření této hypotézy porovnáme, jaká slovesa se pojí se třemi skupinami dějových jmen v Českém národním korpusu (báze SYN2000), konkrétně s verbálními substantivy na *-ování*, se jmény na *-ka* a jmény na *-ení*.

Na základě pokusů s vyhledáváním verbálních substantiv podle jednotlivých sufixů jsme zvolili formant *-ování*¹⁰⁴ jako výrazný formální znak typický pro nedokonavá verbální substantiva (typ „A“), mezi nimiž najdeme jen velmi málo jmen s druhotnými konkrétními významy.¹⁰⁵ V korpusu SYN2000 je 1 578 jmen (typů) s tímto zakončením s celkovým počtem 17 638 výskytů (tokenů), která bezprostředně následují sloveso.¹⁰⁶ Sledovaným indikátorem je výskyt konstrukcí s fázovými slovesy a výskyt VNP. Fázová slovesa jsou četná a mají relativně vysoký rank (3-51), jak ukazuje následující tabulka.

Fázová slovesa se jmény na -ování

Fáze	Sloveso	Rank	Výskytů
počáteční	zahájit	3	276
	začít	10	151
	začínat	51	47
centrální	probíhat	19	109
koncová	ukončit	15	125
	skončit	27	87
	dokončit	49	52
	končit	50	52
Celkem			899

Generická kategoriální slovesa¹⁰⁷ mají četnost o něco nižší, nicméně řádově srovnatelnou se slovesy fázovými. Srovnatelný je i jejich rank (7-39).

Generická V_{kat.} se jmény na -ování

Sloveso	Rank	Výskytů
věnovat se	7	174
provádět	18	115
provést	39	71
Celkem		360

Běžné konstrukce s kategoriálními slovesy jsou však mnohem řidší. Nejfrekventovanější je sloveso *mít* (rank 2, 286 výskytů), které se však jako kategoriální vyskytuje pouze v několika konstrukcích. Další ojedinělé konstrukce najdeme až u sloves s mnohem vyšším rankem, jako *poskytovat* (rank 101), *poskytnout* (rank 151), či *udělat* (rank 278). Přehled konstrukcí přináší následující tabulka. Zde je

¹⁰⁴ Formant *-ování* s nedokonavým kmenotvorným formantem *-ova-* je charakteristický pro jména typu *kupování* (Jelínek M., 1967:585).

¹⁰⁵ Např. *tetování, kování, varování, pokračování*.

¹⁰⁶ Vzorec [tag="V.*"] [(lemma="*.ování") & (tag="N.*")].

¹⁰⁷ K pojetí *generického kategoriálního slovesa* viz kapitola III.4.3.

třeba si všimnout nejen samotného slovesa, ale celé verbo-nominální konstrukce, neboť dané sloveso není kategoriální samo o sobě; kategoriálním se může stát až v kombinaci s určitým predikativním jménem.

VNP se jmény na -ování

V _{kat.}	N	Výskytů	Přibližné slovesné synonymum
mít	pokračování	30	pokračovat
	slitování	21	slitovat se
	očkování	12	být očkován
	chování	11	chovat se
	ubytování	9	být ubytován
	tetování	8	být tetován
	pojmenování	7	být pojmenován
	financování	5	být financován
poskytnout, poskytovat	poskytnout ubytování	31 (15+16)	ubytovat
	stravování	4 (0+4)	-
	poskytnout financování	4 (1+3)	financovat
udělat, dělat	vyúčtování	3 (2+1)	vyúčtovat
Celkem		149	

Dále zde najdeme ojediněle některé dvojznačné konstrukce, které lze interpretovat jako VNP i jako spojení predikativního slovesa s objektem. Příkladem může být *vést vyšetřování* (tj. *vyšetřovat*, n. *řídít vyšetřování*), *zajistit ubytování* (*ubytovat* n. *opatřit někomu ubytování*), *zajistit financování* (*financovat* n. *obstarat finance*). Specifické jsou konstrukce typu *mít tetování*, které lze rovněž analyzovat jako VNP (tj. rezultativně *být tetován*).

Souhrnně lze říci, že jména na *-ování* vykazují vysokou míru korelace s fázovými slovesy, resp. generickými slovesy kategoriálními, a jsou tedy silně predikativní podle testů J.C. Anscombra (1986) a G. Grosse – F. Kiefera (1995). Do běžných konstrukcí s kategoriálními slovesy však tato jména vstupují významně méně často.

Nyní provedeme stejnou analýzu se jmény na *-ka*. Toto zakončení charakterizuje mnohem heterogennější skupinu substantiv. Vedle jmen čistě dějových (*vykládka*, typ „C“) zde najdeme jména s druhotnými nedějovými významy, které nezřídka zastřely význam dějový (*vyhláška*, *vývrтка*, typ „D“). Krom toho se formální zakončení na *-ka* vyskytuje i u řady jmen konkrétních (*ruka*) a některých predikativních jmen neodvozených (*láska*). Pro zjištění souvškytu těchto jmen se slovesy použijeme dotaz analogický k předchozímu,¹⁰⁸ který na korpusu SYN2000 dá 4 048 jmen s celkovým počtem 146 655 výskytů.

Fázová slovesa se jmény na *-ka* jsou v porovnání se jmény na *-ování* méně frekventovaná. Zatímco u jmen na *-ování* byla všechna sledovaná fázová slovesa v ranku do 51 včetně, u jmen na *-ka* je rank fázových sloves výrazně vyšší. Totéž platí pro generická kategoriální slovesa *provádět*, *provést* a *věnovat se*.

¹⁰⁸ Vzorec [tag="V.*"] [(lemma=".*ka") & (tag="N.*")].

Fázová slovesa se jmény na -ka

Fáze	Sloveso	Rank	Výskytů
počáteční	začít	37	393
	zahájit	75	224
	začínat	134	154
centrální	probíhat	267	90
koncová	skončit	71	228
	ukončit	157	135
	končit	210	111
Celkem			1335

Generická V_{kat} se jmény na -ka

Sloveso	Rank	Výskytů
provádět	152	137
provést	169	132
věnovat se	199 ¹⁰⁹	123
Celkem		392

Zcela opačná je situace u konstrukcí s kategoriálními slovesy. Všimneme-li si pouze sloves s rankem menším než 20 (sic!), najdeme zde několik sloves, které by mohly tvořit VNP (*mít, dát, dělat, klást, vést, podat, udělat*) a skutečně je v řadě případů tvoří, jak ukazuje následující tabulka.

¹⁰⁹ Protože bylo nutné zohlednit pouze reflexivní formu slovesa, rank byl dopočítán podle frekvence. Ta je součtem výskytů slovesa *věnovat se* se zvrtným *se* v pozici bezprostředně za slovesem a v pozici 0-2 před slovesem. Ostatní případy nebyly zahrnuty do výpočtu.

VNP se jmény na -ka

V _{kat.}	N	Výskytů	Přibližné slovesné synonymum
mít	námítka	152	namítat
	záruka	103	-
	horečka	102	-
	nabídka	96	- (konverzní k <i>udělat n.</i>)
	podmínka	79	podmínit
dát	branka ¹¹⁰	64	-
	záruka	43	zaručit se
	podmínka	35	podmínit
	facka	33	zfackovat
	přezdívk	20	přejmenovat
dělat, udělat	politika	118 (118+0)	-
	poznámka	82 (66+16)	poznámenat (si)
	muzika	43 (43+0)	hrát
	zkouška	80 (30+50)	zkoušet (být zkoušen)
	sbírka	19 (12+7)	sbírat
	přestávka	34 (9+25)	-
	přednáška	23 (8+15)	přednášet
klást	dírk	14 (0+14)	proděravět
	otázka	617	tázat se
	podmínka	58	podmínit
vést	překážka	55	-
	válka	115	válčit
podat	polemika	23	polemizovat
	příhláška	137	příhlásit se
	námítka	22	namítnout
Celkem		2167	

Jména zakončená na *-ka* ve srovnání se jmény na *-ování* vykazují tedy nižší korelaci s fázovými slovesy, resp. generickými slovesy kategoriálními, a jsou tedy v průměru slaběji predikativní podle testů J.C. Anscombra (1986) a G. Grosse – F. Kiefera (1995), avšak do běžných konstrukcí s kategoriálními slovesy vstupují tato jména významně častěji. Některá jména z předchozí tabulky, která vytvářejí VNP, lze jen obtížně spojit se slovesy fázovými, vč. *stát se, přihodit se, dojít k, nastat*; platí to zejm. pro jména jako *branka, poznámka, dírk, námítka*.

Třetí sledovanou skupinou budou slovesa, která se pojí se jmény na *-ení*. Dotaz na ČNK analogický k předchozím¹¹¹ dává soubor 1 788 různých jmen s celkovým počtem 69 284 výskytů. Ze seznamu těchto jmenných tvarů je patrné, že zakončení na *-ení* je formálním znakem, který v úzu statisticky významně charakterizuje verbální substantiva dokonavá (typ „B“); mezi prvními třiceti nejfrekventovanějšími jmény seznamu, které dohromady představují 40 % všech výskytů, totiž najdeme pouze tři jména odvozená od sloves nedokonavých (*vedení, řešení, řízení*).

¹¹⁰ Jméno *branka* můžeme chápat jako dějové ve významu *gól* (=událost, při které míč padne do sítě). Dalšími možnými kategoriálními slovesy jsou pak *vstřelit, nastřílet, trefit, střílet, dávat, vsítit*, konverzní *dostat, inkasovat* a nenominativní *padnout* („*Druhá branka padla pět minut po přestávce po špatném odkopu naší obrany.*“, ČNK).

¹¹¹ Vzorec [tag="V.*"] [(lemma="*.eni") & (tag="N.*")].

Pokud jde o spojitelnost těchto jmen se slovesy fázovými, výsledky jsou bližší jménům na *-ka*, než jménům na *-ování*, neboť jen jediné ze sloves vykazuje rank do padesáti. Spojitelnost s generickými kategoriálními slovesy je vyšší, než u sloves na *-ování*, ale nižší, než u sloves na *-ka*.

Fázová slovesa se jmény na -ení

Fáze	Sloveso	Rank	Výskytů
počáteční	začít	67	170
	zahájit	58	184
	začínat	113	99
centrální	probíhat	133	90
koncová	skončit	46	227
	ukončit	105	103
	končit	119	96
Celkem			969

Generická V_{kat} se jmény na -ení

Sloveso	Rank	Výskytů
provádět	68	169
provést	50	213
věnovat se	103 ¹¹²	105
Celkem		487

Spojitelnost s kategoriálními slovesy je vysoká, což připodobňuje tato jména sérii na *-ka*. Mezi prvními jednatřiceti nejfrekventovanějšími slovesy najdeme celou řadu VNP, jak ukazuje následující tabulka.

¹¹² Protože bylo nutné zohlednit pouze reflexivní formu slovesa, rank byl dopočítán podle frekvence. Ta je součtem výskytů slovesa *věnovat se* se zvrtným *se* v pozici bezprostředně za slovesem a v pozici 0-2 před slovesem. Ostatní případy nebyly zahrnuty do výpočtu.

VNP se jmény na -ení

V _{kat.}	N	Výskytů	Přibližné slovesné synonymum
mít	tušení	333	tušit
	podezření	273	podezírat
	povolení	193	? (konverzní k <i>dát povolení, povolit</i>)
	pochopení	121	chápat
	zastoupení	112	být zastoupen
	spojení	70	být spojen
	postavení	65	být postaven
přijmout	označení	54	být označen
	opatření	180	?
získat	usnesení	147	usnést se
	povolení	151	? (konverzní k <i>dát povolení, povolit</i>)
	osvědčení	28	? (konverzní k <i>dát/vydat osvědčení</i>)
dosáhnout	označení	15	být označen
	vyvrcholení	10	vyvrcholit
ujmout se	uspokojení	9	uspokojit
	vedení	385	vést (inchoativní)
	řízení	16	řídít (inchoativní)
dostat	velení	12	velet (inchoativní)
	povolení	113	? (konverzní k <i>dát povolení, povolit</i>)
	označení	62	být označen
	vysvětlení	20	? (konverzní k <i>dát vysvětlení, vysvětlit</i>)
	potvrzení	18	? (konverzní k <i>dát potvrzení, potvrdit</i>)
	svolení	17	být dovoleno (komu)
	doporučení	12	být doporučeno (komu)
vydat	poučení	10	být poučen
	hlášení	10	? (konverzní k <i>podat hlášení</i>)
	prohlášení	178	prohlásit
	nařízení	51	nařídit
	povolení	50	povolit
	usnesení	20	usnést se
	potvrzení	18	potvrdit
najít	osvědčení	17	osvědčit
	doporučení	16	doporučit
	opatření	9	?
	řešení	197	vyřešit
	zalíbení	46	oblíbit si
	pochopení	44	být pochopen
dát	vysvětlení	21	vysvětlit
	uspokojení	12	?
	poučení	3	poučit se
	znamení	82	?
	svolení	28	svolit
	povolení	17	povolit
Celkem	doporučení	16	doporučit
	rozhrěšení	13	?
	potvrzení	7	potvrdit
Celkem		3281	

Kromě konstrukcí uvedených v tabulce se vyskytují také kolokace, které lze analyzovat jako VNP i jako spojení predikativního slovesa s konkrétním jménem (*dát n. dostat oznámení, osvědčení*). Četné jsou také konstrukce s kauzativním kategoriálním slovesem typu *přinést n. způsobit (zvýšení, snížení, oživení, zlepšení, rozšíření, řešení, překvapení, posílení, zdražení)*.

Celkové srovnání kolokability jmen uvedených tří skupin se slovesy vyžaduje přepočítat příslušné frekvence výskytů na stejnou velikost vzorku. Krom toho je nutné odečíst z výskytů jmen na *-ka* případy jmen konkrétních, zcela prostých dějového významu; procentuální odhad těchto jmen v souboru jsme provedli na prvních padesáti jednotkách, kde byl jejich poměr 46 %.¹¹³ Tato jména nemohou vstupovat do kombinací s žádným ze sledovaných typů sloves, pouze opticky zvětšují velikost zkoumaného vzorku. Přepočítané srovnání kolokability uvádí následující tabulka.

Kolokabilita jmen na -ování, -ení a -ka s vybranými typy sloves

Typ jmen →	A	B	C
↓ Typ sloves ↓	-ování	-ení	-ka
Fázová	899	969	1335
Generická V _{kat.}	360	487	392
Běžná V _{kat.}	149	3281	2167
Jmen celkem (typů)	1578	1788	2186 ¹¹⁴
Výskyty celkem	17638	69284	79194
Koeficient přepočtu	0,566958	0,144333	0,126273
Hodnoty přepočtené na 10.000 výskytů			
	-ování	-ení	-ka
Fázová	510	140	169
Generická V _{kat.}	204	70	49
Běžná V _{kat.}	84	474	274
Výskyty celkem (přepočtené)	10000	10000	10000

Na základě tohoto srovnání lze vyvodit následující závěry:

- Fázová slovesa a generická slovesa kategoriální se významně častěji spojují se slovesnými jmény nedokonavými (A). Naproti tomu konstrukcí s běžnými

¹¹³ Jde o tato jména: *babička, banka, částka, délka, desítka, deska, dívka, ekonomika, jednotka, knížka, látka, maminka, manželka, matka, politika, problematika, ruka, ředitelka, řeka, stovka, tabulka, technika*; převahu nedějového užití má rovněž *branka*. Jména potenciálně dějová jsou: *dodávka, kritika, láska, myšlenka, nabídka, námitka, otázka, písnička, podmínka, poptávka, porážka, poznámka, přednáška, překážka, sbírka, schůzka, stávka, ukázka, válka, vyhláška, výjimka, výška, vzpomínka, záruka, zkouška, značka, známka*.

¹¹⁴ Počet jmen (typů) na *-ka* a počet jejich výskytů (tokenů) je snížen na 54 %, neboť cca 46 % jmen s tímto zakončením tvoří nedějová jména konkrétní (typu *ruka, matka, apod.*).

kategoriálními slovesy je v této skupině nejméně. Spojitelnost jména s fázovými slovesy a se slovesy kategoriálními tedy není v korelaci. Fázová slovesa nejsou v češtině indikátorem pro delimitaci predikativních jmen vstupujících do VNP, test G. Grosse a F. Kiefera (1995) nelze použít.

- b) Do VNP vstupují převážně dokonavá slovesná substantiva (typ B) a běžná dějová jména (typ C), zatímco nedokonavá verbální substantiva (typ A) tvoří VNP jen okrajově.
- c) VNP tvoří také jména s výrazným druhotným konkrétním významem (typ D). Tento jev je pozoruhodný i z teoretického hlediska a budeme mu věnovat samostatnou kapitolu. Faktem zůstává, že testy na predikativnost jmen užívané v lexikální morfologii pro odlišení jmen s převahou dějového či konkrétního významu nelze použít pro delimitaci dějových jmen, která tvoří VNP.

II.2.5. Jména deadjektivní

Mezi jména odvozená od adjektiv řadí Dušan Šlosar (2003:133-140) dvě skupiny substantiv, a sice *názvy nositelů vlastností* a *názvy vlastností*. Prvně jmenovanou skupinu tvoří v zásadě jména konkrétní nedějová, která nejsou předmětem našeho zájmu.¹¹⁵ Druhá skupina, tj. *názvy vlastností*, představuje soubor predikativních jmen, která do VNP vstupovat mohou, jak ukazuje následující příklad redukčního testu se jménem *kritičnost* (<*kritický*):

*Tento článek se vyznačuje kritičností.
Kritičnost, jíž se tento článek vyznačuje.
Kritičnost tohoto článku.*

Pokud jde o spojitelnost tohoto typu deadjektivních jmen s kategoriálními slovesy, nenašli jsme v oblasti derivační morfologie žádná relevantní vodítka. Eva Macháčková (1979:55) sice vyslovuje předpoklad, že s kategoriálními slovesy se pojí především jména vzniklá z adjektiv deverbálních, avšak principiálně nic nebrání tomu, aby VNP tvořila i jména z adjektiv vlastních (*dělat / sekat dobrotu, dosahovat výšky, mít výšku) či relačních (*dopustit se vandalství, mít členství*).*

Společným jmenovatelem této skupiny deadjektivních jmen je jejich charakteristika sémantická (označují *vlastnost*), případně aspektová (vyjadřují *stav*). Patrně z tohoto důvodu jsou pro ně typické určité kategoriálních konstrukce, které u deverbálních predikativních jmen běžné nejsou. To vedlo Gražynu Vetulaniiovou (2000:212) k vymezení zvláštní třídy polských predikativních jmen označujících *vlastnosti* (pol. *cechy*);¹¹⁶ sem patří jak jména deadjektivní, tak i jména neodvozená označující vlastnosti. Polské kategoriální konstrukce jsou v některých případech

¹¹⁵ Ponecháme zde stranou fakt, že jmenný přísudek se sponou, do něhož *názvy nositelů vlastností* vstupují, považuje Lexikogramatická škola za zvláštní případ VNP.

¹¹⁶ Připomeňme, že Gražyna Vetulaniiová provedla svůj výzkum metodologií objektových tříd Gastona Grosse, takže predikativní jména klasifikuje právě s ohledem na pro ně typické kategoriální konstrukce.

formálně i významově velmi podobné českým (srov. Vetulani G., 2000:215-216; česká jména doplněna podle ČNK):

mít (zdraví, důvtip, možnost)

vyznačovat se (schopností, kvalitou, odolností)

chovat (úctu, naději, cit, lásku, podezření, sympatie, náklonnost)

cítit (potřebu, bolest, únavu, napětí, sílu, úlevu, vinu)

pocítit (potřebu, touhu, úlevu, radost, zklamání)

zachovat (klid, rozvahu, jednotu, úroveň, rozvahu, přízeň)

zachovat + MOD

chladnou / jasnou / čistou hlavu

původní charakter

dosavadní / určitou úroveň

vážnou / kamennou / svou tvář

původní / historický / starobylý ráz

Krom toho uvádí G. Vetulaniová (2000:216) také řadu tzv. specifických kategoriálních sloves (čes. *kypět zdravím, těšit se dobrému zdraví, sršet vtipem* apod.).

II.2.6. Dějová jména neodvozená

Vedle jmen deverbativních a deadjektivních existuje celá řada dějových jmen, která jsou neodvozená, případně nemají ze synchronního hlediska zřejmý formálně-sémantický vztah k základovému slovesu či adjektivu. Tato jména mohou mít slovesný korelát na jiné morfologické bázi (*láska – milovat, naděje – doufat*), případně jej nemají vůbec (*kompromis, konference*). V některých případech může existovat odvozené sloveso s posunutým významem (*krok – krokovat*). Absence slovesného korelátu může být dána např. tím, že jde o jméno přejaté (*korektura, letargie, impuls, injekce, invaze, inventura, protekce*), třebaže od některých výpůjček se v češtině slovesa již utvořila (*koncert – koncertovat*).

Neodvozená dějová jména z povahy věci nelze žádným způsobem vymezit pomocí nástrojů derivační morfologie. Jediným formálním rysem některých z nich tak zůstává cizí původ.

II.3. Syntaktická stránka predikativních jmen

II.3.1. Valenční a intenční pole

Existence vlastního valenčního a intenčního pole je v lexikogramatickém rámci považována za základní předpoklad predikativnosti jmen, tj. jedině jména s vlastními aktanty a argumenty mohou tvořit VNP.¹¹⁷ Jedno z valenčních doplnění jména (chápané jako „sémantický podmět“) se realizuje v pozici syntaktického podmětu

---

¹¹⁷ G. Gross (1989:7-8) píše doslova: *Un prédicat nominal est défini par le fait qu'il a des arguments et par la nature de ces arguments, et non par un lien morphologique avec un prédicat verbal. (Jmenný predikát je definován tím, že má argumenty, a také povahou těchto argumentů, nikoli morfologickým vztahem k predikátu slovesnému.)*

kategoriálního slovesa, zatímco ostatní aktanty zůstávají v pozici komplementů predikativního jména (přívlastků), jak ukazuje následující příklad:

válka (Německo, Polsko)

*válka Německa s Polskem (nebo *proti Polsku*)*

Německo vede válku s Polskem (proti Polsku).

Výjimku by mohly tvořit děje, které z povahy svého významu žádné participanty neimplikují, jako výše zmiňované „stavy a nálady přírody“, fyzikální jevy a další podobné děje či stavy (*chladné počasí, povodeň, tma*, apod.). Taková predikativní jména postrádají aktant, který by figuroval jako podmět VNP, a proto mohou být aktualizována v principu jen dvěma typy kategoriálních konstrukcí (Radimský J., 2009a).¹¹⁸

- a) Neosobní konstrukce: *nastalo chladné počasí, dalo se do deště*.
- b) Konstrukce, ve kterých je syntaktickým podmětem samo dějové jméno. Ty nazývá Eva Macháčková (1979) tzv. „subjektovým typem“: *udeřila povodeň, je tma, rozprostřela se tma, spustil se déšť*. Specifickým typem takové konstrukce mohou být tzv. existenční vazby, jako italské *c'è*, resp. francouzské *il y a* (*c'è pioggia – prší, c'è vento – je vítr*).

Argumenty, které nejsou realizovány jako subjekt VNP, si obvykle uchovávají stejnou syntaktickou podobu jako v samostatné jmenné skupině, avšak není to vždy pravidlem. Eva Macháčková (1979:71–72) uvádí dvě typové možnosti: buďto dojde ke konkurenci mezi valenční vazbou kategoriálního slovesa a predikativního jména, anebo výsledná valenční vazba nepochází ani od jednoho z těchto prvků. V prvním případě je podle Macháčkové typické, že zejména trojvalenční kategoriální slovesa typu *dát* (komu, co), *vzdát* (komu, co), *poskytovat*, *věnovat*, *projevit* a *vyslovit* mohou „vnutit“ valenční vazbu dějovému jménu, takže např. vedle jmenného syntagmatu *důvěra ke komu* tak dostaneme VNP s bezpředložkovým pádem *vyslovit důvěru komu*; vedle *péče o Jana* stojí VNP *poskytnout péči Janovi*. Ve druhém případě je výsledná valenční vazba charakteristická pouze pro VNP jako celek (*dojít oblíby u koho, tropit si žerty z koho*).¹¹⁹

Krom toho jsme u trojvalenčních kategoriálních sloves narazili i na případy, kdy jeden z argumentů nelze vyjádřit bez přítomnosti kategoriálního slovesa (alespoň v nominalizované podobě), resp. kdy jmenná skupina neunese přítomnost všech argumentů současně:

---

¹¹⁸ My budeme oba typy popisovat shodně jako konstrukce *nenominativní*, neboť žádný z argumentů predikativního jména zde není vyjádřen v nominativu.

¹¹⁹ Podrobněji se tomuto problému věnuje v připravované monografii o valenci dějových jmen Veronika Kolářová (2010).

Predikát:	<i>návrh (prokurátor, soud, obnova řízení)</i>
Jmenné syntagma:	<i>prokurátorův návrh (*k soudu, *pro soud) na obnovu řízení ?podání <u>prokurátorova návrhu na obnovu řízení k soudu</u></i>
VNP:	<i><u>Prokurátor dal soudu návrh na obnovu řízení.</u></i>
Predikát:	<i>pokyn (hrabě, sluha, odjezd)</i>
Jmenné syntagma:	<i>pokyn hraběte (*sluhovi) k odjezdu ?pokyn hraběte sluhovi / pro sluhu (*k odjezdu)</i>
VNP:	<i><u>Hrabě dal / udělil sluhovi pokyn k odjezdu.</u></i>

Pollet Samvelian (1995:43) soudí, že příklady tohoto typu jsou protiargumentem k Harrisově hypotéze o přímé transformační souvislosti mezi valencí dějového jména a konstrukcí tohoto jména s kategoriálním slovesem. Na lexikogramatickou koncepci VNP to však nemá vliv.

Z hlediska tvoření VNP jsou klíčové zejména ty z argumentů predikativního jména, které se mohou realizovat v pozici syntaktického subjektu VNP. Maurice Gross (1981:33) předpokládá, že v subjektové pozici se může realizovat pouze „sémantický subjekt“ predikativního jména, tj. zavádí pravidlo, které Ray Cattel (1984:106) v širším smyslu později nazve „inalienabilita (nezcizitelnost) subjektu“. Problémem zůstává, že Maurice Gross svou koncepcí „sémantického subjektu“ zpočátku teoreticky nevymezil, podívejme se proto nejprve na jeho příklady:

- (a) *L'argent a de l'influence sur Max.*
Peníze mají vliv na Maxe.
- (b) *L'argent explique cette influence sur Max.*
Peníze vysvětlují tento vliv na Maxe.

Zatímco v příkladu (a) jsou *peníze* sémantickým podmětem jména *vliv*, v příkladu (b) nikoli – nejde proto o VNP. Toto intuitivní chápání sémantického subjektu lze testovat na dvou rovinách, jak Maurice Gross uvádí v pozdějších pracích (Gross Maurice, 1996a); první rovinou je sémantická selekce subjektu predikátem (ta nám ovšem v případě VNP většinou nepomůže, neboť je příliš obecná) a druhou rovinou některé syntaktické testy, které ověřují koreferenci subjektu kategoriálního slovesa se subjektivním genitivem (resp. posesivem či jiným obdobným adjektivem) u predikativního jména.¹²⁰

V zásadě lze tedy říci, že Grosseova koncepce sémantického subjektu odpovídá subjektivnímu genitivu predikativního jména (*vliv peněz na Maxe*), který bývá v literatuře definován kontrastivně k odpovídajícímu syntetickému slovesnému

¹²⁰ Příklady podle Maurice Grosse (1996:105) - koreference V_{kat} a posesiva (posesivum má podle M. Grosse „zvrtnou“ platnost):

Luc a perdu son admiration pour Léa.   *Lukáš ztratil svůj obdiv k Léa.*
**Luc a perdu (ton + leur) admiration pour Léa.*   **Lukáš ztratil (tvůj + jejich) obdiv k Léa.*

Redukční test je lepší použít tam, kde sémantický subjekt nelze jako posesivum se zvrtnou platností v rámci VNP vyjádřit: *Lukáš spáchal zločin.* – *Lukáš spáchal ?svůj zločin.* – *Lukášův zločin.* – *Jeho (=Lukášův) zločin.*

predikátu (*Peníze ovlivňují Maxe*), případně vztahem k odpovídající tematické roli (tzv. *genitiv původce děje* u Šmilauera).¹²¹ Kontrastivně k syntetickému slovesnému predikátu dokládá koreferenci subjektů také J. Giry-Schneiderová (1981:77), nicméně faktem zůstává, že stejná pravidla platí i pro predikativní jména od sloves neodvozená (*Lukáš spáchal zločin. – Lukášův zločin*).

Práce Gastona Grosse (1989) o konverzních konstrukcích později ukázala, že v pozici subjektu tzv. konverzního kategoriálního slovesa se může ocitnout také jiný argument, který zde pracovně nazveme „sémantický objekt“.¹²² Podle tohoto autora způsobuje užití konverzního aktualizátoru změny v konfiguraci argumentů, které velmi připomínají změny v diatezi, jak je patrné z následujících českých příkladů:

Lukáš dal Marii povolení k odjezdu.

Marie dostala od Lukáše povolení k odjezdu.

Lukáš učinil Marii nabídku k sňatku.

Marie dostala od Lukáše nabídku k sňatku.

Lukáš vznesl proti Marii obvinění z vraždy.

*Marie čelí Lukášovu obvinění z vraždy.*¹²³

Gaston Gross v citované práci ukázal, že konverzní kategoriální slovesa tvoří ve francouzštině bohatá a relativně pravidelná paradigmata, v nichž nejtypičtější páry sloves jsou *donner-recevoir, faire-recevoir, faire-subir, infliger-subir, exercer-subir, avoir-avoir*¹²⁴ (Gross G., 1989:13). Obdobnou pravidelnost v italštině konstatuje Sibilla Cantariniová (2004), která uvádí následující produktivní páry: *fare-ricevere, fare-essere oggetto di, fare-subire, infligere-subire* (Cantarini S., 2004:228) a všimá si také, že v němčině takovéto typické páry konverzních aktualizátorů vysledovat nelze, neboť němčina se (podobně jako čeština) vyznačuje vyšším používáním kategoriálních sloves specifických.

Argumenty, které zde nazýváme sémantický subjekt a objekt, si zaslouží bližší pozornost, neboť mají zásadní vliv na vymezení VNP jako takového.

---

¹²¹ Srov. Grepl M.-Karlík P. (1998:176-181), resp. Šmilauer V. (1969:179).

¹²² Termín *sémantický objekt* volíme s ohledem na fakt, že Gaston Gross tyto konverzní konstrukce připodobňuje k pasívním konstrukcím u sloves a ve svých pozdějších pracích hovoří o *jmenném pasivu* (Gross G., 1993:111).

¹²³ V tomto případě lze sloveso *čelit* chápat jako predikativní (*staví se na odpor, vystupuje proti*, tj. *Marie* bude mít sémantickou roli *agens*) i jako kategoriální (*je obviněna*).

¹²⁴ Paradoxní vlastnosti slovesa *mít* (fr. *avoir*), které je v tomto smyslu k diatezi neutrální, si všimá též Eva Macháčková (1979:95) na spojení typu *mít úctu*, které můžeme kontextualizovat takto:

Lukáš má úctu k Marii.

Marie má Lukášovu úctu.

vyvozujeme, že „objektové argumenty“ predikativního jména mohou být přinejmenším dva: jeden lze transformovat na objektový genitiv a druhý nikoli. Identifikaci těchto argumentů v rámci VNP je však obtížnější než ve jmenném syntagmatu. Např. tam, kde sloveso „dávání“ vytvoří dativní syntaktickou pozici, kterou predikativní jméno samo o sobě nemá, může se argument se sémantickou rolí pacientu realizovat jako *recipiens*, jak ukazuje následující příklad:

porážka [Maxe]_{gen. obj., patiens} Lukášem
Lukáš ušetřil porážku [Maxovi]_{dat., recipiens}

Přestože konverzní konstrukce vykazují naprostou většinu syntaktických vlastností charakteristických pro VNP (srov. Cantarini S., 2004:283–284), dvě vlastnosti s VNP nesdílejí: neplatí zde koreference subjektů a redukční test zde nefunguje systematicky. Jak jsme právě viděli, koreference subjektů zde z principu věci fungovat nemůže. Problém s redukčním testem¹²⁸ s tím souvisí; podle redukčního testu se má subjekt kategoriálního slovesa transformovat na genitiv predikativního jména, přičemž ostatní argumenty by měly zachovat svou původní syntaktickou podobu. U konverzních VNP je podmětem objektový argument, který však většinou neodpovídá objektovému genitivu, jak jsme viděli výše, ale dativu. Při transformaci na jmenné syntagma by tak muselo dojít ke změně pádu (resp. k přidání předložky), z genitivu na dativ, jak ukazuje následující příklad (podle G. Grosse, 1989:209):

<i>Max a reçu une giffle de la part de Luc.</i>	<i>Max dostal factu od Lukáše.</i>
* <i>La giffle de Max de la part de Luc.</i>	<i>Maxovo facka od Lukáše.</i>
<i>La giffle à Max de la part de Luc.</i>	<i>Lukášova facka Maxovi.</i>

Jazykově správná redukce zde vyžaduje vložení předložky *à* (resp. v čj. užití dativu), která nepochází od kategoriálního slovesa *recevoir* (v čj. *dostat *komu*), ale od základového kategoriálního slovesa *donner*: *donner une giffle à quelqu'un* (*dát facku někomu*). Na základě toho lze konverzní konstrukci považovat vůči konstrukci se základním kategoriálním slovesem za sekundární.

Jiný důležitý problém v redukčním testu u běžných kategoriálních sloves se týká subjektového argumentu v případech, kdy predikativní jméno nepřipouští subjektový genitiv. Tyto případy řeší Lexikogramatická škola podobně jako jiné teorie (srov. Grepl M., Karlík P., 1998:178–179), tj. dvojí transformací přes trpnou formu slovesa – v případě VNP však jde o pasivum slovesa kategoriálního, jak ukazuje následující příklad Gastona Grosse (1989:118):

Luc a donné une explication de cette difficulté.
Une explication de cette difficulté a été donnée par Luc.
L'explication de cette difficulté par Luc (a été laborieuse).

Lukáš podal vysvětlení tohoto problému.
Vysvětlení tohoto problému bylo podáno Lukášem.
Vysvětlení tohoto problému Lukášem (bylo obtížné).

¹²⁸ Srov. analýza S. Cantariniové (2004:276-285), která se zakládá na poznacích G. Grosse (1989:208).

V této souvislosti bychom si mohli položit otázku, zda jména se striktně objektovým genitivem transformovat od VNP s pasivem základního kategoriálního slovesa, nebo s aktivem slovesa konverzního, pokud obě možnosti existují (tj. pokud objektový genitiv lze vyjádřit jako subjekt v konverzní konstrukci). Oba postupy ukazuje příklad v následující tabulce.

<i>Lucie uštědřila Petrovi porážku (v šachu).</i>	
<i>Petrovi byla Lucíí uštědřena porážka.</i>	<i>Petr utrpěl porážku od Lucie.</i>
<i>Porážka, která byla Petrovi Lucíí uštědřena.</i>	<i>Porážka, kterou Petr utrpěl od Lucie.</i>
<i>Porážka Petra Lucíí</i>	

Je pozoruhodné, že cesta přes pasivizaci kategoriálního slovesa (levý sloupec) dává korektní pád subjektového argumentu (instrumentál *Lucíí* od *uštědřena Lucíí*), zatímco cesta přes konverzní konstrukci vede k pravidelnému objektovému genitivu (*kteřou Petr – porážka Petra*). Takto detailní analýzu redukčního testu však pro vymezení VNP není nutné provádět. Pro naše účely postačí vymezení subjektový argument a případné objektové argumenty na základě standardních, resp. konverzních kategoriálních konstrukcí.

Dalším problémem je, proč některá jména připouštějí subjektový i objektový genitiv současně, tj. připouštějí aktivní i pasivní transformační historii, resp. proč jiná jména mají pouze pasivní historii (tj. připouštějí výlučně objektový genitiv). M. Grepl a P. Karlík (1998:179–180) se domnívají, že pasivní transformační historie je spojena s vyšším hierarchickým statusem objektu u daného predikátoru, který se odráží v obligatornosti objektu u výchozího slovesného predikátoru (**Pilát ukřižoval. – Ukřižování Krista_{gen.} Pilátem*) a ve výsledku i u jmenného syntagmatu (**ukřižování Pilátem, *Pilátovo ukřižování, ukřižování Krista*). Francesca Mazzariellová (2007) analyzovala tento problém podrobně ve své dizertační práci a došla k závěru, že vyšší závažnost má objektový genitiv tehdy, když je objekt dějem silně zasažen (predikátor je silně tranzitivní) a jeho přítomnost tak vnáší do děje telicitu. Tím lze také vysvětlit (Mazzariello F., 2007:164-165), proč v plurálu závažnost objektu klesá: telický význam je zde nahrazen významem iterativním a subjektivní genitiv je možný (srov. české *Pilátova poprava* – objektový argument, vs. *Pilátovy popravy* – subjektový argument).

II.3.3. Kauzátor

Kauzátor bývá často chápán jako *nepersonální původce děje* (Grepl M., Karlík P., 1998:38), tj. nepersonální obdoba agentu. Ve větách typu (a) *Petr rozbil okno.* a (b) *Vítr rozbil okno.* bude podmětu věty (b) přisouzena role kauzátoru, zatímco podmět věty (a) bude agensem. Lexikogramatická koncepce pracuje s jiným pojetím kauzace; kauzativní konstrukce je zde nadřazenou operací, jež se aplikuje na základovou větu a přidá k ní nový argument (kauzátor), který u původního predikátu chyběl. K větě z příkladu (a) by tedy šla vytvořit kauzativní konstrukce: *Lucie přiměla Petra rozbít okno*, kde *Lucie* bude kauzátor a *Petr* agens. Kauzátor tedy může být v tomto pojetí

životný i neživotný (*Okolnosti přiměly Petra rozbít okno*) a samotná kauzativní konstrukce je chápána jako komplexní predikace. U neakčních predikátů (*Okno prasklo*) je situace složitější – neživotný prvek tu bývá chápán jako kauzátor (*Okno prasklo větrem*), zatímco životný prvek je někdy nazýván agensem (*Petr způsobil prasknutí okna*).¹²⁹

Pro jmenné predikáty a jejich argumentovou strukturu je podstatné, že v kauzativních konstrukcích s predikativním jménem se může uplatňovat formálně stejné sloveso, jako v konstrukcích kategoriálních (např. kauzativní *dát možnost* – nekauzativní *dát radu*), avšak podobnost obou konstrukcí je pouze vnější. Podívejme se nejprve, jak obě konstrukce odlišuje Gaston Gross (1989:29–32). V českých překladech však není v tomto případě slovesný aktualizátor (fr. *donner*) totožný.

N0 *donner* # N1 *avoir* N2
Luc a donné des complexes à Max.
Max a des complexes.

N0 *donner* à N1 N2
Luc a donné à Max l'autorisation de jouer.
Max a l'autorisation de jouer.

N0 *způsobit* # N1 *mít* N2
Lukáš způsobil Maxovi komplexy.
Max má komplexy.
(Max má *Lukášovy komplexy.)

N0 *dát* N1(dat.) N2
Lukáš dal Maxovi dovolení si hrát.
Max má dovolení si hrát.
(Max má Lukášovo dovolení si hrát.)

Po syntaktické stránce mají obě konstrukce obdobnou strukturu. Příklad v levém sloupci však G. Gross analyzuje jako kauzativní operaci aplikovanou na základní VNP se slovesem *mít* (*Max má komplexy* > *Lukáš způsobil Maxovi komplexy.*), zatímco příklad v pravém sloupci je běžný VNP se třemi argumenty: *povolení* (*Lukáš, Max, hrát si*) a kategoriálním slovesem *dát*; konstrukce se slovesem *mít* je v pravém sloupci chápána jako konverzní ke konstrukci s *dát*. Proč je argument *Lukáš* v levém sloupci kauzátozem a v pravém agensem? Zdůvodnění spočívá v tom, že při použití slovesa *avoir* (*mít*) zde nelze kauzátor vyjádřit, zatímco agens vyjádřit lze. Použijeme-li explicitní lexikogramatickou formulaci, můžeme říci, že „kauzátor v jednoduché větě s kompletně saturovanými argumenty“ nemůže figurovat, proto není součástí argumentového pole daného jmenného predikátu.

Max má komplexy.
Maxovy (*Lukášovy) komplexy.
Max má komplexy *od Lukáše.¹³⁰
* Lukášem.

Max má dovolení si hrát.
Max má Lukášovo dovolení si hrát.

Všimněme si, že obdobná situace nastane po odstranění aktualizátoru redukčním testem. Zatímco predikát *dovolení* akceptuje oba argumenty jako genitiv (*Maxovo dovolení, Lukášovo dovolení, dovolení od Lukáše*), predikát *komplexy* akceptuje pouze

¹²⁹ Srov. Gaston Gross (1989:24-29).

¹³⁰ V češtině komplikuje situaci užívání slovesa *mít* s vazbou *mít něco od někoho* ve významu *dostat, pochytit*. Můžeme tak vytvořit zcela přijatelnou větu *Max má ty komplexy od Lukáše*. Redukční test (viz dále) bude v tomto případě spolehlivější.

subjektový argument *Max* (*Maxovy komplexy*, *komplexy Maxe*), nikoli kauzátor *Lukáš* (**komplexy od Lukáše*, **komplexy Lukášem*); kauzátor lze uvést pouze specifickou předložkou, která ukáže příčinný vztah (*Maxovy komplexy kvůli Lukášovi*).

V souladu s uvedenou analýzou budeme chápat kauzátor jako prvek, který nepatří do argumentové struktury daného predikativního jména, ale může k ní být připojen pomocí tzv. kauzativního kategoriálního slovesa ($V_{\text{kauz.}}$). Po redukci tohoto slovesa však nelze kauzátor připojit k dějovému jménu stejně jako agens (tj. v pozici subjektového genitivu nebo instrumentálu), ale jen prostřednictvím předložkového pádu, který ozeřmňuje jeho kauzativní funkci, což nás opravňuje jej do argumentové struktury jména nepočítat (srov. též Daneš F., a kol., 1987:131–132).

Kauzativní konstrukce lze vytvořit s použitím predikativních jmen neakčních (např. *propůjčit krásu*, *obdarit krásou*) i akčních (*vynést chválu*). Příklady kauzativní, standardní a konverzní konstrukce se jménem *chvála* ukazuje následující tabulka.

Typ	Konstrukce	Příklad
Kauzativní $V_{\text{kat.}}$	<i>vynést chválu</i>	<i>Ovšem právě tahle "batůžkářská" odlišnost vynesla Varům chválu na setkání zástupců světových festivalů. (SYN2006PUB)</i>
Standardní $V_{\text{kat.}}$	<i>pět chválu vzdávat chválu vzdát chválu říkat chválu</i>	<i>Potkáte známého, který pje chválu na nový program Microsoftu, a odcházíte domů nahrát si zapůjčený skvost na počítač. (SYN2000)</i>
Konverzní $V_{\text{kat.}}$	<i>slyšet chválu sklízet chválu</i>	<i>[...] zatímco Thaci si telefonuje s Billem Clintonem a sklízí chválu od Madeleine Albrightové. (SYN2000)</i>
Nenominativní $V_{\text{kat.}}$	<i>chvála patří (komu)</i>	<i>Chvála nepatří jen jejímu vedení, ale všem zaměstnancům, kteří prostřednictvím odborů dali souhlas [...]. (SYN2000)</i>

II.3.4. Závěry

V předchozích odstavcích jsme ukázali, jak úzce je argumentová struktura (tj. valenční a intenční pole) predikativního jména spojena s realizací tohoto jména v rámci VNP. Transformace predikativního jmenného syntagmatu na VNP je vlastně obráceným transformačním testem, při němž dochází k částečné restrukturaaci argumentového pole (subjektový argument je přesunut do pozice subjektu predikativního jména). Žádný argument však při této operaci nepřibývá – s výjimkou kauzátoru u kauzativních verbo-nominálních konstrukcí – a žádný nutně neodpadá.

Ačkoli se o tom v lexikogramatických pracích explicitně nehovoří, popsany model v principu předpokládá dvojí úroveň syntaktické reprezentace: vedle sémantických rolí (agens, patiens, atd.) se zde operuje nejen s povrchovou syntaktickou rovinou (subjekt, objekt), ale i s další syntaktickou rovinou (sémantický subjekt, sémantické objekty), kterou můžeme nazvat „hloubkovou“. Jednotlivé prvky této hloubkové syntaktické roviny totiž navzdory přívlastku „sémantický“ nejsou definovány na základě svého významu, ale na základě syntaktických transformačních vlastností.

Podle dosavadních poznatků lze vyslovit hypotézy o vzájemné souvislosti těchto tří rovin: následující tabulka ukazuje syntaktické funkce¹³¹ a prototypické sémantické role dvou hlavních hloubkových syntaktických argumentů.

		Sémantický subjekt	Sémantické objekty	
Syntaktická funkce v rámci VNP	- standardní $V_{kat.}$	podmět	?	ne-genitiv, zejm. dativ
	- konverzní $V_{kat.}$	instrumentál, genitiv původce děje (předl. <i>od</i>)	podmět nebo ?	podmět nebo ne-genitiv (zejm. dativ)
Syntaktická podoba ve jmenném syntagmatu		subjektový genitiv, instrumentál	objektový genitiv	ne-genitiv, zejm. dativ
Prototypické sémantické role		agens, experiens, nositel vlastnosti či děje	patiens, recipient	

Samotná predikativní jména lze klasifikovat podle počtu valencí podobně jako slovesné predikáty od avalenčních (*děšť*) až po třívalenční (*odběr krve pacientovi sestrou*), jak je podrobně popsáno v referenčních gramatických příručkách (srov. pro češtinu Daneš a kol., 1987:127–147). Pro transformační vymezení VNP hrají však klíčovou roli dva typy argumentů, a sice sémantický subjekt a objekty. Ty jsme vymezili a dále podrobněji rozlišili na základě dvou transformačních vlastností:

- a) Možnost realizace ve funkci syntaktického podmětu VNP
- b) Možnost transformace na genitiv (ev. instrumentál) ve jmenném syntagmatu.

S odkazem na terminologii Petra Karlíka (2002b) lze říci, že klíčovými strukturálními pády (tj. pády, v nichž jsou argumenty syntakticky citlivé na transformace) jsou tedy u VNP nominativ a genitiv, řidčeji instrumentál.¹³²

Úhelným kamenem každého modelu, který se pokusil popsat vztah sémantických rolí a jejich syntaktické realizace, jsou tzv. psychologické predikáty – tj. dvě třídy sloves, které realizují roli experientu jako subjekt, resp. jako objekt (angl. *fear* vs. *frighten*, it. *temere* vs. *spaventare*), např. české *milovat* (*Marie_{experiens} miluje Petra*) a *pobouřit* (*Nízké platy pobouřily učitele_{experiens}*). U jmenných predikátů se s tímto problémem nesetkáme v takto radikální podobě, neboť jak ukázala Francesca Mazzariellová (2007:197–198), jmenné psychologické predikáty (odvozené i neodvozené) umisťují vždy do nejzávažnější valenční pozice (tj. genitivu, resp. posesiva) experiens, který se pak interpretuje buďto jako genitiv subjektový (*Lukášova nenávisť* = *Lukáš nenávidí*) nebo objektový (*Lukášovo pobouření* = *Lukáš je pobouřen*). Následující příklady (1,2) ukazují, že v obou případech můžeme vytvořit obdobnou konstrukci s kategoriálním slovesem (zde *cítit*), která je však v případě (2)

¹³¹ V tabulce explicitně neuvádíme možnost transformace subjektového a objektového genitivu na posesivum.

¹³² Podle P. Karlíka (2002b:183) je strukturální pád takovým pádem, jehož „morfologická realizace je závislá na gramatickém okolí, tj. jehož realizace morfologickým pádem se v závislosti na gramatickém okolí mění“.

konverzní ke konstrukci (4), neboť stimul (*nízké platy*) patří do valenčního pole jména *pobouření*. Naproti tomu stimul (*zrada*) u jména *nenávist* není součástí valenčního pole (*nenávist *zradou*), takže konstrukci (3) je třeba analyzovat jako kauzativní.

(1) *Lukáš cít nenávist (vůči Marii).*

Nenávist Lukáše vůči Marii.

(2) *Učitelé cít pobouření (nízkými platy).*

Pobouření učitelů nízkými platy.

(3) *Zrada vyvolala Lukášovu nenávist vůči Marii.*

(4) *Nízké platy vyvolaly pobouření učitelů.*

Pro psychologické predikáty zůstává tedy příznačná vysoká závažnost experiensu, přičemž oba typy (*fear – frighten*) se u predikativních jmen liší přítomností či nepřítomností stimulu v argumentové struktuře.

II.4. Flexivní morfologie predikativních jmen

II.4.1. Gramatické kategorie predikativních jmen

Z hlediska čistě formálního jsou predikativní jména vybavena standardními jmennými kategoriemi, tj. mají rod, číslo a pád, přičemž u verbálních substantiv lze hovořit rovněž o kategorii vidu, třebaže pouze na úrovni tendence (srov. výše kap. II.3.2.). Kategorii rodu zde považujeme za arbitrární, tj. bez vlivu na syntaktické či sémantické vlastnosti predikativního jména a jeho fungování v rámci VNP, proto se jí v této práci blíže zabývat nebudeme.¹³³ Kategorie pádu je u predikativního jména dána pouze valencí kategoriálního slovesa, této otázce se tudíž budeme věnovat až v rámci syntaktické analýzy VNP jako celku.

Naproti tomu kategorie čísla je problémem, který úzce souvisí s inherentními vlastnostmi daného predikativního jména – konkrétně s jeho počitatelností – a je spjat také s případným lexikálním aspektem daného jména (aktionsart). Obě vlastnosti se pak specifickým způsobem promítají do fungování VNP jako celku.

II.4.2. Počitatelnost a číslo

Jak upozorňuje David Nicolas (2002), opozice mezi počitatelnými a nepočitatelnými (zejm. látkovými) jmény byla dosud zkoumána především v souvislosti se substantivy s konkrétním významem.¹³⁴ Podívejme se proto nejprve podrobněji, jak tento autor z pozic kognitivní lingvistiky testuje počitatelnost francouzských jmen abstraktních. Mějme přítom na paměti, že ve francouzštině se

¹³³ Odhlédneme-li od faktu, že systematická příslušnost verbálních substantiv ke třídě neuter a vzoru *stavení*, který je paradigmaticky velmi chudý, může ovlivnit jejich uplatnění v textech a může souviset s omezenou počitatelností těchto jmen a v širším smyslu i s jejich periferní pozicí v rámci kategorie substantiv (srov. Stehlíková L., 2010:kap. 1.4.).

¹³⁴ Srov. též hesla *substantivum počitatelné* a *substantivum nepočitatelné* v *Encyklopedickém slovníku češtiny* (Karlík P. et al., 2002:467), kde se k první skupině jmen řadí jména označující (i) „objekty existující primárně jednotlivě (*žák – žáci*)“ a (ii) objekty existující primárně v množství, z něhož lze jednotlivé prvky vydělit (*korálek – korálky*).

opozice počitatelnosti – nepočitatelnosti projevuje nejen v možnosti utvořit od daného jména množné číslo, ale také v možnosti determinovat dané jméno neurčitým, resp. dělivým členem.¹³⁵

Pro nepočitatelná jména konkrétní pracuje D. Nicolas (2002:31–35) se dvěma vlastnostmi, a sice distributivní referencí (fr. *référéce distributive*) a kumulativní referencí (fr. *référéce cumulative*). Pro distributivní referenci je charakteristické, že dané jméno může označovat současně objekt i jeho libovolnou část. Například *mléko* označuje danou tekutinu v láhvi bez ohledu na to, zda je láhev plná či poloprázdná; podobně pojmem *nábytek* můžeme označit i část *nábytku* v kontextech typu *část nábytku byla ukradena, zbyl nám jen tento nábytek* (naproti tomu žádnou *část kočky* nelze označit slovem *kočka*). Kumulativní reference je vlastností zrcadlově obrácenou: soubor několika objektů označovaných látkovým jménem lze opět označit tímž jménem. Například *nábytek z kuchyně + nábytek z obývacího pokoje* je dohromady opět *nábytek* (naproti tomu *kočka od sousedů + naše kočka* jsou *dvě kočky*). Tyto testy je nutné provádět v totožném „stavu světa“, aby nedávaly falešné výsledky pro počitatelná jména typu *stádo* nebo *mrak* (*stádo A + stádo B = dvě stáda*, avšak v jiném stavu světa mohou dát dohromady nové *stádo C*).

Obě vlastnosti lze podle D. Nicolase (2002:35-39) aplikovat i na nepočitatelná abstrakta, odhlédneme-li od problematiky polysémie (např. *láska* ve významu *cit* vs. ve významu *milovaná osoba*). Jako příklad distributivní reference můžeme uvést: *Část práce, kterou jsme dělali včera, mne nebavila*; nebo *Už jsem měl možnost vidět kousek toho jejich nepořádku*. Kumulativní reference je patrná např. u *Sečteme-li všechny dnešní práce, máme za sebou pořádný kus práce*; nebo *nepořádek v kuchyni + nepořádek v obývacího pokoje = nepořádek (v bytě)*.¹³⁶

Pokud jde o vlastnosti počitatelných jmen, jsou Nicolasovy závěry mnohem méně uspokojivé. Autor analyzuje tři typické vlastnosti počitatelných jmen (atomická reference, přítomnost vnitřní hranice a vyčíslitelnost referentu) a dochází k poznatku, že ani jedna z nich neplatí univerzálně nejen pro abstrakta, ale ani pro jména konkrétní.¹³⁷ Pro počitatelná jména tedy nenachází žádnou společnou sémantickou

---

¹³⁵ Neurčitým členem (fr. *un, une*, v pl. *des*) lze obvykle determinovat pouze substantiva počitatelná, neboť singulár tohoto členu je z etymologického i synchronního hlediska současně číslovkou (fr. *un = č. jeden*). Neurčitá determinace nepočitatelných jmen se proto provádí tzv. členem dělivým (*du, de la*, příp. pl. u pluralií *tantum des*). Tato opozice se neutralizuje v případě, kdy neurčitým členem kategorizujeme (zařazujeme) dané substantivum do třídy s určitou vlastností, vyjádřenou adjektivem; v takovém případě stojí neurčitý člen i u jména nepočitatelného. Vedle dvojice *un ami – un bon ami* (*přítel – dobrý přítel*) tak bude analogicky *du vin – un vin excellent* (*víno – výtečné víno*).

¹³⁶ Uvedené příklady jsou rámcově převzaty od D. Nicolase (2002) a volně upraveny. Přímý překlad není vždy možný, protože např. nepočitatelné substantivum *marche* by bylo třeba v kontextu překládat někdy nepočitatelným *chůze*, jindy počitatelným *túra* nebo *pochod*.

¹³⁷ Atomická reference předpokládá, že počitatelná jména by neměla odkazovat na žádnou část referovaného předmětu. To platí pro jména jako *kočka, fotbalový zápas, bod, smrt*, ale nikoli pro jména jako *družstvo* (jehož několik členů může také tvořit družstvo), *kruh* (obsahuje nekonečné množství menších kruhů), přičemž pro řadu abstrakt není jasné, jak tuto vlastnost testovat (*duch, Bůh, vztah, přičina, funkce, symetrie* apod.).

Vnitřní hranice předpokládá, že referent počitatelného jména je jasně ohraničený. Toto opět nemusí platit pro jména jako *les, armáda, sbírka, skupina, kategorie, typ, duch*.

vlastnost a soudí, že jediné použitelné kritérium je morfosyntaktické: jméno je počítatelné tehdy, když jsme s to stanovit, co v daném kontextu znamená singulárový a co plurárový tvar.

Vzhledem k tomu, že čeština postrádá opozici neurčitého a dělivého členu, máme podle tohoto modelu dvě kritéria pro odlišení jmen počítatelných a nepočítatelných: (1) testy pro distributivní a kumulativní referenci, které fungují pro jména nepočítatelná, a (2) v případě počítatelných jmen sémantické odlišení singulárového a plurárového tvaru, pokud tyto tvary lze utvořit.

II.4.3. Lexikální aspekt (aktionsart)

Lexikální aspekt nelze chápat jako morfologickou vlastnost predikativních jmen. D. Nicolas (2002) však naznačuje, že existuje přímá souvislost lexikálního aspektu s počítatelností daného dějového jména. Na základě Vendlerovy klasifikace lexikálního aspektu dochází tento autor k přehledu, který shrnuje následující tabulka (původní Vendlerova označení uvádíme v angličtině, neboť v této podobě jsou známější; Nicolasovy francouzské příklady uvádíme v závorce i s příslušným členem).

Počítatelnost a lexikální aspekt
upraveno podle D. Nicolase (2002:36)

Jména nepočítatelná		Jména počítatelná	
State	Activity	Telicity	
		Accomplishment	Achievement ¹³⁸
<i>nuda (de l'ennui)</i> <i>vědění (du savoir)</i>	<i>chůze (de la marche)</i> <i>práce (du travail)</i>	<i>stavba domu</i> <i>(une construction de maison)</i> <i>(pře)čtení básně</i> <i>(une lecture de poème)</i>	<i>vyvrcholení¹³⁸</i> <i>(une atteinte de sommet)</i> <i>vítězství</i> <i>(une victoire)</i>

Z tabulky je patrné, že rys počítatelnosti má korelovat s telicitou daného dějového jména.¹³⁹

Zvláštní roli hraje kvantifikace u stavových predikátů (*states*), které řadí D. Nicolas (2002:37) k tzv. jmenům intenzitním (fr. *noms intensifs*). U těchto jmen se formální kvantifikace odráží na významové rovině jako intenzita:

(1) <i>Quel désordre il y a dans cet appartement !</i>	<i>V tomto bytě je ale (velký) nepořádek!</i>
(2) <i>Marie a beaucoup d'amour pour sa nièce.</i>	<i>Marie má mnoho lásky pro svou neteř.</i>
(3) <i>Trop de beauté tue la beauté.</i>	<i>Přemíra krásy krásu zabíjí.</i>
vs. (4) <i>Notre invité voudrait davantage de vin.</i>	<i>Náš host by si přál více vína.</i>

Požadavek na vyčíslitelnost předmětu neplatí jen pro jména počítatelná, neboť spočítat lze i referenty jmen nepočítatelných jako *nábytek (šest židlí a tři stoly)* nebo *bižuterie (tři prsteny a dvojce náušnice)*.

¹³⁸ Lze rovněž uvažovat o překladu *dosažení vrcholu* ve smyslu např. horolezeckém, ale zde by bylo adekvátnějším českým ekvivalentem *výstup na vrchol*, což je spíše predikát typu *accomplishment*.

¹³⁹ K obdobnému závěru dochází Sergej Tatevosov (2002:329–330), když říká, že stavové predikáty jsou analogické nepočítatelným substantivům, neboť delší či kratší úsek *vědění něčeho* je analogický k větší či menší hromádce písku. O přímé souvislosti stavových predikátů s nepočítatelností uvažuje rovněž R. Langacker (1987) a řada dalších badatelů.

Morfologický plurál stavových (*states*), ale i atelických dějových predikátů (*activity*) je jen obtížně myslitelný bez doprovodné změny významu, např. v *sále panovala živá zábava* (*zábavy) vs. *během víkendu jsme navštívili tři vesnické zábavy*.

Pro predikáty typu *accomplishment* je charakteristické, že vedle inherentně telických predikátů (*túra, procházka... nám zabrala dvě hodiny*) existují i takové, u nichž je cíl děje (*telos*) obsažen ve vnějším prvku – v přímém předmětu sloves (*číst básně*), či v našem případě v objektovém argumentu jmen (*četba básně, čtení básně*). Bez tohoto prvku se z nich stávají predikáty typu *activity*. Inherentně telické jmenné predikáty typu *accomplishment* i *achievement* by měly být ohebné v čísle systematicky (*podnikli jsme dvě túry, dvě procházky; dosáhli tři významných vítězství*), zatímco u predikátů s vnějším cílem to systematicky neplatí (*dvojí čtení básně, dvojí čtení návrhu zákona v parlamentu; vs. ?dvojí čtení*). Lze se domnívat, že v řadě případů může mít telicizující vnější argument implicitní podobu (tzv. *default argument* podle J. Pustejovského, 1995) v tom smyslu, že sice není formálně přítomen, ale užití predikativního jména v kontextu automaticky aktivuje příslušný odkaz na něj. Takto v následujícím příkladu není vyjádřen objektový argument predikátu *rozbory*, ačkoli je nesporné, že muselo jít o *rozbory* konkrétního objektu, patrně *krve*:

Provedli jsme dva rozbor, které ukázaly, že hladina cukru je příliš vysoká.

Nicolasova hypotéza o přímé korelaci mezi počitatelností a teličností jména má však některé slabiny. Přijmeme základní představu R. Langackera (1987), podle níž se predikace vyjádřená slovesem a jménem liší ve způsobu konceptualizace – tj. slovesná predikace vyjadřuje děj chápaný v čase (tzv. *sequential scanning*), zatímco predikace jmenná jej konceptualizuje globálně (tzv. *summary scanning*). Kategorie čísla u počitatelných predikativních jmen pak takovému globálně chápanému ději musí „vnutit“ nějaké hranice,¹⁴⁰ jinak by změna morfologického čísla nebyla myslitelná – resp. neměla by příslušný sémantický korelát. D. Nicolas se domnívá, že tyto hranice spočívají v časové rovině a mají navíc telickou povahu: *stavba domu* je proces, který skončí dosažením určité vnitřní hranice (*postavením domu*). Zde však lze namítnout, že i jména typu *telefonát, procházka* nebo *koncert* vyjadřují děj nějak časově ohraničený (což se projeví iterativitou plurálu: *měl jsem dva koncerty*), aniž by bylo jasné, zda je tu nějaká „vnitřní hranice“ děje či jak ji testovat. Pak je zde ještě jiný problém: jména jako *názor, dojem* nebo *důvod* vyjadřují také ohraničenost, neboť je lze kvantifikovat číselně, ale nejde o ohraničenost primárně časového charakteru (proto *mám dva názory* není iterativní). V tomto případě lze uvažovat např. o kvantifikaci subjektivním argumentem (*tyto názory = názor Petra, názor Marušky, názor Lenky*) či objektovým argumentem (*tyto názory = Lenčin názor na politiku, na ochranu životního prostředí*). Výsledné schéma by mohlo vypadat následovně:

---

¹⁴⁰ Také pojem „hranice“, resp. „ohraničenost“ zde chápeme obdobně jako R. Langacker (1987:58), který užívá anglický termín *bounding*. Navazujeme rovněž na Langackerovu představu (Langacker R., 1987:91), podle níž je pro dějová jména primární ohraničenost časová.

Počítatelnost – typ ohraničení		
Časové ohraničení		Nečasové ohraničení
Telické	Atelické	
<i>stavba domu</i> <i>přijezd</i>	<i>telefonát</i> <i>koncert</i> <i>procházka</i>	<i>názor</i> <i>dojem</i> <i>důvod</i>
* <i>hodinový/á</i> - <i>přijezd</i> - <i>stavba domu</i>	<i>hodinový/á</i> - <i>koncert</i> - <i>telefonát</i> - <i>procházka</i>	* <i>hodinový/á</i> - <i>názor</i> - <i>dojem</i> - <i>důvod</i>

Nejde jistě o to, že by počítatelnost u některých predikativních jmen byla výhradně časové povahy, zatímco u jiných jmen výhradně povahy nečasové. Predikáty *stavba (domu)*, *přijezd*, *telefonát*, *koncert* i *procházka* lze jistě kvantifikovat nečasově: *tato firma provádí tři stavby současně* (není zde iterativní platnost, kvantifikace je založena na objektovém argumentu), nebo *tyto firmy provádějí stavby* (tj. každá svou stavbu n. své stavby). Podobně v syntagmatech jako *rychlý sled dojmů* nebo *chvilkové dojmy* může nabyt plurálový tvar slova *dojem* iterativní platnost a půjde tak o ohraničení časové.¹⁴¹

Podívejme se nyní blíže, jak se tyto vlastnosti predikativních jmen mohou projevit ve spojení s kategoriálním slovesem.

II.4.4. Počítatelnost a aspekt jména ve VNP

Ve spojení s kategoriálním slovesem má naprostá většina českých, francouzských i italských predikativních jmen syntaktickou funkci přímého předmětu. I zde je proto třeba uvažovat o možné sekundární telicizaci tímto vnějším syntaktickým předmětem. Připomeňme nejprve stručně, jaké vlastnosti se obvykle připisují telicizaci přímým předmětem konkrétním u predikativních sloves.

- (1) *Luca leggerà.* - atelické
Lukáš bude číst.
- (2) *Luca leggerà un libro.* - telické
Lukáš bude číst / přečte knihu.
- (3) *Luca leggerà tre libri.* - telické
Lukáš bude číst / přečte tři knihy.
- (4) *Luca leggerà libri.* - atelické
Lukáš bude číst knihy.

Z predikátu atelického (1) se přidáním objektu stane predikát telický (2). Telickým zůstává i tehdy, je-li objekt přesně číselně kvantifikován (3), avšak neurčitá

¹⁴¹ Záměrně zde ponecháváme stranou sekundární významy rezultativní a konkrétní, tj. *stavba* ve významu *budova* apod.

kvantifikace objektu (4) tuto teličnost opět odstraní. Klíčovým prvkem je zde způsob, jakým je objekt kvantifikován.

Nyní srovnajme následující italské příklady VNP:

(5) <i>Luca dà un bacio a Maria.</i>	(... <i>IN due secondi</i>)
<i>Lukáš dává polibek Marii.</i>	(<i>během dvou vteřin</i>)
(6) <i>Luca fa una telefonata.</i>	(... <i>IN due minuti</i>)
<i>Lukáš vyřídí (provede) telefonát.</i>	(<i>během dvou minut</i>)
(7) <i>Luca prova felicità.</i>	(... <i>PER un attimo</i>)
<i>Lukáš cítí štěstí.</i>	(<i>na okamžik</i>)

Záleží zde na tom, zda je daný syntaktický předmět (=predikativní jméno) počítatelný, či nikoli. Třetí případ (7) s nepočítatelným predikativním jménem (*felicità – štěstí*) se kombinuje s příslovečným určením po předložce *per*, výsledný VNP tedy nemá telický charakter.

U prvních dvou případů (5,6) jsou predikativní jména počítatelná (*un bacio – polibek, una telefonata – telefonát*) a výsledná kombinace $V_{\text{kat.}} + N_{\text{pred.}}$ má telický charakter, který v italštině můžeme otestovat klasickým testem – kombinací s příslovečným určením času po předložce *in*. Tuto vlastnost VNP si lze lépe představit, jestliže srovnáme daný VNP s odpovídajícím syntetickým slovesem: *baciare* (*líbat / políbit*) – *dare un bacio* (*dát / dávat polibek*); *telefonare* (*telefonovat / zatelefonovat*) – *fare una telefonata* (*provést / provádět jeden telefonát*). Jak jsme ukázali v předchozím oddíle, počítatelné predikativní jméno na rozdíl od odpovídajícího syntetického slovesa konceptualizuje daný děj jako ohraničenou jednotku; v daném případě jde o ohraničení časové, třebaže patrně samo o sobě atelické (slova *polibek* ani *telefonát* neoznačují děje, které by skončily dosažením nějaké vnitřní hranice). Proč je tedy výsledný VNP citlivý na test teličnosti s časovým určením na *in*? Lze se domnívat, že teličnost je dána kombinací časově ohraničeného počítatelného jména, které funguje jako syntaktický předmět kategoriálního slovesa, s kategoriálním slovesem. Podobně jako je přímý předmět *un libro* (*kniha*) v příkladu (2) konkrétním počítatelným jménem, tj. objektem ohraničeným, který svou ohraničeností vytváří vnitřní hranici pro daný děj (*leggere – číst*), tak i počítatelná jména dějová *un bacio* (*polibek*) a *una telefonata* (*telefonát*) vytvářejí v rámci VNP vnitřní hranici daného děje.

Podívejme se nyní, jaký vliv by měl na tyto konstrukce morfologický plurál, resp. kvantifikace daných predikativních jmen.

(5b) <i>Luca dà tre baci a Maria.</i>	
<i>Lukáš dává Marii tři polibky.</i>	
(6b) <i>Luca fa tre telefonate.</i>	
<i>Lukáš vyřídí (provede) tři telefonáty.</i>	
(7b) <i>Luca prova le più grandi felicità.</i>	
<i>Lukáš cítí ta největší štěstí.</i>	

V případě počítatelných predikativních jmen (5b,6b) se plurál projeví jako iterativnost (*dát tři polibky, vyřídit tři telefonáty*), zatímco u nepočítatelného jména (7b) má případný plurál obdobný význam jako kvantifikace: projeví se na sémantické rovině změnou intenzity děje.

Neurčitá kvantifikace počítatelného jmenného predikátu má za následek ztrátu teličnosti (5c, 6c), podobně jako v případě spojení slovesa s konkrétním objektem (4).

- (5c) *Luca dà baci a Maria.*
Lukáš dává Marii polibky.
- (6c) *Luca fa telefonate.*
Lukáš vyřizuje telefonáty.

II.4.5. Návrh typologie

Ponecháme zatím stranou otázku morfologického vidu příslušného kategoriálního slovesa (resp. užití perfektivního / imperfektivního minulého času v románských jazycích) a pokusíme se na příkladech ilustrovat roli počítatelnosti dějového jména ve VNP. V návaznosti na předchozí hypotézy lze navrhnout následující prototypické skupiny predikativních jmen počítatelných.

Počítatelná predikativní jména

Typ ohraničení	Časové ohraničení		Nečasové ohraničení
	Telické	Atelické	
Plurál ve VNP iterativní / neiterativní	Iterativní	Iterativní	Neiterativní
Spojitelnost jména s vnějším určením času	Nelze (*hodinový úraz)	Lze (hodinový koncert)	Nelze (*hodinová důtka)
Příklady	<i>mít nehodu uzavřít sňatek mít úraz provést salto udělat kotrmelec udělat krok udělat prognózu podat definici</i>	<i>jít na túru mít koncert mít referát mít svatbu provést akci uskutečnit exkurzi</i>	<i>dát důtku dát impuls mít cíl mít přednost mít příležitost mít úmysl zastávat stanovisko mít postoj mít přesvědčení mít dojem mít důvod</i>
- dvojí typ kvantifikace		<i>dělat / vést kampaň mít spor provést atentát provést invazi provést ofenzívu udělat inventuru</i>	<i>dělat / vést kampaň mít spor provést atentát provést invazi provést ofenzívu udělat inventuru</i>
	<i>udělat kompromis zaznamenat rekord nastražit léčku nastražit past</i>		<i>udělat kompromis zaznamenat rekord nastražit léčku nastražit past</i>

Jména v centrální části tabulky (*kampaň, spor, atentát, invaze, ofenzíva, inventura*) připouštějí dvojí typ kvantifikace číslem. Nečasová kvantifikace je možná nejen subjektivním či objektivním argumentem (*mám dva spory – jeden s Marií, druhý s Petrem*), jak jsme viděli výše, ale i jiným doplněním, např. místním: *provedl dvě ofenzívy – jednu na východní a druhou na západní frontě*. Také jména v dolní části tabulky (*kompromis, rekord, léčka, past*) připouštějí dvojí typ kvantifikace podle obdobných pravidel.

Predikativní jména nepočítatelná lze vzhledem k citlivosti na morfologickou změnu čísla rozdělit do tří kategorií: singularia tantum, pluralia tantum a jména ohebná v čísle, u nichž změna čísla sémanticky odpovídá změně intenzity. Příklady jednotlivých typů uvádí následující tabulka.

Nepočítatelná predikativní jména

Singularia tantum	<i>být v hypnóze, být v otroctví, být v pohodě, dělat / provozovat hudbu, dělat hluk, dosáhnout dokonalosti, mít důležitost, mít důvěru, mít energii, mít fantazii, mít hanbu, mít hlad, mít kázeň, pocítit hněv, upadnout do letargie, vykonávat dozor, vynaložit úsilí</i>
Pluralia tantum	<i>být v nesnázích, dělat korektury (korekturu knihy), mít potíže, dělat klepy</i>
Ohebná nepočítatelná jména (pl.=intenzita)	<i>vyslovit dík(y), vyjádřit gratulaci/e, mít obavu(y), mít iluzi(e)</i>

Ani hranice mezi počítatelnými a nepočítatelnými jmény není zcela neprostupná. Kvantifikace nečasově ohraničených počítatelných jmen s sebou může přinášet i významy intenzitní: *mám dobrý důvod mu věřit* vs. *mám dobré důvody mu věřit* a podobné případy obsahují sekundární vyjádření intenzity (plurál v daném příkladu signalizuje vyšší míru *zdůvodnění*). Naproti tomu dějová jména ve VNP typu *vyslovit díky, vyjádřit gratulace, mít obavy* lze v určitých kontextech rovněž chápat jako počítatelnou kvantifikaci (*díky za A + díky za B; obavy z A, obavy z B*).

II.5. Sémantická stránka predikativních jmen

II.5.1. Sémantické vlastnosti predikativních jmen

Panuje obecná shoda v tom, že predikativní jména vstupující do VNP jsou abstraktními substantivy, která vyjadřují děje či stavy. V obecné rovině to bezesporu platí, avšak při bližším pohledu narazíme na řadu paradoxních případů: jsou např. konstrukce *dát dárek (Marie dala dárek Petrovi)* nebo *předat vyznamenání* verbo-nominálními predikáty? Pokud ano, proč se v prvním případě uplatňuje rezultativum *dárek* a nikoli dějové *darování* či *dávání* (?*provést darování*)? Margarita Alonso-Ramosová (1998:40) si zas všímá, že v seznamu predikativních jmen z Grossovy práce o konverzních konstrukcích (Gross G., 1989) s kategoriálním slovesem *donner (dát)* figuruje celá řada jmen na první pohled konkrétních, např. *aumône (almužna), biberon (kojenecká lahev), carton d'invitation (pozvánka), chèque (šek), lettre (dopis), médaille (medaile)*, apod.

Rámcové sémantické vymezení predikativních jmen vstupujících do VNP jsme provedli již v oddíle věnovaném lexikální morfologii těchto substantiv. Na základě kvalitativní analýzy tří skupin jmen se zakončením na *-ování, -ení* a *-ka* v ČNK jsme dospěli k závěru, že ve VNP se uplatňují převážně dějová jména prostá (*omluva*) a dokonavá verbální substantiva (*vysvětlení*), v mnohem menší míře pak verbální substantiva nedokonavá (*omlouvání*). Právě v prvních dvou skupinách najdeme však více jmen s rezultativními a druhotnými konkrétními významy než ve skupině třetí, což je v rozporu s dosavadními předpoklady, podle nichž by jádro predikativních jmen měla tvořit substantiva s významem výrazně dějovým.¹⁴²

¹⁴² V této souvislosti připomeňme postřeh L. Kralčáka (2005:57), podle něhož se navzdory širokému slovo tvornému potenciálu slovenských verbálních substantiv uplatňují ve VNP mnohem častěji prostá dějová jména se sufixy *-a, -ka, -ost, -stvo, -ba, -o*. Autor nicméně své tvrzení nepodložil žádnými statistickými výsledky a nevyvozuje z něj ani náležité závěry, neboť předpokládá – podobně jako mnozí

Dříve než se pokusíme tento jev vysvětlit, pokusíme se zodpovědět jiné související otázky, které jsme zde naznačili: (1) mohou VNP tvořit i jména s (druhotným) konkrétním významem, případně za jakých podmínek? (2) pokud ano, je na místě doprovodné sloveso považovat za kategoriální či predikativní? V závěru této kapitoly se pak budeme věnovat několika zvláštním typům predikativních jmen vymezených na základě významu, o nichž lze předpokládat, že mají specifické syntakticko-sémantické vlastnosti.

II.5.2. Konkrétní jména predikativní

II.5.2.1. Dva typy polysémie

V odborné literatuře se obvykle předpokládá, že množina konkrétních a množina predikativních substantiv nemají žádné společné prvky. Do opozice klade explicitně tyto skupiny jmen např. Gaston Gross ve svém syntetickém článku o verbo-nominálních predikátech (Gross G., 2004:346), když srovnává následující modelové příklady:

- (1) *Paul a donné un bonbon à Jean.*   *Paul dal Jeanovi bonbón.*
(2) *Paul a donné une gifle à Jean.*   *Paul dal Jeanovi facku.*

Otázku, zda existují jména konkrétní a predikativní zároveň, nepřímo naznačuje Maurice Gross ve studii o sémantické funkci kategoriálních sloves (Gross M., 1998:40), kde najdeme analýzu příkladu (3). Analogické příklady (4) uvádějí rovněž Nunzio La Fauci a Ignazio Mirto (2003:59).

- (3) *Luc a signé un contrat avec Léa.*   *Luc podepsal smlouvu s Léou.*
(4) *Ugo scrisse una supplica al papa.*   *Ugo napsal prosbu papeži.*

Maurice Gross si všímá, že věta (3) má stejné vlastnosti jako analogická konstrukce s kategoriálním slovesem (5), ovšem s tím rozdílem, že sloveso *signer* (*podepsat*) v konstrukci (3) lze chápat i jako predikát.

- (5) *Luc a passé un contrat avec Léa.*   *Luc uzavřel smlouvu s Léou.*

Dodejme, že chová-li se sloveso *signer* (*podepsat*) v příkladu (3) jako kategoriální i predikativní zároveň, pak by to znamenalo, že substantivum *contrat* (*smlouva*) funguje ve stejném příkladu jako predikát i argument zároveň. Analýza této věty na predikát a argumenty by pak byla dvojí:

---

jiní – že se v rámci VNP může uplatnit výhradně dějový význam jmen a nikoli význam rezultativní (Kraľčák L., 2005:58).

- (a) *podepsat (Luc, smlouva)* tj.: *Luc podepsal papír, nazývaný „smlouva“*.¹⁴³
 (b) *smlouva (Luc, Léa)* tj.: *Luc uzavřel (písemnou) smlouvu s Léou.*

Lze namítnout, že tu jde o případ polysémie dějového jména, kdy analýze (a) by odpovídal význam *smlouva₁ – písemný dokument* a analýze (b) význam *smlouva₂ – shodný projev vůle dvou stran*. Podobnou polysémií však najdeme také např. u slova *branka* (*gól* vs. *předmět vymežující průchod nebo cíl*), avšak spojení *dát branku* nelze analyzovat výše popsanými dvěma způsoby; sloveso *dát* je v této konstrukci pouze kategoriální, půjde tedy o jiný typ případu. Oba typy se liší ve způsobu, jakým dané sloveso aktualizuje polysémní substantivum. Zatímco u substantiva *smlouva* mohou být aktualizovány oba významy společně, u jména *branka* musejí být aktualizovány odděleně. Podívejme se nyní na oba typy podrobněji.

II.5.2.2. Oddělená aktualizace významů

V první řadě je třeba ověřit, zda v případě spojení *dát branku* jde skutečně o VNP s kategoriálním slovesem. Provedeme tedy nejprve redukční test (1) a test koreference subjektů (2); oba testy dávají pozitivní výsledek.

- (1a) *Sparta dala branku Slávii.*
 (1b) *Branka, kterou dala Sparta Slávii.*
 (1c) *Branka Sparty Slávii.*

- (1d) *Překvapila mne branka Sparty Slávii v páté minutě.*
 = (1e) *Překvapila mne branka, kterou dala Sparta Slávii v páté minutě.*

- (2) *Sparta dala Slávii branku *Baníku.*

Pokud by naopak sloveso *dát* bylo užito predikativně, mohli bychom jej nahradit odpovídajícím synonymem (*darovat, předat*, apod.) a třetí argument (*Slávii*) by byl obligatorní; ani jedno však v daném případě neplatí.

Aktualizace dějového a konkrétního významu u polysémního jména *branka* probíhá vždy odděleně, jak ukazují příklady v následující tabulce.

Branka = dějové (gól)				Branka = konkrétní	
<i>Rosický</i>	<i>dal</i>	<i>první</i>	<i>branku.</i>	<i>Lukáš rozbil branku.</i>	
//	<i>vstřelil</i>		//	<i>Tuto branku nám daroval / předal Lukáš.</i>	
//	<i>vsítil</i>		//	<i>Tuto novou branku nám dal (=daroval) Lukáš.</i>	
<i>Rosický</i>	<i>nastřílel</i>	<i>pět</i>	<i>branek.</i>		

¹⁴³ Tato analýza otevírá dvojí možnost pro interpretaci argumentu *Léa*. Může jít o okolnostní doplnění predikátu *podepsat* (např. *Luc podepsal smlouvu za přítomnosti Léy*; tato analýza však není pravděpodobná, případně *Luc podepsal smlouvu a Léa také*), nebo o argument sekundárního predikátu *smlouva* (jako v případě (b)). První analýza, která chápe prvek *Léa* jako okolnostní doplnění, bude jediná možná např. u věty typu *Luc podepsal petici s Léou* (tj. *společně s Léou*).

K oddělené aktualizaci dějového a konkrétního významu dochází zejména v případech, kdy jsou oba významy dostatečně lexikalizované. Pak bývají oba významy uvedeny ve slovníku a dějovou interpretaci daného slova najdeme i mimo konstrukce s kategoriálním slovesem. Tak je tomu např. u francouzského *cheval*, u kterého slovník *Le petit Robert* uvádí konkrétní význam *kůň* (sub 1 – „*grand mammifère ongulé [...]*“) a dějový význam *jízda na koni* (sub 3 – „*équitation*“). Dějový význam pak najdeme v konstrukcích s kategoriálním slovesem (*faire du cheval* – *věnovat se jízdě na koni*), ale i v jiných typech konstrukcí (*aimer le cheval* – *mít rád jízdu na koni*, *bottes de cheval* – *jezdecké boty*). Podobnými příklady jsou francouzské *prendre une douche* (*dát si sprchu*),¹⁴⁴ *faire / marquer un arrêt* (*udělat zastávku*)¹⁴⁵ nebo *faire du ski* (*věnovat se lyžování*). V češtině funguje stejným způsobem např. *dát pusu* (= *políbek*), nebo *mít vládu*. Posledně jmenovaný příklad je pozoruhodný v tom, že oba typy aktualizace probíhají se stejným slovesem, které má jen v jednom případě kategoriální funkci (*mít vládu nad někým* vs. *je po volbách, konečně už máme vládu*).

V případě konkrétních substantiv se slabě lexikalizovaným dějovým významem je analýza složitější. Francouzské *faire du vélo* (*věnovat se kolu, tj. cyklistice*) ou *prendre un café* (*dát si kávu*) by bylo teoreticky možné analyzovat jako VNP v kontextech typu (3) a (4), kde *vélo* (*jízdní kolo*) a *café* (*káva*) znamenají *cyklistika* a *pít kávy*.

(3) *Vous pouvez prendre un café rapide et un sandwich au Café Ritazza [...]*
Můžete dát rychlou kávu¹⁴⁶ a sendvič v kavárně Café Ritazza [...].
 (www.klm.com)

(4) *Max fait du vélo chaque semaine.*
Max se věnuje cyklistice (= jezdí na kole) každý týden.

Naopak zcela prostá dějového významu se zdají jiná substantiva označující dopravní prostředky v konstrukcích typu *prendre l'avion*, *prendre le train* (*letět letadlem, jet vlakem*), pro které sice redukční test slovesa *prendre* (dosl. *vzít*) funguje, ovšem koreference subjektů nutná není.

Pro všechna polysémní konkrétní jména ovšem platí, že transformační testy narážejí na problém polysémie argumentů, kdy zejména subjektivní genitiv (tj. genitiv označující „sémantický subjekt“) splývá s genitivem posesivním. V některých kontextech lze tuto polysémií vyloučit díky kontextu situačnímu (5a) či formálnímu (5b, 6).

(5a) *Rosického branka.*
 (5b) *Lukášova branka v páté minutě.*

¹⁴⁴ V *Le Petit Robert* najdeme pod heslem *douche*: 1. *Projection d'eau [...]* (*stříkání vody*) a 2. *Installation sanitaire [...]* (*sanitární zařízení*).

¹⁴⁵ Např. v konstrukci *Ce train ne marquera pas l'arrêt à Dôle. (Tento vlak neudělá zastávku v Dôle, příklad A. H. Ibrahima, 2000).*

¹⁴⁶ Připomeňme, že paralelismus mezi adjektivním a adverbialním doplněním ve spojeních jako *provést rychlý útok* – *provést rychle útok*, je jednou z typických vlastností VNP.

- (6) *La douche de Cindy nue.* (<http://pimphthisblog.com>)
Sprchování (nikoli *sprcha*) nahé Cindy.

Naproti tomu pro syntagmata typu *le cheval de Max, le café de Max* se nabízí jednoznačně posesivní interpretace genitivu, tj. *Maxův kůň* (nikoli *jezdectví*), *Maxova káva*.

V případě francouzských konstrukcí *faire du cheval, faire du ski, a faire du vélo* situaci navíc komplikuje obligatorní dělivý člen, který podle J. Giry-Schneiderové (1978b:67) systematicky blokuje možnost transformace na vztahnou větu, jež je nezbytným krokem redukčního testu.

Podstatnější než tyto technické obtíže je však jiný závěr. Probíhá-li v daných případech aktualizace konkrétního a dějového významu vždy odděleně, nelze ve skutečnosti hovořit o „konkrétních jménech predikativních“. V dějovém významu se tato jména chovají podobně jako jiná jména predikativní jen s tím rozdílem, že existence významu konkrétního komplikuje transformační testy.

II.5.2.3. Souběžná aktualizace významů

Souběžná aktualizace konkrétního i predikativního významu daného substantiva je jevem z teoretického hlediska zajímavějším. Jak jsme ukázali výše na příkladu spojení *podepsat smlouvu*, VNP s těmito substantivy lze analyzovat dvěma rovnocennými způsoby, tj. jako kombinaci kategoriálního slovesa s dějovým jménem ($V_{\text{kat.}}+N_{\text{pred.}}$) i jako kombinaci predikativního slovesa se jménem konkrétním ($V_{\text{pred.}}+N_{\text{konkr.}}$). Na příkladu spojení *dát příspěvek* opět otestujeme redukci kategoriálního slovesa (1a-e) a koreferenci subjektů (2a-b).

- (1a) *Zaměstnavatel dal Lucii příspěvek na koupi knih.*
(1b) *Příspěvek, který dal zaměstnavatel Lucii na koupi knih.*
(1c) *Příspěvek zaměstnavatele Lucii na koupi knih.*

- (1d) *Překvapil mne příspěvek zaměstnavatele Lucii na koupi knih.*
= (1e) *Překvapil mne příspěvek, který dal zaměstnavatel Lucii na koupi knih.*

- (2a) *Zaměstnavatel dal Lucii příspěvek na koupi knih.*
= *Zaměstnavatel příspěl Lucii na koupi knih.*

- (2b) *Zaměstnavatel dal Lucii příspěvek státu na koupi knih.*
 $\neq$ *Zaměstnavatel příspěl Lucii na koupi knih.*
= *Stát příspěl Lucii na koupi knih.*

Test koreference subjektů v tomto případě vychází negativně (2b), neboť ke jménu *příspěvek* lze přidat jiný subjektový genitiv (*státu*). Tato operace však způsobí u spojení *dát příspěvek* zásadní změnu významu. V syntaktické rovině je příklad (2b) analyzovatelný pouze jako spojení predikativního slovesa se jménem ($V_{\text{pred.}}+N_{\text{konkr.}}$),

zatímco příklad (2a) umožňuje i analýzu ($V_{\text{kat.}}+N_{\text{pred.}}$). Lze tedy říci, že porušení koreference subjektů blokuje kategoriální funkci daného slovesa (zde *dát*).

Blokovat lze do jisté míry i predikativní funkci daného slovesa, např. volbou kontextu. Ve větě: *Jacques Chirac a-t-il signé un pacte avec le diable? (Podepsal snad Jacques Chirac smlouvu s ďáblem?)* můžeme slovesu *signer* (podepsat) přisoudit funkci čistě kategoriální (= *uzavřel smlouvu*).

Nyní je na místě si položit otázku, která substantiva vykazují obdobné možnosti analýzy a jak lze tento jev vysvětlit. V následující tabulce jsou uvedeny další příklady sémanticky různorodých jmen, která ve spojení v určitými slovesy tvoří VNP s obojí možností analýzy. Ke každému VNP připojujeme (alespoň přibližně) synonymní syntetické sloveso.

VNP s konkrétními substantivy

VNP	Syntetické sloveso	VNP	Syntetické sloveso
signer un contrat	contracter	podepsat smlouvu	domluvit se (uzavřít smlouvu)
faire / dresser / établir une facture	facturer	vystavit fakturu	(vy)fakturovat
adresser une lettre d'excuse à q.	s'excuser (auprès de q.)	zaslat omluvenku	omluvit se
présenter une lettre d'excuse à q.	s'excuser (auprès de q.)	předložit omluvenku	omluvit se
présenter une demande écrite	demander	předložit písemnou žádost	požádat
faire une photo	photographier	udělat / pořídit fotografii	(vy)fotografovat
avoir une blessure	être blessé	mít zranění	být zraněn (zranit se)
faire une marque	marquer	udělat značku	označit
porter une marque	être marqué	mít (nést) značku	být označen

Přestože jde o jména velmi různorodá, vykazují v příslušné verbo-nominální konstrukci dvě společné vlastnosti: (a) jde o jména s významem konkrétním, ale současně i rezultativním; (b) pro rezultativní význam těchto jmen představují doprovodná slovesa *verba efficiendi*, čímž aktualizují jejich význam dějový. Obecné schéma $V_{\text{efficiendi}}+N_{\text{rezultativní}}$ se však v praxi realizuje způsobem specifickým pro sémantiku každého rezultativa. V případě jmen *smlouva*, *faktura*, *fotografie* či *značka* dochází k příslušnému ději tehdy, když je pojmenovaný předmět vytvořen (tj. *fakturování* probíhá, jestliže je *vytvořena* faktura; činnost *smlouvání* proběhne, je-li *vytvořena*¹⁴⁷ smlouva, atp.). V případě jmen jako *omluvenka* či *žádost* k ději dochází tehdy, když je daný předmět předán (*požádání* proběhne, pokud je žádost někomu *předána*, *předložena*). Třetím sémantickým modelem je vlastnění, zastoupené zejm. slovesem *mít*, pro které jsme ve spojení s konkrétními jmény našli zejména struktury konverzní (*mít zranění* znamená *být zraněn*, nikoli *zranit*),¹⁴⁸ jak je patrné z opozice

¹⁴⁷ Pro vytvoření smlouvy v písemné podobě je klíčový fyzický akt podpisu – bez něj nejde o *smlouvu*, ale o *návrh smlouvy*.

¹⁴⁸ Patrně se zde nevyskytuje neutralizace konverzních významů, charakteristická právě pro sloveso *mít*, typu *mít úctu ke komu* – *mít něčí úctu*.

udělat značku – mít značku. Na straně kategoriálních sloves jde tedy o tři sémantické modely: vytváření, předávání a vlastnění.

Konkrétní substantiva vstupující do tohoto typu konstrukce představují heterogenní skupinu, v níž přesto můžeme identifikovat několik homogenních podskupin:

- a) psané dokumenty, zejm. právní povahy (*rozsudek, sdělení, povolení*);
- b) ikonická jména (*fotografie, portrét, obraz*);¹⁴⁹
- c) relační jména (*přítel, otec, syn, jméno, hranice*), která ve spojení se slovesem *mít* úspěšně podstupují redukční test i test koreference subjektů;¹⁵⁰
- d) jména, která jsou vnitřním předmětem daného slovesa. Podle analýz I. Mirta (2010) vykazují konstrukce s vnitřním předmětem („cognate object“) typu *dát dar* všechny vlastnosti VNP. Nemusí jít pochopitelně vždy o jména s významem konkrétním (např. *žít šťastným životem, prožít šťastný život*).¹⁵¹

Níže uvedená tabulka přináší další příklady VNP s konkrétními jmény predikativními. Některá jména se zatím nepodařilo typově zařadit.

---

¹⁴⁹ Z podobného úhlu hodnotí ikonická jména M. Alonso-Ramosová (1998:237–238), podle níž teorie Smysl-Text (franc. *Sens-Texte*) není s to říci, zda se výrazy typu *faire une photo* (*udělat fotografii*) mají interpretovat jako spojení kategoriálního slovesa s predikativním jménem, nebo jako spojení slovesa predikativního se jménem konkrétním. Podle našeho soudu jsou obě interpretace zcela legitimní.

¹⁵⁰ Redukční test: *Petra má přítele. – Přítel, kterého Petra má. – Přítel Petry*. Koreference subjektů: *Petra má *Mariina přítele*.

¹⁵¹ E. Ježková (2008:9) soudí, že jde o případy, kdy rezultativum označující děj i fyzický předmět (věc) je (1) primárním výsledkem děje, a současně (2) funguje jako interní argument slovesa, aniž by přítom zavádělo do struktury nový vlastní argument. Např. *postavit deset černých staveb* (*costruire dieci costruzioni abusive*), *nakreslit složité nákresy* (*disegnare complicati disegni*). Jakmile rezultativum nemůže být samo argumentem a zavádí argument vlastní (*portrét královny*), konstrukce s vnitřním předmětem není možná: **portrétovat portrét královny* (**ritrarre un ritratto della regina*).

Predikativní jména s konkrétním významem (příklady)

Typ V _{kat.}	N _{pred.}	Typ N _{pred.}	Syntetické sloveso
dát	dárek	vnitřní předmět	darovat
	úplatek	?	podplatit
	příspěvek	?	příspět
	zpráva	dokument	zpravit
	inzerát	dokument	inzerovat
udělat	film	?	filmovat
	fotka	ikonické	fotografovat
	snímek		sejmout
	obrázek		zobrazit
	portrét		portrétovat
	posudek	dokument	posoudit
	tečka	?	(tečkovat)
	čárka	?	-
	dírk	?	děrovat, proděravět
	plán	dokument	plánovat
	výstava	?	vystavit
zisk	relační	- (získat)	
mít	povolenka	dokument	povolit (pasivum)
	sídlo	relační	sídlit
	bydlení	relační	bydlet
	žena	relační	(oženit se)
	plán	dokument	plánovat
	zisk	relační	získat

Dvojice *udělat plán – mít plán* a *realizovat zisk – mít zisk* se neliší způsobem syntaktické realizace argumentů (tj. nejsou navzájem konverzní), ale povahou slovesného děje. Naproti tomu členy dvojice *dát povolenku – mít/dostat povolenku* navzájem konverzní jsou.

Právní dokumenty tvoří relativně početnou skupinu konkrétních predikativních jmen, proto uvádíme další příklady stejného typu ve zvláštní tabulce včetně specifických kategoriálních sloves.

Predikativní jména s konkrétním významem typu „ dokumenty“

Typ V _{kat.}	V _{kat.}	N _{pred.}
dát	dát	výpověď
	předložit	doklad, důkaz, nabídka, návrh, omluvenka, žádost, zpráva
	vydat	doporučení, nařízení, opatření, osvědčení, potvrzení, povolení, povolenka, prohlášení, rozhodnutí, rozsudek, usnesení
vytvořit	podepsat (= tím „vytvořit“)	dohoda, kontrakt, přihláška, prohlášení, rozsudek, smlouva, úmluva, výzva, závazek
	vystavit	doklad, faktura, potvrzení, stvrzenka, účet

Z uvedených analýz je patrné, že v případě souběžné aktualizace konkrétního i dějového významu predikativního jména hraje aktualizace konkrétního významu klíčovou roli, neboť podmiňuje aktualizaci významu rezultativního / dějového. U této skupiny jmen bude proto na místě hovořit o „konkrétních jménech predikativních“.

II.5.2.4. Problematické případy souběžné aktualizace: *dopis, rozsudek*

Křehkou rovnováhu mezi kategoriální a predikativní funkcí slovesa ve spojení s konkrétním jménem predikativním lze sledovat v případě jména *dopis*. Jde o jméno, které na sebe váže dva argumenty (např. *Petrův dopis Marii*)¹⁵² a v češtině má i morfologicky příbuzný slovesný korelát (*dopisovat si*). Ve funkci kategoriálního aktualizátoru najdeme pro toto jméno dvě skupiny sloves: první se sémantickým modelem předávání (*poslat, zaslat, posílat, konverzní dostat, dostávat, obdržet*) a druhou se sémantickým modelem vytvoření (*napsat, psát*). Slovesa z první skupiny jsou v kategoriální funkci pro toto jméno centrální (1), avšak i zde najdeme ojedinělé příklady, kdy takové sloveso kategoriální funkci neplní (2). Všechny citované příklady (1–11) jsou z ČNK.

- (1) „*Tati, mamka nám poslala dopis!“ ozvala jsem se. Zvolna se otočil.*
- (2) *Brzy nato žádá téhož kancléře Müllera, aby jí poslal všechny dopisy, co kdy Goethovi napsala.*

Slovesa ze druhé skupiny najdeme převážně v kontextech s predikativní funkcí (3,4), ale kategoriální funkce není vyloučena (5,6). Kategoriální funkci má sloveso *napsat* také v příkladu (2), kde je kontextualizováno přímo v podobě redukčního testu.¹⁵³

- (3) *Věra Jirousová vzpomíná, že ji jednou Ivan Havel požádal, aby napsala dopis místo něho.*
- (4) „*Tady, na tomhle stole jsem ti napsal ten poslední dopis,“ začal [...].*
- (5) *Tak se jmenovalo město, odkud jí Paša napsal poslední dopis.*
- (6) *Do Literárních novin napsal dopis a v něm, s amalgámem strachu a odvahy, protože byl kamarád, pokusil se obhájit i mne [...].*

V kategoriální funkci se objevuje dále také specifické sloveso *adresovat*, které lze chápat jako zvláštní podtyp sémantického modelu předávání (7).

- (7) *Všem obyvatelům okolních domů a podnikatelům firem jsme adresovali omluvné dopisy s tím, že parkování po dobu výstavy bude omezeno.*

Podobný typ kolísání je patrný u jména *rozsudek*, k němuž plní kategoriální funkci slovesa *vynést, vynášet, podepsat, přečíst, vyřknout, vydat, vyhlásit, vyhledávat*,

¹⁵² Příp. třetí argument s předložkou *o*.

¹⁵³ Tj. po redukci: [...] *aby jí poslal všechny její dopisy Goethovi.*

pronést a konverzní *vyslechnout*. Kolísání mezi sémantickým modelem vytváření a předávání zde není tak jasně patrný. Zajímavé je však spojení *podepsat rozsudek*, které ve starších textech (či kontextech) vykazuje obdobné chování jako *podepsat smlouvu*: konkrétní i dějový význam jsou aktualizovány současně (8).

(8) *Jisto je, že pro Masaryka praktické vládnutí někdy bylo velmi těžké. Jednou mně říkal, když jsem k němu přišel: „Dneska v noci jsem nespal. Já jsem musel podepsat rozsudek smrti nad dvěma lidmi.“ To bylo v roce 1923, v Podolí byla vyražena celá rodina, udělali to nějací dva mladí lidé, a Masaryk dlouho váhal podepsat, ale potom, jak on vždycky říkal [...].*

V současné soudní praxi se však rozsudky českých soudů neopatřují podpisem, takže v dnešních textech je spojení *podepsat rozsudek* analyzovatelné pouze metaforicky, jako VNP; používá se navíc téměř výlučně ve spojení *podepsat rozsudek smrti* (9).

(9) *Kaddáfí nemůže slézt z tygra, kterého osedlal, neboť by si tím podepsal rozsudek smrti.*

Také u konverzní varianty *vyslechnout rozsudek* najdeme příklady s kategoriální (10) i predikativní (11) funkcí slovesa, ty druhé však výrazně převládají.

(10) *Skupina dealerů drog vyslechla rozsudek.* (titulek)

(11) *Třiadvacetiletý mladík vyslechl konečný rozsudek s klidem.*

Tyto detailnější analýzy v zásadě potvrzují principy formulované v předchozí kapitole, ale naznačují, nakolik je jejich praktická aplikace závislá na kontextu, významu, mimojazykové realitě a na diachronii.

II.5.3. Resultativa ve VNP

Nyní se vraťme k otázce položené v úvodu této kapitoly, tj. proč VNP s kategoriálním slovesem tvoří četná resultativa, která chápeme jako predikativní jména označující děj i jeho výsledek.

Milan Jelínek (1967:569) dochází k závěru, že „možnost označovat vedle substančně pojatého děje i jeho výsledek“ je společnou vlastností všech dějových jmen, třebaže možností ne vždy plně realizovanou. Ponecháme-li stranou druhotné významy prostředkové (*jídlo, četba*), místní (*výčep*) a pojmenování osob – původců děje (*stráž, návštěva*), pak zbylé druhotné významy představují resultativa v užším slova smyslu, která můžeme rozčlenit do dvou skupin. První skupinu tvoří jména označující konkrétní věci, např.:¹⁵⁴

- a) předměty vznikající lidskou prací (*tisk, výtisk, obraz, náčrtek*)
- b) předměty nabyté či ztracené (*zisk, kup, lov, plat, sleva*)

¹⁵⁴ Následující kategorie jsou doslovně převzaty od M. Jelínka (1967:569), avšak přeskupeny.

- c) hmotný celek vzniklý shrnutím několika nebo mnoha předmětů (*náklad, nános, zával, sbírka*)
- d) hmotný výsledek děje zasahující jistým způsobem nějaký předmět (*řez, vrt, lom, nápis*)
- e) písemnosti, u nichž je význam výsledkový (výrazný u jmen jako *tisk, výpis, rozbor, posudek, smlouva*) v různé míře spojen s významem prostředkovým (např. *žádost, výzva, žaloba, vyhláška*).

Druhou skupinu tvoří jména abstraktní, která M. Jelínek pojmenovává souhrnně jako „výsledek různých druhů duševní činnosti“ (*pojem, zážitek, poznatek, představa, myšlenka, projev, pozdrav, dovětek, rada, smlouva, prosba, přezdívka*).

Není zde podstatné, že lze diskutovat o větší „abstraktnosti“ či „konkrétnosti“ toho kterého jména (nakolik je *sleva* skutečně *předmětem*?). Zajímavější je otázka, zda model tvoření VNP typu $V_{\text{efficiendi}}+N_{\text{rezultativní}}$ navržený výše pro konkrétní rezultativa může platit pro rezultativa obecně. Pokud ano, pak i pro jména označující „různé druhy duševní činnosti“ můžeme najít slovesné aktualizátory založené zejm. na sémantických modelech vlastnění, vytváření či předávání,¹⁵⁵ které s těmito jmény vytvoří VNP. Následující tabulka ukazuje, že pro všechny příklady M. Jelínka taková možnost existuje.

V_{kat.}	N_{pred.}	Syntetické sloveso
mít	zážitek	zažít
mít	poznatek	poznat
mít	představa	představit si
mít	myšlenku	myslet
mít / pronést	projev	?
posílat	pozdrav	pozdravovat
zavést	pojem	pojmenovat
přidat, připojit	dovětek	?
dát	rada	radit
mít, přednést, vyslovit	prosba	prosit
dát / mít	přezdívka	přezdívat

Ve světle těchto zjištění bude nutné přehodnotit představu obecně sdílenou představiteli lexikogramatické školy (ale i řadou dalších badatelů), podle níž má mít predikativní jméno ve VNP vždy význam dějový. Tomuto modelu (přítomnému např. u VNP typu *provádět očkování, věnovat se výuce*) konkuruje model $V_{\text{efficiendi}}+N_{\text{rezultativní}}$, který není pouhým jeho okrajovým doplňkem. S odkazem na potenciální koexistenci obou významů v rámci jednoho každého dějového jména se však nezdá rozumné pokoušet se mezi oběma skupinami hledat jasné hranice. Přibližnou hranici však lze stanovit s použitím určitých kategoriálních sloves.

¹⁵⁵ Ve francouzštině, italštině, ale i v dalších jazycích se často setkáme rovněž se sémantickým modelem „brání“ (fr. zejm. *prendre*, it. *prendere*) v konstrukcích jako *prendre une photographie* (*udělat fotografii*), *prendre un repas* (*dát si jídlo*), *prendre des notes* (*dělat si poznámky*) apod. České sloveso *vzít* má kategoriální funkci velmi omezenou (pravděpodobně jen *vzít závazek*), sloveso *přijmout* se jako kategoriální kromě jména *závazek* kombinuje pouze s několika typy právních dokumentů (zejm. *opatření, usnesení, zákon, rozhodnutí, rezoluce*).

Soubor dějových jmen, u nichž se rezultativní význam nepodílí na zapojení do VNP se obvykle kombinuje s kategoriálními slovesy generickými, tj. takovými, která mají téměř výlučně funkci kategoriální a s jinými než dějovými jmény se obvykle nekombinují. Jde např. o slovesa *provést*+*N_{ak}*, *provádět*+*N_{ak}*, *dojít* *k*+*N_{dat}* (neosobní), *N_{nom}*+*proběhnout*, *N_{nom}*+*probíhat*, apod. Jedním z neproduktivnějších zakončení takových jmen jsou verbální substantiva na *-ení*, jak ukazuje následující seznam, zachycující kombinaci lemmatu *dojít* s lemmaty na *-ení* v ČNK.

<i>Dojít k N(-ení) v ČNK, jména podle frekvence</i> ¹⁵⁶
snížení - 249; zvýšení - 243; porušení - 150; poškození - 149; zlepšení - 90; rozšíření - 72; ohrožení - 68; zrušení - 64; zhoršení - 61; spojení - 61; narušení - 56; omezení - 54; rozdělení - 52; přesvědčení - 48; uzavření - 46; oživení - 43; přerušení - 42; zastavení - 41; vytvoření - 40; sloučení - 36; navýšení - 35; sjednocení - 32; zpomalení - 31; řešení - 30; posílení - 29; zkrácení - 27; propojení - 26; otevření - 24; oddělení - 22; zhroucení - 22; obnovení - 22; zdražení - 21; znehodnocení - 20; pochybení - 20; zničení - 19; oslabení - 18; zavedení - 18; zkrácení - 17; překvapení - 16; napadení - 16; ukončení - 16; řízení - 15; schválení - 15; sblížení - 14; překročení - 14; zahájení - 13; vyhlášení - 13; založení - 13; odhalení - 13; placení - 13; zhodnocení - 12; krvácení - 12; pochopení - 12; vyvrcholení - 11; skončení - 11; zvětšení - 11; prodloužení - 11; zrychlení - 11; prodloužení - 10; přehodnocení - 10; vedení - 10; odtržení - 10; oplození - 9; potvrzení - 9; rozštěpení - 9; zdržení - 9; zjednodušení - 9; usmíření - 8; vyřešení - 8; stanovení - 8; oteplení - 8; určení - 8; ochlazení - 8; vyloučení - 8; postižení - 8; dělení - 8; ustavení - 8; odsouzení - 7; přerozdělení - 7; potlačení - 7; vykolejení - 7; odpojení - 7; vyzrazení - 7; štěpení - 7; hodnocení - 7; urychlení - 7; vyřazení - 7; zaplacení - 7; pozastavení - 7; nasycení - 7; připojení - 7; vyjádření - 7

I mezi takovými dějovými jmény najdeme jména s druhotným významem rezultativním (*poškození*, *hodnocení*, *spojení*, *přesvědčení*, atp.), ale případná přítomnost tohoto rezultativního významu je z hlediska tvoření VNP v tomto případě irelevantní.¹⁵⁷

Generická kategoriální slovesa se naopak velmi omezeně kombinují se jmény rezultativními. Tento jev jsme pozorovali v předchozích kapitolách u jmen na *-ka*. S typicky rezultativním zakončením *-ek*¹⁵⁸ dojdeme ke stejnému výsledku.¹⁵⁹ Jména na *-ek* se naproti tomu běžně kombinují s kategoriálními slovesy typu *efficiendi*, jak ukazují příklady v následujícím přehledu.

¹⁵⁶ Vzorec: [lemma="dojít"] [] {0,2} [lemma=".*ení"]

¹⁵⁷ Pro taková jména lze často najít i kategoriální sloveso aktualizující jejich rezultativní význam, jako *vypracovat/udělat hodnocení*, *navázat spojení*, *mít přesvědčení*.

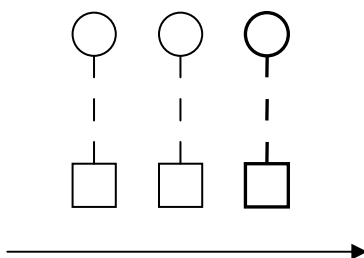
¹⁵⁸ Miroslav Roudný (1967:268) řadí tento sufix u rezultatív na první místo.

¹⁵⁹ Několik ojedinělých možných kombinací: *provést výsadek*; a neosobní *dojít k výpadku*, *úbytku*, *úpadku*, *zmatku*.

V _{kat.}	N _{pred.}
mít	důsledek, majetek, následek, nedostatek, počátek, požadavek, příspěvek, schodek, smutek, účinek, užitek, výpadek, výsledek, vztek, začátek, závazek, zážitek, zmatek, (A+) spánek
dát	dárek, pohlavek, požadavek, závazek, úplatek, příspěvek, polibek
dostat (nekonverzní)	vztek
udělat	pořádek, snímek, krůček, úsudek, křížek, skutek, ústupek, důlek, přestupek, nepořádek, zmatek

Uvedená tabulka počítá pouze s nejobecnějšími kategoriálními slovesy, avšak v češtině není výjimkou, že kategoriální sloveso nejméně příznakové pro jedno konkrétní jméno je samo o sobě velmi specifické, např. *vyrábět výrobek*, *přijmout závazek*, *vynést rozsudek*, *vykazovat schodek*, *vykazovat přebytek*, *vykonat skutek*, *dopustit se přestupku*, *uzavřít sňatek*, *uzavřít svazek*.

Pokusíme-li se modelovat princip, jakým se ve VNP s rezultativním jménem vytváří dějový význam celku, pak úlohu rezultativního jména v takovém VNP lze přirovnat k roli, jakou hraje stavové (rezultativní) přičestí ve sponové konstrukci. Podle Langackerova kognitivního modelu (Langacker R., 1987:76) blokují nefinitní tvary slovesa „sekvenční snímání“ děje a provádějí „globální snímání“ děje (podobně jako dějová jména). Konkrétně rezultativní přičestí („stative participle“) ztvárňuje pouze konečný stav základního procesu, což znázorňuje autor následujícím diagramem.

V kombinaci s pomocným slovesem, tj. *být* (*to be*) ve finitním tvaru, opět dojde k aktivaci „sekvenčního snímání“ v čase, které je pro realizaci větného modelu („finite clause“) nezbytné. Takto se rezultativní atemporální *broken leg* (*zlomená noha*) stává časově aktualizovaným *this leg is broken* (*ta noha je zlomená*).

Pomocné sloveso v tomto případě sice přidává aktualizaci kategorii času, ale neovlivňuje rezultativně-statickou povahu daného děje. Jinak je tomu u minulých přičestí v italštině, např. u dvojice *il bagno è pulito* – *il bagno viene pulito*, kterou lze do češtiny přeložit jako *koupelna je umytá* – *koupelna je umývána*. Transformaci rezultativně-statického významu ve význam dějový lze provést v italštině volbou pomocného slovesa *venire*, v češtině pak volbou mezi (stavovým) adjektivem a (dějovým) přičestím.

Rezultativní predikativní jméno je možné schematizovat stejně jako rezultativní přičestí, i zde je v centru pozornosti výsledný stav, zatímco proces, který k němu vedl, stojí v pozadí. Kombinace takového jména s vhodným kategoriálním slovesem však

vytváří jednotku, která jako celek rezultativní ani statická být nemusí. Zajímavým dokladem tohoto jevu je i role nominalizovaného francouzského kategoriálního slovesa *prendre* (přijmout, it. *prendere*), které ve spojení s rezultativním predikativním jménem vytváří nominální jednotku dějovou, odpovídající českému verbálnímu substantivu (*décision – rozhodnutí* vs. *prise de décision – rozhodování*, tj. *přijímání rozhodnutí*).¹⁶⁰

Jiným argumentem, který ozřejmuje popsanou roli rezultativního významu při utváření VNP, je analýza jmen konkrétních ne-rezultativních. Na základě dvojice *kámen – kamenovat* bychom mohli usoudit, že *kámen* bude vytvářet VNP typu *hodit kámen* podle stejného principu, jako *dát příspěvek* (=přispět). Redukční test tu však není myslitelný, neboť *kámen* nepřipouští žádná valenční doplnění (*Petrův kámen* je výhradně posesivní, na rozdíl od *Petrův příspěvek*). Z toho lze usoudit, že pro uplatnitelnost konkrétních jmen ve VNP není důležitá jejich konkrétnost, ale právě rezultativnost.

II.5.4. K sémantickým typům predikativních jmen

Nesdílíme základní hypotézu Objektových tříd Gastona Grosse, podle níž by bylo možné rozčlenit predikativní jména do sémantických tříd v závislosti na konkrétní množině kategoriálních sloves, která se s daným jménem pojí. Nicméně selekce kategoriálního slovesa predikativním jménem je do jisté míry motivovaná, takže predikativní jména s podobným významem mají tendenci selektovat podobná kategoriální slovesa. Ne u všech jmen se tato motivace projevuje stejně silně, jak můžeme vidět na výzkumu Grażyny Vetulaniové (2000).

Tato autorka aplikovala optiku objektových tříd na polštinu a rozčlenila polská predikativní jména do pěti základních skupin. Nejpočetnější (2862 jmen) a nejvíce různorodá je skupina první: objevují se zde predikativní jména i kategoriální slovesa natolik rozmanitá, že lze tuto skupinu vlastně vymezit pouze negativně ke skupinám ostatním.¹⁶¹ Zde se tedy motivace výběru kategoriálního slovesa projevuje nejslaběji a princip objektových tříd selhává.

Velmi početná je rovněž skupina druhá (2826 jmen).¹⁶² Ze sémantického hlediska jde o názvy vlastností, po morfologické stránce se jedná zejm. o jména deadjektivní. Pro tato jména je charakteristické především kategoriální sloveso *mít*, případně další slovesa specifická (v češtině *vyznačovat se, projevovat, vykazovat*, atp.). Zde je však na

---

¹⁶⁰ Další francouzské příklady: *prise de conscience – uvědomění si; prise de position – zaujímání stanoviska; prise de possession – zmocnění se (něčeho); prise de risque – riskování; prise de note(s) – poznamenání si; prise de distance – odpoutání se, získání odstupu; prise de contrôle – ovládnutí.*

¹⁶¹ Grażyna Vetulaniová (2000:144–145) píše doslova: „Zgromadzone w tej klasie rzeczowniki to nazwy rozmaitych zachowań, czynów i stanów człowieka lub innych podmiotów. Są wśród nich nazwy czynności, metod, zabiegów, technik, operacji, stanowisk, stanów, aktów mowy itd. Klasa ta obejmuje rzeczowniki predykatywne selekcionujące bardzo różnorodne czasowniki podporowe [...]“.

„Do této třídy jsou zařazena substantiva označující názvy různých druhů chování, skutků a stavů lidí či jiných subjektů. Patří sem názvy činností, metod, úkonů, technik, operací, postojů, stavů, mluvních aktů atd. Tato skupina zahrnuje predikativní substantiva, která si selektují velmi různorodá podpůrná [tj. kategoriální] slovesa [...]“.

¹⁶² Vetulani G. (2000:212).

místě upozornit, že se kategoriální sloveso *mít* neomezuje pouze na predikativní jména označující vlastnosti (např. *mít zájem, mít pocit, mít vliv, mít strach*, atp.), takže i zde je uplatnění metody objektových tříd limitováno.

Homogennější, avšak výrazně méně početná (275 jmen) je třetí skupina, zahrnující „nemoci“ (Vetulani G., 2000:228). Také zde se uplatňuje především sloveso *mít* a některé specifitější kategoriální aktualizátory s aktionsartovými významy (v čj. *dostat* + ak., *onemocnět* + ins., *ležet s* + ins., *chytit* + ak. a subjektové *postihnout, sklátit*).

Heterogennější je opět skupina čtvrtá (Vetulani G., 2000:230), označující názvy oborů lidské činnosti („profesje“). Najdeme zde 1478 jmen s aktualizátory typu *věnovat se, zabývat se, zajímat se o, holdovat, vyznávat* apod. Rovněž pátá skupina (Vetulani G., 2000:237) je nesourodým souborem 213 jmen, která preferují především kategoriální aktualizátory tzv. subjektového typu (např. *nastala proměna, rodí se nepokoje, probíhá ofenzíva* atp.).

Zdá se, že koncept „sémantických typů“ predikativních jmen nemá ospravedlnění teoretické (jak jsme ukázali v první kapitole) ani empirické, a proto se mu vyhneme. Hovoříme-li v této kapitole o sémanticky definovaných skupinách jmen, jako jsou psané dokumenty, ikonická jména, názvy nemocí atp., pak je to pouze v souvislosti s principiálními důvody, které mohou vést k *motivaci* výběru kategoriálního slovesa.

Poněkud odlišná situace platí pro jména *relační*, která nejsou definována primárně na základě významu, ale na základě způsobu, jakým je jejich význam konstruován. Koncept relačního jména v obecné rovině předpokládá, že dané jméno má „vztah“ k dalším jednotkám, tj. váže na sebe (sémantické) argumenty a (syntaktické) aktanty. V tomto smyslu je třeba za *relační* považovat téměř všechna predikativní jména. Koncept relačního jména v užším smyslu (srov. Alonso-Ramos M., 1998:236) nám však umožní popsat zejm. substantiva denotující obvykle konkrétní entity, přičemž vztah k jednomu argumentu je pro ně konstitutivním rysem. Patří k nim např. frekventovaná substantiva typu *přítel, otec, matka, syn, dcera, ředitel, jméno, hranice, vlast* atp. Pro tato jména je charakteristická alternace dvou centrálních konstrukcí – sponového *být* a kategoriálního *mít*, jak ukazuje následující schéma:

N0 (nom)	<i>mít</i>	Npred.(ak)	
N1(nom)	<i>být</i>	Npred.(nom/ins)	N0(gen)

<i>Petra</i>	<i>má</i>	<i>přítele.</i>	
<i>Lukáš</i>	<i>je</i>	<i>přítelem</i>	<i>Petry.</i>

Argument označovaný jako N0 je zde centrální v tom smyslu, že bez něj není denotace daného jména myslitelná. Zatímco česká jména jako *zedník, zahradník, republika* či *pes* označují entity existující samostatně, jména *ředitel, matka* či *přítel* označují entity, jež samy o sobě neexistují (*ředitel* je definován tím, že je ředitelem *něčeho*, atp.).

II.6. Závěry

Koncepce VNP prezentovaná v této práci přebírá základní hypotézy lexikogramatické školy, které předpokládají, že predikačním centrem VNP je predikativní substantivum. Třebaže je tato hypotéza sdílěna širokým okruhem badatelů i v jiných teoretických rámcích, je třeba konstatovat, že většina prací o VNP klade hlavní důraz na analýzu kategoriálních sloves, zatímco jasné delimitaci predikativních jmen se vyhýbá. Proto jsme si v úvodu této kapitoly položili otázku, která jména mohou plnit predikativní funkci v rámci VNP, tj. která jména mohou VNP vytvářet.

Na základě morfologických, syntaktických a sémantických analýz jsme došli k závěru, že pro uplatnitelnost jména v rámci VNP jsou klíčové dvě vlastnosti: (a) přítomnost dějového nebo rezultativního významu a/nebo (b) existence valenčního a intenčního pole, tj. schopnost jména vázat na sebe argumenty. Další vlastnosti často citované v literatuře, jako je abstraktní povaha jména, přítomnost slovesného korelátu či dokonce přímá morfologická příbuznost se slovesem či adjektivem jsou sice výrazným znakem většiny predikativních jmen tvořících VNP, avšak pro každou z těchto vlastností najdeme řadu jmen, která danou podmínku nesplňují.

Vraťme se stručně k oběma podmínkám základním. Podmínku (b), tj. schopnost vázat argumenty, nesplňuje pouze úzký okruh dějových jmen, které z povahy svého významu žádné participanty neimplikují. V oblasti sloves jim odpovídají slovesa výlučně neosobní, zejm. meteorologická. Dějová jména tohoto typu se uplatňují pouze ve strukturách nenominativních, tj. ve spojení s kategoriálními slovesy neosobními (*došlo k bouřce*) či takovými, u nichž je podmětem samotné dějové jméno (*je bouřka, panuje mráz*). Všechna tato jména však splňují podmínku (a), tj. jedná se o dějová jména, která lze aktualizovat generickými kategoriálními slovesy i časovým doplněním (*hodinová bouřka, týdenní mrazy*).

Podmínku dějového či rezultativního významu (a) splňují prakticky všechna predikativní jména vstupující do VNP. Výjimkou by mohla být konkrétní jména relační (*přítel, matka, vlast*), která zas beze zbytku splňují podmínku druhou. Ponecháváme zde stranou jména, která se uplatňují výhradně v konstrukcích sponových a která lze chápat jako stavové predikáty.

Potenciální schopnost jména tvořit VNP ještě automaticky neznamena, že se v reálném úzu dané jméno ve VNP skutečně uplatňuje. Například vysoce frekventované deverbativum *oddělení* s více než 11 000 výskyty v korpusu SYN2000¹⁶³ má v tomtéž korpusu pouhé dvě desítky výskytů v rámci VNP¹⁶⁴ – zbytek tvoří rezultativně-konkrétní význam („*sekce*“).

Kvalitativní analýzy korpusových dat ukázaly, že v rámci VNP se uplatňují ve srovnatelné míře jména dějová i rezultativní. Zatímco dosavadní analýzy hovořily pouze o jménech dějových, či možnost zapojení rezultativ jen konstatovaly (zejm. S. Cantarini, 2004:72–73), v této práci navrhujeme model, který VNP s rezultativním jménem popisuje jako $V_{\text{efficiendi}} + N_{\text{rezultativní}}$, přičemž přítomnost kategoriálního slovesa

¹⁶³ Rank frekvence 1101 ve slovníku EFES.

¹⁶⁴ S $V_{\text{kat.}}$ *dojít k N* 20 výskytů a pouhý jeden výskyt s $V_{\text{kat.}}$ *probíhat*.

v této struktuře transformuje rezultativní sémantiku jména na dějovou sémantiku VNP jako celku.

Zvláštní pozornost byla věnována rovněž konkrétním jménům predikativním, pro která jsme navrhli dva odlišné modely aktualizace: oddělenou a souběžnou aktualizaci predikativního a konkrétního významu. O konkrétních jménech predikativních ve vlastním smyslu hovoříme pouze v případě souběžné aktualizace. V takovém případě hraje pro zapojení do VNP klíčovou roli rezultativní význam daného jména.

V oblasti valenčního a intenčního pole predikativních jmen jsme poukázali na to, že lexikogramatický model skrytě předpokládá dvojí úroveň syntaktické reprezentace. Hlubková syntaktická rovina zahrnuje v rámci VNP argumenty nazývané *sémantický subjekt* a *sémantické objekty*, které mají různou povrchovou realizaci a mohou nést různé tematické role. Souvislost všech tří rovin (tj. povrchové syntaktické roviny, hlubkové syntaktické roviny a roviny tematických rolí) jsme se pokusili na základě dosavadních zjištění postihnout.

V oblasti flexivní morfologie jsme podrobněji analyzovali počitatelnost predikativních jmen, kterou v souladu s kognitivní lingvistikou chápeme jako ohraničenost různé povahy. Předpokládáme, že počitatelnost a její typ (časové vs. nečasové ohraničení) významně ovlivňuje způsob, jakým VNP vyjadřuje aktionsartové a vidové kategorie.

III. Kategoriální sloveso

III.1. Sloveso v kategoriální funkci

Používání termínu *kategoriální sloveso* může vést k mylné představě, že v jazyce existují speciální slovesné jednotky vybavené kategoriální funkcí, které stojí v ostré opozici ke slovesům predikativním. Termín *kategoriální sloveso* je však třeba chápat jako metonymii stejného typu, jakou nacházíme u pojmu *pomocná slovesa*: některá slovesa mohou vedle predikativní funkce plnit v jistých kontextech funkci nepredikativní, pomocnou. Pojem *kategoriálního slovesa* tedy neodkazuje primárně k určité skupině konkrétních sloves, ale ke specifickému kategoriálnímu *užití* (teoreticky libovolného) slovesa. Sloveso plní kategoriální funkci tehdy, když (pouze) aktualizuje dějový význam predikativního jména, tj. nemění sémantický invariant; proto jej lze vypustit v redukčním testu. Kategoriální sloveso sdílí s predikativním jménem argumenty, což se syntakticky projevuje jako koreference (inalienabilita) subjektů.

Stejným způsobem je třeba chápat i často citovaný pojem sémantické *vyprázdňenosti* kategoriálního slovesa. Nejde totiž o to, zda se nám dané sloveso v důsledku své široké kolokability a/nebo polysémie jeví samo o sobě jako sémanticky *prázdnější* než sloveso jiné – např. *dát* oproti *udělit* či *uštédřit*. Podstatná je otázka, které sloveso je v kategoriální funkci co nejméně příznakové (a tedy obvykle i co nejvíce frekventované) vždy pro jedno konkrétní predikativní jméno. Jestliže pro jméno *rada* stojí v ČNK na prvním místě *dát* (*dát radu*), pro *pokuta* je nejméně příznakové *uložit*, pro *milost* zase *udělit* a ke jménu *porážka* stojí na prvním místě frekvenčního seznamu *uštédřit*.

Z tohoto stručného úvodu je patrné, že i přes shodná teoretická východiska je problematika kategoriálních sloves v této práci nahlížena z poděků jiného úhlu, než je zvykem v pracích lexikogramatických. Změnu perspektivy přitom nezpůsobila odlišnost metodologického pohledu, ale dva faktory rázu ryze technického: prvním z nich je postup od predikativního jména ke kategoriálnímu slovesu a druhým vyhledávání kategoriálních sloves v reálných výskytech na textovém korpusu. Východiskem naší analýzy bude fakt, že každé predikativní jméno může být aktualizováno několika různými kategoriálními slovesy. Hlavním úkolem proto bude hledat parametry, které ovlivňují variabilitu těchto sloves. Naším cílem bude přispět k objasnění následujícího okruhu otázek:

- jaké parametry ovlivňují variabilitu těchto sloves, zejm. na úrovni systémové?
- je predikativní a kategoriální funkce slovesa vždy v (binární) opozici?
- je seznam sloves schopných v daném jazyce plnit kategoriální funkci uzavřený?

Nejprve shrneme a zhodnotíme parametry variability kategoriálních sloves popsané v lexikogramatickém rámci a posléze se pokusíme navrhnout komplexnější model, který by dokázal postihnout excerpaná česká data.

III.2. Variabilita kategoriálních sloves v lexikogramatickém popisu

V lexikogramatických pracích lze vysledovat tři hlavní kritéria, na jejichž základě je popisována variabilita kategoriálních sloves: (a) způsob, jakým kategoriální sloveso ovlivňuje syntaktickou realizaci argumentů jména, (b) míra kolokability kategoriálního slovesa s predikativními jmény a (c) sémantický přínos kategoriálního slovesa.

O prvním kritériu (a) jsme se již zmínili v kapitole o syntaktických vlastnostech predikativního jména. Volba kategoriálního slovesa zde určuje typ argumentu, který bude realizován jako syntaktický podmět VNP. Jde především o teze Gastona Grosse (1989), který navrhl pojem *konverzního* kategoriálního slovesa a dále kat. slovesa *kauzativního*. Zatímco konverzní kategoriální sloveso umísťuje do syntaktického podmětu sémantický objekt (*Petr dal radu Lucii. – Lucie dostala radu od Petra.*), kauzativní kategoriální sloveso realizuje v syntaktickém podmětu nový argument zvaný *kauzátor*, který nepatří do intenčního pole dějového jména, takže jej nelze ve jmenném syntagmatu vyjádřit strukturním pádem (*Petr má komplexy. – Lucie přivodila Petrovi komplexy*). K těmto variantám připojíme ještě třetí kategoriální sloveso tzv. nenominativního typu, které do subjektové pozice neumísťuje žádný z argumentů. Této struktury lze dosáhnout užitím neosobního kategoriálního slovesa (*Došlo k výbuchu*), dále zvláštního kategoriálního slovesa, které realizuje v subjektové pozici samo predikativní jméno (*Kontrola proběhla úspěšně*)¹⁶⁵ a konečně použitím standardního kategoriálního slovesa v pasívu¹⁶⁶ (*Rozhodnutí bylo přijato jednomyslně*).

Druhé kritérium (b) je v principu spojeno s metodologií objektových tříd. Mezi aktualizátory daného dějového jména najdeme kategoriální slovesa základní (fr. *basiques*), se širokou kombinabilitou (jako *faire – dělat, donner – dát, prendre – přijmout, tenir – držet, avoir – mít*) a specifická kategoriální slovesa (fr. *appropriés*), která aktualizují jen omezený počet predikativních jmen. V metodologii objektových tříd slouží základní kategoriální slovesa k vyčlenění makrotříd predikativních jmen a slovesa specifická pro vyčlenění mikrotříd.¹⁶⁷ Mimo metodu objektových tříd nemá toto kritérium závažný teoretický význam. Obvykle však platí, že kategoriální slovesa se širší kolokabilitou dosahují vyššího stupně desémantizace a jsou v rámci kategoriálních sloves centrální. V tomto smyslu si jich budeme všimnout i my.

Třetí kritérium (c), které spočívá v míře sémantického přínosu kategoriálního slovesa, bylo formulováno M. Grosseem v programovém článku o sémantickém predikátu (Gross M., 1981). Kategoriální sloveso může podle tohoto autora vnášet do VNP dva typy „nadstavbové“ informace: stylovou expresivitu a povahodějový význam.¹⁶⁸ Stylová expresivita vede k „velmi jemným významovým rozdílům, jejichž

¹⁶⁵ V terminologii Evy Macháčkové tzv. *subjektový typ*.

¹⁶⁶ Tato možnost se nabízí tehdy, je-li v aktivní struktuře predikativní jméno přímým předmětem kategoriálního slovesa. Tak tomu je v naprosté většině případů.

¹⁶⁷ Tuto tezi najdeme v mnoha textech zpracovaných metodou objektových tříd – vedle řady textů G. Grosse (např. Gross G., 1996; Gross G., 2004) také v italském textu S. Cantariniové (2004) nebo v polské studii Gražyny Vetulanievé (2000).

¹⁶⁸ M. Gross (1981:37) hovoří o *significations aspectuelles*.

interpretace je nadmíru subjektivní“ (Gross M., 1981:33), což dokládá autor následujícími příklady (1), jejichž přibližné české ekvivalenty připojujeme (2).

(1) *Max (a + possède + présente) une excellente santé.*
Max (dispose + jouit) d'une excellente santé.
Max est en excellente santé.

(2) *Max má pevné zdraví*
Max se těší pevnému zdraví
Max kypí zdravím.
Zdraví Maxovi výborně slouží.

Většina lexikogramatických prací pracuje s metodologickou redukcí, která tyto jemné rozdíly pomíjí, takže uvedené příklady jsou považovány za synonymní. Jinak je tomu v případě významů povahodějových. Ty jsou obvykle považovány za rozšiřující varianty (fr. *extensions*) základních kategoriálních sloves. Příklady (3) pocházejí opět od M. Grosse (1981:34).

(3a) *Max fait des livraisons de vin.*¹⁶⁹
(3b) *Max (commence + continue + poursuit + maintient + assure + finit + cesse + termine + reprend + etc.) des livraisons de vin.*

(4a) *Max (zajišťuje + realizuje + poskytuje) dodávky vína.*
(4b) *Max (zahajuje + obnovuje + zastavuje) dodávky vína.*
Max pokračuje v dodávkách vína.

České příklady (4a,b) nejsou doslovným překladem francouzských, ale vycházejí z možností jazykového systému češtiny. Na první pohled je patrné, že pro jméno *dodávky* čeština nedisponuje oproti francouzštině žádným základním kategoriálním slovesem typu *faire (délat)*. Tuto základní funkci suplují zejména slovesa *zajistit + zajišťovat*,¹⁷⁰ která by spíše odpovídala francouzskému *assurer*, tj. „rozšiřující variantě“ základního kategoriálního slovesa. Maurice Gross (1981:37) soudí, že terminologické odlišení *základních a rozšiřujících* kategoriálních sloves je možná jen otázkou úhlu pohledu: základní slovesa typu *mít, délat a být* jsou v jazykovém systému francouzštiny nejnápadnější, a proto se dočkala popisu jako první, zatímco jejich rozšířeným variantám se dostalo pozornosti až později. Pak se podle M. Grosse nabízejí dvě možné hypotézy o vztahu *základních a rozšířených* kategoriálních sloves:

a) *Základní* kategoriální slovesa jsou sémanticky nejméně zatížená, minimální, a *rozšiřující* kategoriální slovesa k nim umožňují přidat povahodějové a expresivní významy.

---

¹⁶⁹ Doslova: *Max dělá dodávky vína.*

¹⁷⁰ Slovesa *realizovat a poskytovat* jsou v ČNK na výrazně nižší frekvenci, ale může jít o otázku stylistickou.

b) Původní formou kategoriálního slovesa je forma *rozšiřující*, jejíž druhotnou *degenerací* vzniklo teprve *základní* kategoriální sloveso.

Ve většině lexikogramatických prací je implicitně přítomna hypotéza první.¹⁷¹ M. Gross (1981:37) se však kloní spíše k hypotéze druhé, která by dokázala vysvětlit, proč i ve francouzštině existují jména, která připouštějí pouze *rozšiřující* kategoriální sloveso. Stejným způsobem lze vysvětlit, proč čeština *základní* kategoriální slovesa téměř nezná.

Vraťme se však k významu kategoriálních povahodějových sloves. Je zřejmé, že jejich sémantický přínos není zanedbatelný, nelze je považovat za synsémantika a nelze je vypustit v redukčním testu. Můžeme je ještě považovat za kategoriální slovesa? Nejedná se již o slovesa predikativní? K tomuto pojetí je třeba uvést dva argumenty.

O prvním z nich uvažuje opět Maurice Gross (1981:44), když si všímá, že tato *povahodějová* slovesa kladou podobné podmínky na koreferenci některých argumentů jako běžná slovesa kategoriální. Ve větě (5) nesmí být narušena koreference subjektů (6).

(5) *Max obnovil dodávky vína této restauraci.*

(6) *Max obnovil *Petrovy dodávky vína této restauraci.*

(7) *Max kritizuje Petrovy dodávky vína této restauraci.*

Povahovějové sloveso *obnovit* má v tomto ohledu podobné omezení jako běžné sloveso kategoriální, čímž se odlišuje od slovesa predikativního (7).

Druhý argument najdeme u Gastona Grosse (1996a:61–62), který zkoumá syntaktické rozdíly mezi slovesy *commencer* (začít) a *entamer* (zahájit) v konstrukcích (8) a (9).

(8) *Paul commence une étude sur la vinification.*
Paul začíná studii o vinařství.

(9) *Paul entame une étude sur la vinification.*
Paul zahajuje studii o vinařství.

Tento autor upozorňuje, že přes povrchovou shodnost obou konstrukcí lze jen druhou z nich (9) považovat za kategoriální povahodějovou variantu. Konstrukce (8) totiž umožňuje vložení základního kategoriálního slovesa, jak je patrné z příkladů (10,11).

(10) *Paul commence à faire une étude sur la vinification.*
Paul začíná dělat studii o vinařství.

(11) *Paul entame *(de faire) une étude sur la vinification.*
Paul zahajuje *(dělat) studii o vinařství.

---

¹⁷¹ S tím souvisí i automatická asimilace pojmu *kategoriální sloveso* s okruhem *základních* kategoriálních sloves, na niž jsme upozornili v úvodu této kapitoly.

Z pohledu francouzské transformační gramatiky je sloveso *commencer* (začít) operátorem,¹⁷² který lze aplikovat dodatečně na libovolné VNP, a nikoli kategoriálním slovesem.¹⁷³

Zde se nabízí otázka, zda Grossova opozice mezi slovesy *commencer* a *entamer* není vykonstruována uměle. Ze syntaktického hlediska je hlavním rozdílem mezi oběma slovesy to, že *entamer*, podobně jako české *zahájit*, nepřipouští vazbu s infinitivem. Je tedy logické, že se nemůže pojit ani s infinitivem slovesa kategoriálního. Test s nominalizovaným kategoriálním slovesem *prendre*¹⁷⁴ však vyznívá pozitivně – v tomto případě se i *entamer* (a české *zahájit*) chová jako operátor (12,13).

(12) *Paul a entamé un contact avec le blessé.*
Paul zahájil kontakt s raněným.

(13) *Paul a entamé une prise de contact avec le blessé.*
Paul zahájil navazování kontaktu s raněným.

Tento typ povahodějových sloves se tedy chová jako kategoriální sloveso s povahodějovým operátorem: vyžaduje stejnou koreferenci subjektů jako běžné sloveso kategoriální, ale kvůli povahodějovému operátoru není zcela redukovatelné.

Jak jsme ukázali v kapitole o lexikální morfologii predikativního jména, výrazným rysem povahodějových sloves typu *začít*, *zahájit*, *pokračovat*, *skončit* – tj. vlastně sloves fázových – je to, že se pojí pouze s predikativními jmény dějového typu a nikoli s predikativními jmény typu rezultativního. Nejsou tedy přípustné kombinace **začít požadavky* (vs *začít vyšetřování*), **zahájit požadavky*, *?začít s požadavky*. V takovém případě je nutné buďto vložit infinitiv běžného slovesa kategoriálního (*začít klást požadavky*), anebo použít specifické povahodějové sloveso pro dané resultatium (*přijít s požadavky*, *vyrukovat s požadavky*).

Ve svém posledním článku o sémantickém přínosu kategoriálních sloves se Maurice Gross (1998) pokusil systemizovat principy variability kategoriálních sloves, k nimž dosavadní lexikogramatické studie dospěly. Zásadní inovace v tomto textu nenajdeme. V platnosti zůstává základní rozčlenění sémantického přínosu na stylistický a povahodějový (Gross M., 1998:27), druhým rozměrem jsou kategoriální slovesa kauzativní (o konverzních konstrukcích se tento autor nezmiňuje). Nový je postřeh, že i kauzativní kategoriální slovesa mohou mít varianty stylistické,¹⁷⁵ případně

¹⁷² Tento termín je zde užíván jinak, než u Z. S. Harrise, jak upozorňujeme výše.

¹⁷³ Stejnou analýzu najdeme u M. Grosse (1998:28) pro slovesa sponová, kde slovesa *paraître* a *sembler* (*zdát se*) fungují jako operátory na základním sponovém slovese *être* (*být*): *Ce texte (paraître + sembler) important.* – *Ce texte (paraître + sembler) être important.* V českém překladu: *Tento text se zdá důležitý.* – *Tento text se zdá být důležitý.*

¹⁷⁴ Připomeňme, že jde o jediné francouzské kategoriální sloveso, které lze běžně v kategoriální funkci nominalizovat.

¹⁷⁵ *Léa a (mis + fichu + placé) Luc en mauvaise posture.*

Léa (dostala + uvrhla + postavila) Lukáše do nepříjemné situace. (Gross M., 1998:32)

povahodějové, takže oba základní parametry variability se mohou křížit. Povahodějový přínos běžných kategoriálních sloves spatřuje M. Gross ve dvou rovinách: v rovině fázování děje (inchoativnost, durativnost, terminativnost, iterativnost) a v rovině intenzifikace (kam vedle vlastní intenzifikace patří opět i iterativnost):¹⁷⁶ dochází tak k identické klasifikaci, jakou s odkazem na práce Šmilauerovy a Kopečného navrhuje Eva Macháčková (1979:59). Zajímavá je otázka, zda může existovat přímý vztah mezi terminativní, resp. intenzitní povahou děje a negací, jak M. Gross (1998:35) naznačuje (14). Tento vztah spatřujeme spíše v rovinně druhotné sémantické interpretace (děj, který /s/končí, lze označit jako ne-děj) a nenacházíme pro něj jazykové opodstatnění.

- (14) *L'énergie abandonne Luc.*   ?=   *Luc n'a pas d'énergie.*
Energie pouští Lukáše.   ?=   *Lukáš nemá energii.*

Za skutečně inovativní lze označit tři body Grossova textu. První z nich se týká způsobu, jakým kategoriální sloveso ovlivňuje syntaktickou realizaci argumentů jména. Zde vyčleňuje M. Gross (1998:37–39) zvláštní skupinu kategoriálních sloves *spojovacích (verbes supports conjonctifs)*, která kladou jiné nároky na koreferenci argumentů, neboť v sobě transformačně spojují dvě kategoriální konstrukce základní. Jde o slovesa jako *partager (sdílet)*, *adopter (přejmout)*, *réunir (spojovat)*, *échanger (vyměňovat si)* v následujících konstrukcích.

- (15) *Luc partage la confiance de Léa en Bob.*
Lukáš sdílí důvěru Léy v Boba.
- (16) *Luc adopte les idées de Léa.*
Lukáš přejímá myšlenky Léy.
- (17) *Luc a échangé des insultes avec Léa.*
Lukáš s Léou si vyměnili urážky.
- (18) *Ce projet réunit l'intelligence, l'élégance et l'utilité.*
Tento návrh spojuje inteligenci, eleganci a užitečnost.

Konstrukce (15–17) odpovídají dvěma základovým kategoriálním konstrukcím, v nichž jsou sémantickými subjekty *Lukáš* a *Léa* (např.: *Lukáš má důvěru v Boba + Léa má důvěru v Boba* atd.). Konstrukce (18) je jiného charakteru – je zde použito speciální kategoriální sloveso, které se uplatní pouze v případě, kdy je v konstrukci více než jedno predikativní jméno. Subjektový argument (*návrh*) musí mít vztah ke každému z nich.

Druhým zajímavým bodem, o němž ve své dizertaci hovoří mj. již Jacques Labelle (1974), je sémantická restrikce některých specifických kategoriálních sloves. Jsou-li např. slovesa jako *spáchat*, *dopustit se* nebo *trpět* negativně konotovaná, pak vytvářejí

¹⁷⁶ Termínem *aspect* však označuje pouze fázové významy, u intenzifikace hovoří o *modalité intensive*. Volba termínu *modalité (modalita)* se nezdá příliš šťastná.

sémantickou restrikcí pro dějová jména, s nimiž se mohou pojít (*spáchat zločin, dopustit se vraždy, trpět migrénou*; nikoli **spáchat dobrý skutek*). Touto vlastností, jak soudí M. Gross, se konotovaná kategoriální slovesa podobají slovesům predikativním. Rozdíl spatřujeme v tom, že u predikativních sloves je sémantická selekce dána obvykle v první řadě přidělením tematické role danému argumentu (*zavraždit + PATIENS*), zatímco u sloves kategoriálních tematická role přidělována není, restrikce se pohybuje pouze v rovině konotační.

Třetí inovace je v Grossově textu pouze naznačena (Gross M., 1998:40) a týká se možné aktualizace dějových jmen konkrétních, přesněji řečeno paralelismu mezi konstrukcemi *signer un accord* (*podepsat smlouvu*) a *passer un accord* (*uzavřít smlouvu*). Autor tento případ podrobněji nerozebírá a řadí jej k blíže neurčeným *zvláštním způsobům aktualizace (modalités spécialisées)*, my jsme se mu podrobně věnovali v kapitole o predikativních jménech konkrétních.

III.3. Variabilita českých kategoriálních sloves

III.3.1. Základní, konverzní, nenominativní a kauzativní struktury

Rozdělení kategoriálních sloves podle toho, který z argumentů jména bude v důsledku užití daného slovesa realizován jako syntaktický subjekt, je první makroúrovňovou variabilitou kategoriálních sloves. Budeme-li abstrahovat od otázek stylistických a otázek povahy slovesného děje, které se nacházejí na jemnější úrovni analýzy, pak lze systémově rozdělit kategoriální slovesa u daného predikativního jména na *základní* (v subjektové pozici realizují subjektový argument), *konverzní* (v subjektové pozici realizují jeden z objektových argumentů), *nenominativní* (v subjektové pozici není žádný argument) a *kauzativní* (argument-kauzátor realizovaný v subjektové pozici není argumentem dějového jména). Není přitom rozhodující, jak jsou další argumenty vyjádřeny v ostatních (ne-subjektových) pozicích či lze-li je vůbec v dané konstrukci všechny vyjádřit: předpokládáme totiž, že jednou z hlavních výhod příslušných permutací je na textové úrovni to, že argument realizovaný jako subjekt se dostává do centra pozornosti, zatímco ostatní argumenty přesunuté na periferní syntaktické pozice jsou méně závažné i po informační stránce (lze je vždy vypustit). V tomto smyslu lze považovat zejm. konverzní, kauzativní a nenominativní struktury VNP za jeden z prostředků deagentizace (srov. Karlík P., 1996).

Všechny uvedené typy konstrukcí (včetně dvojího typu konverzní konstrukce) můžeme ilustrovat na příkladu jména *požadavek* v níže uvedených tabulkách. V první tabulce uvádíme pro přehlednost modelové příklady transformací základové konstrukce: *Vláda předložila sněmovně požadavek na navýšení rozpočtu*, kde je predikativní jméno *požadavek* doplněno třemi argumenty (*vláda, navýšení rozpočtu, sněmovna*);¹⁷⁷ subjektivním argumentem je *vláda*.

---

¹⁷⁷ Pro srovnání – se slovesným predikátem *požadovat* by šlo o základovou větu: *Vláda požadovala na sněmovně navýšení rozpočtu*.

Typ konstrukce	Člen v nominativu	Příklad
základní	<i>vláda</i>	<i>Vláda předložila sněmovně požadavek na navýšení rozpočtu.</i>
kauzativní	<i>situace</i>	<i>Tato situace vyvolala požadavek vlády (ve sněmovně) na navýšení rozpočtu.</i>
konverzní-1	<i>sněmovna</i>	<i>Sněmovna obdržela od vlády požadavek na navýšení rozpočtu.</i>
konverzní-2	<i>navýšení rozpočtu</i>	<i>Navýšení rozpočtu bylo požadavkem vlády (ve sněmovně).</i>
nenominativní	<i>požadavek</i>	<i>Vládou byl sněmovně předložen požadavek na navýšení rozpočtu. Objevil se požadavek vlády na navýšení rozpočtu (ve sněmovně).</i>

V zásadě platí, že každý typ konstrukce se od téhož predikativního jména tvoří pomocí jiného kategoriálního slovesa. Výjimkou jsou některá užití slovesa *mít*, kdy lze základní i konverzní konstrukci utvořit pouze změnou ve valenční realizaci argumentů (*mít úctu k někomu – mít něčí úctu*). Nenominativní strukturu lze vytvořit třemi způsoby (příklady jsou s predikativním jménem *navýšení*):

- 1) Použitím neosobního slovesa (*Došlo k navýšení rozpočtu.*)
- 2) Použitím speciálního kategoriálního slovesa (*Navýšení rozpočtu proběhlo hladce.*)
- 3) Pasivem základního kategoriálního slovesa, pokud je v základním VNP predikativní jméno v akuzativu (*Navýšení rozpočtu bylo provedeno okamžitě.*)

V prvním případě zůstává syntaktický subjekt neobsazen, ve druhých dvou případech tuto pozici obsadí samo predikativní jméno.

Následující tabulka přináší přehled možných kategoriálních konstrukcí všech typů pro predikativní jméno *požadavek*, včetně jejich orientační frekvence v ČNK (SYN2000). U nenominativních konstrukcí nejsou zahrnuty zvláště pasivní formy konstrukce základní (*byl dán požadavek*), neboť jsou pravidelně odvoditelné ze všech základních konstrukcí, kde je predikativní jméno v akuzativu.

Typ struktury	Analytický predikát	Sloveso CZ:	Fq N-Sg:	Fq N-Pl:	Fq celkem
základní	dát požadavek	dát	3	2	5
	formulovat požadavek	formulovat	13	28	41
	klást požadavek	klást	16	163	179
	mít požadavek	mít	12	80	92
	předkládat požadavky	předkládat	0	9	9
	předložit požadavek	předložit	11	24	35
	přednášet požadavek	přednášet	1	2	3
	přednést požadavek	přednést	7	8	15
	přicházet s požadavkem	přicházet	4	3	7
	přijít s požadavkem	přijít	17	14	31
	trvat na požadavku	trvat	32	12	44
	vyrukovat s požadavkem	vyrukovat	3	2	5
	vyslovit požadavek	vyslovit	41	9	50
	vyslovovat požadavek	vyslovovat	4	6	10
	vznášet požadavek	vznášet	6	30	36
	vznést požadavek	vznést	57	23	80
kauzativní	vyvolat požadavky	vyvolat	1	13	14
nenominativní	požadavek existuje	existovat	6	10	16
	požadavky se množí	množit se	0	3	3
	požadavky se objeví	objevit se	19	9	28
	požadavek přichází	přicházet	1	2	3
	požadavek vzejde	vzejít	5	1	6
konverzní - 1	dostat požadavek	dostat	6	6	12
	obdržet požadavek	obdržet	2	1	3
konverzní - 2	být požadavek / požadavkem	být	?	?	?
	být předmětem požadavku	být předmětem	1	0	1

Predikativní jméno *požadavek* představuje saturované paradigma, neboť pro každý typ struktury nabízí alespoň jedno kategoriální sloveso. Nemusí tomu tak být ve všech případech, a proto je třeba si položit otázku, za jakých podmínek může některá ze systémově možných konstrukcí chybět. Neméně zajímavou otázkou bude distribuce kategoriálních sloves do jednotlivých typů struktur: na tyto problémy se zaměříme v kapitole o distribuci kategoriálních sloves.

Z tabulky je rovněž patrné, že v rámci jednotlivých typů bude třeba hledat ještě jemnější parametry variability; na ně se zaměříme nyní.

III.3.2. Povahodějové a stylistické varianty

Povahodějové a stylistické varianty tvoří druhou úroveň variability českých kategoriálních sloves. Těmto variantám se budeme věnovat pouze okrajově, neboť jsou perifernější oblastí kategoriálních sloves a v literatuře bohemistické i zahraniční jim byla věnována dostatečně velká pozornost. Omezíme se proto na shrnutí základních hypotéz Evy Macháčkové (1979); jejich další ověření a prohloubení by vyžadovalo dlouholetou týmovou práci.

Lexikogramatické práce obvykle předpokládají, že specifickou povahu slovesného děje (ve francouzštině obvykle zjednodušeně *aspect*) vnáší do VNP výlučně kategoriální sloveso. Zde je však třeba konstatovat, že přinejmenším modifikace kvantitativního děje (intenzita, iterativnost) probíhá také v závislosti na gramatickém čísle a počitatelnosti predikativního jména. Jinak se Eva Macháčková (1979:58–60) i Maurice Gross (1998:27) shodují v tom, že modifikace povahy slovesného děje (PSD) má obecně dvě navzájem nezávislé roviny:

- a) modifikace časového průběhu děje (tj. fázovost)
- b) modifikace kvantitativního děje (intenzita, iterativnost, příp. úsilnost)

Touto mřížkou můžeme uspokojivě popsat všechny běžné případy povahodějových variant. Příklad takové analýzy pro spojení *mít vládu nad kým/čím* ukazuje následující tabulka.

Povahodějové varianty VNP mít vládu nad kým/čím

Typ konstrukce	PSD	Analytický predikát
základní	bezpříznakové (durativnost)	mít vládu nad kým/čím
	kvantita (úsilnost)	vykonávat vládu
	inchoativní	získat vládu
	inchoativní	převzít vládu
	inchoativní + kvantita (úsilnost)	zmocnit se vlády
	terminativní	ztratit vládu
	terminativní	přijít o vládu
	terminativní	pozbyt vlády
konverzní	bezpříznakové (durativnost)	být pod vládou koho/čeho
	inchoativní	přijít pod vládu
	inchoativní	přejít pod vládu
	inchoativně – konkluzivní typ	dostat se pod vládu
	terminativní + kvantita (úsilnost)	vymanit se z vlády ¹⁷⁸

Z příkladů je patrné, jak jemné povahodějové rozdíly lze pomocí VNP vyjádřit: např. trojice *získat vládu – převzít vládu – zmocnit se vlády* odpovídá rostoucí agentivnosti a úsilnosti děje.

¹⁷⁸ *Jak známo, člověk se odjakživa snaží vymanit z vlády přírody.* (SYN2005)

Pro všechna kategoriální slovesa se specifickým povahodějovým přínosem platí, že nejsou zcela odstranitelná redukčním testem, neboť povahodějová informace by v redukci odpadla. Nejmarkatnější je tato vlastnost u sloves vyjadřujících terminativní fázi děje, která je možno redukovat pouze při současném vložení negace, srov.:

- (1) Petr má vládu nad vlastním tělem.   Petrova vláda nad vlastním tělem.
(2) Petr pozbyl vlády nad vlastním tělem.   Petrova **ne**-vláda nad vlastním tělem.

Ani u povahodějových kategoriálních sloves neexistují univerzální jednotky se širokou kombinabilitou. Eva Macháčková (1979:88-94) se pokusila klasifikovat nejčastější kategoriální slovesa vyjadřující fáze děje v závislosti na typu příslušného větného vzorce. Dospěla ke zjištění, že pro terminativní fázi děje nabízí čeština omezený okruh sloves s omezeným uplatněním, což vysvětluje tak, že pro završení děje se obvykle uplatňuje bezpříznakový VNP s kategoriálním slovesem v dokonavém tvaru (*Jan prodělal žloutenku, podnikl expedici. Země prošla složitým vývojem.*) a speciální kategoriální sloveso s terminativním významem tak není potřeba.

Pokud jde o nastání děje nebo stavu, nachází Eva Macháčková jeden model s širokou uplatnitelností: *začít + VNP (začít provádět operaci)*, kde samo sloveso *začít* nefunguje jako kategoriální, jak jsme ukázali v úvodu této kapitoly. Krom toho se v inchoativním významu uplatňuje celá řada specifických sloves s kombinabilitou mnohem užší. Nejběžnější z nich přinášíme v následující tabulce a pro srovnání připojujeme nejběžnější kombinace s predikativními jmény v korpusu SYN2000.¹⁷⁹

---

¹⁷⁹ V tabulce není zahrnuto inchoativní použití sloves typu *recipere* jako varianty základního kategoriálního slovesa typu *habere*, o němž podrobně pojednává oddíl předchozí.

Nejběžnější kategoriální slovesa s inchoativní sémantikou

Kategoriální sloveso	Predikativní jméno
dát (se), dávat (se) do čeho	pořádek (514), pohyb (311), práce (147), řeč (135), smích (108), služba (89), pláč (80), běh (75)
dát se, dávat se na co	útek (168), cesta (101), ústup (49), pochod (43)
navázat, navazovat co (nikoli na co) ¹⁸⁰	kontakt (582), spolupráce (149), vztah (145), styk (128), spojení (113), přátelství (42), známost (22), dialog (22), jednání (14), rozhovor (13), družba (13), hovor (12), komunikace (11)
pocítit co	potřeba (51), touha (46), úleva (45), bolest (36), radost (18), únava (17), zklamání (13), vzrušení (12), chuť (11), nutkání (11), lítost (8)
pojmout co	podezření (59), myšlenka (10), úmysl (7), rozhodnutí (6), nedůvěra (4), nenávisť (4), náklonnost (4), idea (4)
pustit se, pouštět se do čeho	práce (174), boj (69), stavba (34), dílo (27), podnikání (27), jídlo (25), psaní (24), psaní (24), příprava (24), hra (22), čtení (21), studium (21)
rozpoutat, rozpoutávat co ¹⁸¹	válka (54), kampaň (28), diskuse (27), boj (10), aféra (9), konflikt (7) akce (6)
ujmout se, ujímat se čeho	role (37), vedení (29), úkol (23), funkce (21), úřad (21)
vrhnout se, vrhat se do čeho	útok (42), práce (29), boj (14), příprava (7), válka (7)
začít, začínat s čím	příprava (60), výroba (50), výstava (41), trénink (37), oprava (36), stavba (34), rekonstrukce (31), prodej (21)
zahájit, zahajovat co	činnost (388), jednání ¹⁸² (274), stáhání (227), výroba (187), řízení (174), palba (172), kampaň (139), příprava (136), vyšetřování (125), rozhovor (112), ofenzíva (105), útok (94)

U povahodějových variant kategoriálních sloves je třeba upozornit na to, že povahodějový význam není vždy záležitostí pouze kategoriálního slovesa, ale vyplývá ze specifické kombinace tohoto slovesa s predikativním jménem. Například sloveso *nastat* je vyjadřuje inchoativní fázi děje, který může trvat (*nastalo ticho, klid, pokles, chaos, krize*), ale ve spojení s mutačními predikáty nedurativními nemá specifický povahodějový přínos (*nastala změna, zlom, konec = došlo ke změně, proběhl zlom, byl konec*).

Stylistické varianty – tam, kde jsou výlučnou doménou kategoriálních sloves – umožňují adekvátně popsat variabilitu sloves ve spojeních typu *dát facku* vs. *vrazit, vlepít, uštvět, vytnout facku* a podobně, zde jsou jediným faktorem variability slohotvorní činitelé. V tomto ohledu se kategoriální slovesa nevyvíjejí pravidlům, která platí pro všechny jazykové jednotky, a proto nepovažujeme za nutné stylistické varianty blíže zkoumat. Pojem „stylistických variant“ kategoriálních sloves slouží nicméně v lexikogramatických pracích často jako univerzální parametr pro řadu variant, jejichž variabilitu se nedaří popsat adekvátněji. Vrátime-li se k příkladu

¹⁸⁰ [(lemma="navázat" | lemma="navazovat")] [lemma!="na"] {0,2} [tag="N..4.*"]

¹⁸¹ VNP se slovesem *rozpoutat* mohou být základního nebo kauzativního typu v závislosti na kontextu.

¹⁸² Spojení *zahájit jednání* může být VNP jen pokud je zachována koreference subjektů (tj. *nikoli předseda několika úvodními slovy zahájil jednání delegátů*).

predikativního jména *požadavek* a k jeho kategoriálním slovesům základního typu,¹⁸³ zjistíme, že vytvářejí jemné významové rozdíly, které lze těžko popsat nástroji stylistickými. Spíše by patřily do kategorie, kterou Maurice Gross pracovně nazval „případy zvláštní modality“ (*modalités spécialisées*) a blížeji nijak nerozebral. V následujícím oddílů se o to pokusíme.

III.3.3. Skalární desémantizace kategoriálního slovesa

Vezmeme-li v úvahu pouze kategoriální struktury základního typu (tj. ne konverzní, kauzativní či nenominativní) bez povahodějových variant, získáme pro dané predikativní jméno jedno nebo několik kategoriálních sloves zcela centrálních. Je-li těchto kategoriálních sloves pro dané jméno více, měla by být podle našeho teoretického modelu navzájem zaměnitelná bez změny sémantického invariantu, neboť musejí být všechna odstranitelná redukčním testem. Příklad takového paradigmatu přináší následující tabulka.

N ₀ (subjektový argument)	V _{kat.}	N _{pred.}	N ₁ (rozvitý objektový argument)
Ruský parlament	vznesl	požadavek	na jednostranné zrušení sankcí proti Srbsku [...].
	dal		
	formuloval		
	předložil		
	přednesl		
	vyslovil		
	vznesl		
	přišel	s požadavkem	
	vyrukoval		

Původní věta z korpusu SYN2000 zněla: *Ruský parlament vznesl požadavek na jednostranné zrušení sankcí proti Srbsku [...]*, avšak je zřejmé, že všechny navrhované kombinace by se v daném textu mohly uplatnit stejně dobře, snad jen s minimálními rozdíly na úrovni konotace.¹⁸⁴ Kategoriálními aktualizátory jména *požadavek* jsou tu slovesa náležející ve svém predikativním užití k různým větným vzorcům: slovesa transmise (*dát, předložit*), verba dicendi (*formulovat, vyslovit, přednést*) a pohybová slovesa (*přijít, vyrukovat*).¹⁸⁵ Pro každý z těchto větných vzorců by bylo možné najít

¹⁸³ *Dát požadavek, formulovat požadavek, klást požadavek, mít požadavek, předkládat požadavky, předložit požadavek, přednášet požadavek, přednést požadavek, přicházet s požadavkem, přijít s požadavkem, trvat na požadavku, vyrukovat s požadavkem, vyslovit požadavek, vyslovovat požadavek, vznášet požadavek, vznést požadavek.*

¹⁸⁴ Nejvýraznější je v tomto směru patrně varianta *vyrukovat*, která přidává sémantický rys náhlého děje s případným „militantním“ naladěním činitele.

¹⁸⁵ Dalšími dvěma slovesy s podobnou funkcí jsou *mít a klást*. Jak jsme viděli v předchozím oddíle, *mít* zde bude plnit kategoriální funkci pouze v případě, že predikativní jméno *požadavek* bude v plurálu. Sloveso *klást* jako nedokonavé nemůžeme do uvedené tabulky doplnit; jeho dokonavá varianta *položít* se se jménem *požadavek* nepojí. Zde jsou příklady kategoriálního užití obou sloves podle SYN2000:

- Přínosné rovněž je, že linka NOVA nemá vyšší požadavky na kvalitu skloviny jako ostatní automatické linky na kalíškovinu.*
- Nežádáme nemožné - neklademe žádné nesplnitelné požadavky.*

metaforické opodstatnění, ale ve výsledku jsou všechny tři synonymní. Ve výběru kategoriálního slovesa se tu tedy projevují dvě protichůdné tendence. První z nich je motivovanost výchozím větným vzorcem (ale může jít i o motivovanost vnější – např. o kalk z cizího jazyka) a druhou je arbitrárnost kategoriálního slovesa (je-li příslušné sloveso stoprocentně odstranitelné transformací, je v zásadě jedno, o které konkrétní sloveso půjde).

Desémantizace kategoriálního slovesa má významný přínos pro stylistiku; se započtením syntetického slovesa *požadovat* disponuje čeština v tomto případě přinejmenším deseti formálními prostředky k vyjádření téhož predikátu. Jejich aplikaci v praxi můžeme ilustrovat na následujících příkladech, opět z korpusu SYN2000.

V _{kat.}	Příklad
dát	K soudu jsme ale dali požadavek, aby k nám neposílali recidivisty, kteří nejsou zvyklí pracovat, " řká tajemník [...].
formulovat	Generál Mladič při své osobní schůzce s Janvierem formuloval jasný požadavek a Janvier se mu bez odporu podrobil : žádné nálety, pak budou rukojmí propuštěni.
předkládat	Bude jedna strana pouze předkládat své požadavky a druhá je jen odmítat ?
předložit	Ačkoliv jednotlivé výbory sněmovny předložily požadavky na téměř miliardové navýšení, drtivá většina návrhů byla vyvážena změnami ve vládní rozpočtové rezervě.
přednášet	Živě si představil, jak Bob vytáčí číslo a bez slůvka vysvětlení přednáší svůj požadavek.
přednést	[...] mluví OF přednesl požadavek, aby se o kooptaci nehlasovalo jednotlivě, ale najednou.
přicházet	Mezinárodní měnový fond přichází s požadavkem hospodářské reformy, jeho podmínky jsou moc tvrdé, lidé se bouří.
přijít	Po válce přišlo Japonsko s požadavkem navrácení alespoň těch ostrovů, jež pod ruskou jurisdikcí nikdy dříve nebyly.
vyrukovat	V New Yorku už bylo vše natočené a právě jsme pracovali v Londýně, když Dino vyrukoval s požadavkem, abych některé scény z filmu škrtl.
vyslovit	Rakouská banka vyslovila požadavek, aby česká vláda tuto záležitost nějakým způsobem řešila [...].
vyslovovat	[...] jsou plnoprávními občany tohoto státu a mají právo vyslovovat své požadavky [a svůj názor.]
vznášet	Osvětlovač nebo kameraman vznáší požadavek, aby lampa svítila více do jednoho místa.
vznést	Ruský parlament vznesl požadavek na jednostranné zrušení sankcí proti Srbsku [...].

Také v této tabulce téměř nic nebrání záměně jednotlivých kategoriálních sloves – s výhradou toho, že je třeba respektovat dokonavý a nedokonavý tvar. Některé záměny však nebudou ze stylistického hlediska příliš vhodné (např. *?formulovat požadavek k soudu*).

Podrobnější analýza případů, kdy nelze jednotlivá kategoriální slovesa mezi sebou synonymně zaměnit, nás vede k hypotéze, že desémantizace kategoriálního slovesa může být skalární povahy a může záviset na kontextu. Podívejme se nyní detailně na kontextualizované spojení *přednést/přednášet požadavek*, kde kategoriální sloveso náleží ke vzorci *dicendi* (podle SSČ *přednést* = *veřejně sdělit*).

Porovnáme-li následující dva příklady (SYN2000), zjistíme, že ve větě (1) lze užít libovolné kategoriální sloveso z výše uvedené tabulky, kdežto ve větě (2) lze užít pouze verba dicendi.

(1) *Před pár týdny Státní ústav pro kontrolu léčiv **přednesl** svůj finální požadavek: ke konečnému schválení léku dodat studii o jeho trvanlivosti [...].*

(2) *Živě si představil, jak Bob vytáčí číslo a bez slůvka vysvětlení **přednáší** svůj požadavek.*

V příkladu (2) je totiž kladen zvláštní důraz na jistý aspekt procesu *požadování*, který jindy stojí v pozadí, a sice na aspekt komunikace, která *požadování* v principu nutně provází. Původní predikativní význam slovesa *přednášet* se proto v příkladu (2) uplatňuje spolu s funkcí kategoriální. V prvním příkladu (1) je naopak predikativní funkce slovesa maximálně potlačena; v důsledku toho může mít sloveso *přednesl* v subjektu neživotné jméno (srov. **Ústav přednesl báseň*), které je tu selektováno pouze predikativním jménem (*požadavek ústavu*) a popisovaný děj nemá ontologicky nic společného s procesem ústního sdělování (dotyčný ústav svůj požadavek s největší pravděpodobností sdělil písemně).

Ještě výrazněji než v konstrukci (2) se predikativní význam slovesa uplatňuje v příkladech (3) a (4), kde figuruje jméno *požadavek* jako konkrétní jméno predikativní. Výslednou konstrukci pak lze analyzovat jako VNP i jako spojení predikativního slovesa s objektem, jak jsme ukázali v kapitole o sémantice predikativních jmen.

(3) *Máte-li všechny vynaložené náklady spočítané, zašlete svůj požadavek majiteli obchodu co nejdříve.*

(4) *Všichni zakládající členové se těší na své další kolegy, kteří se mohou informovat, nebo zaslat písemně požadavek na své členství na adrese:[...].*

Ještě jiná situace nastává v příkladu (5):

(5) *Starosta přednesl požadavek TS¹⁸⁶ o zvýšení cen za prodej hrobového místa.*

Ve větě (5) je v důsledku použití neshodného přívlastku *TS* (*požadavek Technických služeb*) porušena koreference subjektů, takže spojení *přednést požadavek* zde nefunguje jako VNP, ale jako běžné spojení predikativního slovesa s objektem. Fragment *Starosta přednesl požadavek Technických služeb* je třeba chápat jako implicitní kondenzaci dvou predikací:

(5a) *Starosta přednesl požadavek,*

(5b) *požadavek, který vyslovily Technické služby.*

---

¹⁸⁶ Tj. *Technických služeb*.

Analyzované příklady ukazují čtyřstupňovou škálu skalární desémantizace kategoriálního slovesa, kterou můžeme shrnout následovně.

Funkce slovesa		Příklad
↕	kategoriální	<i>Před pár týdny Státní ústav pro kontrolu léčiv přednesl svůj finální požadavek [...].</i>
	kategoriální i predikativní, omezená substituovatelnost	<i>Živě si představil, jak Bob vytáčí čísla a bez slůvka vysvětlení přednáší svůj požadavek.</i>
	kategoriální i predikativní, velmi omezená substituovatelnost	<i>Máte-li všechny vynaložené náklady spočítané, zašlete svůj požadavek majiteli obchodu co nejdříve.</i>
predikativní	predikativní	<i>Starosta přednesl požadavek Technických služeb o zvýšení cen za prodej hrobového místa.</i>

V každém z uvedených případů je sloveso (*přednést, zaslat*) součástí jiného paradigmatu synonym. Nejširší možnosti nabízí první případ, kdy je desémantizace nejvyšší (*přednesl – vznesl, formuloval, předložil, vyslovil, přišel s, vyrukoval s*), druhý případ je omezen na určitá verba dicendi (*přednáší – vyslovuje, sděluje, recituje, pronáší, ohlašuje*), třetí případ na slovesa s významem *poslat něco někomu* (*zašlete – pošlete, adresujte*) a čtvrtý případ na jinou podskupinu sloves dicendi (*přednesl – tlumočil, sdělil, oznámil*).

Lexikogramatická koncepce počítá s binární škálou, kde sloveso plní funkci buďto pouze kategoriální, nebo pouze predikativní. Souběžná realizace kategoriální i predikativní funkce je – jak jsme viděli – možná ve dvou případech: při použití konkrétního jména predikativního (*podepsat smlouvu s někým*), nebo při použití silně motivovaného kategoriálního slovesa, na které je v dané konstrukci položen důraz. V obou případech je ve hře rezultativní (a nikoli čistě dějová) sémantika predikativního jména, pro kterou představuje použité kategoriální sloveso *verbum efficiendi*. V kapitole věnované predikativním jménům jsme viděli, že rezultativní predikativní jména rozhodně nejsou ve verbo-nominální predikátech výjimečná – lze proto předpokládat, že ani skalární desémantizace kategoriálních sloves nebude jevem zcela okrajovým.

Souběžně realizovaná predikativní a kategoriální funkce slovesa se navzájem nevylučují, ale naopak podmiňují. Predikativní význam slovesa tak není v rozporu s dějovým významem jména, ale obvykle k němu připojuje nějaký význam druhotný: u sloves označujících komunikaci se tento význam obvykle týká způsobu, jakým komunikace probíhá.¹⁸⁷

Skalární desémantizace se netýká jen komunikačních predikátů, jak ukazují příklady (6) a (7), kde je spojení *vést vyšetřování* jednou VNP (6) a podruhé je lze analyzovat i jako spojení predikativního slovesa s objektem (7).

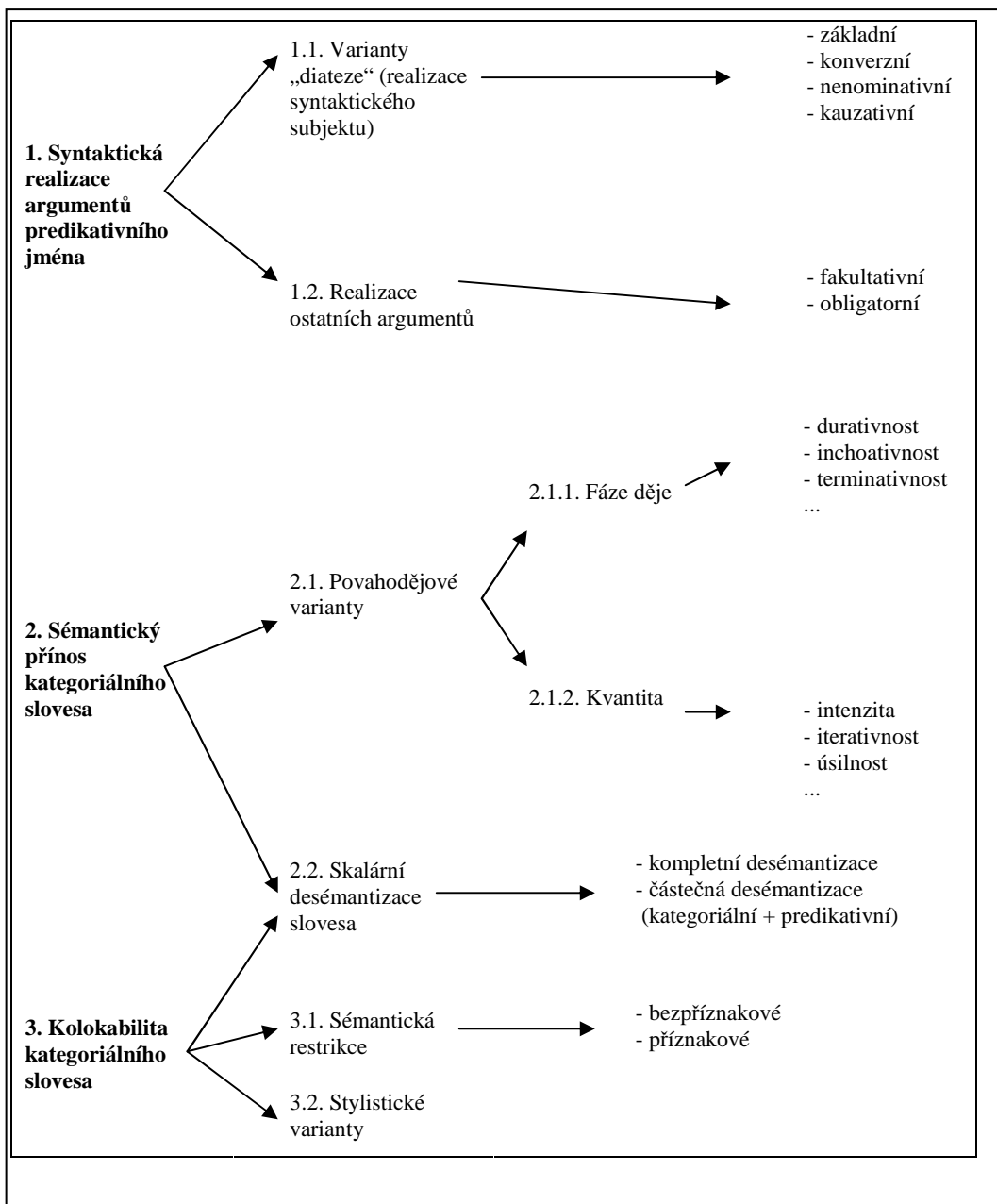
¹⁸⁷ Např. u VNP *zaslat požadavek – přednést požadavek – vyslovit požadavek* může kategoriální sloveso signalizovat písemnou / ústní formu komunikace, případně bezprostřední / vzdálený kontakt účastníků.

- (6) *Nevím, nic mi neřeknou. Jen stále vedou vyšetřování. Já mezitím pracuji, hraji tenis, starám se o vnoučata.*
- (7) *Já jsem detektiv McElroy a vedu vyšetřování ohledně vraždy pana Sanderse. (tj. řídím vyšetřování a vyšetřuji, nebo jen vyšetřuji?)*

Na příkladech z ČNK lze však pozorovat, že v rámci jedné stylové roviny dochází spíše ke specializaci funkce příslušného slovesa. Proto *vést vyšetřování* lze vždy interpretovat kategoriálně a jen zřídka predikativně (*řídít vyšetřování*); podobně pro frekventovanou konstrukci *vést jednání* jsou k dispozici pouze kontexty s kategoriálním užitím (ve významu *jednat*, nikoli *řídít jednání*). Také blokování kategoriální funkce slovesa v důsledku porušení koreference subjektů (5) je možné jen zřídka.

III.3.4. Závěry

Při popisu variability kategoriálních sloves u jednoho predikativního jména jsme vyšli z principů formulovaných lexikogramatickou školou, které jsme systemizovali a doplnili tak, aby bylo možné adekvátně popsat česká data. Schématicky lze jednotlivé parametry znázornit následovně.

První parametr (1.) vychází z toho, že přinejmenším některé argumenty predikativního jména jsou vždy realizovány jako valenční prvky (aktanty) kategoriálního slovesa. Klíčový je zde ten z argumentů, který se realizuje jako syntaktický subjekt kategoriálního slovesa (1.1.) – podle toho rozdělujeme kategoriální struktury na základní, konverzní, kauzativní a nenominativní. Každý VNP náleží

k jednomu z těchto čtyř typů (ev. pěti, jsou-li možné konverzní konstrukce dvě). Druhým, méně podstatným faktorem je fakultativnost či obligatornost ostatních argumentů. V řadě případů jsou ostatní argumenty jména fakultativní – proto lze VNP chápat jako jeden z prostředků deagentizace. U většiny nenominativních struktur jsou fakultativní všechny argumenty.

Sémantický přínos kategoriálního slovesa (parametr 2.) je v prototypickém případě nulový. Specifičtější kategoriální slovesa však mohou měnit povahu slovesného děje dané konstrukce (2.1.). V případě rezultativních predikativních jmen nemusí být desémantizace slovesa úplná (2.2.); v takových případech sloveso plní predikativní i kategoriální funkci současně, přičemž obě funkce se navzájem podmiňují. Je-li kategoriální funkce zcela blokována (zejm. porušením koreference subjektivních argumentů), sloveso plní pouze funkci predikativní a nelze je v dané konstrukci za kategoriální považovat.

Neúplná desémantizace kategoriálního slovesa (2.2.) má vliv i na jeho omezenou kolokabilitu a substituovatelnost (3). Kolokabilita kategoriálního slovesa (3) může být dále omezena, má-li toto sloveso sémantickou restrikcí (3.1. – např. negativně konotované *spáchat*, které lze jako variantu slovesa *udělat* uplatnit pouze na negativně konotovaná predikativní jména, nejedná-li se o zvláštní stylistický efekt). Omezenější kolokabilitu mají také specifické stylistické varianty kategoriálních sloves (3.2.).

Uvedené parametry se mezi sebou navzájem mohou kombinovat.

III.4. Distribuce kategoriálních sloves

Nyní je na místě si položit otázku, která konkrétní kategoriální slovesa realizují jednotlivé typy diatezních struktur na nejvyšší úrovni variability (struktury základní, konverzní, nenominativní a kauzativní). Data z ČNK ukazují, že variabilita českých kategoriálních sloves je vysoká a jejich distribuce do jednotlivých typů struktur nepravidelná, což popis výrazně ztěžuje. Relativně nejpravidelnější distribuci sloves najdeme v kategoriálních strukturách kauzativního a nenominativního typu. Naopak největší variabilitu (a tedy nejnižší pravidelnost) vykazují kategoriální slovesa základní, která dosahují také nejvyššího stupně desémantizace.

Nejprve se proto zaměříme na centrální kategoriální slovesa struktur kauzativních a nenominativních. Pro ostatní případy zvolíme opačný postup – tj. pro vybraná kategoriální slovesa se širokou kolokabilitou budeme zjišťovat, v jakých strukturách se mohou uplatňovat. Relativně homogenní skupinu zde představují slovesa odpovídající větnému vzorci transmise (*dare-recipient*), které generují dvojici struktur základní-konverzní nebo kauzativní-základní. K větnému vzorci transmise má úzký vztah kategoriální sloveso *mít* (větný vzorec *vlastnění*), které bude dalším bodem naší analýzy.

Chceme-li postihnout hlavní pravidelné rysy kategoriálních sloves, pak nelze striktně uplatňovat excerpce od predikativního jména ke kategoriálnímu slovesu. Naším východiskem proto byla detailní kvalitativní analýza náhodného vzorku sedmdesáti velmi frekventovaných predikativních jmen, která tvoří asi sedm set VNP různého typu. Podle frekvence a funkce kategoriálních sloves v našem vzorku a ve vzorku Evy Macháčkové (1979) jsme si vymezili klíčová kategoriální slovesa s širokou

kolokabilitou a formulovali hypotézy o jejich syntaktickém chování. K těmto slovesům jsme pak zpětně dohledávali predikativní jména v SYN2000, aby bylo možné hypotézy ověřovat.

III.4.1. Kauzativní kategoriální slovesa

V náhodném vzorku sedmdesáti frekventovaných českých predikativních jmen se objevilo 23 substantiv, které tvoří VNP kauzativního typu. K nim jsme v ČNK našli 53 různých kauzativních kategoriálních sloves, což ukazuje, že míra variability je i zde velmi vysoká. Následující dvě tabulky přinášejí přehled těchto jmen a příslušných sloves.

jednání, možnost, myšlenka, námitka, nárok, oddělení, opatření, podezření, pohyb, pochybnost, povinnost, požadavek, právo, problém, přednost, radost, řešení, schopnost, souvislost, vzpomínka, zájem, zkušenost, změna

<i>budit (podezření, pochybnost, vzpomínka, zájem)</i>	<i>působit (problém, radost)</i>
<i>dát (možnost, právo, přednost, schopnost, souvislost)</i>	<i>rozdávat (radost)</i>
<i>dávat (možnost, právo, přednost, radost, souvislost)</i>	<i>sjednat (možnost)</i>
<i>dělat (problém, radost)</i>	<i>skýtat (možnost)</i>
<i>dosáhnout (změna)</i>	<i>udělat (radost)</i>
<i>evokovat (vzpomínka)</i>	<i>ukládat (povinnost)</i>
<i>iniciovat (jednání, opatření, změna)</i>	<i>uložit (povinnost)</i>
<i>nabídnout (možnost)</i>	<i>upoutat (zájem)</i>
<i>nabízet (možnost)</i>	<i>uvádět (pohyb, pohyb, pochybnost)</i>
<i>naplnit (radost)</i>	<i>uvést (pohyb, pochybnost)</i>
<i>obdařit (schopnost)</i>	<i>vést (oddělení, změna)</i>
<i>otevírat (možnost)</i>	<i>vnášet (změna)</i>
<i>otevřít (možnost)</i>	<i>vnést (změna)</i>
<i>oživit (zájem)</i>	<i>vnukat (myšlenka)</i>
<i>podnítit (zájem)</i>	<i>vytvářet (možnost, problém)</i>
<i>podporovat (zájem)</i>	<i>vytvořit (možnost, problém)</i>
<i>posílit (zájem)</i>	<i>vyvolat (jednání, námitka, opatření, podezření, pochybnost, požadavek, vzpomínka, změna)</i>
<i>poskytnout (možnost)</i>	<i>vyvolávat (námitka, opatření, podezření, pochybnost, vzpomínka, změna)</i>
<i>poskytovat (možnost)</i>	<i>vzbudit (podezření, pochybnost, vzpomínka, zájem)</i>
<i>poutat (zájem)</i>	<i>vzbuzovat (pochybnost)</i>
<i>probouzet (vzpomínka, zájem)</i>	<i>zakládat (nárok)</i>
<i>probudit (vzpomínka)</i>	<i>zavdávat (pochybnost)</i>
<i>propůjčit (právo)</i>	<i>zavést (povinnost)</i>
<i>propůjčovat (právo)</i>	<i>způsobit (pohyb, problém, radost, změna)</i>
<i>předávat (zkušenost)</i>	<i>způsobovat (problém, změna)</i>
<i>přinášet (možnost, problém, radost, změna)</i>	
<i>přinést (možnost, problém, radost, řešení, změna)</i>	
<i>přítáhnout (zájem)</i>	

Mezi uvedenými kauzativními kategoriálními slovesy lze ve skutečnosti vymezit menší skupinu sloves, pro něž je kauzativní kategoriální funkce centrální. Týká se to především sloves *budit*, *iniciovat*, *podněcovat*, *podnítit*, *vnukat*, *vnuknout*, *vyvolat*, *vyvolávat*, *vzbudit*, *zavdat*, *zavdávat*, *způsobit*, *způsobovat* ve spojení s predikativními jmény. Řada predikativních jmen se navíc pojí s více než jedním slovesem z této základní skupiny. Můžeme proto zpětně dohledávat další možná predikativní jména, která se pojí s těmito slovesy: jednoduchým dotazem v korpusu SYN2000, spojujícím všechna tato kategoriální slovesa logickou spojkou nebo¹⁸⁸ dostaneme skutečně dlouhý seznam jmen, která alespoň s jedním z těchto sloves tvoří VNP kauzativního typu. Jejich přehled, pročištěný¹⁸⁹ a seřazený podle frekvence, opět přinášíme v tabulce; jména s frekvencí 10 a nižší nejsou zařazena.

<p><i>škoda</i> (874), <i>dojem</i> (491), <i>pozornost</i> (288), <i>pocit</i> (285), <i>problém</i> (275), <i>reakce</i> (268), <i>zájem</i> (226), <i>změna</i> (170), <i>diskuse</i> (148), <i>odpor</i> (115), <i>potíž</i> (115), <i>příčina</i> (110), <i>představa</i> (107), <i>ztráta</i> (106), <i>otázka</i> (103), <i>zranění</i> (101), <i>rozhnutí</i> (100), <i>smrt</i> (100), <i>bolest</i> (97), <i>vznik</i> (97), <i>panika</i> (93), <i>nevole</i> (90), <i>pokles</i> (88), <i>potřeba</i> (86), <i>podezření</i> (85), <i>obava</i> (85), <i>krize</i> (83), <i>tlak</i> (83), <i>jednání</i> (82), <i>nedůvěra</i> (79), <i>onemocnění</i> (79), <i>rozpaky</i> (76), <i>důvěra</i> (76), <i>pochybnost</i> (69), <i>újma</i> (65), <i>odezva</i> (63), <i>strach</i> (61), <i>rakovina</i> (61), <i>napětí</i> (60), <i>touha</i> (58), <i>konflikt</i> (57), <i>nehoda</i> (56), <i>hrůza</i> (53), <i>zvýšení</i> (52), <i>naděšení</i> (52), <i>naděje</i> (52), <i>zdání</i> (51), <i>komplikace</i> (48), <i>válka</i> (48), <i>požár</i> (48), <i>porucha</i> (48), <i>ohlas</i> (48), <i>kritika</i> (48), <i>katastrofa</i> (47), <i>poškození</i> (47), <i>senzace</i> (47), <i>protest</i> (47), <i>nárůst</i> (46), <i>skandál</i> (45), <i>radost</i> (43), <i>polemika</i> (42), <i>vzpomínka</i> (41), <i>úsměv</i> (40), <i>snížení</i> (39), <i>myšlenka</i> (38), <i>nelibost</i> (38), <i>návrh</i> (38), <i>výbuch</i> (37), <i>pohoršení</i> (37), <i>zánět</i> (37), <i>zděšení</i> (36), <i>chaos</i> (36), <i>atmosféra</i> (36), <i>zmatek</i> (36), <i>spora</i> (36), <i>duch</i> (36), <i>růst</i> (35), <i>situace</i> (35), <i>skutečnost</i> (33), <i>volba</i> (33), <i>havárie</i> (32), <i>hlasování</i> (32), <i>pád</i> (32), <i>revoluce</i> (32), <i>neklid</i> (32), <i>stav</i> (30), <i>nálada</i> (30), <i>šok</i> (30), <i>epidemie</i> (29), <i>nutnost</i> (29), <i>obdiv</i> (29), <i>znepokojení</i> (28), <i>otřes</i> (28), <i>debata</i> (28), <i>nejistota</i> (28), <i>respekt</i> (27), <i>úcta</i> (27), <i>kolaps</i> (27), <i>zvrácení</i> (27), <i>pobouření</i> (26), <i>inflace</i> (26), <i>efekt</i> (26), <i>spokojenost</i> (25), <i>rána</i> (25), <i>účinek</i> (24), <i>zvědavost</i> (24), <i>přerušování</i> (24), <i>očekávání</i> (24), <i>otrava</i> (24), <i>nenávisť</i> (24), <i>smích</i> (23), <i>nedostatek</i> (23), <i>poranění</i> (23), <i>iluze</i> (22), <i>údiv</i> (22), <i>nesouhlas</i> (22), <i>tvorba</i> (22), <i>asociace</i> (21), <i>nemoc</i> (21), <i>výpadek</i> (21), <i>exploze</i> (21), <i>pohyb</i> (21), <i>poptávka</i> (21), <i>rozhořčení</i> (20), <i>poplach</i> (20), <i>odvolání</i> (20), <i>podnět</i> (20), <i>nepokoj</i> (20), <i>alergie</i> (20), <i>akce</i> (20), <i>zastavení</i> (20), <i>vášeň</i> (19), <i>hněv</i> (19), <i>možnost</i> (19), <i>proces</i> (19), <i>deprese</i> (19), <i>soucit</i> (19), <i>nepříjemnost</i> (19), <i>roztržka</i> (19), <i>rozhodnutí</i> (19), <i>aktivita</i> (18), <i>zemětřesení</i> (18), <i>infekce</i> (18), <i>záchvat</i> (18), <i>utrpení</i> (18), <i>rozšíření</i> (18), <i>únava</i> (18), <i>kalamita</i> (17), <i>založení</i> (17), <i>závist</i> (17), <i>úžas</i> (17), <i>lavina</i> (17), <i>emoce</i> (17), <i>zklamání</i> (17), <i>spekulace</i> (17), <i>schůzka</i> (17), <i>novela</i> (16), <i>odpověď</i> (16), <i>láska</i> (16), <i>následek</i> (16), <i>série</i> (16), <i>nervozita</i> (16), <i>nevolnost</i> (16), <i>zhoršení</i> (16), <i>zpoždění</i> (16), <i>vzestup</i> (16), <i>krváčení</i> (16), <i>horečka</i> (15), <i>obtěž</i> (15), <i>deformace</i> (15), <i>pozdvížení</i> (15), <i>mrazení</i> (15), <i>nabídka</i> (15), <i>požadavek</i> (15), <i>dohad</i> (15), <i>odliv</i> (15), <i>starost</i> (15), <i>záplava</i> (14), <i>střet</i> (14), <i>hádky</i> (14), <i>rozpad</i> (14), <i>stres</i> (14), <i>náklad</i> (14), <i>novelizace</i> (14), <i>rozvoj</i> (14), <i>převrát</i> (14), <i>chuť</i> (14), <i>setkání</i> (13), <i>překvapení</i> (13), <i>choroba</i> (13), <i>snaha</i> (13), <i>zlomenina</i> (13), <i>konfrontace</i> (13), <i>povstání</i> (13), <i>důvod</i> (13), <i>závislost</i> (13), <i>nebezpečí</i> (13), <i>sobota</i> (12), <i>oživení</i> (12), <i>opatření</i> (12), <i>zácpa</i> (12), <i>masakr</i> (12), <i>vzpouora</i> (12), <i>neštěstí</i> (12), <i>stah</i> (12), <i>rvačka</i> (12), <i>úbytek</i> (12), <i>poprask</i> (12), <i>nezaměstnanost</i> (12), <i>projekt</i> (12), <i>zkrat</i> (12), <i>omezení</i> (12), <i>svolání</i> (12), <i>vedení</i> (11), <i>rozkol</i> (11), <i>uvolnění</i> (11), <i>nechut</i> (11), <i>příliv</i> (11), <i>ohrožení</i> (11), <i>účast</i> (11)</p>
--

¹⁸⁸ [(lemma="vyvolat" | lemma="vyvolávat" | lemma="budit" | lemma="vzbudit" | lemma="způsobit" | lemma="způsobovat" | lemma="iniciovat" | lemma="vnukat" | lemma="vnuknout" | lemma="zavdat" | lemma="zavdávat" | lemma="podnítit" | lemma="podněcovat")] [] {0,2} [tag="N...4.*"]

¹⁸⁹ Vedle technického šumu byly odstraněny zejm. kvantifikátory (*vlna*, *spousta*) a ojedinělé nekategoriální konstrukce (jako *vyvolat film*). Zásahy byly však ojedinělé, nepročištěný seznam je téměř identický.

Ani v tomto seznamu nelze předpovědět, s kterými ze 13 původních kauzativních kategoriálních sloves se každé jednotlivé jméno bude pojit. Detailní pohled na kolokabilitu prvních patnácti jmen seznamu¹⁹⁰ však ukazuje, že skutečně centrální místo zde mají slovesa *způsobit*, *vyvolat* a *vzbudit* včetně jejich nedokonavých protějšků. Detaily včetně frekvencí shrnuje následující tabulka.

Rank	N _{pred.}	V _{kat. kauz.}
1	<i>škoda</i>	<i>způsobit</i> (848), <i>způsobovat</i> (24), <i>vyvolávat</i> (1), <i>vyvolat</i> (1)
2	<i>dojem</i>	<i>vyvolávat</i> (180), <i>budit</i> (114), <i>vyvolat</i> (109), <i>vzbudit</i> (87), <i>vnuknout</i> (1)
3	<i>pozornost</i>	<i>vzbudit</i> (190), <i>budit</i> (54), <i>vyvolat</i> (34), <i>vyvolávat</i> (9), <i>způsobovat</i> (1)
4	<i>pocit</i>	<i>vyvolávat</i> (168), <i>vyvolat</i> (62), <i>vzbudit</i> (31), <i>budit</i> (8), <i>způsobovat</i> (5), <i>podněcovat</i> (3), <i>vnuknout</i> (3), <i>způsobit</i> (2), <i>vnukat</i> (2), <i>podnítit</i> (1)
5	<i>problém</i>	<i>způsobit</i> (158), <i>způsobovat</i> (58), <i>vyvolat</i> (33), <i>vyvolávat</i> (26)
6	<i>reakce</i>	<i>vyvolat</i> (178), <i>vyvolávat</i> (47), <i>vzbudit</i> (23), <i>způsobit</i> (12), <i>způsobovat</i> (4), <i>budit</i> (2), <i>podněcovat</i> (1), <i>podnítit</i> (1)
7	<i>zájem</i>	<i>vzbudit</i> (113), <i>vyvolat</i> (46), <i>podnítit</i> (27), <i>vyvolávat</i> (21), <i>budit</i> (11), <i>podněcovat</i> (4), <i>iniciovat</i> (3), <i>způsobovat</i> (1)
8	<i>změna</i>	<i>způsobit</i> (51), <i>iniciovat</i> (49), <i>vyvolat</i> (41), <i>způsobovat</i> (21), <i>vyvolávat</i> (4), <i>podnítit</i> (3), <i>podněcovat</i> (1)
9	<i>diskuse</i>	<i>vyvolat</i> (111), <i>vyvolávat</i> (12), <i>vzbudit</i> (11), <i>podnítit</i> (8), <i>iniciovat</i> (4), <i>způsobit</i> (1), <i>podněcovat</i> (1)
10	<i>odpor</i>	<i>vyvolat</i> (50), <i>vyvolávat</i> (39), <i>vzbudit</i> (17), <i>budit</i> (7), <i>způsobovat</i> (1), <i>podnítit</i> (1)
11	<i>potíž</i>	<i>způsobit</i> (88), <i>způsobovat</i> (12), <i>vyvolat</i> (12), <i>vyvolávat</i> (3)
12	<i>příčina</i>	<i>zavdat</i> (76), <i>zavdávat</i> (34)
13	<i>představa</i>	<i>vyvolávat</i> (59), <i>vyvolat</i> (32), <i>vzbudit</i> (5), <i>vnuknout</i> (4), <i>budit</i> (2), <i>vnukat</i> (2), <i>způsobovat</i> (1), <i>podněcovat</i> (1), <i>iniciovat</i> (1)
14	<i>ztráta</i>	<i>způsobit</i> (78), <i>způsobovat</i> (21), <i>vyvolat</i> (5), <i>vyvolávat</i> (2)
15	<i>otázka</i>	<i>vyvolávat</i> (73), <i>vyvolat</i> (20), <i>budit</i> (3), <i>vnukat</i> (3), <i>vzbudit</i> (2), <i>vnuknout</i> (2)

Uvedená data ukazují, že lze v češtině vymezit několik centrálních kauzativních kategoriálních sloves. Pojem *centrální* zde chápeme v trojím smyslu: (1) pro daná slovesa je kauzativní kategoriální funkce hlavní funkcí, tj. ve většině užití slovesa tuto funkci plní; (2) z množiny možných kauzativních kategoriálních sloves mají právě tato nejvyšší kolokabilitu – fungují jako kauzativní aktualizátory pro největší počet predikativních jmen; (3) mezi kauzativními kategoriálními slovesy mají nejvyšší frekvenci v textech. Neznamená to však, že by tato centrální skupina sloves byla uplatnitelná na všechna predikativní jména. Domníváme se, že seznam možných kauzativních kategoriálních sloves je na periférii otevřený.

Závěrem je třeba upozornit na případy predikativních jmen, pro která tato slovesa neplní funkci čistě kauzativních kategoriálních sloves, ale spíše kategoriálních sloves

¹⁹⁰ Vyhledávací vzorec např. pro jméno *škoda* je: [(lemma="vyvolat" | lemma="vyvolávat" | lemma="budit" | lemma="vzbudit" | lemma="způsobit" | lemma="způsobovat" | lemma="iniciovat" | lemma="vnukat" | lemma="vnuknout" | lemma="zavdat" | lemma="zavdávat" | lemma="podnítit" | lemma="podněcovat")] [] {0,2} [(lemma="škoda") & (tag="N...4.*")].

základního typu. Jde o některá ze silně tranzitivních jmen (tzv. „pasivní jména“ či jména s pasivní transformační historií), která nepřipouštějí subjektivní genitiv a subjektivní argument realizují v instrumentálu (např. *poškození přístroje Petrem*). Příslušné typové konstrukce shrnuje následující tabulka.

Typ konstrukce	A	B
Jmenné syntagma	porážka Sparty Slavií	poškození přístroje Petrem
VNP základní	Slavia ušetřila porážku Spartě.	Petr způsobil poškození přístroje
VNP kauzativní	Nemoc klíčových hráčů způsobila porážku Sparty Slavií.	
VNP konverzní	Sparta utrpěla porážku	přístroj utrpěl poškození

Zatímco pro většinu jmen s takto pasivní transformační historií lze vytvořit VNP základního i konverzního typu (sloupec A), pro některá jména splývá kauzátor se subjektivním argumentem a obě konstrukce jsou pak identické (sloupec B).¹⁹¹ Dá se říci, že v těchto případech se argument v instrumentálu ocitá na pomezí mezi subjektivním argumentem a kauzátorem: patří sice do argumentového pole jména, ale má v rámci dané struktury výrazně nižší výpovědní závažnost než argument objektový. Podobným způsobem se chovají např. predikativní jména *smrt (hladem)*, *onemocnění (chřipkou)*, *zranění (výbuchem)*, *otrava (alkoholem)*, *ohrožení (nepřítelem)*, *nákaza (virem)*, *inspirace (divadlem)*, *znečištění (prachem)*.

III.4.2. Kategoriální slovesa nenominativního typu

Nenominativní strukturu lze vytvořit třemi formálními postupy: (a) použitím neosobního kategoriálního slovesa (*došlo k výbuchu*); (b) použitím specifického kategoriálního slovesa, které realizuje predikativní jméno v subjektu (*probíhá jednání*); (c) pasivizací základního kategoriálního slovesa (*byl proveden rozbor*). Zde si budeme všimnout pouze prvních dvou případů, které předpokládají kategoriální sloveso specifické pro nenominativní strukturu.

Podobně jako u sloves kauzativního typu jsme i zde kvalitativní analýzou vymezili úzký okruh sloves, pro které jsou kategoriální struktury nenominativního typu centrální. Patří sem jedno sloveso neosobní (*dojít k něčemu / docházet k něčemu*) a sedm sloves realizujících predikativní jméno v subjektu (*existovat, konat se, nastat / nastávat, vzniknout / vznikat, proběhnout / probíhat, objevit se / objevovat se, uskutečnit se / uskutečňovat se*). Pro všechna tato slovesa jsme vytvořili srovnatelné seznamy predikativních jmen pomocí analogických vyhledávacích vzorců v SYN2000; jejich přehled podává tabulka. I v případech, kdy je predikativní jméno v nominativu,

¹⁹¹ V uvedeném příkladu, kde navíc predikativní jméno připouští životný i neživotný agens/kauzátor, není proto jasné, zda Petr *poškodil* přístroj, nebo vykonal jinou činnost, která k poškození přístroje vedla. Tuto dvojznačnost odstraňuje přívlastek *úmyslný*, zdůrazňující agentivnost děje: [...] *strážníci zjistili poškození morového sloupu na Václavském náměstí. Je obtížné určit, zda jde o úmyslné poškození výtržníky nebo je to následek letošních silných zimních mrazů.* (SYN2000)

jsme volili vzorec předpokládající postpozici predikativního jména (V – N_{nom.}), neboť se ukázalo, že tato struktura je frekventovanější než struktura opačná (N_{nom.} – V).¹⁹²

<i>dojít / docházet k čemu</i>	[(lemma="dojít" lemma="docházet")] [] {0,2} [lemma="k"] [tag="N...3.*"]
<i>existovat</i>	[lemma="existovat"] [] {0,2} [tag="N...1.*"]
<i>nastat / nastávat</i>	[(lemma="nastat" lemma="nastávat")] [] {0,2} [tag="N...1.*"]
<i>vznikat / vzniknout</i>	[(lemma="vznikat" lemma="vzniknout")] [] {0,2} [tag="N...1.*"]
<i>konat se</i>	[lemma="konat"] [] {0,2} [tag="N...1.*"]
<i>proběhnout / probíhat</i>	[(lemma="proběhnout" lemma="probíhat")] [] {0,2} [tag="N...1.*"]
<i>objevit se / objevovat se</i>	[(lemma="objevit" lemma="objevovat")] [] {0,2} [tag="N...1.*"]
<i>uskutečnit se / uskutečňovat se</i>	[(lemma="uskutečnit" lemma="uskutečňovat")] [] {0,2} [tag="N...1.*"]

Z porovnání seznamů predikativních jmen nelze vyvodit žádná kategorická pravidla, podle nichž by bylo možné předpovědět spojitelnost či nespojitelnost určitých skupin jmen s těmito slovesy. Všimněme si alespoň jistých tendencí.

Z následující tabulky vyplývá, že v jednotlivých seznamech jsou nestejně zastoupena verbální substantiva (testováno bylo zakončení predikativního jména v základním tvaru na *-ní*).

Sloveso	Součet výskytů N _{pred.}	Z toho jména na - ní	Podíl jmen na - ní	Typ jmen
<i>dojít / docházet k čemu</i>	12550	4682	37%	[+ dějová]
<i>proběhnout / probíhat</i>	5017	703	14%	
<i>konat (se)</i>	3512	317	9%	
<i>nastat / nastávat</i>	4251	319	8%	
<i>uskutečnit (se) / uskutečňovat (se)</i>	3200	210	7%	
<i>existovat</i>	12882	385	3%	[+ rezultativní]
<i>objevit (se) / objevovat (se)</i>	12156	314	3%	
<i>vznikat / vzniknout</i>	11121	370	3%	

Pouze sloveso *dojít / docházet k čemu* vykazuje vysokou kolokabilitu s verbálními substantivy (37 %), naopak slovesa *existovat*, *objevit se* a *vzniknout* mají tuto kombinabilitu překvapivě nízkou (3 %). Lze se proto domnívat, že posledně jmenovaná slovesa se budou kombinovat spíše se jmény s rezultativním významem nežli se jmény dějovými, kdežto slovesa *dojít*, *proběhnout*, *konat se*, *nastávat* a *uskutečnit se* se nebudou kombinovat se jmény, která mají pouze rezultativní (a nikoli dějovou) sémantiku. V horní části frekvenčního seznamu jmen pro sloveso *existovat* najdeme takových striktně rezultativních jmen celou řadu, nejfrekventovanější příklady jsou tyto.

¹⁹² U slovesa *existovat* je poměr těchto struktur 2:1 (cca 13 000 ku 5 500 výskytům) ve prospěch postponovaného subjektu.

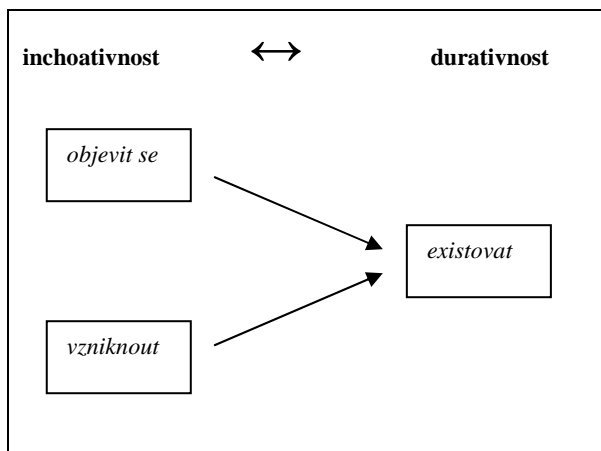
<i>existuje důvod</i> (pro něco)	– něco má důvod, je zdůvodněno
<i>existuje zákon</i>	– něco je uzákoněno
<i>existuje důkaz</i>	– něco je dokázáno
<i>existuje výjimka</i>	– něco je vyňato
<i>existuje vztah</i> (něčeho k něčemu)	– něco má vztah k něčemu, vztahuje se k něčemu
<i>existuje obava</i>	– někdo má obavu, obává se
<i>existuje hranice</i>	– něco je ohraničeno
<i>existuje názor</i>	– někdo má názor, domnívá se
<i>existuje zájem</i> (na čem)	– někdo má zájem na čem

Uvedená jména se mohou pojít i se slovesy *vzniknout* a/nebo *objevit se* (pak má výsledné VNP inchoativní povahu slovesného děje), velmi omezené či nemožné jsou však kombinace se slovesy *dojít k*, *konat se*, *nastat*, *proběhnout* a *uskutečnit se*.

Tímto způsobem jsme původních sedm kategoriálních sloves nenominativního typu rozdělili do dvou skupin, jak je naznačeno v pravém sloupci výše uvedené tabulky. V důsledku nejasné hranice mezi rezultativní a dějovou/stavovou sémantikou predikativních jmen je však toto rozdělení neostré. Existují případy predikativních jmen, které jsou kombinovatelné s oběma těmito skupinami sloves? V korpusu SYN2000 jich najdeme řádově několik desítek. U většiny z nich vyjadřuje opět sloveso *existovat* durativnost (trvání děje nebo stavu, případně trvání výsledku děje), zatímco sloveso *dojít k* inchoativnost v širokém slova smyslu. Nejfrekventovanějšími jmény tohoto typu jsou: *dohoda*, *situace*, *problém*, *konflikt*, *shoda*, *chyba*, *spojení*, *úprava*, *omezení*, *vazba*, *pokus*, *řešení*, *smlouva*, *rozpor*, *snaha*, *pohyb*, *konkurence*, *spolupráce*, *tlak*, *konsensus*, *krize*.¹⁹³

Všimněme si ještě predikativních jmen, která se pojí se slovesy *existovat*, *objevit se* a *vzniknout* (včetně jejich nedokonavých variant). Vzájemný poměr těchto tří sloves lze znázornit následujícím schématem.

¹⁹³ Povahodějová interpretace je nicméně v těchto případech velmi individuální; zatímco pro nemutační predikáty typu *konflikt* (*došlo ke konfliktu* – *existuje konflikt*) lze aplikovat opozici nastání děje – průběh děje, pro mutační predikáty typu *dohoda* (*došlo k dohodě* – *existuje dohoda*) spíše opozici děj – trvání výsledku děje.

Jmen, která se objevují ve dvojicích *objevit se – existovat* nebo *vzniknout – existovat* jsou řádově stovky. Zajímavá je konkurence inchoativních *objevit se – vzniknout*: zatímco některá jména jsou frekventovanější se slovesem *vzniknout* (*napětí, tradice, systém, sbírka, konflikt, dohoda, spor, diskuse, nebezpečí*), pro jiná je frekventovanější sloveso *objevit se* (*informace, zpráva, spekulace, úvaha, snaha, nabídka, tendence, námitka, požadavek, návrh, pokus, strach*).¹⁹⁴ Vyrovnané frekvence obou sloves (rozdíl menší než 15%) jsou např. u jmen *myšlenka, studie, možnost, pochybnost, poptávka, potíž*. Roli tu zřejmě hraje pouze arbitrární ustálenost některých kombinací.

Nyní se detailněji zaměříme na jednotlivá slovesa a jejich spojitelnost s predikativními jmény podle korpusu SYN2000.

a) *dojít – docházet k čemu*

změna (598); dohoda (269); zvýšení (234); snížení (228); pokles (202); poškození (133); porušení (132); ztráta (116); střet (95); nárůst (86); výměna (86); vznik (73); ohrožení (70); porucha (69); únik (65); narušení (65); konflikt (64); omyl (62); rozšíření (61); růst (60); chyba (60); zrušení (59); zlepšení (57); posun (56); dorozumění (55); rozdělení (54); výbuch (50); úprava (50); spojení (49); shoda (49); omezení (49); zhoršení (47); vytvoření (47); převod (44); oživení (43); pokus (42); uzavření (41); přerušování (41); přesun (40); obrat (39); zranění (38); snižování (38); rozpad (37); útok (36)

V tomto případě poskytl vyhledávací vzorec seznam jmen, který vyžadoval v horní části frekvenčního spektra minimální čištění, počet konkrét (*dojít ke dveřím*) i kvantifikátorů (*dojít k řadě + gen.*) je tu velmi nízký. Pro některá jména může být toto sloveso v personálním užití povahodějovou variantou základní kategoriální konstrukce (*dojít k závěru / názoru / poznání / přesvědčení*). U predikativních jmen v nenominativní struktuře se zde vyskytuje nápadně mnoho jmen pojících se s genitivem objektovým.

¹⁹⁴ Rozdíly ve frekvencích jsou pro tato lemmata minimálně 1:5.

b) konat se

volba (202); výstava (92); konference (88); koncert (73); zasedání (66); demonstrace (55); setkání (54); schůzka (49); mistrovství (48); festival (44); akce (42); závod (39); přednáška (38); soutěž (33); slavnost (33); seminář (33); bohoslužba (32); přehlídka (32); shromáždění (32); schůze (31); pohřeb (30); dražba (29); veletrh (29); vernisáž (28); porada (27); pouť (27); trh (25); zábava (24); mítink (23); svatba (22); jednání (20); sjezd (20); oslava (20); referendum (18); kongres (18); zkouška (17); turnaj (16); řízení (15); představení (15); beseda (15); aukce (14)

c) uskutečnit se / uskutečňovat se

koncert (74); schůzka (62); setkání (56); volba (56); konference (51); výstava (47); turnaj (45); závod (42); obchod (40); jednání (39); seminář (30); mistrovství (28); přehlídka (28); společnost (27); premiéra (27); festival (26); beseda (26); akce (26); veletrh (23); změna (22); vernisáž (22); soutěž (21); zápas (20); zasedání (20); přednáška (20); program (19); projekt (18); porada (15); běh (14); autogramiáda (13); referendum (13); mše (12); zkouška (12); operace (12); rekonstrukce (11); průzkum (10); představení (10); rozhovor (10)

U sloves *konat se* a *uskutečnit se / uskutečňovat se* bylo třeba vyloučit několik jmen, která odkazují primárně k nezvratnému personálnímu užití s predikativním jménem v akuzativu (*konat dobro, skutek, práci*). Většina predikativních jmen spojených s těmito slovesy se bez obtíží kombinuje s komplementy, které označují trvání (typu *hodinový N; N trval hodinu*), jde tedy o dějová jména v tradičním slova smyslu.

d) proběhnout – probíhat

jednání (123); proces (121); volba (116); diskuse (115); výstava (107); rekonstrukce (75); řízení (72); boj (71); práce (70); soutěž (69); příprava (62); změna (60); zkouška (52); akce (48); privatizace (37); setkání (35); výměna (35); výstavba (33); kontrola (33); konference (33); vývoj (31); válka (31); kampaň (30); demonstrace (28); přehlídka (26); seminář (25); referendum (24); festival (23); obchod (23); zasedání (23); oslava (23); vyšetřování (22); debata (22); oprava (21); revoluce (21); závod (21); výuka (21); stávka (20); reforma (19); turnaj (19); kurs (19); reakce (18); spor (18)

Sloveso *proběhnout (probíhat)* vykazuje kombinabilitu s predikativními jmény velmi podobnou se slovesy *konat se* a *uskutečnit se*. Se slovesem *konat se* se však obvykle některá z těchto jmen nepojí (*privatizace, spor, výstavba, válka, atp.*), zatímco všechna jména kolokovaná s *konat se* se dobře pojí i s *proběhnout*. Sloveso *proběhnout* je tedy univerzálnější, sloveso *uskutečnit se* leží v tomto ohledu mezi oběma zbývajícími.

e) nastat – nastávat

změna (162); ticho (145); problém (136); komplikace (61); konec (60); zlom (44); klid (41); pokles (40); pauza (31); boj (31); potíž (31); chaos (28); stav (26); krize (24); zmatek (24); posun (23); tma (22); zvrát (20); noc (19); rozvoj (19); soumrak (16); panika (16); boom (16); přestávka (15); obrat (15); odliv (15); reakce (14); pohyb (14); rozruch (13); katastrofa (13); oživení (12); odmlka (12); mír (11)

U slovesa *nastat (nastávat)* byla ručně odfiltrována řada jmen vyjadřujících časové

období (*čas, doba, chvíle, období, okamžik, hodina*). Ve spojení s nemutačními predikativními jmény tvoří toto sloveso VNP inchoativního typu (*nastalo ticho, nastal boj*), ve spojení s mutačními jmény nemá specifický povahodějový přínos (*nastala změna*).

f) existovat

možnost (259); rozdíl (168); způsob (162); důvod (141); zákon (128); důkaz (119); problém (107); výjimka (93); vztah (86); systém (82); dohoda (80); šance (64); obava (63); hranice (59); vazba (59); souvislost (56); názor (54); pravidlo (51); metoda (51); síla (48); smlouva (47); program (47); zájem (46); představa (45); vůle (43); situace (42); riziko (42); prostředek (41); řešení (39)

g) vzniknout / vznikat

škoda (554); problém (181); otázka (153); situace (142); dojem (130); povinnost (81); dílo (77); podezření (67); nebezpečí (66); projekt (62); ztráta (60); prostor (58); potřeba (55); systém (49); vláda (48); myšlenka (43); konflikt (42); vztah (37); koalice (35); pocit (35); napětí (34); tlak (33); obava (33); nápad (33); reakce (32); iniciativa (31); konkurence (30); představa (28); spor (28); zákon (28)

*h) objevit se / objevovat se*¹⁹⁵

zpráva (237); informace (163); spekulace (152); problém (106); nápis (81); názor (80); úvaha (77); náznak (75); otázka (67); případ (65); snaha (60); úsměv (50); požadavek (48); nabídka (41); návrh (41); tendence (35); myšlenka (32); trhlina (30); pokus (30); známka (29); potíže (29); dohad (29)

Slovesa *existovat, vzniknout / vznikat* a *objevit se / objevovat se* vyžadovaly větší čištění seznamů predikativních jmen, protože se zde vyskytuje vysoký podíl jmen konkrétních a jmen, jejichž případná predikativnost je přinejmenším sporná. Kategoriální sloveso zde aktualizuje většinou rezultativní význam daného jména.

Pozoruhodnou variantou slovesa *existovat* ve spojení s predikativními jmény je sloveso *být* a zejména vazba *být tady + N*, která vykazuje nápadnou strukturní podobnost s existenčními prezentativy v jiných jazycích (srov. italské *c'è – je tady*; anglické *there is – je tam*). Třebaže v některých případech je nutno příslovce *tady* chápat doslovně (*je tady zima ≠ existuje zima*), v řadě případů jde skutečně o alternativu slovesa *existovat* (*je tady problém = existuje problém*).

*být tady*¹⁹⁶

problém (103); otázka (81); klid (52); rozdíl (51); nebezpečí (46); možnost (45); šance (35); zima (31); důvod (26); riziko (25); snaha (24); atmosféra (22); ticho (22); naděje (22); tma (21); potřeba (21); podmínka (18); obava (16); život (15); nuda (14); vláda (13); horko (12); souvislost (12); vztah (12); tlak (11); vůle (11); nedostatek (11);

Tím se dostáváme k periferním kategoriálním slovesům nenominativních struktur, kterých je celá řada, přičemž kvalitativní analýza mohla odhalit jen některé z nich. Pro

¹⁹⁵ Frekvence mohou zahrnovat i nezvratné užití tohoto slovesa, reálně jsou tedy nižší.

¹⁹⁶ Vzorec: [lemma="být"] [lemma="tady"] [] {0,2} [tag="N...1.*"]

všechny je charakteristická kolokabilita omezená na malý počet predikativních jmen. Nezřídka jde o slovesa metaforická, která vnášejí do VNP výrazné povahodějové vlastnosti. Pro ilustraci připojujeme seznam nalezených případů; k jeho vypracování jsme využili také seznamu sloves „slovesně jmenných spojení subjektového typu“ Evy Macháčkové (1979:181–193), k nimž jsme zpětně dohledávali dějová jména podle SYN2000. Jména v závorkách jsou řazena podle frekvence sestupně. V některých případech použité sloveso vyžaduje nutné doplnění verbo-nominálního predikátu alespoň jedním argumentem (*únava dolehla na někoho*), tyto případy signalizuje poznámka v šikmých závorkách.

běžet (čas, život, lhůta, program, závod, výroba, proces, práce)
blesknout (myšlenka, vzpomínka, nápad, obava, představa)
dít se (zázrak, podvod, křivda)
dolehnout /na někoho/ (únava, smutek, nervozita, pocit, starost, melancholie)
dostavit se (úspěch, pocit, krize, únava, reakce, výstřik, potíže, změna, následek, šok, rozčarování, signál, účinek, nervozita, nálada, komplikace, zlepšení)
hlodat /v někom/ (myšlenka, pocit, výčitka, pochybnost, pochyba)
chytit /někoho/ (rapl, záchvat, vztek)¹⁹⁷
jímat /někoho/ (hrůza, závrat, úzkost, podezření, soucit, strach, zoufalství, děs, žal)
kralovat (ticho, mír)¹⁹⁸
ležet /na někom/ (odpovědnost, příčina, návrh, zodpovědnost, vina, strach)
lomcovat /někým/ (vztek, zimnice, horečka, pocit, hrůza, třes, smích, pokušení, hněv)
množit se (případy, hlasy, zprávy, dohady, dotazy, spekulace, názory, informace, úvahy, důkazy, výzvy, krádeže)
nadejít (čas, chvíle, doba, hodina, okamžik, období, fáze)
napadnout /někoho/ (myšlenka)
naskytnout se (příležitost, pohled, šance, možnost, otázka, podívaná, obraz, nabídka, důvod, výhled, řešení)
nastoupit (vláda, trest, období, trend)
obejít /někoho/ (hrůza)
odehrát se (zápas, utkání, představení, bitva, příběh, drama, boj, divadlo, střetnutí, změna, premiéra, scéna, tragédie, událost, vražda, incident, rozhovor, výměna, zázrak, střet, přestřelka)
opanovat /někoho/ (touha, přání, žal)
ovládnout /někoho/ (pocit, strach, nejistota, nepokoj, předtucha, panika)
ozvat se (hlas, zaklepání, rána, výkřik, smích, ... obava, námitka, protest, bolest)¹⁹⁹
padat / padnout (rozhodnutí, zmínka, gól, volba, otázka, branka, déšť, výstřel, rána, mlha, únava, podezření, návrh)
panovat (shoda, obavy, atmosféra, klid, nálada, ticho, obava, nervozita, představa, zmatek, nejistota, podmínka, vztah, ruch, konkurence, chaos, dohad, počasí, přesvědčení, poměr, rozpaky, spokojenost, důvěra, napětí, teplota, nedůvěra, nepořádek, pohoda, vedro, rivalita, situace, tma, jednota, domněnka, konsensus, stav, nevraživost, krize, strach, úcta, duch, jistota, zima, harmonie, euforie, hlad, nedostatek, rovnováha, stagnace, pravidlo, skepse, neshoda, pochybnost, spor, tendence, mrav, zvyk, disciplína, zklamání)
platit (pravidlo, zákon, zásada, zákaz, vztah, vyhláška, dohoda, podmínka, norma)

¹⁹⁷ Např. *chytit ho rapl / vztek / záchvat*.

¹⁹⁸ V SYN2000 nenalezeno, uvádí E. Macháčková (1979:193).

¹⁹⁹ Slovesa *ozvat se* a *zaznít* lze chápat jako kategoriální pro všechna dějová jména označující zvuky.

pokračovat (boj, práce, jednání, pokles, růst, soutěž, příprava, vývoj, proces, privatizace, líčení, rekonstrukce, výstavba, útok, přestřelka, výroba, pátrání, stavba, diskuse, oprava, výstava)
 polít /někoho/ (horko, pocit, hrůza)
 popadnout /někoho/ (vztek, hrůza, touha, záchvat, strach, amok, panika, zlost, rapl, myšlenka, chtíč)
 postihnout /někoho/ (osud, infarkt, krize, neštěstí, záchvat)²⁰⁰
 potkat /někoho/ (osud, smůla, neštěstí, štěstí, láska, nehoda, krize, smrt)
 probudit se (vzpomínka, touha, svědomí, strach)
 procitnout (náklonnost)
 pronásledovat /někoho/ (smůla, sen, představa, měra, problém, myšlenka, výčitka, obava, vzpomínka)
 přemoci /někoho/ (pocit, únava, smrt, touha, strach, spánek, zvědavost, dřímota, lítost, vášeň, choroba)
 přepadnout /někoho/ (pocit, strach, myšlenka, touha, záchvat, horečka, smutek, hrůza, pochybnost, stesk, děs)
 přihodit se (neštěstí, nehoda, příhoda, událost, zázrak, chyba, úraz, katastrofa)
 přijít (nabídka, válka, krize, trest, zima, změna, revoluce, zlom, otázka, problém, blesk, bouřka, rozkaz, rozhodnutí, pád, pozvání, kontrola, pomoc, příkaz, pohroma, nemoc, pozvánka)²⁰¹
 působit (síla, tlak)²⁰²
 rozhostit se (ticho, klid, mlčení, mír, pocit, úsměv, tma, výraz)²⁰³
 rozmoci se (móda, korupce, loupež, nervozita, byrokracie, kriminalita)
 snášet se (děšť, tma, soumrak, sníh, sprška, pohroma, ticho)
 spustit se (děšť, liják, reakce, přestřelka)
 stát se (chyba, zázrak, nehoda, změna, neštěstí, škoda)
 trvat (výstava, cesta, zájem, válka, spor, příprava, stav, boj, proces, nebezpečí, poptávka, vývoj, oprava, život, bolest, vláda, stávka, jednání)
 udát se (změna, příhoda, zázrak, proměna, příběh, incident)
 vjet /do někoho/ (vztek, zlost)
 vládnout, zavládnout (ticho, klid, pohoda, ADJ+atmosféra, chaos, mír, ADJ+duch, nálada, zmatek, napětí, strach, pořádek, ruch, panika, spokojenost, mlčení, shoda, nadšení, pocit, přesvědčení, anarchie, nejistota, nepořádek, nervozita, obava, rozpaky, euforie, teror, svoboda, diktatura, smutek, zděšení, kázeň, veselí, zima, ADJ+počasí, nedůvěra, disciplína, průměr)
 vtírat se (otázka, myšlenka, pocit, domněnka, srovnání, představa, námitka)
 vynořit se (otázka, problém, vzpomínka, myšlenka, spekulace, pocit, obava, potřeba, dohad, nápad)
 vypuknout (válka, požár, boj, povstání, skandál, epidemie, panika, revoluce, nepokoj, spor, aféra, krize, zmatek, konflikt, vzpoura, přestřelka, stávka, bouře, hladomor, mor, oslava, cholera, vřava, rvačka)
 vytanout (vzpomínka, představa, myšlenka)
 vyvstat (otázka, problém, potřeba, potíž, požadavek, obava, komplikace, překážka, nutnost, úkol, nebezpečí, pochybnost, hrozba)

²⁰⁰ Sloveso *postihnout* funguje jako kategoriální pouze pro relativně omezený okruh dějových jmen, s nimiž se pojí. Predikativní funkci má ve spojení se jmény jako *záplava*, *zemětřesení*, *povodeň*, *krize* (*Petra postihla záplava*, kde *Petra* je výhradně argumentem slovesa *postihnout*, nikoli argumentem jména *záplava*: *Petrova záplava); naproti tomu *Petra postihl infarkt* – *Petrův infarkt*, *Petr má infarkt*. U jména *osud* není toto sloveso neutrální, předpokládá a vyžaduje negativní konotaci (*zlý*, *těžký*, *krutý osud*).

²⁰¹ S predikativním konkrétem *pozvánka* lze spojení *přišla pozvánka* analyzovat jako VNP nenominativního typu a současně jako spojení predikativního slovesa s argumentem v subjektu.

²⁰² Sloveso *působit* je frekventovanější jako kauzativum: *působit někomu potíže* (*bolest*, *problémy*, *škodu*, *obtíže*, *potěšení*, *rozkoš*).

²⁰³ Vysoce specializované sloveso se strmě klesající frekvenční křivkou pro jednotlivé kombinace s predikativním jménem (104–10–6–5–3–3–2–2).

vzejít /od někoho/ (návrh, iniciativa, myšlenka, dohoda, rozhodnutí)
 vzplát (boj, bitva, požár, spor, válka, diskuse, vášeň, přestřelka)
 zachvátit /někoho, něco/ (panika, požár, horečka, hrůza, pocit, lítost, obava, chaos, nepokoj)
 zbýt, zbývat (otázka, možnost, naděje, síla, prostor)
 zmocnit se /někoho/ (pocit, panika, hrůza, strach, vzrušení, neklid, vztek, únava, obava, nadšení, bázeň, touha, úzkost, zlost, rozhořčení, vášeň, hněv, pochybnost, nejistota, podezření, nepokoj, soucit, zděšení, nervozita, pokušení, nuda, zmatek, malátnost, šílenství, pochyba, smutek, rozčilení, zoufalství, tušení)
 zuřit (válka, boj, bitva, požár, bouře, vánice, konflikt, revoluce, bitka, vášeň, kanonáda, krize)

Zvratná kategoriální slovesa v nenominativních strukturách mohou být trojího typu:

- a) zvratná podoba základních kategoriálních sloves (*pořádat výstavu – výstava se pořádá*) nebo kauzativních kategoriálních sloves (*rozněcovat něčí vášně – vášně se v něm rozněcují*)
- b) zvratné užití základních nebo kauzativních kategoriálních sloves jako alternativa trpného rodu (*vedly se debaty, vedl se boj, někdy se klade otázka*) – v těchto případech nemá sloveso zvratný tvar v infinitivu (**vést se, klást se*)²⁰⁴
- c) zvratná slovesa, která nemají v kategoriálním užití nezvratnou podobu (*vynořila se otázka, zmocnila se jí panika*)

Dále se na periferii kategoriálních sloves nenominativního typu uplatňují specifická slovesa označující skončení děje, která v záporné formě naopak signalizují jeho trvání:

nechybět /někomu/ (humor, odvaha, podpora, talent, vtip)
 nekončit (válka, boj, vláda, rozhovor)
 nepřejít /koho/ (bolest, láska)
 neutichnout, neutížit se (střet, polemika, rozruch, spekulace, aféra)
 nevyprchat (strach, vášeň, vlídnost, překvapení)
 nezastavit se (vývoj, práce, pohyb)
 nezmizet, nevymizet (problém, otázka, úsměv, vzpomínka)
 neztratit (schopnost, klid, kontakt, trpělivost, zájem, duchapřítomnost, vliv, chuť)

III.4.3. „Generická“ kategoriální slovesa *provést, provádět*

Slovesa *provést* a *provádět* mají mezi základními kategoriálními slovesy zvláštní postavení. Ve spojení s abstrakty²⁰⁵ vstupují tato slovesa do tří typů konstrukcí (srov. Svozilová N. a kol., 1997:172):

²⁰⁴ Na tento typ upozorňuje Eva Macháčková (1979:193), odkud jsou i citované příklady.

²⁰⁵ Spojení těchto sloves se životným předmětem (*provést někoho něčím* = umožnit průchod, *provést někoho někudy* = doprovodit, resp. *provést někoho* = vzít k tanci), tj. vlastně pohybový význam těchto sloves, zde nebudeme brát v úvahu (srov. Svozilová N. a kol., 1997:172). Vůči kategoriálnímu užití (*provést reformu*) je toto pohybové užití velmi ostře vymezeno jak po stránce syntaktické (jiná valenční struktura, jiná selekce objektu), tak i sémantické; ze synchronního hlediska lze proto hovořit o homonymii.

- a) Kategoriální konstrukce, v nichž nemá sloveso žádnou konotaci (typ *provést výzkum*).
- b) Kategoriální konstrukce, v nichž je sloveso negativně konotováno (*provést lumpárnu*) – tato konotační restrikce na dějové jméno se projevívá vždy, když jsou slovesa *provést / provádět* užitá samostatně (*Co provedl? Co tam provádíte?*).
- c) Predikativní konstrukce v oblasti hudby (*houslista provede koncert, divadlo provede hru*) a zřídka i v jiných oblastech (*provést plán, tj. realizovat*).

Vzhledem k tomu, že predikativní konstrukce (c) jsou pro slovesa *provést / provádět* statisticky zcela okrajová (v těchto konstrukcích mají obě slovesa nízkou kolokabilitu z hlediska typů i tokenů), dá se říci, že kategoriální funkce je pro tato dvě slovesa centrální. V kategoriálním užití (a) mají obě slovesa naopak kolokabilitu velmi vysokou, a to jak z hlediska typů, tak tokenů.

Od jiných základních kategoriálních sloves se liší také typem selektovaných dějových jmen. V kapitole věnované lexikální morfologii dějových jmen jsme viděli, že slovesa *provést / provádět* selektují především verbální substantiva, zatímco u ostatních kategoriálních sloves převládají prostá jména dějová. Bližší analýza ukazuje, že se slovesa *provést / provádět* dají kombinovat prakticky s libovolným verbálním substantivem odvozeným od akčního slovesa (tj. nikoli **provést prozření, *provést tušení*); korpus SYN2000 nabízí takových kombinací (VNP) více než 700.

Obě slovesa se mohou pojit také s prostými dějovými jmény, avšak až na vzácné výjimky²⁰⁶ selektují pouze taková jména, která si zachovala význam dějový, a nikoli pouze význam rezultativní. Tato dějová jména lze např. bez obtíží uplatnit jako podmíněná slovesa *trvat a/nebo rozvíjet* přívlasky s časovým významem (*bleskový, náhlý, apod.*).

Slovesa *provést / provádět* jsou tedy svým způsobem univerzálnější než jiná kategoriální slovesa, vykazují vysokou pravidelnost a dá se říci, že odpovídají stereotypnímu lexikogramatickému modelu kategoriálního slovesa. V této práci je nazýváme „generickými“ kategoriálními slovesy z důvodů, které pro přehlednost shrňme v bodech:

- aktualizují dějový a nikoli rezultativní význam predikativních jmen
- kategoriální funkce je pro ně centrální
- mají širokou kolokabilitu s otevřenou množinou dějových jmen
- vytvářejí verbo-nominální struktury jediného typu (základního)

Mezi kategoriálními slovesy základního typu jsou i další slovesa, která aktualizují výhradně dějový význam predikativních jmen (např. *věnovat se, podniknout, podnikat*). Tato slovesa však vykazují kolokabilitu řádově nižší – u sloves *podniknout a podnikat* jde v SYN2000 dohromady o pouhé dvě desítky dějových jmen. Generická kategoriální slovesa najdeme také ve strukturách nenominativního typu (zejm. *proběhnout, probíhat, konat se, uskutečnit se*).

V následujících dvou odstavcích uvádíme přehled nejfrekventovanějších VNP se

²⁰⁶ Např. právní termín *provést důkaz (u soudu)*.

slovesy *provést* a *provádět*. Zahrnuta jsou pouze jména s frekvencí vyšší než 5.^{207, 208}

a) *provést* (frekvence celková, singulár, plurál)

změna (253, 66, 187); kontrola (103, 96, 7); analýza (97, 87, 10); opatření (82, 10, 72); úprava (68, 23, 45); operace (56, 50, 6); průzkum (50, 47, 3); oprava (49, 31, 18); reforma (49, 35, 14); zkouška (48, 33, 15); rekonstrukce (46, 42, 4); výzkum (39, 37, 2); práce (37, 9, 28); útok (35, 30, 5); vyšetření (34, 32, 2); akce (32, 29, 3); prohlídka (31, 29, 2); revize (27, 26, 1); rozbor (26, 23, 3); test (24, 12, 12); měření (23, 18, 5); šetření (23, 20, 3); důkaz (22, 14, 8); inspekce (21, 19, 2); zákrok (20, 16, 4); inventura (19, 19, 0); restrukturalizace (19, 19, 0); krok (17, 5, 12); korekce (17, 13, 4); volba (17, 11, 6); pohyb (17, 8, 9); výpočet (16, 10, 6); masáž (16, 16, 0); výměna (16, 16, 0); řez (15, 13, 2); nálet (15, 13, 2); úkon (15, 6, 9); výběr (15, 15, 0); pokus (15, 13, 2); transplantace (15, 14, 1); tah (15, 14, 1); hloupost (14, 14, 0); identifikace (13, 12, 1); inventarizace (12, 12, 0); reorganizace (12, 12, 0); razie (12, 12, 0); zásah (12, 8, 4); revoluce (12, 12, 0); ošetření (11, 10, 1); srovnání (11, 11, 0); čistka (11, 11, 0); manévr (11, 8, 3); pitva (11, 10, 1); atentát (11, 11, 0); vyhodnocení (11, 11, 0); bilance (10, 10, 0); aktualizace (9, 9, 0); privatizace (9, 9, 0); audit (9, 9, 0); likvidace (9, 9, 0); montáž (9, 9, 0); invaze (9, 9, 0); skok (8, 8, 0); převrat (8, 8, 0); obrat (8, 8, 0); prověrka (8, 7, 1); cvičení (8, 6, 2); sebekritika (8, 8, 0); vrt (8, 2, 6); instalace (8, 8, 0); transakce (8, 8, 0); experiment (8, 8, 0); transformace (8, 8, 0); selekce (8, 8, 0); úder (7, 4, 3); stavba (7, 6, 1); korektura (7, 4, 3); zateplení (7, 7, 0); cvik (7, 6, 1); posouzení (7, 7, 0); devalvace (7, 7, 0); dělení (6, 6, 0); údržba (6, 6, 0); ověření (6, 5, 1); příprava (6, 4, 2); vyúčtování (6, 6, 0); dekompozice (6, 6, 0); rozdělení (6, 5, 1); čin (6, 4, 2); odhad (6, 6, 0); soupis (6, 6, 0); zápis (6, 6, 0); inovace (6, 4, 2)

b) *provádět* (frekvence celková, singulár, plurál)

kontrola (141, 111, 30); politika (103, 103, 0); práce (81, 21, 60); analýza (61, 32, 29); operace (61, 8, 53); činnost (59, 52, 7); změna (59, 13, 46); opatření (50, 1, 49); výzkum (49, 35, 14); pokus (36, 4, 32); oprava (34, 8, 26); průzkum (32, 28, 4); masáž (32, 29, 3); šetření (29, 22, 7); zkouška (28, 5, 23); rekonstrukce (28, 19, 9); údržba (24, 24, 0); úprava (24, 10, 14); cvičení (24, 20, 4); obchod (23, 2, 21); měření (23, 22, 1); reforma (21, 6, 15); pohyb (20, 9, 11); vyšetření (20, 17, 3); test (19, 2, 17); cvik (18, 4, 14); zásah (17, 1, 16); prohlídka (17, 10, 7); úkon (16, 1, 15); montáž (16, 13, 3); výpočet (15, 3, 12); rozhodnutí (13, 4, 9); tapetování (13, 13, 0); akce (13, 4, 9); výstavba (13, 13, 0); revize (12, 6, 6); hodnocení (12, 12, 0); úklid (12, 4, 8); dozor (12, 11, 1); audit (12, 10, 2); selekce (11, 11, 0); výběr (11, 11, 0); experiment (10, 2, 8); tah (10, 1, 9); transakce (10, 0, 10); špionáž (10, 10, 0); výměna (10, 10, 0); čistka (10, 5, 5); řízení (9, 8, 1); čištění (9, 9, 0); rozbor (9, 4, 5); platba (9, 3, 6); výcvik (9, 9, 0); broušení (9, 9, 0); izolace (9, 9, 0); vysoušení (8, 8, 0); restrukturalizace (7, 7, 0); krok (7, 0, 7); manévr (7, 2, 5); obklad (7, 0, 7); lov (7, 7, 0); zákrok (7, 4, 3); regulace (6, 6, 0); interrupce (6, 0, 6); příprava (6, 5, 1); stanovení (6, 5, 1); lustrace (6, 0, 6); dezinfekce (6, 6, 0); vyšetřování (6, 5, 1); styk (6, 6, 0); postřik (6, 3, 3); ochrana (6, 6, 0); genocida (6, 6, 0); vestavba (6, 0, 6); registrace (6, 6, 0); osvěta (6, 6, 0); zápis (6, 4, 2); inventura (6, 4, 2); obřad (6, 2, 4); lakování (6, 6, 0); investice (6, 0, 6)

III.4.4. Kategoriální slovesa větného vzorce transmise

Větný vzorec transmise (předávání) jsme při analýze predikativních jmen rezultativního typu identifikovali jako jeden ze tří frekventovaných modelů kategoriální aktualizace. Kvalitativní analýza českých VNP ukázala, že sémantická dvousměrnost tohoto modelu (*dare – recipere*) dává vzniknout řadě párů VNP

²⁰⁷ Vyhledávací vzorec je [lemma="provést"] [] {0,2} [tag="N...4.*"], dále byly vyhledány singulárové tvary vzorcem [lemma="provést"] [] {0,2} [tag="N..S4.*"] a rozdílem dopočítány tvary plurálové.

²⁰⁸ Do přehledu nebyla zahrnuta kvazikompozita typu *vyběrové řízení, důkazní řízení, platební styk, pohlavní styk, atp.*

základních – konverzních, nebo kauzativních – základních. Oba modely ilustrují následující dva příklady. Konkrétní argumenty mají v obou příkladech stejnou funkci (*Ivana* – kauzátor, *Petr* – subjektový argument, *Marie* – objektový argument).

(1a) *Petr poskytl Marii důležitou informaci.*

(1b) *Marie dostala od Petra důležitou informaci.*

(2a) *Ivana dala Petrovi možnost opravit si výsledek.*

(2b) *Petr dostal možnost opravit si výsledek.*

Dvojice (1a–1b) je pár základní – konverzní, protože oba argumenty (*Petr*, *Marie*) patří do intenčního a valenčního pole predikativního jména *informace* (*Petrova informace pro Marii*). Druhou dvojici (2a–2b) hodnotíme jako pár kauzativní (2a) – základní (2b), protože kauzátor (*Ivana*) do intenčního a valenčního pole predikativního jména *možnost* nepatří (*Petrova možnost *od Ivany*).

Tyto vlastnosti charakteristické pro větný vzorec transmise v češtině jsou velmi podobné datům francouzským a italským (Gross G., 1989; Cantarini S., 2004). Podstatným rozdílem je však opět distribuce sloves do jednotlivých typů. Zatímco ve francouzštině i italštině existuje jedna dvojice sloves kombinovatelná s velkým počtem predikativních jmen, v češtině je třeba počítat s delším seznamem sloves, jejichž kombinabilita je značně arbitrární.²⁰⁹ Tato slovesa zjištěná kvalitativně pro oba modely přináší následující tabulka.²¹⁰

DARE	RECIPERE
dát	dostat
dávat	dostávat
podat	obdržet
podávat	přijímat
poskytnout	přijmout
poskytovat	získat
předat	získávat
vznášet	
vznést	

²⁰⁹ Francouzské *donner – recevoir* (*dát – dostat*) i italské *dare – ricevere* (totéž) mají kombinabilitu velmi širokou. Existuje i řada specifitějších sloves s omezenější kombinabilitou, např. italské *ottenere* (*obdržet, získat*) vyžaduje podle S. Cantariniové (2004:257) pozitivní konotaci – tj. činnost v souladu s vůlí/přáním agensu (*ottenere riconoscimenti – *ottenere accuse; získat uznání – *získat obvinění*). Otázkou zatím zůstává, zda se v obou těchto románských jazycích základní slovesa *donner/dare – recevoir/ricevere* mohou pojit opravdu se všemi jmény v modelu *transmise*, a dále zda pro některá jména nejsou specifitější slovesa méně příznaková. Směr výzkumu od kategoriálního slovesa k predikativnímu jménu, uplatňovaný v pracích obou citovaných autorů, na tuto otázku nemůže dát odpověď.

²¹⁰ Seznam by bylo možné rozšířit i o některá další, specifitější slovesa. Hlavním kandidátem na straně *dare* by patrně byla dvojice *udělit – udílet*, které by v seznamu zvýšilo frekvenci některých jmen (podle ČNK zejm. *pokuta, milost, licence, výjimka, titul, souhlas, vyznamenání, trest, občanství, povolení, amnestie*).

Pravidelnost tohoto paradigmatu jsme ověřovali podobně jako v případě kauzativních a nenominativních konstrukcí. Pomocí dotazů v bázi SYN2000 jsme získali dva seznamy jmen pojících se v akuzativu s alespoň jedním slovesem daného typu (*dare* a *recipere*). Z těchto seznamů jsme vybrali pouze společné prvky, a získali tak finální seznam jmen, která se pojí s alespoň jedním slovesem typu *dare* a zároveň alespoň jedním slovesem typu *recipere*. V tomto seznamu, seřazeném podle součtu frekvencí (*dare* + *recipere*) jsme analyzovali jména s rankem 1–360, tj. celkovou frekvencí 4306–50.

Výsledky ukazují, že kategoriální funkce je pro tato slovesa mnohem perifernější, než pro slovesa kauzativního typu: bylo třeba vyřadit 60 % jmen, tj. pouze 40 % jmen tvořilo s danými slovesy verbo-nominální predikát. V absolutních číslech to odpovídá 100 jménům,²¹¹ z nichž 30 % jsme zařadili do dvojice kauzativní–základní a zbylých 70% do dvojice základní–konverzní. Přehled obou typů, seřazených sestupně podle celkové frekvence, přináší následující dvě tabulky.

Jména větého vzorce transmise: struktury kauzativní (dare) – základní (recipere)

Lemma	Fq Součet	Fq Dare	Fq Recipere
přednost	4306	4115	191
možnost	1469	1151	318
šance	1359	883	476
místo	603	102	501
právo	588	263	325
jméno	529	230	299
prostor	446	315	131
naděje	424	400	24
úkol	366	119	247
podoba	321	95	226
zkušenost	287	61	226
jistota	205	131	74
výhoda	201	65	136
přehled	197	90	107
funkce	197	54	143
převaha	193	6	187
občanství	193	5	188
život	177	138	39

Lemma	Fq Součet	Fq Dare	Fq Recipere
hranice	160	8	152
přístup	154	45	109
chuť	153	21	132
náskok	135	11	124
moc	122	61	61
energie	118	44	74
cíl	109	102	7
nápad	103	6	97
pravomoc	101	53	48
přezdívka	101	37	64
význam	86	34	52
oprávnění	70	8	62
volnost	66	58	8
tvar	62	42	20
vznik	57	55	2
odpovědnost	56	11	45

²¹¹ Bylo analyzováno 360 jmen z celkového počtu 1851, tj. asi 20 % vzorku. Při rovnoměrném rozložení by se dalo očekávat, že bude možno nalézt celkem cca 500 predikativních jmen tohoto typu.

Jména větného vzorce transmise: struktury základní (dare) – konverzní (recipere)

Lemma	Fq Součet	Fq Dare	Fq Recipere
informace	1779	945	834
cena	1250	93	1157
gól	1189	903	286
podpora	930	193	737
zpráva	887	470	417
návrh	878	565	313
nabídka	830	75	755
pomoc	685	533	152
odpověď	684	338	346
úvěr	672	379	293
příležitost	652	403	249
souhlas	637	384	253
hlas	626	480	146
žaloba	622	606	16
důvěra	550	133	417
demise	517	441	76
oznámení	504	465	39
žádost	492	430	62
výpověď	465	287	178
povolení	421	36	385
medaile	416	20	396
čas	398	220	178
záruka	379	324	55
podnět	371	326	45
dotace	370	78	292
branka	361	261	100
pokuta	346	72	274
příspěvek	298	105	193
pozvání	274	4	270
rada	272	216	56
pokyn	272	175	97
půjčka	265	135	130
odměna	257	33	224
zakázka	255	10	245
rána	250	81	169
ochrana	246	200	46
licence	235	16	219
sleva	230	138	92

Lemma	Fq Součet	Fq Dare	Fq Recipere
otázka	226	149	77
název	222	88	134
ocenění	215	10	205
přihláška	205	186	19
podmínka	201	87	114
příkaz	200	111	89
stížnost	195	174	21
signál	194	112	82
rozkaz	189	82	107
péče	173	145	28
důkaz	167	115	52
pusa	159	150	9
dárek	159	89	70
náhrada	149	58	91
milost	140	68	72
trest	133	8	125
vysvětlení	131	95	36
dar	131	47	84
znamení	129	119	10
láska	127	70	57
svědectví	124	110	14
požadavek	122	88	34
názor	118	40	78
hlášení	114	92	22
facka	111	81	30
injekce	111	54	57
známka	110	24	86
příznání	106	102	4
návod	105	95	10
zaměstnání	105	12	93
odvolání	104	99	5
doporučení	102	52	50
označení	102	5	97
lekce	101	69	32
prohlášení	98	57	41
objednávka	95	23	72
výplata	94	6	88
azyl	93	48	45

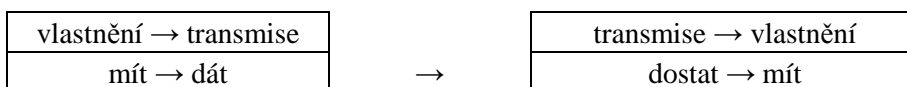
Lemma	Fq Součet	Fq Dare	Fq Recipere
protest	92	83	9
řád	91	27	64
plat	91	17	74
stanovisko	90	28	62
stipendium	90	13	77
námítka	85	81	4
pozvánka	85	8	77
inzerát	73	69	4
příslib	70	11	59
potvrzení	69	13	56
osvědčení	69	4	65
záloha	68	28	40
diplom	68	9	59
garance	67	49	18

Lemma	Fq Součet	Fq Dare	Fq Recipere
svolení	64	34	30
vyznamenání	63	13	50
výjimka	63	13	50
volno	62	42	20
úplatek	59	18	41
slib	56	31	25
doklad	56	29	27
výklad	51	39	12
opora	50	36	14
povel	49	44	5
odškodnění	49	16	33

III.4.5. Funkce kategoriálního slovesa *mít*

Sloveso *mít* ve své kategoriální funkci vstupuje převážně do VNP typu základního (*mít možnost, mít smůlu*), řidčeji do typu konverzního (*mít něčí souhlas*). Výjimečnou vlastností tohoto slovesa je, že v některých případech generuje oba typy struktur pro stejné predikativní jméno; Eva Macháčková (1979:95) uvádí zejm. dvojici *mít úctu k někomu – mít něčí úctu*,²¹² obdobně funguje i *mít důvěru* a *mít respekt*.²¹³ Základní a konverzní struktura se tu liší nikoli výběrem kategoriálního slovesa, ale valenční realizací argumentů. V následujících odstavcích se pokusíme tento jev zdůvodnit.

Sloveso *mít* jakožto hlavní zástupce větného vzorce vlastnění vykazuje specifickou konkurenci se slovesy větného vzorce transmise. Budeme-li předpokládat, že pro kategoriální užití studovaných sloves může mít jejich základní (predikativní) užití nějakou kognitivní motivaci, pak lze tuto motivaci schematicky znázornit následujícím způsobem.

Transmise libovolného předmětu předpokládá nejprve vlastnění předmětu „původním vlastníkem“ a následně vlastnění vlastníkem novým. Lze tedy předpokládat, že i kategoriální sloveso *mít* bude se slovesy větného vzorce transmise interagovat třemi

²¹² Analogicky i ve francouzštině: *avoir de l'estime pour q. – avoir l'estime de q.*

²¹³ S jinými slovesy jsou tyto konstrukce patrně velmi výjimečné – např. *dát výpověď* (1. propustit někoho, tj. *dát výpověď někomu*, nebo 2. odejít z práce).

způsoby. Bude vstupovat do VNP, v nichž:

- a) se nemůže vyskytnout žádné ze sloves vzorce transmise
- b) je variantou sloves typu *dare*
- c) je variantou sloves typu *recipere*

Pro ověření a zpřesnění této hypotézy jsme použili seznamy jmen pojících se se slovesy sémantických vzorců *dare* a *recipere* z předchozího oddílu a analogickým způsobem k nim vytvořili seznam jmen vzorce vlastnění – *habere*.²¹⁴ Po odstranění hapaxů (jmen s jediným výskytem) jsme tyto rozsáhlé seznamy²¹⁵ porovnali. Pro jednoduchost je budeme dále označovat jako predikativní jména ve strukturách *habere*, *dare* a *recipere* a všimát si budeme pouze jmen s nejvyšší frekvencí.

Jména ze struktury *habere*, která nefigurují v seznamech *dare* ani *recipere* (*habere* NOT *dare* NOT *recipere*) tvoří velmi početnou skupinu (4 317 jmen), což je na periferii frekvenčního spektra patrně dáno užíváním slovesa *mít* jako slovesa pomocného. Na počátku frekvenčního seznamu však najdeme vysokou koncentraci predikativních jmen, která nevstupují do větného vzorce transmise, a potvrzují tak první hypotézu předcházejícího odstavce. Tato jména tvoří se slovesem *mít* verbo-nominální predikáty základního typu,²¹⁶ které jsou z podstaty svého významu buďto nekauzované (*mít nadání*),²¹⁷ nebo kauzované jinak, než kategoriálními slovesy typu *dare* (např. *mít zpoždění – způsobit zpoždění*). Konverzní struktury těmto jménům většinou chybějí; pokud existují, jsou vyjádřeny jinak, než slovesy *recipere* (např. *Petr má zálibu v plavání. – Plavání je Petrovou zálibou.*) a výjimečně má sloveso *mít* funkci reciproční (*Případ A má spojitost s případem B. – Případ B má spojitost s případem A. – Případy A a B mají spojitost*).

Níže uvedená tabulka přináší přehled nejfrekventovanějších jmen tohoto typu. Odstraněna byla jména nepredikativní (*mít sval*) a frazeologismy (např. *mít jasno*, *mít dohru*, *mít smysl pro humor*, *mít háček*, *mít potuchy*).

---

²¹⁴ Dotaz: [lemma="mít"] [] {0,2} [tag="N...4.*"].

²¹⁵ Seznam *dare* čítá 3063 jmen, *recipere* – 3135 jmen a *habere* – 7926 jmen.

²¹⁶ Řídký případ konverzního užití slovesa *mít* z tohoto seznamu je např. dvojice *vystrojit někomu pohřeb – mít pohřeb*. Jde o velmi silně tranzitivní jméno, u něž je vyjádření agensu na hranici přijatelnosti (? *pohřeb pana N. touto firmou... nebyl v souladu se zákonem*).

²¹⁷ Odhlédneme-li ovšem od teoretické možnosti aplikovat kauzaci na libovolný děj či stav působením nějaké *vis maior* (např. *příroda jej obdarila nadáním*).

Predikativní jména se slovesem mít, s vyloučením sloves dare a recipere

Lemma	Fq
smůla	813
dopad	673
ambice	200
opodstatnění	199
hmotnost	181
trpělivost	157
nevýhoda	137
účinnost	133
nouze	106
záliba	98
zpoždění	92
specifikum	91
spojitost	74

Lemma	Fq
trvání	72
vkus	71
konflikt	70
nadání	69
tloušťka	66
nehoda	60
nadváha	59
slabina	55
úskalí	53
zvláštnost	53
přebytek	52
působnost	52
porozumění	49

Lemma	Fq
ctížádost	48
náležitost	44
krize	43
pohřeb	41
zaměření	38
návaznost	37
obsazení	37
pohotovost	37
výkonnost	37
zrak	37
čich	34
handicap	34

Pro testování interakce vzorce *habere* se vzorci *dare* a *recipere*, tedy hypotéz (b) a (c), bude vhodné ověřit nejen seznam jmen společných pro všechny tři vzorce (DHR – *dare* AND *habere* AND *recipere*), ale také samostatné kombinace DH*R (*dare* AND *habere* NOT *recipere*) a HR*D (*habere* AND *recipere* NOT *dare*).

Společná jména vzorců DH*R tvoří seznam čítající pouhých 831 položek. Na první pohled je patrné, že frekvence struktury *dare* a *habere* je u většiny jmen velmi nevyrovnaná, lemmata s vyrovnanějšími počty často skrývají frazeologické vazby (*dát někomu za pravdu, mít se na pozoru*) Slovesa vzorce *dare* jsou tedy jako alternativa slovesa *mít* v kategoriální funkci spíše výjimečná a pokud existují, bývá VNP s *mít* základního typu, zatímco struktura s některým ze sloves *dare* kauzativního typu (např. *mít přestávku – dát si přestávku, resp. dát někomu přestávku; mít příčinu – dát příčinu,*²¹⁸ běžněji ale *zavdat příčinu*). Pro ilustraci připojujeme tabulku s prvními patnácti lemmaty seznamu.

²¹⁸ Srov.: Šlo - li se někam dále, dávalo to příčinu k podezření a vytýkalo se to jako neslušné, ba i zvrhlé. SYN2000.

Jména vzorců DH*R

Lemma	Frekv. dare	Frekv. habere	Celková frekvence
pravda	777	3967	4744
tendence	2	761	763
účinek	2	661	663
tušení	2	477	479
pozor	460	16	476
vlas	21	389	410
příčina	9	233	242
pochybnost	10	210	220
výhrada	10	188	198
svědomí	3	191	194
styk	2	187	189
útěk	158	8	166
rozsah	7	134	141
klika	5	135	140
obličej	4	125	129
úmysl	4	119	123

Seznam společných jmen vzorců HR*D je také relativně krátký (932 jmen), avšak bohatší na výskyt VNP. Z pročištěného vzorku v následující tabulce je zřejmé, že sloveso *mít* a slovesa typu *recipere* zde tvoří VNP stejného typu (a to základního nebo konverzního) a navzájem se liší povahou slovesného děje: sloveso *mít* vyjadřuje trvání, zatímco slovesa typu *recipere* inchoativnost (*mít hlad – dostat hlad*). Některá jména mohou vytvářet kauzativní nebo základní VNP s okrajovými slovesy vzorce *dare*, které nebyly v našem vyhledávacím seznamu zahrnuty (*propůjčit zbarvení, dodat vážnosti, udělit křest*).

Jména vzorců HR*D

Lemma	Frekv. habere	Frekv. recipere	Celková frekvence
infarkt	542	22	564
hlad	480	25	505
zbarvení	248	3	251
aureola	242	4	246
vážnost	142	11	153
žízeň	122	13	135
sponzor	47	59	106
obdivovatel	100	4	104
zálusk	93	4	97
trauma	92	2	94
záchvat	31	48	79
vyrážka	68	5	73
příznivec	28	37	65
přátelství	52	12	64
chřipka	23	40	63
prvenství	7	56	63
křest	47	12	59
prestiž	20	33	53
mindrák	48	3	51
trhlina	23	28	51
kontrakt	4	44	48
povědomí	38	10	48

Seznam společných jmen všech tří vzorců (DHR) je relativně nejdelší (1782 jmen) a také nejbohatší na predikativní jména, která vytvářejí VNP. To potvrzuje předpokládanou silnou vazbu vzorce vlastnění ke vzorci transmise. Podobně jako v přechozím případě je sloveso *mít* nejčastěji variantou sloves *recipere*, přičemž obě struktury jsou stejného typu (zejm. základního, řidčeji konverzního²¹⁹) a liší se navzájem povahou slovesného děje.

Najdeme zde však i případy, kdy může být sloveso *mít* variantou obou typů, tj. *dare* i *recipere*, případně pouze *dare*. Je-li sloveso *mít* variantou sloves skupiny *dare*, významový rozdíl mezi oběma konstrukcemi je komplikovanější, než u páru *habere – recipere*. Podívejme se nejprve na kontextualizované příklady.

²¹⁹ Příkladem konverzního užití slovesa *mít* je spojení *mít (=dostat) něčí podporu* vedle základního *poskytnout podporu někomu*.

- (1) mít příležitost pro koho (~ dát/poskytovat příležitost komu)
Vrané je demograficky uzavřeným útvarem. Má pracovní příležitosti pro starousedlíky, ale z Vraného se jen vlakem směrem na Prahu přepravuje dva tisíce osob denně. (SYN2000)
- (2) mít důvěru v koho (~ dávat důvěru komu, vkládat důvěru v koho)
[...] jsem s konečnou platností nepochopil, jak mohl mít takovou důvěru ve svého přítele Viléma z Ockhamu a současně přísahat na to, co říká Bacon, [...]. (SYN2000)
- (3) mít úkol pro koho (~ dát úkol komu)
Nyní však vím, že jsem se stále vzdalovala, a nyní už nemám před sebou ničeho ; nemám úkolu pro sebe, kterým bych se ošídila v osamělosti, nebudu lepší a krásnější [...]. (SYN2005)
- (4) mít informace pro koho (~ poskytnout informace komu)
[...] hodláme ještě něco otisknout v místních novinách, chceme mít informace pro školy, pro podniky, pro kolemjdoucí občany, abychom je na koncert dostali. (SYN2000)
- (5) mít otázku na koho (~ dát / položit otázku komu)
 (5a) *Taky sem se pokakával, taky sem měl pitomý otázky a taky sem byl protivnej.*
 (5b) *Když jsem skončil, neměl žádné otázky, ani jedinou.*
 (5c) *Už neměl žádné iluze. Neměl žádné otázky. Věděl, co musí udělat. Musí se zachránit.*
 (5d) *Po pětiminutovém úsilí jsme měli první tři otázky. 1) Existovala ve feudálním řádu sociální péče?*
 (5e) *Obcházeli jsme náš blok a mluvili už o jiných věcech, ale já jsm měl jednu otázku, do níž se mi nechtělo. Nakonec jsem ji přece dostal ven: [...].*

Zatímco v některých případech je struktura *habere* a *dare* synonymní (1, 2, 5a), v jiných případech najdeme významový rozdíl, který nelze vysvětlit pouze jiným fázováním děje (durativnost – inchoativnost), jako u VNP se dvojicí *habere* – *recipere*. Synonymní struktury najdeme u predikátů stavových (*mít důvěru, mít úctu, mít respekt... k někomu*) a obecně tam, kde (akční) větný vzorec transmise ustupuje do pozadí před (neakčním) vzorcem časově nevyomezeného vlastnění, což se morfoloicky projevuje zejména plurálem počítatelného predikativního jména (*mít příležitosti pro občany = poskytovat příležitosti občanům; ale mít příležitost pro občany ≠ poskytnout příležitost občanům).*

Případný významový rozdíl u predikátů stavových odpovídá durativnosti – inchoativnosti (*mít důvěru v koho – dát důvěru komu*). U akčních predikátů však sémantický vzorec *habere* dějový význam jména nemusí v pravém slova smyslu

aktualizovat, jak je patrné na příkladu (5e), kde *mít otázku* neznamená *položít otázku*. Takto se chová řada dalších rezultativních predikativních jmen jako *námítka* (*mít námítku – vznést námítku*), *dotaz* (*mít dotaz – vznést dotaz*), *zpráva* (*mít zprávu pro koho – předat zprávu komu*), *návrh* (*mít návrh pro koho – dát návrh komu*), *nabídka* (*mít nabídku pro koho – předložit nabídku komu*), *důkaz* (*mít důkaz pro koho – poskytnout důkaz komu*), *odpověď* (*mít odpověď pro koho – dát odpověď komu*), *dárek* (*mít dárek pro koho – předat dárek komu*) apod. Aktualizace dějového významu těchto rezultativních jmen sémanticky předpokládá transmissi (*namítat něco někomu* předpokládá *sdělit/předat námítku*), proto jsou slovesa vzorce *dare* ideálními *verba efficiendi* pro tento typ dějových jmen.

Případy, kdy je sloveso *mít* povahodějovou variantou sloves *recipere*, vykazují relativně vysokou pravidelnost, proto je není třeba individuálně rozebírat a spokojíme se s následujícími dvěma přehledovými tabulkami. V první z nich jsou jména, která tvoří se slovesem *mít* a slovesy *recipere* strukturu základní a slovesa *dare* k nim pak tvoří struktury kauzativní. Jména ve druhé tabulce tvoří se slovesem *mít* a slovesy *recipere* struktury konverzní, přičemž základními jsou pak struktury se slovesy *dare*.

Substantiva ze vzorců DHR (*dare* = kauzativní, *habere* & *recipere* = základní)

Lemma	Frekv. dare	Frekv. habere	Frekv. recipere	Součet
možnost	1151	6334	318	7803
právo	263	5456	325	6044
šance	883	4163	476	5522
přednost	4115	558	191	4864
pocit	133	4340	69	4542
vliv	12	2534	101	2647
smysl	207	2322	36	2565
strach	8	2320	153	2481
čas	220	1913	178	2311
význam	34	2096	52	2182
nárok	85	1717	55	1857
radost	45	1699	14	1758
dojem	20	1617	82	1719
zkušenost	61	1329	226	1616
chuť	21	1439	132	1592
důvod	52	1425	10	1487
naděje	400	1010	24	1434
místo	102	690	501	1293
výhoda	65	1071	136	1272
podoba	95	833	226	1154
přístup	45	995	109	1149

Lemma	Frekv. dare	Frekv. habere	Frekv. recipere	Součet
jistota	131	877	74	1082
jméno	230	420	299	949
převaha	6	567	187	760
prostor	315	292	131	738
funkce	54	480	143	677
schopnost	24	625	26	675
přehled	90	412	107	609
odvaha	13	569	13	595
forma	38	511	30	579
tvar	42	462	20	524
pravomoc	53	401	48	502
předpoklad	56	342	9	407
náskok	11	229	124	364
hranice	8	196	152	356
moc	61	230	61	352
občanství	5	134	188	327
nápad	6	220	97	323
odpovědnost	11	241	45	297
energie	44	113	74	231
průběh	13	204	6	223

Substantiva ze vzorců DHR (*dare = základní, habere & recipere = konverzní*)

Lemma	Frekv. dare	Frekv. habere	Frekv. recipere	Součet
gól	903	38	286	1227
zpráva	470	284	417	1171
názor	40	1051	78	1169
hlas	480	218	146	844
pomoc	533	95	152	780
úvěr	379	83	293	755
záruka	324	188	55	567
demise	441	24	76	541
oznámení	465	13	39	517
výpověď	287	32	178	497
medaile	20	70	396	486
otázka	149	221	77	447
dotace	78	59	292	429
příspěvek	105	101	193	399
podnět	326	25	45	396
licence	16	154	219	389
pokuta	72	41	274	387
branka	261	24	100	385
signál	112	160	82	354
rada	216	67	56	339
rána	81	73	169	323
sleva	138	91	92	321

Lemma	Frekv. dare	Frekv. habere	Frekv. recipere	Součet
požadavek	88	198	34	320
pokyn	175	39	97	311
zakázka	10	48	245	303
odměna	33	39	224	296
půjčka	135	29	130	294
pozvání	4	19	270	293
rozkaz	82	73	107	262
péče	145	86	28	259
náhrada	58	108	91	257
příkaz	111	51	89	251
opora	36	191	14	241
dar	47	105	84	236
ocenění	10	14	205	229
stížnost	174	32	21	227
láska	70	98	57	225
příhláška	186	19	19	224
vysvětlení	95	93	36	224
trest	8	63	125	196
cena	93	1847	1157	3097
souhlas	384	104	253	741
ochrana	200	138	46	384

III.4.6. Sponové sloveso *být*

Sponové sloveso *být* je v lexikogramatickém rámci považováno za kategoriální především ve spojení s adjektivy. Dizertační práci na toto téma zpracovala Anne Meunierová (1981) a zaměřila se přitom zejména na konstrukce v následujících sériích:

(1) *Pierre est angéliquement patient.*

(2) *Pierre a une patience angélique.*

(3) *Pierre est d'une patience angélique.*

Petr je andělsky trpělivý.

Petr má andělskou trpělivost.

Petr je (člověk) andělské trpělivosti.

(Meunier A., 1981:65)

Pokud jde o spojení slovesa *být* s predikativními substantivy, analyzovány byly případy, kdy je predikativní substantivum ve sponové konstrukci uvozeno předložkou (srov. Danlos L., 1980; Négroni-Peyre D., 1978; Gross M., 1996b). Podobné případy najdeme i v češtině, zejména ve spojení s předložkami *v* a *na* (*být v rozporu*, *být na svobodě*), avšak od dosud popsaných verbo-nominálních predikátů se liší idiomatizací – predikativní jméno obvykle nelze v dané konstrukci od slovesa *být* oddělit (**rozpor, ve kterém je; *svoboda, na které je*).

Stranou zájmu lexikogramatických prací zatím zůstaly případy klasických sponových konstrukcí, kdy po slovese *být* následuje predikativní jméno bez předložky. V kapitole o predikativních jménech jsme konstatovali, že slovesa *být* a *mít* jsou vzájemně konverzní pro relační predikativní jména (4,5).

- (4) *Petra má přítele (Lukáše).*
 (5) *Lukáš je přítelem Petry.*

Porovnáme-li seznamy jmen vyskytujících se ve spojení se slovesy *být* a *mít*²²⁰ v SYN2000, míra shody je velmi vysoká. Z přibližně 10.500 jmen se téměř polovina (4.400) vyskytuje po obou slovesech, přičemž v souboru 6.000 nespolečných jmen převládají jména s nízkou frekvencí (pouhých 254 lemmat zde má frekvenci vyšší než 20). Transformační vztah nastíněný v příkladech (4,5) však funguje bezchybně jen pro omezený okruh predikativních jmen.

Sponová konstrukce se slovesem *být* vykazuje vůči konstrukcím s kategoriálními slovesy výrazné rozdíly, které nám neumožňují popsat je stejnými metodami. Hlavní rozdíl spatřujeme v tom, že subjekt sponové konstrukce se nechová jako valenční doplnění predikativního jména – buďto jej nelze bez spony vyjádřit, nebo má na jméno různé syntaktické vazby. Spojení formou přístavku jsme viděli v příkladu (4).²²¹ V příkladu (6) je příslušný argument (*zdraví pacientů*) připojen akuzativem s předložkou *o* nebo *na*; v příkladu (7) nelze argument *útok* ve jmenném syntagmatu bez sponového slovesa vyjádřit.²²²

(6) *Zdraví mých pacientů mi bude nejpřednějším zájmem.*

můj zájem o/na zdraví pacientů

(7) *Nebyla to pravda, kouřili jsme na palubě každý večer, ale vycítil jsem, že Saturninův útok byl odpovědí na toho "starého bracha", a pozoroval jsem s potěšením, jak Milouš zrudl.*

Saturninova odpověď Miloušovi na „starého bracha“ ? útok

Z těchto důvodů nebudeme sloveso *být* ve spojení s predikativním jménem považovat za kategoriální.

²²⁰ Seznam jmen se slovesem *mít* je stejný jako v předchozím oddíle, v případě slovesa *být* jsme pro omezení šumu zvolili těsnější souvěsky a jméno pouze v instrumentálu. Stejně jako v předchozích případech jsou zahrnuta pouze lemmata s minimálním výskytem 2. Oba vyhledávací vzorce vypadají takto:

– [lemma="mít"] [] {0,2} [tag="N...4.*"]
 – [lemma="být"] [] {0,1} [tag="N...7.*"]

²²¹ Za zmínku stojí v této souvislosti francouzské apoziční konstrukce s genitivem typu *la ville de Paris, ce créatin de Max* (město Paříž_{gen.}, hlupák Max_{gen.}).

²²² Příklady (6) i (7) jsou ze SYN2000.

III.4.7. Ke kategoriálním slovesům s menší kolokabilitou

Distribuce jiných kategoriálních sloves je v češtině natolik nepravidelná, že neumožňuje vyvozovat žádné zobecňující závěry. V zásadě platí, že každé predikativní jméno může mít „své“ kategoriální sloveso.²²³

Popsat kategoriální slovesa s menší kolokabilitou by předpokládalo týmovou lexikografickou práci na větších a reprezentativnějších korpusech, než je SYN2000, a to zejména na korpusech s nižším podílem publicistiky. Taková práce by přinesla významné aplikační výsledky pro lexikografii, překlad a případně i počítačové zpracování jazyka. Po teoretické stránce by pomohla zpřesnit a ověřit parametry, které jsme formulovali v předcházejících kapitolách.

V naší kvalitativní analýze jsme pracovali na různé úrovni s přibližně dvěma tisíci VNP. Při výběru jsme se zaměřovali v neposlední řadě na jednotky nepravidelné, anomální, nezapadající do rámcových schémat, aby bylo možné výchozí předpoklady falsifikovat. Pravidelné jevy jsme se následně pokusili verifikovat kvantitativně dílčími rešeršemi v SYN2000.

Z těchto důvodů neočekáváme, že by kvantitativní lexikografický výzkum měl na celkové uchopení problematiky verbo-nominálních predikátů s kategoriálním slovesem zásadní dopad. Samotná selekce kategoriálních sloves s menší kolokabilitou a jejich variabilita není z hlediska teoretické synchronní lingvistiky relevantní otázkou; zajímavější by mohla být z hlediska diachronního.

III.4.8. Mezery v paradigmatech

Případů, kdy predikativnímu jménu chybí základní kategoriální sloveso a přitom vstupuje do jiných kategoriálních konstrukcí, není mnoho. Na systémové úrovni jde o jména s nulovým počtem argumentů (syntakticky avalenční) jako *událost*, *děšť*, *mráz* a podobně. Tato jména mohou disponovat kategoriálním slovesem *nenominativního* typu (*došlo k nepřijemné události*, *stala se nepřijemná událost*, *spustil se děšť*, *nastal mráz*, *je mráz*) a/nebo kategoriálním slovesem *kauzativního* typu (*způsobit událost*,²²⁴ *vést k události*²²⁵). Na okurenční (parolové) úrovni se k nim přidávají jména, která sice alespoň jeden argument mají, ale základní kategoriální konstrukci z nějakého důvodu netvoří. Sem můžeme zařadit dva typy případů:

- a) Predikativní jména, u nichž lze systémově základní kategoriální konstrukci vytvořit, ale má minimální frekvenci v reálných textech (např. *provést oddělení*, *přistoupit k oddělení* – ve významu *oddělit*).²²⁶

²²³ Např. slovesa *prokázat* / *prokazovat* tvoří VNP s jediným predikativním jménem (*prokázat službu*).

²²⁴ [...] *železniční stanice způsobily 479 nehodových událostí [...]*. (SYN2000).

²²⁵ *Ačkoli mnohé autory zajímalo, jakého druhu byly tyto "hody", které nesporně vedly k události, již obec očekávala, ale zároveň se jí obávala [...]*. (SYN2000).

²²⁶ Pro jméno *oddělení* nabízí korpus SYN2000 jediný výskyt konstrukce *provést oddělení*; jinou základní kategoriální konstrukci jsme nenalezli. Dva výskyty má kauzativní *vést k oddělení*, šestnáct výskytů nenominativní neosobní *dojít k oddělení*. Ve většině případů je však jméno *oddělení* užito v rezultativně-konkrétním významu (*oddělení* jakožto *organizační jednotka*), tedy mimo VNP.

- b) Predikativní jména, u nichž základní konstrukce nelze vytvořit (např. *bezpečnost, příjezd, tání, kvetení*). Tato mezera může být zaplněna VNP se synonymním substantivem (*bezpečnost prezidenta – prezident je v bezpečí*), adjektivem (*bezpečnost přechodů – přechody jsou bezpečné*)²²⁷ nebo slovesem (*přijet, ²²⁸ tát, kvést*).

Nic nenasvědčuje tomu, že by v takových případech měla absence základní kategoriální konstrukce důvody systémové, jako je tomu u jmen s nulovým počtem argumentů. Lze však vyslovit hypotézu, že tato základní konstrukce chybí, nebo není užívána, zejména u predikativních jmen vyjadřujících děj neakční s neživotným subjektivním argumentem – tj. v případech, kdy má subjektivní argument sémantickou roli neživotného nositele děje.

Argumentace založená na sémantických rolích vychází z postřehu Sibilly Cantariniové (2004:99), která soudí, že subjekt VNP může mít sémantickou roli *agens* nebo *expiient*.²²⁹ Sem zahrnujeme i případy, kdy je *agens* neživotný²³⁰ (*hluk tohoto stroje – tento stroj dělá hluk*). Dále může mít subjektivní argument roli životného i neživotného *nositele vlastnosti* (*Mariina trpělivost – Marie má trpělivost; síla tohoto stroje – tento stroj má sílu; zápach této látky – tato látka vydává zápach*). Naproti tomu u neakčních predikátů vyjadřujících děj se vyskytují spíše kategoriální konstrukce kauzativní (*oteplování způsobuje tání ledu*) nebo neosobní (*došlo k tání ledu*), nežli základní (*led_{nom.} – ?V_{kat.} – tání*). Pokud už základní kategoriální konstrukce existuje, může mít posunutý význam, čímž se změní i sémantická role subjektu: např. *Petrův kašel → Petr má kašel, Petr trpí kašlem*, kde VNP vyjadřují spíše stav (*Petr je nemocen, trápí jej kašel*), nežli aktuální děj (*Petr právě teď kašle*).

Konverzní kategoriální konstrukce chybí u celé řady predikativních jmen. Ze systémového hlediska sem patří všechna jména s jedním argumentem, která v principu konverzní konstrukci vytvořit nemohou, jako např. *hloupost, hluk, hra, jízda, opatření, podmínka, pohyb, poznámka, práce, právo, radost, rychlost, schopnost, velikost* atp.

Konverzní konstrukci netvoří však také celá řada dvouargumentových jmen, bez ohledu na to, jakou sémantickou roli či syntaktickou valenci daný objektový argument má. Příklady jmen bez konverzní konstrukce přináší následující tabulka.

---

²²⁷ Ke jménu *bezpečnost* existuje lexikální kauzativum *zabezpečení*. Základní kategoriální konstrukce *provést zabezpečení* je proto synonymní s kauzativní konstrukcí *zajistit bezpečnost*, jak ukazují následující příklady:

– *Policie provedla zabezpečení přechodů. → zabezpečení přechodů policií*

– *Policie zajistila bezpečnost přechodů. → bezpečnost přechodů (*policí)*

²²⁸ Za kategoriální konstrukci patrně nelze považovat známé z hlášení Českých drah: *Vlak bude na příjezdu o třicet minut opožděn* (tj. spíše *bude opožděn*, než *bude na příjezdu*). Naproti tomu spojení *být na odjezdu* za kategoriální považovat lze.

²²⁹ Josep Alba-Salas (2002:57) soudí, že v otázce možných tematických rolí subjektu VNP se lze spolehnout na jediné pravidlo: některé kategoriální konstrukce vyžadují agentivní subjekt.

²³⁰ V terminologii M. Grepla a P. Karlíka (1998:38) by šlo o sémantickou roli *kauzátor*.

Pád objektového argumentu	VNP (základní)
	2. provést oddělení (čeho)
	2. pořádat výstavu (čeho)
	3. podat protest (proti komu)
	4. mít myšlenku (na něco)
	4. mít nárok (na něco)
	4. mít přání (na koho / + inf.)
	4. mít vzpomínku (na co/koho)
	6. udělat rozhodnutí (o kom/čem)
	7. mít přednost (před kým / čím)
	7. získat zkušenost (s něčím)
	7., 3. vést válku (s kým, proti komu)

Konverzní kategoriální konstrukci naopak velmi systematicky tvoří všechna VNP se základním kategoriálním slovesem, které aktualizuje jméno sémantickým modelem „transmise“ – tj. v případech, kde bývá sémantický objekt s rolí *beneficient* (*poskytnout pomoc někomu – někdo získává/čerpá pomoc*, podobně pak *využít službu, přijímat pocty, získat podporu, obdržet výzvu, získat důvěru* aj.).

Zrcadlově převráceným problémem je situace, kdy k trojargumentovému predikativnímu jménu můžeme vytvořit dvě konverzní konstrukce. O této možnosti se dostupné lexikogramatické práce nezmiňují. Možné permutace s predikativními jmény *dotaz, otázka, výjimka, spor* a *diskuse* přináší následující tabulka.

VNP základní	VNP konverzní – 1	VNP konverzní – 2
N_1 vznesl dotaz na $N_{2(ak)}$ ohledně $N_{3(gen)}$	N_2 obdržel dotaz $N_{1(gen)}$ ohledně $N_{3(gen)}$	N_3 bylo předmětem dotazu $N_{1(gen)}$ na $N_{2(ak)}$
N_1 položil otázku $N_{2(dat)}$ ohledně $N_{3(gen)}$	N_2 obdržel otázku $N_{1(gen)}$ ohledně $N_{3(gen)}$	N_3 bylo předmětem otázky $N_{1(gen)}$ na $N_{2(ak)}$
N_1 udělil výjimku $N_{2(gen)}$ ohledně $N_{3(gen)}$	N_2 dostal výjimku od $N_{1(gen)}$ ohledně $N_{3(gen)}$	N_3 je výjimkou $N_{1(gen)}$ pro $N_{2(ak)}$
N_1 měl spor/diskusi s $N_{2(ins)}$ ohledně $N_{3(gen)}$	N_2 měl spor/diskusi s $N_{1(lok)}$ ohledně $N_{3(gen)}$	N_3 bylo předmětem sporu/diskuse $N_{1(gen)}$ s $N_{2(ins)}$

Absence kauzativní konstrukce je častá, nepovažujeme ji však za systémovou otázku, neboť pracuje s externím argumentem predikativního jména. Konstrukci nenominativní lze podle dosavadních zjištění utvořit vždy.

III.5. Závěry

Pojetí kategoriálního slovesa vymezené v prvních dvou kapitolách této práce ukázalo, že predikativní jména mohou být aktualizována více než jedním kategoriálním slovesem. Klíčovou otázkou proto bylo, jaké faktory ovlivňují variabilitu kategoriálních sloves.

Z principu redukčního testu vyplývá, že kategoriální sloveso musí být odstranitelné bez změny sémantického invariantu. Proto série alternativních kategoriálních sloves

aktualizujících stejné predikativní jméno musí nutně vytvářet synonymní VNP (*přijmout rozhodnutí* = *vydat rozhodnutí*).²³¹ Při hledání parametrů variability kategoriálních sloves jsme se drželi právě tohoto principu: ověřit, zda jsou jednotlivá slovesa skutečně v reálných kontextech zaměnitelná a pokud nikoli, pak hledat, v čem spočívá rozdíl. Teoretickou oporu nám poskytly zejména lexikogramatické práce o konverzních a kauzativních konstrukcích (Gross G., 1989) a dále řada prací o povahodějových variantách kategoriálních sloves a jejich sémantickém přínosu (zejm. Gross M., 1981; Gross M., 1998). Výsledkem je stratifikovaný model variability kategoriálních sloves, představený v oddílu III.3.4.

K hlavním teoretickým přínosům modelu patří – kromě stratifikace samé – pojem „skalární desémantizace“ kategoriálního slovesa, který ukazuje, že predikativní a kategoriální funkce nestojí nutně v binární opozici. Nově byl také navržen pojem „nenominativní“ konstrukce, integrovaný do systému v opozici ke konstrukcím základním, konverzním a kauzativním.

Pokud jde o kontrétní česká data, blíže jsme se zabývali zejména první makroúrovni variability, tedy konstrukcemi základními, kauzativními, konverzními a nenominativními, kde lze vysledovat relativně nejvyšší míru pravidelnosti. Kauzativní funkce je centrální zejména pro kategoriální slovesa *budit*, *iniciovat*, *podněcovat*, *podnítit*, *vnukat*, *vnuknout*, *vyvolat*, *vyvolávat*, *vzbudit*, *zavdat*, *zavdávat*, *způsobit*, *způsobovat* ve spojení s predikativními jmény. Nenominativní funkce je centrální pro slovesa *dojít* (*k čemu*), *docházet* (*k čemu*), *konat se*, *uskutečnit se*, *uskutečňovat se*, *proběhnout*, *probíhat*, *nastat*, *nastávat*, blíže k periferii jsou slovesa *existovat*, *vzniknout*, *vznikat*, *objevit se*, *objevovat se*. Ve funkci základního kategoriálního slovesa mají zvláštní postavení „generická“ kategoriální slovesa *provést* a *provádět*. V oblasti základních a konverzních konstrukcí se dále nejčastěji uplatňují slovesa větného vzorce transmise²³² a sloveso *mít*. Periferně však může kategoriální funkci v češtině plnit v principu jakékoli sloveso, a to pro velmi omezený počet predikativních jmen.

Hlavní rozdíl mezi češtinou a francouzštinou (resp. italštinou) spatřujeme v tom, že čeština nedisponuje pro základní a konverzní konstrukce sérií „univerzálních“ kategoriálních sloves s velmi širokou kolokabilitou, jako je francouzské *faire*, *donner*, *recevoir*, *avoir*, *prendre*, *tenir*, resp. jejich italské ekvivalenty *fare*, *dare*, *ricevere*, *avere*, *prendere*, *tenere*. Česká generická kategoriální slovesa *provést* / *provádět* jsou poměrně univerzální z hlediska kolokability s predikativními jmény, avšak nikoli z hlediska frekvence v úzu. Na základě obou hledisek (tj. kolokability i frekvence) se románským kategoriálním slovesům blíží pouze české sloveso *mít*.

---

²³¹ Odhlédneme-li pochopitelně od otázky polysémie predikativních jmen.

²³² *Dát*, *dávat*, *podat*, *podávat*, *poskytnout*, *poskytovat*, *předat*, *vznášet*, *vznést*, *udělit*, *udílet*, *dostat*, *dostávat*, *obdržet*, *přijímat*, *přijmout*, *získat*, *získávat*.

IV. VNP jako analytický predikát

IV.1. Úvod

Zatímco v předcházejících dvou kapitolách jsme analyzovali jednotlivé složky verbo-nominálního predikátu s kategoriálním slovesem, nyní budeme pohlížet na VNP zvnějšku jako na specifickou lexikálně-syntaktickou jednotku. V první řadě si položíme otázku, jaký status je třeba této jednotce v rámci jazykových plánů přisoudit, či zda vůbec o jednotku jde. Vymezíme proto také vztah VNP k frazeologii a k volným syntaktickým spojením.

V dalším oddílu se zaměříme na *raison d'être* verbo-nominálních predikátů s kategoriálním slovesem, tj. na systémové možnosti a důvody jejich uplatnění v promluvách. S tím úzce souvisí otázka, jak jsou v rámci VNP vyjádřeny a distribuovány jednotlivé gramatické kategorie, které obvykle vyjadřují syntetické predikáty slovesné. Soudíme, podobně jako řada jiných badatelů, že VNP plní ve větě funkci analytického predikátoru, tedy funkci vyhrazenou obvykle syntetickému slovesu. Proto musí mít oba prostředky možnost vyjádřit tytéž kategorie, ale různým způsobem.²³³

IV.2. Syntakticko-sémantické vlastnosti VNP

IV.2.1. K syntaktické analýze VNP

Ze syntaktického hlediska lze na VNP pohlížet v zásadě třemi možnými způsoby a zastávat pak jedno z následujících stanovisek (či jejich kombinaci):

- (1) VNP je frazeologická kolokační jednotka s nepředvídatelnými syntaktickými vlastnostmi.
- (2) VNP je volné syntaktické spojení slovesa s (predikativním) jménem v pozici slovesného aktantu (objektu, subjektu); toto spojení netvoří žádnou specifickou samostatnou jednotku.
- (3) VNP je specifické syntaktické spojení s vlastními prediktabilními rysy, které je odlišují od frazeologismů (1) i od volného spojení slovesa s objektem (2).

První dvě cesty předpokládají, že si verbo-nominálních predikátů v analýze nemusíme nijak zvlášť všímat (2) a případné anomální syntaktické vlastnosti VNP odkážeme do oblasti frazeologie (1). My budeme zastávat stanovisko třetí, které jediné vyžaduje tematizovat a pojmenovat problematiku VNP s cílem popsat co nejadekvátněji jazyková data.

Zvolené řešení je vždy velmi závislé na tom, jak konkrétně (i jak přesně) je předmět zkoumání vymezen. Zde je třeba zdůraznit, že pojmem *verbo-nominální predikát s kategoriálním slovesem* (VNP) v této práci chápeme pouze spojení slovesa

---

²³³ Na tomto místě je třeba zdůraznit, že syntetický slovesný ekvivalent nechápeme jako definiční rys VNP a spolu s E. Macháčkovou (1979:51-52) soudíme, že v řadě případů existuje pouze *potenciálně*. Neklademe si tedy otázku, za jakých podmínek lze VNP syntetickým slovesem v textu nahradit, resp. k jakým změnám při takové náhradě dojde. Vycházíme z hypotézy, že VNP – zejména VNP základního typu s maximálně desémantizovaným kategoriálním slovesem – fungují jako analytické predikátory a ptáme se po interní distribuci příslušných kategorií.

s predikativním jménem, které vyhovuje parametrům stanoveným v úvodní metodologické kapitole. Nezahrnujeme sem proto analytické predikátory jiného typu, např. V+Adj. nebo V+Adv.,²³⁴ ani verbo-nominální spojení, u nichž nelze slovesnou a jmennou složku oddělit (*vejít ve známost – *známost, ve kterou to vešlo*) – jak to vyžaduje redukční test kategoriálního slovesa (čímž pochopitelně nechceme popírat existenci frazeologizovaných VNP jako takovou). V důsledku ne zcela jednotného vymezení VNP u různých autorů zde nepokládáme za vhodné systematicky rekapitulovat, na kterou stranu se ten který autor přiklání. Všimněme si *ad illustrandum* stanovisek dvou referenčních českých pramenů.

Po vyloučení frazeologizovaných VNP typu *vzít na vědomí* chápou M. Grepl a P. Karlík ve své *Skladbě češtiny* (Grepl M., Karlík P., 1998:223) verbo-nominální predikát s kategoriálním slovesem jako spojení dvou samostatných syntaktických jednotek, a sice slovesného predikátoru a jeho valenčního doplnění (*provádět kontrolu, dát rozkaz, dělat potíže*), čímž se v zásadě řadí k diadickému pojetí VNP, charakteristickému pro skupinu (2). Je však paradoxní, že autoři zde pojmenovávají tentýž jev (VNP) jednou jako *slovesně-jmenný přísudek s kategoriálním slovesem* (v názvu kapitoly) a podruhé jako *slovesný predikátor (sic!) a jeho valenční doplnění*. Není tak zcela jasné, chápou-li v tomto případě predikativní jméno jako *predikát*, či jako *argument*. Také terminologicky je tento oddíl nekompatibilní s úvodní částí knihy (Grepl M., Karlík P., 1998:27–28), kde se o kategoriálním slovese v souladu s terminologií *Větných vzorců* hovoří jako o *predikátorizátoru* (nikoli *predikátoru*). Text tedy zčásti záměrně a zčásti zřejmě nechtěně odráží trojí možnost pohledu na VNP nastíněnou v úvodu tohoto oddílu.

Model VNP jako volného syntaktického spojení naopak zcela odmítá Eva Macháčková (1979:62), a to z důvodů sémantických (VNP tvoří jednu sémantickou jednotku) i syntaktických (VNP neumožňuje všechny syntaktické operace typické pro spojení predikativního slovesa s objektem). Třebaže se ztotožňujeme s výsledkem její argumentace, která směřuje k vyčlenění VNP jako specifické syntaktické jednotky (skupina 3), ke způsobu argumentace považujeme za nutné se v této kapitole ještě detailněji vrátit.

IV.2.2. VNP a syntetický verbální ekvivalent

Sémantické vymezení VNP je obvykle založeno na tom, že VNP mívá (alespoň potenciálně) syntetické slovesné synonymum (*provést opravu – opravit*), tedy vyjadřuje význam, který se obvykle vyjadřuje jednoduchým slovesem. Stejně argumentuje i Eva Macháčková (1979:51–52), když píše: *Předpoklad, že uvedená spojení mají alespoň potenciálně jednoslovný ekvivalent, nás vede k tomu, že považujeme tyto případy za analytické vyjádření slovesného významu, v podstatě tedy – v terminologii Větných vzorců – za analytické predikátory.*²³⁵ Toto kritérium může být

---

²³⁴ Jako *být podobný komu – podobat se komu* nebo *dělat se teplo – otepluje se* (srov. Macháčková E., 1979:51)

²³⁵ Stejnou argumentaci s důrazem na pouze *potenciální* existenci jednoslovného ekvivalentu najdeme u téže autorky o deset stran dále (Macháčková E., 1979:61). Veronika Kolářová (2010:kap. IV.A)

určitým praktickým vodítkem, které usnadňuje prvotní orientaci v problému, avšak domníváme se, že možnost vyjádřit tentýž obsah (význam) prostředky syntetickými i analytickými sama o sobě o povaze popisovaných jednotek nic nevypovídá.²³⁶ Pro srovnání: v klasickém díle o kompozitech v románských jazycích z pera Arsèna Darmestetera (1894²:12–13) se hovoří o tom, že skutečné kompozitum (tj. pro nás ze sémantického hlediska analytický predikátor) by mělo evokovat *jediný obraz* (*image unique*, rozuměj *jediný význam*). Darmesteter však sám upozorňuje, že jde o kritérium nadmíru delikátní a subjektivní, když spekuluje, zda v něm spojení typu *agent de police* (*příslušník policie*, tj. synteticky *policista*) vyvolávají jeden obraz, či obrazy dva.²³⁷

Při důsledné aplikaci kritéria „jednoslovného ekvivalentu“ na VNP bychom mohli říci, že spojení typu *vykonat rozsudek (smrti)* je verbo-nominálním predikátem proto, že k němu v češtině existuje jednoslovný ekvivalent *popravit*. Problém je v tom, že použité predikativní jméno (*rozsudek, rozsudek smrti*) samo o sobě neoznačuje stejný děj (či jeho výsledek) jako sloveso *popravit*; tento význam vzniká až ve spojení se slovesem *vykonat*. Jméno *rozsudek* je rezultativem odkazujícím formálně i významově ke slovesu (*roz*)*soudit*, jehož analytickým synonymem je *vynést rozsudek* (ani zde však není situace ideální, neboť synonymním slovesem není v našem případě *roz*soudit, ale spíše *odsoudit*). A do třetice: kdyby čeština čistě hypoteticky disponovala syntetickým slovesem s významem *zrušit rozsudek* (což není systémově nemožné, jen z hlediska uplatnění nepraktické) – považovali bychom za VNP i toto spojení?

Teoretický rámec uplatňovaný v této práci popsany problém obchází tím, že k derivaci nepřihlíží a se synonymií mezi různými slovními druhy nepracuje. Vycházíme pouze ze sémantického invariantu daného jménem (*rozsudek*), přičemž skutečné kategoriální sloveso nesmí tento invariant v transformacích porušit. Do níže uvedeného příkladu (1), kde predikativní jméno *rozsudek* není aktualizováno, můžeme v souladu s redukčním testem doplnit sloveso *vynést* (2), ale nikoli sloveso *vykonat* (3).

- (1) *Rozsudek krajského soudu nad politickými vězni šokoval veřejnost.*
- (2) *Rozsudek, který byl vynesena krajským soudem nad politickými vězni, šokoval veřejnost.*
- (3) *Rozsudek, který byl vykonán (?krajským soudem) nad politickými vězni, šokoval veřejnost.*

V příkladu (3) došlo nejen k porušení sémantického invariantu, ale i k odtržení argumentu *krajský soud* od náležitého predikátu *rozsudek*, což způsobilo dvojí významový posun oproti větě (1).

Existenci syntetického slovesného synonyma proto považujeme za výraznou vlastnost mnoha VNP, ale z teoretických ani praktických důvodů ji nemůžeme přijmout za definiční rys verbo-nominálního predikátu s kategoriálním slovesem.

---

považuje existenci syntetického slovesného ekvivalentu za důkaz, že lze VNP považovat za jednu jedinou lexikální jednotku.

²³⁶ O stejném problému se zmiňuje F. de Saussure (1989:165; v referenční edici s. 187).

²³⁷ Podrobněji viz J. Radimský (2006:51–53).

IV.2.3. Kompozicionalita významu

O kompozicionalitě významu hovoříme tehdy, je-li význam celku prediktabilní z významu částí na základě nějaké pravidelné formálně-sémantické operace. Omezená kompozicionalita významu je charakteristická pro frazémy a kompozita, třebaže není nutným předpokladem vzniku kompozit.²³⁸

O omezené kompozicionalitě významu se hovoří také v souvislosti s VNP (např. Macháčková E., 1979:63), a to především proto, že význam slovesného komponentu bývá v rámci VNP posunutý oproti základnímu lexikálnímu významu daného slovesa – tedy významu, které toto sloveso mívá ve většině kontextů, kde je maximálně nezávislé na svém okolí.²³⁹ Máme tu tedy dvě související otázky, které pomáhají nalézt vztah mezi VNP a frazeologismy: (1) je význam VNP kompozicionální? (2) Znamená „vázaný význam slovesné části VNP“, že je třeba VNP chápat jako frazeologickou jednotku?

Domníváme se, že význam VNP je zcela kompozicionální, ovšem pouze za předpokladu, že uplatníme určitý teoretický popis VNP a nebudeme na něj nahlížet jako na spojení predikativního slovesa s objektem. Pro korektní interpretaci verbo-nominálních spojení typu *složit přísahu*, *chovat úctu*, *vyvodit závěry*, či v italštině *fare un regalo* („udělat“, tj. dát dárek), *fare una domanda* („udělat“, tj. položit otázku), *fare una fine* + adj. („udělat“, tj. mít nějaký konec) stačí, budeme-li vědět, že použité sloveso má pro dané predikativní jméno kategoriální platnost. Zatímco u frazémů je třeba vysvětlit nekompozicionální význam vždy pro každou jednotku individuálně, u VNP stačí znát status jednotky, neboť víme, že slovesná část se na konstrukci lexikálního významu prakticky nepodílí.²⁴⁰ Při maximální desémantizaci kategoriálního slovesa je podle principu redukčního testu význam VNP zcela závislý na významu predikativního jména; při částečné desémantizaci kategoriálního slovesa je toto sloveso motivované, význam je proto opět kompozicionální.

Druhá nastíněná otázka se týká vzájemné závislosti významu jména a slovesa. Uvažujeme-li o významu VNP, je třeba mít na paměti, že sémantickým predikátem – a tedy řídicím členem – je ve VNP predikativní jméno, zatímco sloveso je na něm po této

---

²³⁸ Vycházíme z toho, že existuje řada kompozit a ustálených kolokací s prediktabilním významem (např. *svatební cesta*), přičemž status kompozit mají tyto jednotky z jiných důvodů – např. pro nemožnost nahradit jejich části synonymem (**svatební cestování*, *pout*, *putování*, *výlet*...). Podrobněji viz J. Radimský (2006:51–55).

²³⁹ E. Macháčková (1979:63) doslova uvádí: *Hovoří se o tom, že suma významů částí spojení se nerovná významu spojení jako celku. S tím souvisí názor některých badatelů, že v SJS (=VNP) má slovesný komponent jiný význam, než je význam „primární“ nebo „hlavní“, „základní“, srov. skládat dříví / přísahu; vzbudit Jana / zájem. Za primární význam [...] se považuje význam, který je maximálně nezávislý na spojení s druhými slovy, který [...] nezávisí podstatně na kontextu. Vázané významy můžeme pochopit jen ve spojení s nějakými určitými, nikoli však libovolnými slovy.*

²⁴⁰ V praxi jsme tuto vlastnost často s výhodou využili např. při výuce překladu syntakticky komplexních právních textů: lingvisticky poučené studenty stačí upozornit, že dané sloveso má v konkrétní konstrukci kategoriální platnost, aby dokázali korektně interpretovat VNP jako celek.

stránce závislé.²⁴¹ Je tedy logické, že funkce a význam kategoriálního slovesa jsou závislé na predikativním jménu, bez něhož není korektní interpretace slovesa dost dobře možná. Principiálně obdobné argumenty najdeme i v pracích, které nepovažují predikativní jméno ve VNP za predikát, ale přistupují k VNP jako k určitému typu kolokace. Elisabetta Ježková (Ježek E., 2005:181–183) soudí, že VNP je typem kolokace, v níž bázi tvoří jméno a kolokátem je kategoriální sloveso. Jméno si proto zachovává svůj autonomní význam (tj. význam, který není vázán na dané sloveso), zatímco u slovesa probíhá selekce významu daná predikativním jménem.²⁴²

Předpoklad, že význam predikativního jména je na významu slovesa zcela nezávislý, však také neplatí beze zbytku. U polysémných predikativních jmen není výjimkou, že pro se aktualizaci jednotlivých významů užívají jiná slovesa (či jiné série sloves). V češtině tak můžeme pozorovat rozdíl mezi *učinít / udělat rozhodnutí*¹ a *přijmout rozhodnutí*², kde *rozhodnutí*² označuje kolektivní akt úředního orgánu, zatímco *rozhodnutí*¹ se vztahuje k aktu individuálnímu.²⁴³ Podobně *klást / stanovit / určit podmínku*¹ (=nutný předpoklad, požadavek) vs. *mít podmínky*² (=souhrn okolností, které něco provázejí),²⁴⁴ nebo *stanovit / vydat předpis* (=závazné pravidlo) vs. *napsat / vystavit předpis* (=lékařský předpis). Výrazný významový rozdíl je také u běžného italského *fare una domanda*^{1,2} vs. *presentare una domanda*², kde *presentare una domanda* znamená *předložit žádost*, zatímco *fare una domanda* může znamenat také *položít otázku*. V podobných případech je nicméně podstatné, že příslušné predikativní jméno nezískává daný význam pouze v kombinaci s daným kategoriálním slovesem, ale má ho běžně i v jiných konstrukcích s jinými slovesy. Nelze proto říci, že význam predikativního jména je kategoriálním slovesem podmíněn.

Z těchto důvodů se domníváme, že význam VNP je konstruován prediktabilním způsobem, třebaže podle jiných pravidel, než je obvyklé v případě predikativních sloves.

---

²⁴¹ Připomeňme, že pro VNP je charakteristický konflikt syntaktické a sémantické řízenosti (srov. kap. I.5.) – zatímco syntakticky je řídicím členem vždy sloveso (predikativní jméno je jeho aktantem), po stránce sémantické nedostává predikativní jméno sémantickou roli. Samo naopak sémantické role argumentům přiděluje, a to i těm argumentům, které mají jednoznačnou syntaktickou vazbu na sloveso (zejm. podmět). Také kategoriální status (interpretace) daného slovesa je závislý na přítomnosti / nepřítomnosti příslušného predikativního jména.

²⁴² E. Ježková (2005:181) uvádí jako příklad *fare un sospiro* (doslova *udělat povzdech*), kde *fare* (*dělat*) znamená *emettere* (*vydat*), oproti *fare una pressione* (doslova *udělat tlak*), kde *fare* (*dělat*) znamená *esercitare* (*vyvinout*). Argumentace E. Ježkové je výrazně ovlivněna tím, že v italštině se jako základní kategoriální slovesa uplatňují slovesa s velmi obecným významem (*significato molto generico*), takže ji nelze přímo přenést do češtiny. Ovšem princip, podle něhož je interpretace významu kategoriálního slovesa závislá na predikativním jménu, zůstává zachován.

²⁴³ Kombinace *přijmout rozhodnutí*¹ existuje také, ale sloveso zde nemá kategoriální platnost: *Mladý Jan přijal otcovo rozhodnutí rád.* (SYN2000).

²⁴⁴ V konstrukcích jako je tato: *Pokusy ukazují, že pokud pro to zkoumané osoby mají podmínky, rády si zdřímnou třeba i každou čtvrtou hodinu.* (SYN2000)

IV.2.4. Pronominalizace predikativního jména a tázací věty

Omezená možnost pronominalizovat predikativní jméno a utvořit na něj doplňovací otázku patří k dalším, tradičně citovaným vlastnostem řady VNP. Zde jsou české příklady převzaté od Evy Macháčkové (1979:64); navazující italské příklady Sibilly Cantariniové (2004:96–97) ukazují, že akceptovatelnost takových konstrukcí kolísá.

(1) <i>?Do čeho přišel Jan?</i> <i>?Do rozpaků.</i>	
(2) <i>?Jan upadl do toho / do nich.</i>	
(3) <i>Vittorio prova amore per Maria.</i> <i>Vittorio *lo / ?ne prova per Maria.</i>	<i>Vittorio cítí lásku k Marii.</i> <i>Vittorio *ji cítí k Marii.</i>
(4) <i>Cosa ha dato Vittorio a Flavia?</i> <i>? Uno schiaffo.</i>	<i>Co dal Vittorio Flavii?</i> <i>?Facku.</i>
(5) <i>Cosa provava Ippolito?</i> <i>Una grande amarezza.</i>	<i>Co cítil Ippolito?</i> <i>Velkou hořkost.</i>

S. Cantariniová si navíc všímá, že otázka na predikativní jméno je možná, pokud je pro dané sloveso kategoriální funkce funkcí jedinou.²⁴⁵

Obě vlastnosti, chápané často jako syntaktická anomálie frazeologické povahy, lze vysvětlit s pomocí toho, co bylo řečeno o kompozicionalitě významu VNP. Především je třeba říci, že chápeme-li predikativní jméno ve VNP jako predikát, měli bychom se v otázce ptát na predikát, a nikoli na argument (objekt). V příkladu (1) tedy: *Co se stalo s Janem / Janovi?* – *Upadl do rozpaků.* A v příkladu (4) *K čemu došlo mezi Vittorioem a Flavii?* – *K facce* (ev. *dal jí facku, padla facka*).

Otázka na objekt je možná pouze za předpokladu, že i bez použití predikativního jména bude dané sloveso interpretováno korektně jako kategoriální. To lze zajistit principiálně dvěma způsoby:

- a) Predikativní jméno se objeví kdekoli v předcházejícím kontextu, přičemž jeho vztah k následujícímu kategoriálnímu slovesu bude pro mluvčího zřejmý. Mluvčí bude v důsledku toho interpretovat sloveso jako kategoriální.

(ad 4) *Vittorio jí dal facku, nebo co jí to vlastně dal?*
– *Ale, jenom takový pohlavek.*

- b) Je použito sloveso, pro které je kategoriální funkce zcela centrální, takže jiná než kategoriální interpretace se nenabízí.

---

²⁴⁵ S. Cantariniová (2004:97) používá obrat: *quando il verbo ha esclusivamente la funzione di supporto*. My bychom volili opatrnější formulaci, např.: *pokud je kategoriální funkce pro dané sloveso centrální*.

- (6) *Co ten Novák vlastně spáchal?
Vraždu, pane inspektore.*

Analogická pravidla platí také pro pronominalizaci predikativního jména.

Objektové otázky a objektová pronominalizace predikativního jména jsou pro VNP operacemi nestandardními, protože předpokládají odstranit ze struktury jádro (jmenný predikát) a ponechat v ní aktualizátor (kategoriální sloveso). Tyto operace jsou přijatelné pouze za předpokladu, že kategoriální funkce daného slovesa je v příslušném kontextu zřejmá.

IV.2.5. Omezená nominalizace kategoriálního slovesa

Gaston Gross (1996a:55) si všímá, že nominalizovat lze slovesa obvykle pouze v predikativním užití (1), nikoli v užití kategoriálním (2)

- (1) *Le don d'une pierre précieuse est un geste symbolique.*
Darování drahého kamene je symbolickým gestem.
(2) **Le don d'un conseil n'est que de l'hypocrisie.*
*Darování/dávání rady je jen pokrytectvím.

Připomeňme, že z více než stovky francouzských sloves užitých kategoriálně našel G. Gross pouze jediné, které běžně nominalizaci připouští, a to sloveso *prendre* (vzít, přijmout): *la prise de décision – přijímání rozhodnutí*. U této nominalizace však nebývají přípustné další argumenty, nelze tedy říci *?la prise de décision de partir – ?přijímání rozhodnutí o odjezdu* (srov. též pro itaštinu S. Cantarini, 2004:104). G. Gross tuto vlastnost VNP nevysvětluje a není ani jasné, zda ji testoval na korpusech, nebo pouze intuitivně.

Data z ČNK ukazují, že v češtině není systémová překážka pro nominalizaci slovesa v kategoriálním užití, nicméně nejde o vyjádření frekventovaná. Pro bezprostřední vazbu jména *dávání* s genitivem²⁴⁶ nabízí SYN2000 pouze 38 výskytů, mezi nimiž najdeme i nominalizovaná VNP základního nebo kauzativního typu:

Rovněž mezinárodní kodex lékařské etiky stanoví: „K jakémukoliv zacházení nebo dávání rad, které se ukáže být zaměřeno ke zmenšování fyzické nebo psychické odolnosti člověka [...]“.

[...] vyjadřuje herec nejenom rytmem své řeči, ale i gesty, pohyby, gestikulací, dáváním důrazu.

Dávání přednosti českým firmám bude navíc ze strany Evropské unie považováno za faul.

Podzim ukázal, že cesta dávání příležitosti talentům, jako jsou bratři Doškové, Pleško nebo Novák, je správná.

[...] dramatického, slazení sladkého, černění černého, ani mnohá recitační klišé, ani - nedávání přízvuku na předložku.

„To naznačuje automatické, neuvědomělé dávání přednosti bělošským jménům v pozitivních souvislostech,“ shrnují. NEVĚDOMÉ KOŘENY PŘEDSUDKU.

²⁴⁶ Vzorec [lemma="dávání"] [tag="N...2.*"].

O něco více výskytů (93) má obdobná struktura s nominalizovaným slovesem *rozdávání*, které se rovněž pojí s predikativními jmény (*dárek, láska, rána, radost*).

V otázce nominalizace lze česká kategoriální slovesa rozdělit na tři skupiny (příčemž nominalizace kategoriálního slovesa v zásadě znamená nominalizaci VNP jako celku). V první skupině jsou slovesa, která se běžně nominalizují – zde je přehled nejfrekventovanějších z nich (pro kombinace s frekvencí nad 50 výskytů uvádíme v závorce i frekvenci při použití stejného vzorce jako v předchozím odstavci).

dosažení (dohoda, zisk, úspěch, kompromis, úroveň, stav, rovnováha)
kladení (otázka-63, požadavek, důraz, překážka, odpor)
podávání (informace, žádost, návrh, zpráva, přihláška)
podání (žádost-222, žaloba-136, přihláška-135, návrh-119, přiznání-67, stížnost)
poskytování (služba-224, informace-183, úvěr-174, dotace-54, příspěvek, pomoc, půjčka, náhrada, podpora, záruka, péče)
provádění (stavba, kontrola, audit, zkouška, analýza, platba, práce, změna)
provedení (práce, stavba, oprava, kontrola, dílo, změna, zkouška, analýza, operace)
předložení (návrh, doklad, důkaz, žádost, nabídka)
přijímání (úplátek-117, zákon, rozhodnutí, žádost, přihláška)
vytváření / vytvoření (podmínka-116+98)

Druhou skupinu tvoří slovesa, která lze teoreticky nominalizovat, ale výsledné spojení je velmi neobvyklé a z hlediska frekvence jde o hapaxy. Sem by patřila např. slovesa *buzení* (*zdaní, pozornost, iluze*), *chování* (*úcty*), *činění* (*dobra, pokání*), *dostávání* (?*podpory*).

Třetí skupinu by pak tvořila slovesa, které nelze morfologicky nominalizovat. Takto systémovou restrikcí má zejména frekventované kategoriální sloveso *mít*.²⁴⁷

S výjimkou posledně jmenovaného bodu data ukazují, že v češtině je možná či nemožná nominalizace kategoriálních sloves otázkou spíše stylistickou. Nominalizací VNP totiž vzniká neaktualizovaná predikační jednotka složená zde dvou substantiv, z nichž první bývá verbálním substantivem. Stylisticky nevhodné by proto bylo použití verbálního substantiva v pozici predikativního jména (*přijímání opatření*). Také připojování argumentů k nominalizovanému VNP může vést k tomu, že se vytvářejí jmenné skupiny pro češtinu až příliš komplexní. V řadě případů lze nominalizované VNP vyjádřit jediným dějovým substantivem (*dávání přednosti – upřednostnění; dávání důrazu – zdůrazňování*), ne vždy jsou však zachovány všechny povahodějové vlastnosti (*poskytování/poskytnutí rad/rady – radění, ?poradění*) a ne vždy příslušný ekvivalent existuje (např. pro kauzativní *poskytování příležitostí*).

Použití nominalizovaného VNP tedy nemá v češtině zásadní systémové překážky, ale musí k němu být patřičné stylistické důvody.

IV.2.6. Blokování synonymických paradigmat

Jak někteří badatelé konstatují (např. Macháčková E., 1979:63–64), prvky VNP nelze v některých případech nahrazovat běžnými synonymy (*mít pochybnost – *vlastnit pochybnost – *držet pochybnost*), ovšem neplatí to zdaleka vždy. Také tato

²⁴⁷ Nebudeme-li brát v úvahu substantivum *mání*, které se uplatňuje pouze v předložkovém dativu (*k mání*) a nepřipouští genitivní doplnění argumentem (**mání něčeho*).

vlastnost je obvykle dávána do souvislosti s frazeologismy a kompozity (Gross G., 1996b:17), proto se u ní stručně zastavíme.

Představa zcela volné kombinovatelnosti synonymních jmen a sloves je v rozporu s naším modelem VNP. Jestliže si každé predikativní jméno do jisté míry arbitrárně selektuje svou sérii kategoriálních sloves, pak záměna predikativního jména za jeho (kvazi)synonymum znamená selekci nové množiny kategoriálních aktualizátorů, které mohou – ale nemusejí – být do určité míry totožné s původními. Vyšší motivovanost kategoriálního slovesa tu znamená i vyšší podobnost obou souborů kategoriálních sloves.²⁴⁸

Synonymní záměny na straně kategoriálního slovesa jsou na první pohled mnohem omezenější, což je dáno právě desémantizací a arbitrárností kategoriálního slovesa. Oproti frazeologizmům je zde však podstatný rozdíl: zatímco frazeologizmy vykazují absolutní blokaci synonymních řad (1), kategoriální slovesa běžně vytvářejí v dané konstrukci paradigmatické série alternativní (2). Extrémním případem těchto alternativních synonymních řad jsou situace, kdy se v roli synonym ocitají slovesa jinak antonymní (3).

- (1) *černá*   *skříňka*   (v letadle)
      *tmavá   **schránka*
                      *krabička

- (2) *mít*   *námítku (námítky)*
      adresovat
      formulovat
      hledat
      podat
      předestřít
      uplatnit
      utrousit
      uvést
      vyslovit
      vyslovovat
      vznášet
      vznést

- (3a) *Dále sjezd strany přijal rozhodnutí svolat do pěti měsíců programovou konferenci [...]. (SYN2000)*

---

²⁴⁸ U synonymní dvojice *dotaz – otázka* jsou množiny kategoriálních sloves prakticky totožné, třebaže některé kombinace jsou méně obvyklé, případně mohou být za hranicí přijatelnosti (*učinit/činit dotaz – *učinit/činit otázku*). Možná kategoriální slovesa jsou tato: *činit, dát, dávat, dočkat se, dostat, existovat, formulovat, hlodat, klást, mít, napsat, nastolit, nastolovat, objevovat se, pálit, pokládat, položit, předestřít, předkládat, předložit, sypat, učinit, vynořit se, vynořovat se, vypálit, vyslovit, vyslovovat, vznášet, vznášet, vznést, vznést, zformulovat*.

(3b) *Ústřední účetní úřad (GAO) vydal rozhodnutí, že elektronický podpis může být použit pro vytváření platných hospodářských smluv a závazků. (SYN2000)*²⁴⁹

V češtině je běžné, že pro predikativní jméno najdeme více než jedno kategoriální sloveso. Blokování synonymických paradigmat proto nelze chápat jako projev ryze frazeologické povahy, ale jako specifickou vlastnost VNP, která je mj. výslednicí tenze mezi arbitrárností a motivovaností kategoriálního slovesa.

IV.2.7. Rozvíjení adjektivy a adverbii

O specifických možnostech rozvíjení verbo-nominálního predikátu s kategoriálním slovesem adjektivy a adverbii bylo vysloveno několik hypotéz:

- a) Adverbium se syntakticky vztahuje k VNP jako k celku a nikoli jen ke kategoriálnímu slovesu (Macháčková E., 1979:64). Sama autorka však upozorňuje, že tuto hypotézu lze jen těžko ověřovat. Ani my jsme na její potvrzení nenašli přímé empirické důkazy, o nepřímých důkazech budeme hovořit níže v bodu (e). Test oddělení jmenné a slovesné části VNP v každém případě ukazuje, že neexistuje syntaktická vazba mezi adverbium a predikativním jménem (*rychle dával rozkazy – rozkazy, které rychle dával – *rychle rozkazy, které dával*).
- b) Predikativní substantiva ve VNP lze rozvíjet jen „jistými typy adjektiv, zpravidla adjektivy hodnotícího, kvalifikujícího významu (*dávat dobré rady*)“ (Macháčková E., 1979:63).
- c) Některá adjektivní doplnění jsou obligatorní (Macháčková E., 1979:73): *mít (skvělý/...) začátek, mít (jiný/...) průběh, mít (šťastný/...) konec*.²⁵⁰
- d) Predikativní jména lze rozvíjet adjektivy, která odpovídají adverbium u predikátu slovesného (Cantarini S., 2004:100; srov. také Macháčková E., 1979:73)
  - (1) *Il conducente fece una brusca frenata.*
*Řidič se dal do prudkého brzdění.*²⁵¹
  - (2) *Il conducente frenò bruscamente.*
Řidič prudce zabrzdil.
- e) Predikativní jména lze rozvíjet adjektivy, která odpovídají adverbium u kategoriálního slovesa (La Fauci N., Mirto I., 2003:55–57):

²⁴⁹ Mezi VNP *přijmout rozhodnutí* a *vydat rozhodnutí* lze pozorovat malou stylistickou odchylku, danou původní motivací obou kategoriálních sloves. VNP *vydat rozhodnutí* se používá zejména v případech, kdy jde o *rozhodnutí* ve smyslu psaného právního dokumentu.

²⁵⁰ Tuto vlastnost by bylo možné chápat jako znak frazeologizace, pokud je okruh možných adjektiv výrazně omezen. Pokud omezen není, budeme raději hovořit o obligatorním doplnění (např. *mít těžký / dobrý / shodný / výborný / stejný / opravdový / vynikající / špatný / rychlý / jasný začátek*).

²⁵¹ Jde o funkční překlad italského příkladu, který respektuje formální podobu originálu. Při důsledném respektování významu a povahodějových vlastností by překlad zněl: *Řidič prudce dupl na brzdu*.

- (3) *I Topi hanno fatto un rapido attacco alle Rane.*
Myši provedly rychlý útok na Žáby.
- (4) = *I Topi hanno rapidamente fatto un attacco alle Rane.*
 = *Myši rychle provedly útok na Žáby.*
- (5) *Gli dei hanno sventato un rapido attacco alle Rane.*
Bohové zabránili rychlému útoku na Žáby.
- (6) ≠ *Gli dei hanno rapidamente sventato un attacco alle Rane.*
 ≠ *Bohové rychle zabránili útoku na Žáby.*

Vlastnosti (d) a (e) jsou analogické: zatímco (d) předpokládá dvě slovnědruhově transpozice (N_{pred.} > V; Adj > Adv), v případě (e) stačí transpozice jedna (Adj > Adv). N. La Fauci a I. Mirto předpokládají, že daný jev dokládá vztah adverbialního doplnění k VNP jako celku (srov. bod a), neboť právě predikativní jméno je „legitimátorem“ této pozice, kterou VNP jako celek dědí.²⁵²

Ani zde se však nejedná o vlastnost systematickou, typickou pro všechny VNP a veškerá adjektivní / adverbialní doplnění. Nezbytným předpokladem pro transformaci tohoto typu je existence derivačního vztahu mezi adjektivem a adverbiem. Adjektivum také nesmí tvořit s predikativním jménem kolokační jednotku frazeologické povahy s nekompozicionálním významem, jak si všimá E. Macháčková (1979:73): *provádět tupý stříh* – *tupě stříhat; *provést pokutový kop*, atp.

Dále česká data ukazují, že do této transformace vstupují zejména některá adverbia způsobu, zřídka adverbia času.²⁵³ Nejfrekventovanější modifikátory s použitím kategoriálního slovesa *provést* jsou v SYN2000 tyto:

<i>úspěšně</i>	<i>provést N</i>	=	<i>provést</i>	<i>úspěšný N</i>
<i>dobře</i>				<i>dobrý</i>
<i>rychle</i>				<i>rychlý</i>
<i>brzy</i>				<i>brzký</i>
<i>skutečně</i>				<i>skutečný</i>
<i>důkladně</i>				<i>důkladný</i>
<i>kompletně</i>				<i>kompletní</i>
<i>jednoduše</i>	<i>provést N</i>	≠		<i>jednoduchý N</i>
<i>provést</i>	<i>jednoduše N</i>	?		<i>jednoduchý N</i>

²⁵² Oba autoři zároveň upozorňují na paralelní jev v případech typu *dát si rychle kávu* – *dát si rychlou kávu* a vyvozují z toho, že jména jako *káva*, *sendvič* a *snídaně* mohou mít i dějovou interpretaci a vstupovat do VNP.

²⁵³ Např. *dát okamžitou výpověď* – *okamžitě dát výpověď* (synonymie však nemusí být stoprocentní), časovou platnost má i *dát znovu rozkaz (k odjezdu)* – *dát nový rozkaz (k odjezdu)*, *mít stále dojem* – *mít stálý dojem*, *dělat neustále potíže* – *dělat neustálé potíže*.

Selekci určitého typu adjektiv/adverbií (b) a obligatornost některých doplnění (c) nepovažujeme za vlastnost specifickou pouze pro VNP, ale za běžný syntaktický fenomén. Transformační souvislost adjektiv a adverbií popsanou v bodech (d) a (e) však chápeme jako nepřímý doklad specifické vzájemné provázanosti slovesné i jmenné složky VNP.

IV.2.8. Sdílení valenčních prvků, neprojektivní konstrukce

Vysokou míru vzájemné provázanosti valenčního a intenčního pole kategoriálního slovesa a predikativního jména konstatuje celá řada prací o VNP v různých teoretických modelech. Z lexikogramatické školy jsou v tomto směru podstatné dva testy, a sice test koreference subjektů (Gross M., 1981) a test dvojí analýzy nesubjektového argumentu (Gross M., 1976 a Giry-Schneider J., 1978a). Originální vysvětlení principu obou těchto testů přinášejí N. La Fauci a I. Mirto (2003). V české lingvistice se problematice sdílení valenčních prvků věnovala vedle E. Macháčkové (1979, 1983) nově i V. Kolářová (2010). V bohemistické tradici se nicméně nepracuje s rozdělením VNP na základní, konverzní, kauzativní a nenominativní struktury, ani s dvojí úrovní syntaktické reprezentace (subjektový argument, objektové argumenty), což jsou faktory, které mají na modelování sdílené valenční a intenční struktury v rámci VNP významný vliv. Vzhledem ke komplexnosti této problematiky se pokusíme alespoň nastínit principy alternativního přístupu k českým datům.

Zajímá nás především valenční (a intenční) struktura VNP jako celku,²⁵⁴ a teprve ve druhé řadě následuje otázka, nakolik se valence VNP jako celku formálně liší od valence samostatného predikativního jména a samostatného („kategoriálního“²⁵⁵) slovesa.

Vydeme-li od kategoriálních konstrukcí základního typu, pak je nejvýraznějším rysem společné valenční a intenční struktury povinná koreference subjektů (tj. koreference subjektu kategoriálního slovesa a subjektového argumentu predikativního jména), kterou jsme stanovili za jeden z definičních rysů základních VNP. Z hlediska valence lze subjektový argument jména vždy vyjádřit jako subjekt kategoriálního slovesa základního typu, a dále jako bezpředložkový genitiv a/nebo posesivum u predikativního jména, resp. u jmen silně tranzitivních (jmen s tzv. „pasivní transformační historií“) jako instrumentál (*porážka Sparty Slavů*). Koreferenci subjektů lze testovat redukčním testem (2–4), nebo záměrným vložním jiného argumentu do příslušné valenční pozice (5–6). Připomeňme oba testy na známém příkladu:

---

²⁵⁴ Bylo by obtížné prohlásit VNP za jednu lexikální jednotku vzhledem k tomu, že se slovesná a jmenná část v rámci redukčního testu mohou ocitnout v různých větách (*Rada, kterou Petr Marii dal. Strach, který Marie měla*). Z hlediska valenční a intenční struktury však bezesporu o jednotku jde.

²⁵⁵ Pojem „samostatného kategoriálního slovesa“ je vlastně *contradictio in adiecto* – sloveso může plnit kategoriální funkci pouze ve spojení s predikativním jménem. Valenční struktura samostatného (predikativního) užití příslušného slovesa se nicméně může promítnout do valenčních vlastností VNP jako celku.

- (1) *útok (generál, hrad)*
- (2) *Generál provedl útok proti hradu.*
- (3) *Útok, který generál provedl proti hradu.*
- (4) *Generálův útok proti hradu.*
- (5) *Generál pozoroval plukovníkův útok proti hradu.*
- (6) *Generál provedl *plukovníkův útok proti hradu.*

Třetím dokladem, který ozřejmuje „sdílenou“ povahu subjektového argumentu, je přiřazování tematické role. Jak upozorňují např. N. La Fauci a I. Mirto (1985:46), tematickou roli subjektovému argumentu přiřazuje predikativní jméno, třebaže se tento argument realizuje v pozici podmětu kategoriálního slovesa. Příklady obou autorů pro přehlednost opět přetiskujeme:

- (7) *Adamo fa un rumore tremendo.*
Adam dělá (vydává) příšerný zvuk.
- (8) *Adamo fa un lavoro tremendo.*
Adam dělá příšernou práci.
- (9) *Passare un'ungchia sulla lavagna fa un rumore tremendo.*
Přejet(í) nehtem po tabuli způsobuje příšerný zvuk.
- (10) ** Passare un'ungchia sulla lavagna fa un lavoro tremendo.*
* Přejet(í) nehtem po tabuli způsobuje příšernou práci.

Ačkoli zde neexistuje přímá formálně syntaktická vazba mezi podmětem kategoriálního slovesa a predikativním jménem, na úrovni intenční struktury taková vazba existuje a syntakticky se projevuje tím, že příslušnou valenční pozici jména nelze obsadit jinak (6). Otázkou zůstává, zda – či za jakých podmínek – lze při dodržení koreference subjektů vyjádřit tentýž argument dvakrát. V. Kolářová (2010:kap. IV.B.3.1) a E. Macháčková (1983:135) soudí, že to někdy možné je (*Petr Karlovi znovu položil svou otázku*), jindy nikoli (*Jan dostal *Janův strach*). Domníváme se, že jde o otázku spíše textovou než systémovou – ve specifických příznakových případech je dvojí vyjádření argumentu možné (*Jan opět dostal ten svůj strach*).

Koreference subjektů se projevuje také v kategoriálních konstrukcích konverzních, kauzativních a nenominativních, avšak jiným způsobem. Zde je situace komplexnější, protože subjektový argument může mít rozmanitější syntaktické realizace. Principiálně však opět platí, že pozice vyhrazená pro tentýž argument nemůže být obsazena dvěma prvky s odlišnou referencí, jako v konverzní konstrukci (11a), nenominativní konstrukci (11b) či kauzativní konstrukci (11c). Obvykle bývá také možné – zejména je-li subjektový argument predikativního jména vyjádřen předložkovým pádem – testovat dvojí syntaktickou vazbu tohoto argumentu (na jméno i na sloveso) v rámci relativizační transformace (12–13).

- (11a) *Petr dostal od Marie *Karlovu facku.*²⁵⁶
 (*Petr dostal od Marie facku → Mariina facka*)
- (11b) *Martu postihla *Petrova smůla.*
 (*Martu postihla smůla → Martina smůla*)
- (11c) *Petr vzbudil v Marii *Lucčin zájem o malířství.*
 (→ *Mariin zájem o malířství*)
- (12) *Facka, kterou Petr včera od Marie dostal, (pěkně bolela).*
 (= *dostal od Marie*)
- (13) *Ta facka od Marie, kterou Petr včera dostal, (pěkně bolela).*
 (= *facka od Marie*)

V těchto ohledech se subjektivní argument v konverzních konstrukcích chová obdobně jako objektové argumenty v konstrukcích základních. Také zde se – zejména u argumentů v předložkových pádech – setkáváme s dvojí syntaktickou vazbou objektového argumentu na predikativní jméno i na kategoriální sloveso (14–15).

- (14) *Útok proti hradu, který generál provedl, (se nezdařil).*
 (= *útok proti hradu*)
- (15) *Útok, který generál provedl proti hradu, (se nezdařil).*
 (= *provedl proti hradu*)

Důležitou vlastností dvojí analýzy je také to, že pro její vytvoření není rozhodující, zda predikativní jméno – ale zejména kategoriální sloveso – mimo rámec VNP tuto předložkovou vazbu připouští. Charakteristické je v tomto ohledu zejména sloveso *mít*, které v kategoriálním užití snadno přebírá předložkové vazby od predikativního substantiva (16a,b).

- (16a) *Marta měla starost o zdraví té kočky.*
- (16b) *Překvapila mne starost, kterou Marta měla o zdraví té kočky.*

Dvojí syntaktická vazba se neprojevuje zejména u bezpředložkového (objektového) genitivu, který vykazuje preferenční vazbu s predikativním jménem (*Obec provedla rekonstrukci chodníků*).

Druhou z otázek nastíněných v úvodu této sekce, tj. zda valenční vazbu VNP sdílí i izolované predikativní jméno či izolované sloveso, nepovažujeme ze synchronního hlediska za podstatnou, neboť výše uvedené analýzy ukazují, že na syntaktické fungování VNP nemá přímý dopad. E. Macháčková (1979:71–72) konstatuje, že predikativní jméno si obvykle svou rekcí zachovává, přičemž opačný případ nastává zejména ve spojení s kategoriálními slovesy „dávání“ s dativní vazbou (*Monika dala/poskytla záruku Petrovi – záruka *Petrovi*). Podrobněji se tímto problémem

²⁵⁶ Při koreferenci obou prvků tato konstrukce systémově možná je, třebaže souběžné obsazení obou valenčních pozic vyžaduje speciální kontext (např. *Tu Mariinu facku, no, tu, co včera Petr od Marie dostal, obdivovali všichni*). Podobná situace je to i v příkladech (11b,c).

zabývala V. Kolářová (2010:IV.B.2), která navíc konstatuje, že určení původu valenční vazby je někdy sporné.

IV.2.9. Místo VNP v syntaxi

Analýzy v předcházejících oddílech ukazují, že verbo-nominální predikát s kategoriálním slovesem se chová jako specifická syntaktická jednotka s vlastními prediktabilními rysy, které ji odlišují od frazeologismů i od volného spojení slovesa s objektem. Relevantní syntakticko-sémantické rysy jsou především tyto:

- VNP má kompozicionální význam, ale podle pravidel specifických pro tuto jednotku.
- Existuje silná vzájemná vazba kategoriálního slovesa a predikativního jména (obtížná pronominalizace jména, test otázkou), ale zároveň lze sloveso a jméno v rámci souvětí (ev. ještě širšího kontextu) oddělit.
- Kategoriální slovesa vytvářejí alternativní synonymní paradigmata.
- Jméno a sloveso sdílejí valenční prvky, vytvářejí prediktabilní neprojektivní konstrukce.
- Mezi jménem a slovesem může existovat i afinita mimovalenčních prvků (adverbiální / adjektivní modifikátory).

Díky uvedeným vlastnostem nemůže mít jasné řešení spor o to, zda je třeba VNP chápat jako jednu lexikální a/nebo syntaktickou jednotku, či nikoli. VNP má „dvojčedinou“ povahu, neboť ji lze analyzovat *na jedné straně jako nedělitelný monolit, a na straně druhé jako sled dvou strukturně nezávislých částí* (La Fauci N., Mirto I., 2003:55).

Zvláštní pozornost by si zasloužil VNP také jako jednotka lexikografická. Kvůli nevýrazným frazeologickým rysům obvykle nebývá registrován mezi frazeologizmy a do slovníků proniká jen v omezené míře především na základě kritéria vysoké frekvenční kolokability příslušného jména a slovesa. Pro nerodilého mluvčího však představuje VNP nenápadný zrádný oříšek zejména v tom, že určit správné kategoriální sloveso v cizím jazyce je bez pomoci slovníku či korpusu velmi obtížné.

IV.3. Uplatnění VNP v promluvě

IV.3.1. VNP jako komplexní predikátor

Ptáme-li se po systémových možnostech uplatnění VNP v promluvě, je na místě zkoumat VNP v konkurenci s jinými alternativními prostředky, které daný jazyk nabízí. Jak jsme nastínili v úvodní části, řada prací mj. českých lingvistů (V. Vlčková, V. Mathesius, J. Šabršula, M. Jelínek) ukazuje, že na VNP lze pohlížet jako na analytický ekvivalent syntetického slovesa (*provádět rekonstrukci – rekonstruovat*): klíčovým konkurentem VNP v textech je tedy predikativní sloveso.

Ačkoli z hlediska koncepce VNP nepovažujeme existenci takového predikativního slovesa za relevantní (viz kap. IV.2.2.), z hlediska uplatnění nepochybně o systémově konkurenční prostředek jde. Nechme proto nyní stranou otázku, zda syntetické predikativní sloveso s významem příslušného VNP existuje či nikoli (*tropit neplechu –*

*neplechovat) a podívejme se na VNP jako na komplexní predikační jednotku ekvivalentní predikativnímu slovesu – komplexní predikátor. Cílem zde bude formulovat hypotézy o uplatnění VNP, které náš teoretický model VNP implikuje.

IV.3.2. Vyjádření kategorií v rámci VNP

Může-li VNP být vždy alespoň teoretickou alternativou predikativního slovesa, musí nést také příslušné lexikální i gramatické významy. Důležitý rozdíl mezi VNP a predikativním slovesem pak spočívá v tom, že u VNP jsou tyto významy distribuovány mezi jmennou a slovesnou část. Víme již, že lexikální význam je obvykle soustředěn na predikativní jméno. Můžeme se proto ptát, jak jsou distribuovány významy gramatické, tedy ty, které u predikativního slovesa vyjadřují slovesné morfologické kategorie.²⁵⁷

Nejméně problematické jsou kategorie času a jmeného rodu: kategorie času je v rámci VNP vždy vyjádřena kategoriálním slovesem a kategorie rodu – je-li vyjádřena – je rovněž lokalizována na sloveso.

Složitější je situace u kategorie osoby a slovesného rodu. Soudí-li Milan Jelínek (2003:37), že kategorie slovesného rodu při „transformaci“ slovesa na predikativní jméno zaniká, má jistě pravdu (viz Karlík P., 2004), avšak pohlížíme-li na VNP jako na celek, restrukturační argumentů analogické ke změnám slovesného rodu nalezneme. O vzájemné souvislosti valenčního pole kategoriálního slovesa s intenčním polem predikativního jména jsme psali v kapitole II. a III. Zde proto stačí připomenout, že volba mezi základní, konverzní a nenominativní strukturou VNP (1a–3a) může být funkčně analogická změnám diateze u syntetických sloves (aktivum – pasivum – neosobní konstrukce, 1b–3b).

(1a) *Petr vznesl obvinění proti Marii.*

(2a) *Marie čelí Petrovu obvinění.*

(3a) *Padlo obvinění. / Došlo k obvinění (Marie).
Padal déšť.*

(1b) *Petr obvinil Marii.*

(2b) *Marie byla obviněna Petrem.*

(3b) ?

Pršelo.

Tyto restrukturační a související obligatornost / fakultativnost argumentů nabízejí řadu možností v oblasti aktuálního členění výpovědi.

Nejkomplexnější je kategorie vidu, která souvisí s otázkou povahy slovesného děje: vidové i povahodějové významy totiž mohou být (a bývají) vyjádřeny jak slovesnou, tak i jmennou částí současně.

Na oba posledně jmenované okruhy problémů se nyní zaměříme blíže.

IV.3.3. Vid a povaha slovesného děje

V otázce vidové platnosti VNP je třeba vzít v úvahu tři faktory: (a) vid kategoriálního slovesa; (b) vid predikativního jména (jde-li o verbální substantivum) a (c) počitatelnost a číslo predikativního jména. Podívejme se na možnou konkurenci faktorů (a) – (b) a posléze (a) – (c).

²⁵⁷ Podobnou otázku si explicitně klade např. M. Jelínek (2003).

O souvislosti vidu kategoriálního slovesa s videm verbálního substantiva jsme nenašli v literatuře žádné zmínky. Důvodem bude patrně to, že – jak jsme viděli v kapitole II. – do VNP vstupují významně často běžná dějová jména, u nichž vidovou opozici nemáme, a dále verbální substantiva nedokonavá. Jen zřídka se proto setkáme s VNP, které vykazují vidovou opozici na straně predikativního jména (*provádět vyhodnocení – provádět vyhodnocování*). V takovém případě jde o vidovou opozici pouze z hlediska vnitřní formy, nikoli z hlediska sémantiky celku; ta je totiž dána výhradně videm kategoriálního slovesa (*provést / provádět*). Jakou roli může mít formální vidová opozice u predikativního jména a jak může souviset s videm kategoriálního slovesa? Podívejme se nejprve na kvantitativní srovnání kolokability generických kategoriálních sloves *provést / provádět*²⁵⁸ se jmény na *-ení* (většinou dokonavá verbální substantiva) a *-ování* (většinou nedokonavá verbální substantiva) v korpusech SYN2000 a SYN2005.²⁵⁹

	N -ování (I)		N -ení (P)	
	SYN2000	SYN2005	SYN2000	SYN2005
provádět (I)	89	164	276	320
provést (P)	54	75	333	448

Nejvýrazněji je z tabulky patrná převaha verbálních substantiv dokonavých, a to v poměru 1:6 pro sloveso *provést* a 1:2 resp. 1:3 pro sloveso *provádět*. Ve druhé řadě můžeme z tabulky vysledovat korelaci mezi videm slovesa a videm jména: kombinace nedokonavé (I-I), resp. dokonavé (P-P) mají vždy vyšší frekvenci oproti kombinacím smíšeným (I-P, resp. P-I). Minimální uplatnění má kombinace dokonavého slovesa s nedokonavým jménem, která ve většině případů²⁶⁰ není systémově možná (např. **provést zhodnocování, *provést vyhodnocování*).

Detailnější pohled na data ukazuje, že vid dějového substantiva nebývá v rámci VNP gramatickou volbou, ale je dán lexikálně, neboť čistě vidové opozice většinou nejsou možné (*provést pozorování – provést *zpozorování*). Pokud taková dvojice existuje, bývá jeden z členů silně příznakový (*provést měření – provést ?změření*).²⁶¹ Ojedinelé případy gramatické opozice ve vidu verbálního substantiva uvádějí následující příklady ze SYN2005. Opozice mezi příklady (1) a (2), resp. (4) a (5) odrážejí protiklad dokonavost – nedokonavost i po sémantické stránce. V příkladu (3)

²⁵⁸ Připomeňme, že slovesa *provést / provádět* vykazují ze všech kategoriálních sloves nejvyšší afinitu k verbálním substantivům nedokonavým.

²⁵⁹ Vyhledávací vzorec vyžadoval, aby dané jméno bylo otagováno jako akuzativní (např. [lemma="provést"] [] {0,2} [(lemma="*ování") & (tag="N...4.*")]).

²⁶⁰ Až na několik drobných výjimek (*provést pozorování, vyšetřování, očkování*) jde o hapaxy, které jsou často díky prefixaci ve skutečnosti perfektivní (*provést vyúčtování, zmapování, vylosování*).

²⁶¹ Příklady s nedokonavými verbálními substantivy typu *provést měření* n. *šetření* interpretujeme tak, že daný děj (*měření, šetření*) předpokládá sérii úkonů, nikoli úkon jediný. Proto: *provedli jsme celou řadu měření; policie provedla komplexní šetření*, resp. následující příklady ze SYN2000:

Postupně se vytváří statistika domácího cestovního ruchu. Od roku 1996 se provádí šetření poptávek po službách cestovního ruchu v domácnostech (účel cesty, cíl cesty, délka pobytu) [...].

I když se zde prováděla měření i dříve - poprvé již v roce 1889 [...].

je dokonavost neutralizována (nedokonavý tvar, dokonavý význam), patrně proto, že jméno *rozdělení* by v tomto případě bylo lépe doplnit argumentem (*rozdělení čeho*).

- (1) [...] *vejce netuší, že mu bylo vyměněno jádro, a chová se, jak mu předepsala příroda – provádí redukční dělení, meiózu.*
- (2) *V této kapitole jsme z didaktických důvodů provedli rozdělení problematiky do tří částí [...].*
- (3) *Měl jsem si snad dělat poznámky, abych provedl nestranné dělení? Vyčítal já jsem ti snad něco, když jsi byla s Olgou?*
- (4) *Většina slovenských podniků (80 až 90 %) v současné době provádí vyhodnocování přínosů manažerského vzdělávání jen na úrovni spokojenosti účastníků.*
- (5) *U druhé části vyhlášek se v současné době provádí vyhodnocení meziresortního připomínkového řízení a jsou postupně zasílány k projednání komisím Legislativní rady vlády.*

(SYN2005)

Souvislost mezi videm kategoriálního slovesa a číslem predikativního jména je naopak jevem, který náleží gramatice, a jeho popisu již byla věnována určitá pozornost. Navážeme zde mimo jiné na kapitolu II.4., kde jsme zkoumali vliv počitatelnosti a gramatického čísla na povahodějové vlastnosti predikativních jmen.

Připomeňme nejprve hypotézu Františka Čermáka (1974:230), který předpokládá korelaci mezi videm slovesa a číslem abstraktního substantiva typu *provést pokus – provádět pokusy*. Případy SG = PF a PL = IMPF považuje Čermák za bezpříznakové, ostatní případy za příznakové. Eva Macháčková (1979:56) pokládá tuto hypotézu za zjednodušující a soudí, že všechny kombinace vidu slovesa s číslem abstrakta mají svůj specifický význam. Zde jsou její příklady:

- provádět pokusy – iterativnost (IMPF + PL)*
- včera jsem prováděl pokus – nevyjadřuje ukončenost/neukončenost (IMPF + SG)*
- provedl jsem několik pokusů – série ukončených faktů (PF + PL)*
- provedl jsem pokus – dokonavý, dokončený fakt (PF + SG)*

My jsme v kapitole II.4. viděli, že v této otázce je třeba důsledně rozlišovat jména počitatelná a nepočitatelná a dále se ptát, jaký vliv může mít změna čísla na sémantiku jména.

Všimněme si nejprve jmen nepočitatelných.²⁶² Vyloučíme-li singularia tantum (*mít hlad n. smůlu*) a pluralia tantum (*dělat klepy*), kde naše otázka postrádá smysl,

---

²⁶² Mezi nepočitatelná neřadíme verbální substantiva, která vytvářejí VNP jako *přijmout (celou řadu) opatření, přijmout (dvě) usnesení*, atp. Většina verbálních substantiv (a systematicky zejména ta s kategoriálním slovesem *provést*) se však chová jako singularia tantum.

zůstanou nám nepočitatelná predikativní jména, u nichž se změna čísla většinou odráží na změně intenzity:

dělat si naději – dělat si naděje

mít obavu – mít obavy (ale: mám ?tři obavy)

mít úzkost – mít úzkosti, tonout v úzkostech

vyslovit dík – vyslovit díky

Zde se vid kategoriálního slovesa a číslo predikativního jména jeví jako nezávislé proměnné.

U počítatelných predikativních jmen využijeme typologii navrženou v kapitole II.4.5. Jestliže u daného predikativního jména odpovídá počítatelnost časovému ohraničení děje – bez ohledu na to, zda typu telického (*uzavřít sňatek, udělat kotrmelec* – **hodinový sňatek / kotrmelec*) nebo atelického (*mít svatbu, uskutečnit exkurzi* – *hodinová svatba / exkurze*), dostáváme následující čtyři kombinace, které odpovídají pokaždé jinému povahodějovému průběhu.²⁶³

Kombinace	VNP	Povahodějové a vidové vlastnosti
(a1) PF+SG	udělat kotrmelec uskutečnit exkurzi	semelfaktivnost / perdurativnost ²⁶⁴ + dokonavost
(b1) PF+PL	udělat kotrmelce (udělat dva kotrmelce, řadu kotrmelců) uskutečnit exkurze	iterativnost + dokonavost
(c1) IMPF+SG	dělat kotrmelec uskutečňovat exkurzi	semelfaktivnost / perdurativnost + nedokonavost
(d1) IMPF+PL	dělat kotrmelce uskutečňovat exkurze	iterativnost + nedokonavost

Porovnáme-li tento přehled se systémovými možnostmi syntetických predikativních sloves, zjistíme, že semelfaktivnost a perdurativnost se tam nutně pojí s dokonavostí (a) a iterativnost s nedokonavostí (d),²⁶⁵ což jsou právě kombinace, které F. Čermák považuje za bezpříznakové. Sloveso *navštívit* by proto patřilo do skupiny (a), jeho vidový protějšek *navštěvovat* do skupiny (d) – ale nemáme žádné další systémové tvary pro vyjádření dokonavé iterativnosti (b) typu *vykonat návštěvu*, resp. nedokonavé perdurativnosti (c) *vykonávat návštěvu*; tyto významy musejí být při

²⁶³ Záměrně jsme vybrali příklady, které pokud možno vylučují v plurálu jinou než iterativní interpretaci. Přesto lze v krajním případě u VNP *udělat kotrmelec* uvažovat o tom, že se subjektem v plurálu by mohlo jít o povahodějovou platnost distributivní (*žáci udělali kotrmelce* – tj. každý ten svůj jeden).

²⁶⁴ Pojem *perdurativnost* zde užíváme ve významu „proces trvající určitou dobu“ (Karlík P. a kol, 2002a:568) s tím, že nemusí jít nutně o proces telický. Časové ohraničení procesu zde nevyplývá z nutné logiky děje, ale je dáno počítatelným tvarem predikativního jména.

²⁶⁵ Viz Karlík P. et al. (2002a:569).

použití predikativního slovesa vyjádřeny lexikálně, což může být obtížné, jak ukazují následující příklady.

Už rozeslala dopisy, vykonala návštěvy, a protože měla početné společenské vztahy, záhy tu vznikl jakýsi salon. (SYN2005)

Má veliký světlý pokoj s klenutým stropem, jenom bíle vylíčený, a proti křeslu, do něhož usazuje návštěvy, obrovské zrcadlo, takže každý se může pohodlně pozorovat, jak vykonává návštěvu a zda neseďí už moc dlouho. (SYN2000)

Počitatelná jména, u kterých počitatelnost neodpovídá časovému ohraničení děje odpadá povahodějová interpretace perdurativní (tj. děj, který trvá po určité vymezenou dobu) a nabízejí se dvě možná schémata. Při semelfaktivní interpretaci (a2) má plurál jména platnost distributivní (b2, d2), přičemž iterativní platnost je k dispozici pouze s nedokonavým slovesem (d2).

Kombinace	VNP	Povahodějové vlastnosti
(a2) PF+SG	dát důtku dát impuls	semelfaktivnost + dokonavost
(b2) PF+PL	dát důtky dát impulsy	distributivnost + dokonavost
(c2) IMPF+SG	dávat důtku dávat impuls	semelfaktivnost + nedokonavost
(d2) IMPF+PL	dávat důtky dávat impulsy	iterativnost / distributivnost + nedokonavost

Má-li jméno ve VNP interpretaci stavovou (c3) kombinace s dokonavými slovesy obvykle není možná (*a3, *b3) – běžné je tu kategoriální sloveso *mít* – a plurál jména nemůže mít iterativní platnost.

Kombinace	VNP	Povahodějové vlastnosti
(c3) IMPF+SG	zastávat stanovisko mít úmysl	durativnost + nedokonavost
(d3) IMPF+PL	zastávat stanoviska mít úmysly	durativnost & distributivnost + nedokonavost

Je třeba ovšem připomenout, že řada predikativních jmen připouští časové i nečasové ohraničení děje současně, takže VNP jako *mít spory, vést kampaně, provádět atentáty, dělat inventury* (schéma „d“), nebo zejména *provést atentáty, udělat inventury* (schéma „b“) připouštějí jak interpretaci iterativní, tak ryze distributivní (*provést tři atentáty současně*).

Z hlediska povahodějových vlastností, jejichž rámcový přehled jsme nastílnili, pokládáme za jednu z nejspeciřičtějších vlastností VNP možnost vyjádřit predikativním jménem časově ohraničený úsek děje, resp. úsek děje omezený na jednu

„dějovou jednotku“.²⁶⁶ Obdobná možnost existuje i v řadě dalších jazyků – A. Daladierová (1996:37–38) v této souvislosti připomíná Harrisovy anglické příklady *have a walk, give a look, make a trip*, pro které však čeština má dokonavé syntetické sloveso (*projít se, mrknout se*). V češtině proto VNP využijeme tehdy, když vidová opozice chybí (*cestovat – vykonat cestu*), když je z povahodějového hlediska nevyhovující (*pohlavkovat – napohlavkovat*, ale neiterativní *dát pohlavek*),²⁶⁷ případně když chybí dané sloveso úplně (*podniknout výlet*). Naproti tomu např. v románských jazycích, kde se s vidovou opozicí setkáváme pouze v systému minulých časů, se VNP uplatňují pro vyjádření jednorázového / dokonavého děje systematicky. V českém slovesném systému může VNP také sloužit k jemnějšímu odstínění povahodějových vlastností tím, že umožňuje kombinovat iterativnost s dokonavostí, resp. semelfaktivnost / perdurativnost s nedokonavostí. Další možnosti v povahodějové interpretaci VNP se nabízejí při použití specifičtějších sloves, které umožňují vyjádřit zejména různé fáze děje (*podniknout průzkum* oproti inchoativnímu *vydat se na průzkum*). Těmto „povahodějovým variantám“ jsme se však v naší práci blíže nevěnovali.

Závěrem bude ještě na místě zmínit hypotézu, kterou G. Gross (1996a) vyslovuje v článku *Prédicats nominaux et compatibilité aspectuelle*. Podle G. Grosse (1996a:72) spočívá důležitý faktor selekce kategoriálních sloves ve vzájemné kompatibilitě lexikálního aspektu predikativního jména a kategoriálního slovesa. Autor doslova uvádí, že výběr určitého predikátu (tj. predikativního jména) předem automaticky vylučuje výběr určitých kategoriálních sloves, které jsou s ním aspektově nekompatibilní.²⁶⁸ Proto např. predikativní jméno *autorisation (povolení)*, které je podle Grosse semelfaktivní (*aspect ponctuel*), nelze kombinovat s „aspektem inchoativním, terminativním či telickým“ (**zahájit povolení, *skončit povolení, atp.*).

Pomineme nyní fakt, že autor používá univerzální termín *aspect*, aniž by rozlišoval aspekt lexikální, povahu slovesného děje a vid. Určitým problémem je však Grossův předpoklad, že predikativní jména jsou automaticky jména dějová. Domníváme se, že predikativní jméno *autorisation (povolení)* je v rámci VNP aktualizováno jako jméno rezultativní (*donner une autorisation – dát povolení*), podobně jako *dát rozkaz, dát radu, dát výpověď (z práce)* nebo *uzavřít smlouvu*, a jako takové také vyžaduje patřičné kategoriální sloveso (typu *verbum efficiendi*), aby měl VNP jako celek dějovou interpretaci. V takovém případě si eventuelně lze představit i fázování daného procesu (*začal s dáváním / udílením rozkazu... ale někdo jej přerušil*), třebaže – a v tom je třeba

---

²⁶⁶ Lze se domnívat, že právě z tohoto důvodu mají v korpusu SYN2000 výrazně vyšší frekvenci VNP s dokonavými verbálními substantivy a prostými dějovými jmény (která jsou obvykle počítatelná), oproti VNP s verbálními substantivy nedokonavými. Hypotetické VNP typu *provádět pohlavkování (=pohlavkovat)*, *provádět fakturování (=fakturovat)* či *věnovat se koncertování (=koncertovat)* jsou kombinacemi systémově nadbytečnými, na rozdíl od *dát pohlavek, vystavit fakturu* a *mít koncert* které nelze stejně explicitně vyjádřit jiným způsobem.

²⁶⁷ Srov. E. Macháčková (1979:60) a V. Mathesius (1966:64-50); z obou pramenů jsou i posledně citované příklady.

²⁶⁸ Srov. *Le choix d'un prédicat donné exclut d'office certains aspects qui sont incompatibles avec lui*.

s Grossem souhlasit – lexikálně-aspektová sémantika typu *achievement* v těchto případech v kombinaci s fázováním vede především k iterativní interpretaci (*dávat povolení*_{pl.}, *dávat rozkazy* – podobně jako *povolovat*, *rozkazovat*). Naproti tomu predikativní jména dějová (jako *výpověď* v *učinit výpověď na policii*) dovolují fázování typu *začít s výpovědí* nejen kvůli svým lexikálně-aspektovým vlastnostem, ale také proto, že pro dějovou interpretaci žádné specifické kategoriální sloveso nevyžadují.

Grossova hypotéza by ve svém důsledku mohla vysvětlit nejen nekompatibilitu určitých kategoriálních sloves a predikativních jmen, ale také povahodějové rozdíly mezi VNP typu *pojmut rozhodnutí* a *pojmut podezření*. Zatímco v prvním případě bychom měli kombinace dvou vzájemně kompatibilních lexikálních aspektů typu *achievement*, které dohromady složí VNP povahodějově neutrální (*pojmut rozhodnutí* = *rozhodnout*), ve druhém případě vytvoří kombinace *achievement* + *state* povahodějovou jednotku inchoativní (*pojmut podezření* = *začít podezřít*).²⁶⁹

IV.3.4. VNP na stylistické a textové rovině

Využití VNP ve stylistice a v organizaci textu byla v české lingvistice věnována relativně velká pozornost, proto se zde omezíme na přehledné shrnutí a systemizaci nejpodstatnějších bodů. Týkají se především využití VNP pro aktuální členění a v odborném stylu.

V oblasti aktuálního členění se syntaktická struktura věty může při použití VNP pružněji přizpůsobit potřebám komunikační situace. VNP totiž umožňuje – opět diferenčně vůči syntetickým slovesným predikátům – (a) nevyjádřit argumenty, (b) pružněji přeskupit argumenty ve větě, např. použitím konverzních konstrukcí, a (c) oddělit pro potřeby AČV slovesnou a jmennou složku predikátoru.

Důležitý principiální rozdíl mezi VNP a predikativním slovesem spočívá v tom, že pro dějové jméno ve VNP je v naprosté většině případů vyjádření argumentů intencionálního pole fakultativní, zatímco syntetické sloveso obvykle nutně vyžaduje subjekt a nežádka i další valenční doplnění,²⁷⁰ což se projevuje zejména u prefigovaných perfektiv (srov. 1a–3a). VNP naproti tomu potřebuje vyjádřit pouze jediný argument – ten, který je realizován v subjektu kategoriálního slovesa – přičemž při použití nenominativní konstrukce (3b) je i tento argument fakultativní. V tomto ohledu se proto VNP výborně uplatňuje jako prostředek deagentizace a nabízí širší možnosti aktuálního členění než predikativní sloveso.

---

²⁶⁹ Obdobná „vzájemná kompatibilita“ slovesa i jména existuje i na jiných úrovních, např. na úrovni konotace. Proto *těšit se pevnému zdraví* je v zásadě jen specifitější variantou pro VNP *mít pevné zdraví*, zatímco pro *mít vážnou nemoc* je variantou *trpět vážnou nemocí*. V reálných kontextech jsou tato slovesa silně desémantizována, tj. prvně jmenované VNP nevyjadřuje radost (*těšení se*) osoby označované subjektem, stejně jako posledně jmenované VNP nevyjadřuje její utrpení.

²⁷⁰ Toho si u objektových doplnění si všímá např. E. Macháčková (1979:70) na příkladech *dělník opravil vodovod* – *dělník provedl opravu (vodovodu)*, zatímco u syntetického slovesa je objekt obligatorní: **dělník opravil*.

- Syntetické sloveso (zapsat)
(1a) *Sekretářka zapsala průběh schůze.*
(2a) **Sekretářka zapsala.*
(3a) * *Bylo zapsáno.*

- VNP (udělat zápis)
(1b) *Sekretářka udělala zápis ze schůze.*
(2b) *Sekretářka udělala zápis.*
(3b) *Byl udělán / pořizen zápis.*

Z hlediska aktuálního členění má svůj význam i možnost oddělit v promluvě jmennou a slovesnou část VNP,²⁷¹ což je patrné zejména v případech, kdy lexikální složka predikátu je tematická, zatímco jeho gramatická složka je rematická.

- (4) *Požadovanou rekonstrukci domu naše firma skutečně provedla.*
(5) *Požadovanou rekonstrukci domu naše firma teprve provede.*

M. Jelínek (2002:77–78) si všímá, že této vlastnosti se také s výhodou využívá v kombinaci s užitím jmenové složky VNP ve funkci anaforického odkazu ke slovesu předcházející věty. Zde je jeden z Jelínkových příkladů z obrozenské češtiny:

- (7) *Každé umělecké dílo a nápodobně každá skladba musí pravidelně ukončena býti. Toto ukončení děje se harmonicky skrze nejznamenitější akordy panujícího tomu, dominantní akord a trojzvuk.*

(Jelínek M., 2002:78)

Pokud jde o uplatnění VNP ve funkčních stylech, musíme na prvním místě uvést styl odborný, zejmén styl administrativních a právních dokumentů,²⁷² E. Macháčková (1979:75–77) uvádí také VNP knižní, dále nespisovné (*vlepit pohlevek, vyfasovat trest*) a stylově neutrální (*mít strach, mít vliv*). Velké uplatnění pro VNP vidí v textech právnických, politických, vojenských a sportovních. V korpusu SYN2000, kde jsou hojně zastoupeny publicistické texty, najdeme řadu VNP právě z této stylové roviny a mimo jiné také z oblasti sportovní publicistiky (*vstřelit branku, inkasovat gól*). Četnost výskytu VNP v jednotlivých funkčních stylech zde nemůžeme seriózně zkoumat. Můžeme se však ptát, proč právě v odborném stylu je frekvence VNP bezesporu vysoká. K hlavním důvodům – kromě výše jmenovaných – budou patřit zejména následující:

- (a) Transpozice děje v substanti (vyjádřenou podstatným jménem) spolu s fakultativností argumentů a dalších doplnění umožňuje, aby byl děj „vyvázán ze vztahu ke svému původci i ke svým objektovým a adverbialním determinantům“ (Jelínek M., 2002:79).
- (b) Predikativní jméno lze snadno rozvíjet přívlasky. Tuto vlastnost lze využít i ve stylu neoborném²⁷³ (*poskytnout cennou radu – *cenně poradit*), avšak v odborném stylu, kde slouží přívlasky k vytváření komplexních (terminologických) pojmenovacích jednotek, je tato role nezastupitelná

²⁷¹ E. Macháčková se této stránce AČV blíže nevěnovala (srov. Macháčková E., 1979:79).

²⁷² Srov. V. Mathesius (1966:46–47), dále např. V. Vlková (1978).

²⁷³ E. Macháčková (1979:7) zde s odkazem na J. Bečku uvádí následující příklad: *Na pražském hradě se mnoho změnilo – Na pražském hradě bylo provedeno mnoho důležitých změn.*

(náhodné příklady ze SYN2005: *provést forenzní audit, provést punkční gastrostomii, provést šikmou incizi (pravé síně), provést explorativní laparotomii*).

- (c) Také nerozvitá predikativní podstatná jména, které jsou odbornými termíny, se jako finitní predikát uplatní nejlépe v rámci VNP. Substanční pojetí děje podle M. Jelínka (2002:79) usnadňuje „terminologizaci výrazových prostředků, neboť význam dějových substantiv lze zpravidla přesněji definovat než význam sloves“. Kombinace vlastností (b) a (c) tak umožňuje snáze vytvářet terminologické systémy.

Jako jednoduchý příklad zde může posloužit terminologie českého procesního práva. Modelová věta typu *Soud rozhodl ve věci XY* obsahuje obecné sloveso *rozhodnout*, které zde slouží jako hyponymum pro několik typů „rozhodnutí“ (zejm. *soud vynesl rozsudek* vs. *soud vydal usnesení*, případně *soud vydal platební rozkaz*).

- (d) Predikativní jména umožňují syntakticky kondenzovat několik sémantických predikátů do jediné věty. Tuto možnost využívají *in extremis* zejména texty evropské legislativy, z nichž je i následující příklad.

(8) Cette autorité doit être différente de celle qualifiée pour prendre la décision de refus de renouvellement du titre de séjour ou la décision d'éloignement.

Tento orgán musí být odlišný od orgánu příslušného k přijetí rozhodnutí o odmítnutí prodloužení platnosti povolení k pobytu nebo rozhodnutí o vyhoštění.

Směrnice 64/221/EHS (korpus Corte²⁷⁴)

IV.4. Závěry

Komplexní syntaktický pohled na VNP ukazuje, že se toto verbo-nominální spojení chová jako specifická syntaktická kombinace s vlastními prediktabilními rysy. Syntaktická pravidla sice mohou uvnitř VNP operovat, avšak ne vždy stejným způsobem jako v případě spojení predikativního slovesa s argumentem. Verbo-nominální predikát s kategoriálním slovesem tak vykazuje při analýze znaky jediné jednotky (komplexního predikátoru) i znaky analytického spojení jednotek dvou (slovesa a objektu).

Pro uplatnění VNP v promluvě jsou ze systémového hlediska podstatné následující vlastnosti: (1) způsob, jakým je v rámci VNP vyjádřen vid a povaha slovesného děje, (2) dislokace slovesné a jmenné části predikátoru, (3) fakultativnost argumentů a volnost při jejich rozmístění ve větě, (4) možnost rekurzivně rozvíjet predikativní jméno přívlasky, (4) vysoký terminologizační potenciál predikativních jmen oproti slovesům. Z těchto důvodů nacházejí VNP v češtině uplatnění především v odborných textech (třebaže to není zdaleka jediná oblast jejich výskytu) a v situacích, kdy slovesný systém neumožňuje náležitě vyjádřit vidové či některé povahodějové opozice.

²⁷⁴ Francouzsko-český paralelní korpus evropských legislativních textů, viz Radimský J. (2007).

V románských jazycích (a v řadě dalších neslovanských jazycích) se posledně jmenovaná funkce VNP uplatňuje systematicky: verbo-nominální predikáty s kategoriálním slovesem zde mohou účinně suplovat absenci vidových a částečně též povahodějových opozic ve slovesném systému.

Závěr

V našem výzkumu jsme vyšli z francouzského lexikogramatického modelu verbo-nominálního predikátu s kategoriálním slovesem, analyzovali tento model po teoretické stránce, konfrontovali jej s jinými způsoby popisu VNP v italianistice i v bohemistice a aplikovali jej zejména na češtinu – tj. na jazyk od francouzštiny typologicky i geneticky odlišný. Naším cílem bylo ověřit, zda je taková aplikace možná, a případně navrhnout ve výchozím modelu takové změny, které by nejen umožnily popsat adekvátněji česká data, ale byly by i zpětně přínosné pro popis jazyků románských, resp. pro kontrastivní studium jazyků navzájem nepřibuzných.

Z **lexikogramatického modelu** jsme převzali především dva explicitní formální testy, které umožňují VNP definovat a vymežit vůči jiným slovesně-jmenným konstrukcím (tzv. „redukční test“ a test „koreference subjektů“); ukázali jsme také, že tyto testy přímo vyplývají z lexikogramatické koncepce VNP. Navázali jsme dále na model kauzativních a konverzních konstrukcí G. Grosse (1989) a obecněji na některé parametry, podle kterých lexikogramatická škola modeluje variabilitu kategoriálních sloves.

Principiální odchylky od výchozího modelu jsou tři: (1) výzkumný postup od predikativního jména ke kategoriálnímu slovesu; (2) excerpcí reálných dat z autentického textového korpusu a (3) chápání VNP (tj. celku) jako analytického predikátu, zatímco lexikogramatický model považuje za „predikát“ pouze jmennou složku. Shrňme nyní stručně důvody, které nás k těmto volbám vedly.

Výzkumný postup od predikativního jména ke kategoriálnímu slovesu je plně v souladu s principy lexikogramatického modelu, neboť predikativní jméno (chápané jako sémanticky řídící člen, predikát) si v něm má selektovat své kategoriální sloveso, a nikoli naopak. Byl-li v lexikogramatických pracích většinou uplatňován postup opačný, mělo to své praktické důvody (menší variabilita kategoriálních sloves v románských jazycích), avšak vedlo to od určité fáze spíše k mechanickému vytváření podrobných slovníků nežli k pochopení a prohloubení principů, podle nichž VNP funguje. Příčinu spatřujeme především v „lexikálně-sémantické vyprázdněnosti“ kategoriálního slovesa, kterou shodně konstatují všechny práce o analytických predikátech. Vysoká míra depletivnosti slovesa totiž implikuje i značnou arbitrárnost při jeho selekci: je-li sloveso v dané konstrukci „lexikálně prázdným“ nosičem gramatických kategorií, může tuto funkci plnit v principu jakékoli sloveso, bude-li interpretováno jako kategoriální. V případě vysoce depletivních sloves by množina predikativních jmen aktualizovaných tímž kategoriálním slovesem proto měla být arbitrární, takže postup od kategoriálního slovesa by neměl vést k žádným zobecňujícím výsledkům. Praxe není takto extrémní, neboť při selekci kategoriálního slovesa ve skutečnosti působí dvě protichůdné tendence: motivovanost i arbitrárnost současně. Jejich vzájemnou souhru by však bylo možné studovat pouze při kombinaci synchronní a diachronní perspektivy.

Excerpcí dat z autentického textového korpusu (zejm. SYN2000) umožnila nejen nalézt bohatý materiál, k němuž aktivní jazyková kompetence (performance)

výzkumníka nemá přímý přístup, ale také zachytit některé dosud nepopsané jevy na mikroúrovni (tj. při zapojení VNP v reálných kontextech) a kvantifikovat kolokabilitu predikativních jmen a kategoriálních sloves na makroúrovni. Zde je nutné zdůraznit, že výzkum VNP vyžaduje reprezentativní korpusy velkého rozsahu alespoň v řádech stovek milionů slov. Jejich neexistence v 70.–80. letech byla patrně hlavním důvodem, proč M. Gross, hlavní architekt lexikogramatického popisu, korpusový výzkum odmítal.

Po terminologické stránce hovoří lexikogramatická koncepce o predikativním jménu jako o *predikátu*, zatímco kategoriální sloveso nazývá pouhým *aktualizátorem* a do predikátu jej nezahrnuje. Současně však tato teorie tvrdí, že predikativní jméno se jako predikát může uplatnit pouze ve spojení s kategoriálním slovesem – jinak postrádá nezbytné aktualizační kategorie (zejm. kategorii způsobu a času). Jestliže jsme zvolili termín *verbo-nominální predikát s kategoriálním slovesem* (VNP) a pojali tak kategoriální sloveso jako součást predikátu, nejde o principiální odchylku od lexikogramatické metodologie, alespoň pokud jde o predikativní jména dějová. U predikativních jmen čistě rezultativních, kde je kategoriální sloveso pro dějové chápání jména nezbytné (*udělat portrét – portrétovat vs. roztrhat portrét*) je *raison d'être* naší terminologické volby zřejmá lépe.

Vedle lexikogramatických pramenů jsme čerpali i z jiných teoretických zdrojů. Pokud jde o bohemistické studie, vykazuje lexikogramatický model VNP vysokou míru kompatibility zejména s modelem analytických predikátorů v rámci Danešovy dvourovinné valenční syntaxe. Na tomto teoretickém pozadí vznikla pozoruhodná a zřídka citovaná kandidátská práce Evy Macháčkové (1979), na jejíž výsledky v mnohém navazujeme. Z itálistických prací jsme využili především závěry z dílčích studií I. Mirta a N. La Fauciho a komplexněji pojatou práci Sibilly Cantariniové, zpracovanou v optice tzv. „objektových tříd“.

Výzkumný postup od predikativního jména ke kategoriálnímu slovesu vyžadoval podrobnou analýzu koncepce a úlohy **predikativních jmen** v rámci VNP. K hlavním výsledkům naší analýzy patří zejména tyto:

1) Na základě kvantitativní analýzy dat z Českého národního korpusu jsme zjistili, že do VNP vstupují nejen jména dějová (jak předpokládá lexikogramatický model), ale v hojně míře i jména rezultativní. Předpokládáme, že princip tohoto typu aktualizace spočívá ve specifické slovesně-jmenné kombinaci, kde kategoriální sloveso představuje pro dané predikativní jméno *verbum efficiendi* a aktualizuje tak v rámci VNP jeho dějovou (a nikoli rezultativní) interpretaci. Vyslovili jsme hypotézu, že k obdobnému jevu dochází i v jazycích románských.

2) Vymezili jsme predikativní jména vstupující do VNP jako substantiva, která (a) mají dějový nebo rezultativní význam a/nebo (b) mají valenční a intenční pole, tj. schopnost vázat na sebe argumenty. Pro uplatnitelnost jména ve VNP stačí, aby byla splněna alespoň jedna z těchto podmínek.

3) Ukázali jsme, že i rezultativa označující konkrétní (hmatatelné) entity mohou vytvářet VNP, a sice dvěma způsoby: oddělenou aktualizací pouze

rezultativního/dějového významu, nebo souběžnou aktualizací významu rezultativního a významu konkrétního. V posledně jmenovaném případě připouští daná verbo-nominální konstrukce dvě rovnocenné syntaktické analýzy, tj. jako VNP i jako spojení predikativního slovesa s objektem, není-li jedna z analýz v kontextu blokována.

4) Pro potřeby modelování VNP jsme navrhli rámcovou analýzu struktury intenčního pole predikativního jména. Lexikogramatický model totiž implicitně předpokládá stratifikaci intenčního pole predikativního jména na dvou úrovních syntaktické reprezentace, přičemž jednu z nich nazývá „sémantickou“, ačkoli ji definuje na principech ryze syntaktických. V návaznosti na lexikogramatické principy jsme vymezili argumenty ve strukturních pozicích (subjektový argument, objektové argumenty), v nestrukturních pozicích (ostatní argumenty) a zvláště postavili tzv. *kauzátor*, tedy argument, který nepatří do intenčního pole predikativního jména. Podrobně jsme se věnovali syntaktické realizaci těchto argumentů a rámcově jsme poukázali na jejich souvislost se sémantickými rolemi.

5) Věnovali jsme se otázce počitatelnosti a gramatického čísla predikativních jmen v souvislosti s povahodějovou platností VNP. Navrhli jsme hypotézu, podle které může u počitatelných predikativních jmen odpovídat kategorie čísla časovému a/nebo nečasovému ohraničení označovaného děje, přičemž časový typ ohraničení se projevuje v plurálu jako iterativnost. U nepočitatelných predikativních jmen se změna čísla – je-li možná – projevuje obvykle jako změna v intenzitě děje.

6) Nenalezli jsme principiální překážky, které by některým predikativním jménům znemožňovaly uplatnit se v rámci VNP. Jedinou, nicméně častou překážkou je tu patrně princip ekonomie – tedy existence konkurenčního vyjádření s identickým významem.

Při analýze **kategoriálních sloves** vyžadovala česká data především explicitnější pojetí depletivnosti, tj. lexikálně-sémantické vyprázdňenosti daného slovesa. Bylo třeba zdůraznit, že tuto depletivnost nelze chápat absolutně, mimo kontext, ale pouze v souvislosti s určitým predikativním jménem: proto soudíme, že slovesa *dát* a *uštédřit* mají stejnou míru depletivnosti ve spojeních *dát radu* a *uštédřit porážku*, ačkoli samo o sobě se sloveso *dát* z mnoha důvodů jeví depletivnější oproti slovesu *uštédřit*. K nejasnému, resp. implicitně absolutně chápanému pojetí depletivnosti v lexikogramatickém rámci s největší pravděpodobností vedl charakter románských jazyků, kde kategoriální funkci centrálně plní malý počet vysoce polysémných sloves s širokou kolokabilitou.

Pro formální testování depletivnosti jsme navrhli kontextový substituční test, který zároveň slouží jako test parametrů variability kategoriálních sloves. Při výzkumném postupu od predikativního jména se totiž ukázalo, že variabilita kategoriálních sloves pro jedno predikativní jméno může být kvalitativně i kvantitativně mnohem bohatší, než předpokládají lexikogramatické studie. Princip depletivnosti kategoriálních sloves implikuje, že tato kategoriální slovesa musejí být v reálném kontextu volně zaměnitelná bez vlivu na význam celku. V případech, kde zaměnitelná nejsou, jsme hledali principy variability kategoriálních sloves: výsledkem byl návrh stratifikovaného modelu, který integruje a systemizuje parametry dosud známé a

navrhuje některé parametry nové. Model má tři úrovně odpovídající třem hlavním kritériím variability: (1) vliv kategoriálního slovesa na způsob syntaktické realizace argumentů predikativního jména; (2) sémantický přínos kategoriálního slovesa a (3) kolokabilita kategoriálního slovesa.

Podrobněji jsme se věnovali především úrovni první, kde jsme v návaznosti na G. Grosse (1989) identifikovali konfiguraci argumentů základní, konverzní a kauzativní, k nimž jsme připojili tzv. konfiguraci nenominativní. Na druhé a třetí úrovni jsme popsali především jev „skalární desémantizace“ kategoriálního slovesa, tj. případy, kdy je lexikálně-sémantické centrum predikace distribuováno mezi slovesnou a jmennou složku.

Excerpce z Českého národního korpusu nám umožnily rámcově popsat také distribuci českých kategoriálních sloves na první úrovni variability. Popsali jsme centrální kategoriální slovesa kauzativního a nenominativního typu a konstatovali jsme, že ve strukturách základních (resp. konverzních) se nejčastěji objevují slovesa větného vzorce transmise a sloveso *mít*. Dále jsme vymezili tzv. generická kategoriální slovesa *provést* a *provádět*. Ve všech typech struktur se ukázalo, že selekce českých kategoriálních sloves je ze synchronního pohledu velmi arbitrární a nelze ji formálně modelovat.

V závěrečné kapitole jsme ukázali, že **VNP jako celek** vykazuje prediktabilní syntaktické vlastnosti, které jej odlišují od jiných nefrazeologických verbo-nominálních spojení. Principiálně neprediktabilní je zde pouze selekce kategoriálního slovesa; avšak víme-li, že dané sloveso plní pro dané predikativní jméno kategoriální funkci, lze řadu syntakticko-sémantických vlastností takového spojení modelovat.

Specifickou funkci verbo-nominálních predikátů s kategoriálním slovesem v jazykovém systému vidíme především ve dvou ohledech: (1) VNP umožňují vyjádřit specifitější povahovějové významy oproti syntetickým slovesům, resp. umožňují suplovat neexistující vidové opozice; (2) VNP využívají terminologizačního potenciálu predikativních jmen v odborných textech a umožňují také lépe syntakticky upozadit či nevyjádřit argumenty predikátů.

Náš výzkum také ukázal, že verbo-nominální predikáty s kategoriálním slovesem lze v češtině popsat stejnými metodami jako v románských jazycích, neboť fungují na stejných principech. Hlavní rozdíly jsou v distribuci a v úrovni variability kategoriálních sloves – zatímco románské jazyky disponují malým počtem kategoriálních sloves s vysokou kolokabilitou, čeština takový centrální soubor postrádá. Dosavadní výsledky ukazují, že okruh sloves plnících kategoriální funkci je v češtině mnohem širší, avšak může to být dáno i tím, že v románských jazycích nebyly VNP zkoumány systematicky směrem od predikativního jména. Lze předpokládat, že tyto „materiální“ rozdíly mezi francouzštinou a italštinou na straně jedné a češtinou na straně druhé bude patrně možno zobecnit na románské a slovanské jazyky jako celek; tuto hypotézu je však nutno ověřit dalším výzkumem. V obecné rovině nicméně platí, že materiální distribuce a variabilita kategoriálních sloves v románských jazycích byly v lexikogramatických výzkumech příčinou některých

metodologických nejasností a zjednodušení, na něž jsme v průběhu naší analýzy poukázali.

Model VNP popsany v této práci může najít aplikované využití zejména v translologii, v lexikografii a při výuce jazyků. Třebaže kombinace sloves s abstraktními jmény vykazují podle F. Čermáka (1974) obecně jistá kolokační omezení daná územ, pro VNP je specifické, že překladatel musí postupovat od predikativního jména a hledat pro něj vhodné kategoriální sloveso, zatímco při překladu ostatních slovesně-jmenných spojení je nutno postupovat opačně. Depletivnost kategoriálního slovesa dále způsobuje, že kategoriální sloveso někdy při překladu zcela mizí, resp. v opačném směru musí být naopak doplněno – čímž se kategoriální sloveso z translologického hlediska řadí mezi tzv. výplňkové konstrukce (fr. *étouffement*). Z hlediska lexikografie je podstatný nefrazeologický status VNP, díky čemuž obvykle ani kvalitní překladové či výkladové slovníky většinu VNP neregistrují. V důsledku relativně arbitrární selekce kategoriálních sloves v jazyce (*langue*) však nerodilý mluvčí nemá možnost příslušné kategoriální sloveso nalézt.

Při výzkumu jsme narazili na celou řadu jevů a problémů, kterým jsme se z prostorových důvodů nemohli blíže věnovat – jde zejména o perifernější oblast kategoriálních sloves, kde se uplatňují jejich specifitější povahodějové a stylistické varianty.

Závěrem je třeba připomenout, že navržený model verbo-nominálního predikátu s kategoriálním slovesem vychází z výzkumu kvalitativního, jehož závěry je nutné dále ověřovat a zpřesňovat kvantitativně. Takový úkol bude vyžadovat týmovou práci na velkých jazykových korpusech.

Použitá literatura

- ALBA-SALAS Josep (2002), *Light verb constructions in Romance: a Syntactic Analysis*. PhD. dissertation, Cornell University.
- ALONSO-RAMOS Margarita (1998), *Étude sémantico-syntaxique des constructions à verbe support*. Montréal, Université de Montréal, Thèse de doctorat. [online] Dostupné na: <<http://www.theses.umontreal.ca/theses/pilote/alonzo/these.pdf>> (leden 2009).²⁷⁵
- ANSCOMBRE Jean-Claude (1986) L'article zéro en français: un imparfait du substantif? *Langue française*, Volume 72, Numéro 1, s. 4 – 39.
- BARONI Marco (2006a), *Classificazione Preliminare delle Collocazioni (in Senso Lato)*. Výukové materiály dostupné na: http://sslmit.unibo.it/~baroni/collocazioni/coll_classification.pdf [červen 2008].
- BARONI Marco (2006b), *Definire le collocazioni*. Výukové materiály dostupné na: http://people.lett.unitn.it/baroni/collocazioni/materiali/definire_le_collocazioni.pdf [červen 2008].
- BURZIO Luigi (1986), *Italian Syntax, A Government-Binding Approach*. Dordrecht, D. Reidel.
- BUZÁSSYOVÁ Klára (1974), *Sémantická štruktúra slovenských deverbatív*. Bratislava, Veda – Slovenská akadémia vied.
- CANTARINI Sibilla (2004), *Costrutti con verbo supporto. Italiano e tedesco a confronto*. Bologna, Patron.
- CATELL Ray (1984), *Composite predicates in English*. Syntax and Semantics, 17, Sydney, Academic Press Australia.
- CICALESE Anna (1995), L'analisi dei nomi operatori con il verbo fare. In: D'Agostino E. (a cura di), *Tra sintassi e semantica. Descrizione e metodi di elaborazione automatica della lingua d'uso*. Napoli, ESI, s. 113-165.
- CICALESE Anna (1999), Le estensioni di verbo supporto. Uno studio introduttivo. *Studi italiani di linguistica teorica e applicata (SILTA)*, Vol. 28, No. 3, s. 447-487.
- CINKOVÁ Silvie (2009), *Words that matter. Towards a Swedish-Czech Colligational Lexicon of Basic Verbs*. Ústav germánských studií FF UK, Praha, dizertační práce.
- COMRIE Bernard, THOMPSON Sandra A. (1985), Lexical nominalization. In: Shopen T., *Language typology and syntactic description*. Cambridge University Press, 1985, s. 349-389.
- CUŘÍN František (1974), *Vývojové tendence současné spisovné češtiny a kultura jazyka*. Praha, SPN.
- ČERMÁK František (1974), Vícelslovná pojmenování typu verbum-substantivum v češtině. *Slovo a slovesnost*, 35, Praha, Academia, s. 287-306.
- DALADIER Anne (1978), *Quelques problèmes d'analyse d'un type de nominalisation et de certains groupes nominaux français*, Thèse de 3e cycle, Université Paris VII.

---

²⁷⁵ Uvedená elektronická verze pramene postrádá explicitní paginaci, proto odkazujeme na stránkování elektronického dokumentu PDF. Toto stránkování neodpovídá paginaci uvedené v obsahu práce.

- DALADIER Anne (1996), Le rôle des verbes supports dans un système de conjugaison nominale et l'existence d'une voix nominale en français. *Langages* 121, Paris, Larousse, s. 35-53.
- DANEŠ F., GREPL M., HLAVSA Z. (1987), *Mluvnice češtiny III, Skladba*. Praha, Academia.
- DANEŠ František (1981), *Větné vzorce v češtině*. Praha, Academia, Studie a práce lingvistické 23.
- DANLOS Laurence (1980), Représentation d'informations linguistiques: constructions « N être Prép X. ». Thèse de 3e cycle. Paris, L.A.D.L., Université Paris VII.
- DARMESTER, Arsène (1894²). *Traité de la formation des mots composés dans la langue française*. Paris, Émile Bouillon, 2e édition revue, corrigée et en partie refondue.
- DE ANGELIS Angela (1989), Nominalizations with Italian support verb *avere*. *Linguisticae Investigationes*, 13:2, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, s. 223-238.
- DE BUERIS Giustino (1992), Il verbo supporto *avere* con i nomi di malattia. In: D'Agostino E. (a cura di), *Studi di lessico-grammatica delle lingue europee*. Napoli, Loffredo, s. 267-286.
- DE GIOIA Michele (2001), *Avverbi idiomatici dell'italiano. Analisi lessico-grammaticale*. Torino, L'Harmattan Italia.
- DOKULIL Miloš, KUCHARŮ Jaroslav, DANEŠ František (1967), *Tvoření slov v češtině 2. Odvozování podstatných jmen*. Praha, Academia.
- ELIA Annibale (1984a), *Le verbe italien. Les complétives dans les phrases à un complément*. Fasano/Paris, Schena/Nizet.
- ELIA Annibale (1984b), *Lessico-grammatica dei verbi italiani a completiva. Tavole e indice generale*. Napoli, Liguori.
- ELIA Annibale (1990), *La frase semplice. Lessico-grammatica dei verbi dell'italiano di base*. Salerno, Segno Associati.
- ELIA Annibale, D'AGOSTINO Emilio, MARTINELLI Maurizio (1985), Tre componenti della sintassi italiana: frasi semplici, frasi a verbo supporto e frasi idiomatiche. In: Franchi De Bellis Annalisa, Savoia Leonardo M. (a cura di), *Sintassi e morfologia della lingua italiana d'uso. Teorie e applicazioni descrittive*. Bulzoni, Roma, s. 311-325.
- ELIA Annibale, MARTINELLI Maurizio; D'AGOSTINO Emilio (1981, 2003²), *Lessico e strutture sintattiche. Introduzione alla sintassi del verbo italiano*. Napoli, Liguori.
- EFES – *Elektronický frekvenční slovník češtiny*. [CD-ROM] In: Čermák František, Křen Michal, *Frekvenční slovník češtiny*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2004.
- GAETA Livio (2002), *Quando i verbi compaiono come nomi*. Milano, Franco Angeli.
- GIRY-SCHNEIDER, Jacqueline (1978a), Interprétation aspectuelle des constructions verbales à double analyse. *Linguisticae Investigationes*, vol. 2, no. 1, s. 23-54.
- GIRY-SCHNEIDER, Jacqueline (1978b), *Les nominalisations en français. L'opérateur faire dans le lexique*. Genève, Droz.
- GIRY-SCHNEIDER, Jacqueline (1987), *Les prédicats nominaux en français. Les phrases simples à verbes supports*. Genève-Paris, Droz.
- GIRY-SCHNEIDER, Jacqueline (1981), Les compléments nominaux du verbe „dire“. *Langages*, 63, Paris, Larousse, s. 75-98.
- GREPL Miroslav, KARLÍK Petr (1998), *Skladba češtiny*. Olomouc, Votobia.

- GRIMSHAW, J. & A. MESTER (1988), Light verbs and theta-marking. *Linguistic Inquiry*, 19, s. 205-232.
- GRIMSHAW Jane (1990), *Argument structure*. Cambridge (Mass.) – London, The MIT Press.
- GROSS Gaston (1989), *Les constructions converses du français*. Genève, Droz.
- GROSS Gaston (1993), Les passifs nominaux. *Langages*, vol. 27, no. 109, s. 103-125.
- GROSS Gaston, KIEFER Ferenc (1995), La structure événementielle des substantifs. *Folia linguistica*, XXIX 1/2. Berlin, Mouton de Gruyter, s. 43-65.
- GROSS Gaston (1996a), Prédicats nominaux et compatibilité aspectuelle. *Langages* 121, Paris, Larousse, s. 54-72.
- GROSS Gaston (1996b), *Les expressions figées en français ; noms composés et autres locutions*. Paris, Ophrys.
- GROSS Gaston (2004), Pour un Bescherelle des prédicats nominaux. *Linguisticae Investigationes*, vol. 27, no. 2. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s. 343-358.
- GROSS Maurice (1968), *Grammaire transformationnelle du français. Syntaxe du verbe*. Paris, Larousse.
- GROSS Maurice (1975), *Méthodes en syntaxe*. Paris, Hermann.
- GROSS Maurice (1976), Sur quelques groupes nominaux complexes. In: Chevalier J.-C. et Gross M. (eds.), *Méthodes en grammaire française*, Paris, Klincksieck, s. 97-119.
- GROSS Maurice (1979), On the Failure of Generative Grammar. *Language. Journal of the Linguistic Society of America*, Baltimore, Md 1979, vol. 55, no. 4, s. 859-885.
- GROSS Maurice (1981), Les bases empiriques de la notion de prédicat sémantique. *Langages* 63, Paris, Larousse, s. 7-53.
- GROSS Maurice (1986), *Grammaire transformationnelle du français. Syntaxe du nom*. Malakoff, Catilène.
- GROSS Maurice (1996a), Remarques sur la notion de sujet. In: Auroux S. et al., *Histoire et grammaire du sens*. Paris, Armand Colin, s. 96-109.
- GROSS Maurice (1996b), Les formes "être Prép" du français. *Linguisticae Investigationes* XX: 2, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, s. 217-270.
- GROSS Maurice (1996c), Les verbes supports d'adjectifs et le passif. *Langages* 121, Paris, Larousse, s. 8-18.
- GROSS Maurice (1998), La fonction sémantique des verbes supports. *Travaux de linguistique* 37, s. 25-46.
- HAMPLOVÁ Sylva (2004), *Mluvnice italštiny*. Praha, Leda.
- HARRIS Zellig Sabbetai (1970), Elementary transformations. In: Harris Z.S., *Papers in Structural and Transformational Linguistics*, Dordrecht: Riedel, s. 482-532.
- HERINGER, Hans-Jürgen (1968), *Die Opposition von „kommen“ und „bringen“ als Funktionsverben. Untersuchungen zur grammatischen Wertigkeit und Aktionsart*. Düsseldorf, Schwann.
- CHOMSKY Noam (1970), Remarks on Nominalization. In: Jacobs R., Rosenbaum P. (eds.), *Readings in English Transformational Grammar*. Waltham (Mass.), Ginn and co., s. 184-221.

- IBRAHIM, Amr Helmy (2000), Une classification des verbes en six classes asymétriques hiérarchisées. In: Cordier F. et al. (ed.), *Syntaxe et sémantique 2, Sémantique du lexique verbal*. Caen, Presses universitaires de Caen, s. 81-98.
- IBRAHIM Amr H. (2007), Introduction. In: Harris Zellig S., *La langue et l'information*, Paris, Cellule de recherche en linguistique.
- JEDLIČKA Alois (1969), Univerbizace a multiverbizace v pojmenovacích strukturách. *Slavica Pragensia XI*, Praha, AUC Philologica 4-5, s. 93-101.
- JELÍNEK Milan (1967), Jména dějová. In: Dokulil Miloš, Kuchař Jaroslav, Daneš František, *Tvoření slov v češtině 2, Odvozování podstatných jmen*. Praha, Academia, s. 562-653.
- JELÍNEK Milan (2002), Verbonominální spojení v českých obrozenských textech. In: *Sborník prací Filozoficko-přírodovědecké fakulty v Opavě, D2*, Opava, s. 72-89.
- JELÍNEK Milan (2003), O verbonominálních spojeních ve spisovné češtině. In: *Přednášky a besedy z 36. běhu Letní školy slovanských studií*. Brno, MU, s. 37-51.
- JELÍNEK Milan (2007), Verbonominální synonyma ke slovesům. In: *Přednášky a besedy z 40. běhu Letní školy slovanských studií*. Brno, MU, s. 40-49.
- JEŽEK, Elisabetta (2004), Types et degrés de verbes supports en italien. *Linguisticae Investigationes*, vol. 27, no. 2. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, s. 185-201.
- JEŽEK, Elisabetta (2005), *Lessico. Classi di parole, strutture, combinazioni*. Bologna, Mulino.
- JEŽEK, Elisabetta (2008), Polysemy of Italian Event Nominals. In R. Mir-Samii (éd.) *Nominalisations. Special issue of Faits des Langues*, 30, s. 251-264. Citováno podle: <<http://lettere.unipv.it/diplinguistica/docenti.php?&id=135>>, [online], 2009.
- KARLÍK Petr (1996), Základní funkce deagentizace a dekauzativizace. *SPFFBU*, Brno, MU, vol. 45, no. A 44, s. 97-103.
- KARLÍK, P., NÜBLER, N. (1998), Poznámky k nominalizaci v češtině. *Slovo a slovesnost* 59, s. 105–112.
- KARLÍK Petr et al. (2002a), *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny.
- KARLÍK Petr (2002b), Valence substantiv v modifikované valenční teorii. In: Hladká, Z. – Karlík, P. (eds.): *Čeština – univerzália a specifika 2*. Brno, MU, s. 181–192.
- KARLÍK Petr et al. (2003), *Příruční mluvnice češtiny*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny.
- KARLÍK Petr (2004), Mají dějová substantiva slovesný rod? In: Hladká Zdeňka, Karlík Petr, *Čeština - univerzália a specifika, 5*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, s. 33-46.
- KOLÁŘOVÁ Veronika (2005), *Valence deverbativních substantiv v češtině*. Ústav formální a aplikované lingvistiky MFF UK, Praha, dizertační práce.
- KOLÁŘOVÁ Veronika (2010, v tisku), *Valence deverbativních substantiv v češtině*. Praha, Karolinum.
- KOŘENSKÝ Jan (2002), Slovník + gramatika, nebo gramatika + slovník? In: Hladká Zdeňka, Karlík Petr, *Čeština - univerzália a specifika, 4*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 71-75.
- KRALČÁK Lubomír (2005), *Analytické verbo-nominálne spojenia v slovenčině. Synchronno-diachrónný pohľad*. Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa.

- LA FAUCI Nunzio (1979), *Costruzioni con verbo operatore in testi italiani antichi. Esplorazioni sintattiche*. Pisa, Giardini.
- LA FAUCI Nunzio (1980), Aspects du mouvement WH, verbes supports, double analyse, complétives au subjonctif en italien: pour une description compacte. *Linguisticae Investigationes*, 4:2, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, s. 293-341.
- LA FAUCI Nunzio (1984), Le seuil sémantique. Verbes à complétive et constructions à verbe support. In: A. Guillet et N. La Fauci (eds.), *Lexique-grammaire des langues romanes*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, s. 199-222.
- LA FAUCI Nunzio, MIRTO Ignazio (1985), Sulla complementarità di fare causativo e fare supporto. *Linguistica e Letteratura*, 10, 1/2, s. 27-45.
- LA FAUCI Nunzio, MIRTO Ignazio (2003), *FARE. Elementi di sintassi*. Pisa, Edizioni ETS.
- LABELLE Jacques (1974), *Etude des constructions avec opérateur AVOIR (nominalisations et extensions)*. Thèse de doctorat, Paris, Université Paris VIII – LADL.
- LAMIROY, Béatrice (1998), Le lexique grammaire, essai de synthèse. *Travaux de linguistique* 37, Duculot, Bruxelles, s. 7-23.
- LANGACKER, Ronald W. (1987), Nouns and Verbs. *Language* 63, s. 53-93.
- LECLÈRE Christian (1998), Travaux récents en lexique-grammaire. *Travaux de linguistique* 37, Duculot, Bruxelles, s. 155-186.
- LEES Robert B. (1960), *The Grammar of English Nominalizations*. The Hague, Mouton.
- MACHÁČKOVÁ Eva (1979), *Analytická spojení typu sloveso + abstraktní substantivum (analytické vyjadřování predikátů)*, Praha, Ústav pro jazyk český ČSAV, Kandidátská práce.
- MACHÁČKOVÁ Eva (1983), Analytické predikáty. *Jazykovědné aktuality*, 20, Praha, s. 122-176.
- MACHÁČKOVÁ Eva (1994), Constructions with verbs and abstract nouns in Czech (analytical predicates). In: Čmejrková S., Štícha F. (eds.), *The syntax of sentence and text*, Praha, 1994, s. 365-374.
- MARINI Emanuela (2003), Tipologia delle costruzioni a verbo supporto ad articolo zero in italiano antico e moderno. In: MARASCHIO N., POGGI SALANI T. (a cura di), *Italia linguistica anno mille. Italia linguistica anno duemila*. Roma, Bulzoni.
- MATHESIUŠ Vilém (1966), *Řeč a sloh*. Praha, Československý spisovatel.
– První vydání: MATHESIUŠ V. (1942), *Řeč a sloh*, In: *Čtení o jazyce a poezii*. Praha, Družstevní práce, s. 1-100.
- MATHESIUŠ, Vilém (1982), O potenciálnosti jevů jazykových. In: MATHESIUŠ V., *Jazyk, kultura a slovesnost*. Praha, Odeon, s. 9-28.
– První vydání: MATHESIUŠ, Vilém (1911), O potenciálnosti jevů jazykových. *Věstník Královské české společnosti nauk*, 1911-12, třída filozoficko-historicko-jazykozpytná, č. 2, únor 1911, s. 1-24.
- MAZZARIELLO Francesca (2007), *I nomi eventivi*. Tesi di dottorato di ricerca, Pavia, Università degli studi di Pavia.
- MEUNIER Anne (1981), *Nominalisation d'adjectifs par verbes supports*. Thèse de 3e cycle. Paris, L.A.D.L., Université Paris VII.
- MIRTO, Ignazio (2010, v tisku). Alternanze argomentali: Oggetti Interni e Reaction Objects come nomi predicativi di costrutti a verbo supporto. In: Pier Marco Bertinetto et al. (a

- cura di), *Atti del XLII Congresso Internazionale di Studi della Società di Linguistica Italiana*. Roma, Bulzoni.
- NÉGRONI-PEYRE Dominique (1978), Nominalisation par "être en" et réflexivisation (admiration, opposition, révolte et rage). *Linguisticae Investigationes*, Vol. II, No. 1, Amsterdam, John Benjamins, s. 127-164.
- NICOLAS David (2002), La catégorisation des noms communs: massifs et comptables. In.: Cordier Françoise, François Jacques, *Catégorisation et langage*. Paris, Lavoisier, s. 29-52.
- PISANO Anna Maria (1987), *Nominalizzazioni con verbo supporto fare*. Salerno, ILUS.
- PISÁRČIKOVÁ Mária (1977), Synonymické vzťahy pri ustálených spojeniach typu „dať súhlas“. *Slovenská reč*, 42, s. 144-153.
- POLENZ Peter von (1963), *Funktionsverben im heutigen Deutsch: Sprache in der rationalisierten Welt*. Düsseldorf, Schwann.
- RADIMSKÝ, Jan (2006), *Les composés italiens actuels*. Paris, Cellule de recherche en linguistique.
- RADIMSKÝ Jan (2007), Projet et construction d'un corpus des textes européens (CORTE). *Études romanes de Brno, Sborník prací FF MU, L 28*, Brno, 2007, s. 207-216.
- RADIMSKÝ, Jan (2009a), Tempo, aspetto e diatesi nel predicato nominale. *Études romanes de Brno*, 30, 1, Brno, Masarykova univerzita, s. 15-26.
- RADIMSKÝ, Jan (2009b), A propos des noms concrets et prédicatifs. *Arena romanistica*, 4, Bergen, University of Bergen, s. 274-288.
- RADIMSKÝ, Jan (2009c), À propos des paramètres de la prédication nominale à support en tchèque. *Linguisticae investigationes*, 2/32, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, s. 212-225.
- RADIMSKÝ, Jan (2009d), A propos de la voix dans la prédication nominale en italien. In: Ibrahim A.H. (éd.), *Prédicats, prédication et structures prédictives*. Paris, Cellule de recherche en linguistique, s. 162-169.
- RENZI Lorenzo et al. (a cura di, 2001, 1988¹), *Grande grammatica italiana di consultazione*. Vol. I, Bologna, Mulino.
- ROUDNÝ Miroslav (1967), Jména výsledků děje. In: Dokulil Miloš, Kuchař Jaroslav, Daneš František, *Tvoření slov v češtině 2, Odvozování podstatných jmen*. Praha, Academia, s. 266-280.
- SALVI Giampaolo, VANELLI Laura (2004), *Nuova grammatica italiana*. Bologna, Mulino.
- SAMVELIAN Pollet (1995), *Les nominalisations en français: arguments sémantiques et actants syntaxiques*. Thèse de doctorat, Paris, Université Paris VII.
- SAUSSURE, Ferdinand de (1989), *Kurz obecné lingvistiky*. Praha, Odeon.
- SIMONE, Raffaele (2003), Maşdar, 'ismu al-marrati et la frontière verbe/nom. In: Giròn Alconchel J. L. (ed.), *Estudios ofrecidos al Professor José Jesús De Bustos Tovar*. Vol I., Madrid, Editorial Complutense, Facultad de Filología de la U.C.M – Instituto de Estudios Almerienses, s. 901– 918.
- STEHLÍKOVÁ Lucie (2010), *Morfosyntaktické vlastnosti deverbálních jmen na -ní/-tí*. Dizertační práce, Brno, FF MU.
- SVÁŠEK Martin (2003), *Prédicats nominaux en tchèque*. Mémoire de DEA, Paris, Université Paris XIII.

- SVOZILOVÁ Naďa, PROUZOVÁ Hana, JIRSOVÁ Anna (1997), *Slovesa pro praxi. Valenční slovník nejčastějších českých sloves*. Praha, Academia.
- SYN2000, *Český národní korpus - SYN2000*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2000. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.
- SYN2005, *Český národní korpus - SYN2005*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2005. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.
- SYN2006PUB, *Český národní korpus - SYN2006PUB*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2006. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.
- ŠABRŠULA Jan (1962), *Nominálně verbální konstrukce a povaha děje ve francouzštině*. Praha, AUC Philologica – Monographia.
- ŠLOSAR Dušan (2003), Slovo tvorba. In: KARLÍK Petr et al. (2003), *Příruční mluvnice češtiny*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, s. 109-226.
- ŠMILAUER Vladimír (1969), *Novočeská skladba*. Praha, SPN.
- ŠTICHAUER Pavel (2007), *Tvoření slov v současné italštině*. Praha, Karolinum.
- TATEVOSOV Sergej (2002), The parameter of actionality. *Linguistic Typology* 6 (2002), s. 317-401.
- TOGNINI-BONELLI Elena (2001), *Corpus linguistics at work*. Amsterdam, John Benjamins.
- UNGERMANOVÁ Marta (2000), *Analyse des verbes de déplacement en tchèque*. Mémoire de DEA, Université Paris VII.
- UNGERMANOVÁ Marta (2001), Préfixation des verbes de déplacement tchèques. *Linguisticae Investigationes*, Vol. 24, No. 2, 2002, s. 289-319.
- UNGERMANOVÁ Marta (2004), Locative complements of verbs of movement in Czech: Some typical structures and their interpretation. *Belgian journal of linguistics*, Vol. 18, No. 1, Amsterdam, John Benjamins, s. 87-113.
- VESELOVSKÁ Ludmila (2001), K analýze českých deverbálních substantiv. In: Hladká Z., Karlík P. (eds.): *Čeština – univerzálie a specifika* 3. Brno, Masarykova univerzita, s. 11–27.
- VETULANI, Grażyna (2000), *Rzeczowniki predykatywne języka polskiego*. Poznań, Wydawnictwo naukowe UAM.
- VIETRI Simonetta (2004), *Lessico-grammatica dell'italiano*. Torino, Utet.
- VIVÈS Robert (1983), *Avoir, prendre, perdre: constructions à verbe support et extensions aspectuelles*. Thèse de 3e cycle. Paris, L.A.D.L., Université Paris VII.
- VLKOVÁ Věra (1978), K problematice tzv. multiverbizačních spojení, zvláště v odborném stylu. *Slovo a slovesnost*, 39-2, s. 107-115.
- VLKOVÁ Věra (1990), Příspěvek k analýze multiverbálních spojení typu „provádět rekonstrukci“. *Slovo a slovesnost*, 1/51, s. 1-15.
- ZUCCHI, Alessandro (1993), *The language of propositions and events: issues in the syntax and the semantics of nominalization*. Dordrecht, Kluwer Academic Publishers.

Résumé (français)

Prédicat verbonominal à verbe support

Les prédicats analytiques du type *provést analyžu, mít strach, dát radu, vynést rozsudek* (dont les équivalents français sont : *faire une analyse, avoir peur, donner un conseil, rendre un jugement*) représentent un phénomène peu décrit en linguistique tchèque. En effet, ils ne sont pas clairement délimités par rapport à d'autres constructions verbonominales et ils n'ont pas une dénomination terminologique traditionnelle. Il en est tout autrement dans la tradition linguistique anglaise, allemande ou française, où une riche description linguistique de ce phénomène existe.

Le présent volume s'appuie dans sa méthodologie sur les travaux du *lexique-grammaire* qui, depuis les trente dernières années, a donné naissance à une description complexe des *prédicats nominaux à verbe support* aussi bien en français que dans d'autres langues européennes ou exotiques. En effet, les applications de ce modèle aux langues slaves sont rares jusqu'à présent. Toutefois, notre recherche ne vise pas uniquement à combler cette lacune, en appliquant le modèle lexicogrammatical sur le matériel linguistique tchèque de manière mécanique. Nous voulions également mettre à l'épreuve la méthode du lexique-grammaire elle-même, afin de savoir si l'application sur le tchèque était possible et, le cas échéant, de proposer des modifications du cadre d'origine qui pourraient être utiles même pour la description des langues romanes.

Le premier chapitre présente une introduction méthodologique à l'analyse des prédicats verbonominaux à support (PVS). Il propose d'abord une synthèse critique du modèle du prédicat nominal à support proposé notamment par Maurice Gross et ses collaborateurs (*lexique-grammaire*) et par Gaston Gross (*classes d'objets*). Par la suite, nous dressons également un état des lieux critique concernant le même objet d'étude dans la linguistique tchèque et italienne. En linguistique tchèque, c'est notamment le travail de Eva Macháčková (1979), issu du cadre méthodologique de la *Syntaxe de valence à deux niveaux* (František Daneš), qui montre une compatibilité remarquable avec le cadre lexicogrammatical. En linguistique italienne, nous nous sommes inspirés notamment du modèle relationnel de Nunzio La Fauci et Ignazio Mirto, et de l'application du modèle des *classes d'objets* à l'italien par Sibilla Cantarini.

Nous avons repris du cadre de Maurice Gross notamment deux tests formels qui permettent de définir les prédicats à verbe support, à savoir *le test d'effacement* et le test de la *coréférence des sujets*. Nous avons également montré que ces deux tests sont étroitement liés à la manière théorique dont le lexique-grammaire définit un prédicat nominal à verbe support. De même, nous avons renoué avec le modèle des constructions *causatives* et *converses* proposé par Gaston Gross (1989) et, de manière générale, à certains paramètres qui servent à décrire la variabilité des verbes supports dans l'approche du lexique-grammaire.

Par rapport au modèle original de Maurice Gross, la conception du *prédicat verbonominal à verbe support* utilisée dans la présente recherche présente trois différences majeures : (1) la recherche procède à partir du nom prédictif vers le verbe support ; (2) la recherche s'appuie sur les données authentiques tirées d'un corpus de

langue représentatif ; (3) la construction à support est considérée comme un prédicat analytique (tandis que le lexique-grammaire confère le statut du prédicat au seul nom prédicatif). Résumons brièvement les raisons qui nous ont conduites à faire ces choix.

A notre sens, il est parfaitement en conformité avec le modèle théorique du lexique-grammaire que la recherche procède à partir du nom prédicatif vers le verbe support, car dans le modèle en question, c'est le nom prédicatif (conçu comme *prédicat*, donc membre sémantiquement régissant) qui procède à la sélection du verbe support. Si dans les recherches relevant du lexique-grammaire, c'est l'approche contraire qui était généralement appliquée, c'était très probablement pour les raisons pratiques, car en français, une petite quantité de verbes servent de support à une quantité importante des noms prédicatifs. Malgré l'étendue considérable des données à grande valeur lexicographique qui avaient été recensées pour le français par Maurice Gross et son équipe, le principe du fonctionnement des prédicats à verbe support n'a pas été éclairé davantage par rapport au modèle initial. A notre sens, il en est ainsi, car une haute désémantisation du verbe support – constatée par les travaux du lexique-grammaire – implique un haut degré d'arbitraire dans sa sélection. Or, le rôle d'un support désémantisé peut, en synchronie, être rempli par – théoriquement – n'importe quel verbe, ce qui fait que l'ensemble des noms prédicatifs actualisés par un même support devrait être arbitraire. Par conséquent, les études qui prennent comme pivot *un* verbe dans sa fonction support ne devraient pas aboutir aux résultats généralisables. Si la pratique est moins extrême, c'est qu'en réalité, il y a deux tendances contradictoires qui influencent la sélection du verbe support : le support tend à être *arbitraire* (notamment en synchronie), mais il est aussi *motivé* (notamment en diachronie).

Le dépouillement des données linguistiques à partir d'un corpus de langue représentatif (notamment le Corpus national tchèque, base SYN2000) nous a permis dans la présente recherche non seulement de trouver un matériel riche, auquel la compétence active du chercheur ne peut pas avoir un accès direct, mais il a également permis de mettre en évidence certains phénomènes nouveaux aussi bien au niveau qualitatif (contextualisation des constructions à support) que quantitatif (quantification de la collocabilité des noms prédicatifs avec leurs supports). A ce point, il est à souligner que ce type de recherche nécessite de grands corpus de langue représentatifs comportant au minimum des centaines de millions de mots graphiques. L'absence de tels outils dans les années 1970-1980 était probablement la raison principale pour laquelle Maurice Gross, architecte-clé du lexique-grammaire, refusait le recours aux corpus par principe.

Du point de vue terminologique, le lexique-grammaire conçoit le nom prédicatif comme *prédicat*, tandis que le verbe support est considéré comme un simple actualisateur qui ne fait pas partie du prédicat. En même temps, cette théorie affirme que la mise en valeur du nom prédicatif en tant que prédicat n'est possible qu'en compagnie du verbe support ; à défaut de support, le nom prédicatif manque de certaines catégories d'actualisation de base (dont notamment le mode et le temps). Si nous avons choisi le terme de *prédicat verbonominal à support* (PVS), incluant ainsi le verbe support comme partie intégrante du prédicat, il ne s'agit pas d'une différence de

principe par rapport au lexique-grammaire, du moins en ce qui concerne les noms prédicatifs d'évènement. Le bien fondé de notre choix ressort mieux dans le cas des PVS à noms prédicatif de résultat (*udělat portrét – faire un portrait vs. déchirer un portrait*).

L'approche prenant comme point de départ le nom prédicatif a nécessité de faire une analyse du fonctionnement des noms prédicatifs dans le cadre d'un PVS. En voici les résultats principaux :

1) Une étude quantitative des données tirées du Corpus national tchèque nous a permis de dire que les PVS sont formés non seulement par les noms d'évènement (comme il est prévu par le modèle du lexique-grammaire), mais dans une large mesure également par les noms de résultat.²⁷⁶ Nous proposons que le principe de ce type d'actualisation repose sur une combinaison verbonominale spécifique, où le verbe support représente pour le nom de résultat donné son *verbum efficiendi* en conférant au nom prédicatif une interprétation événementielle, au détriment de l'interprétation résultative. Nous proposons que le même phénomène pourrait être observé dans les langues romanes.

2) Nous avons défini les noms prédicatifs formant les PVS comme substantifs qui (a) ont une signification événementielle ou résultative et/ou (b) comportent un champ d'arguments syntaxiques et sémantiques. Il suffit qu'une de ces conditions soit remplie, pour qu'un substantif puisse former une construction à support (PVS).

3) Nous avons montré que même les noms de résultat qui désignent des objets concrets (i.e. tangibles) peuvent former des PVS, selon l'une des deux manières suivantes : (a) par l'actualisation séparée de l'acceptation prédicative et concrète ; (b) par l'actualisation conjointe de l'acceptation prédicative (résultative) et concrète. Dans ce dernier cas, le PVS admet deux analyses syntaxiques (le groupe V+N_{pred.} correspond soit à un PVS, soit à un verbe prédicatif et son argument), à moins que l'une de ces deux analyses ne soit bloquée par le contexte.

4) Nous avons proposé un principe-cadre pour l'analyse du champ d'arguments du nom prédicatif. En effet, le modèle lexicogrammatical suppose implicitement que le champ d'arguments du nom prédicatif ait un double niveau de représentation syntaxique – dont l'un est appelée *sémantique*, bien qu'il soit défini à base de principes strictement syntaxiques. En correspondance avec les principes du lexique-grammaire, nous avons proposé de définir les arguments en position structurelle (argument sujet, arguments objets) et en position non-structurelle (autres arguments), en laissant à part l'argument *causateur* qui ne fait pas partie du champ d'arguments du nom prédicatif. Nous avons étudié en détail la réalisation syntaxique de ces arguments et nous avons résumé de manière plus générale les principes possibles de leurs correspondance avec les rôles sémantiques.

5) La question de comptabilité et du nombre grammatical du nom prédicatif a également été traitée, notamment en liaison avec le mode du procès (aktionsart) du

---

²⁷⁶ En tchèque, l'opposition entre les noms d'évènement et les noms de résultat est en forte corrélation avec l'opposition morphologiquement marquée entre les substantifs verbaux d'une part, et les noms d'évènement purs de l'autre.

PVS. Nous avons proposé l'hypothèse qu'auprès des noms prédicatifs comptables, la catégorie du nombre peut correspondre à une limitation du procès temporelle ou atemporelle ; la limitation temporelle se manifeste en tant qu'itérativité au pluriel. Dans le cas des noms non comptables, le pluriel – s'il est possible – correspond notamment à une modification de l'intensité du procès.

6) Nous n'avons pas trouvé d'obstacles de principe qui empêcheraient certains noms prédicatifs de former les PVS. Le seul obstacle – quoique fréquent – consiste dans le principe d'économie, lorsqu'une autre expression à sens identique existe déjà.

Dans l'analyse des verbes supports, les données tchèques nécessitaient une définition plus rigoureuse et explicite de la *desémantisation* du verbe. Il faut souligner que cette desémantisation ne peut pas être conçue de manière absolue, hors contexte, mais uniquement en liaison avec un nom prédicatif précis : c'est pourquoi par exemple les verbes *dát* et *uštědřit* ont le même degré de desémantisation dans les PVS *dát radu* (*donner un conseil*) et *uštědřit porážku* (*infliger une défaite*), même si hors contexte, le verbe *dát* (*donner*) peut paraître plus desémantisé par rapport à son homologue *uštědřit* (*infliger*).

Pour tester la desémantisation de manière formelle, nous avons proposé un test de substitution contextuel qui sert en même temps comme test des paramètres de variabilité des verbes supports. L'approche partant du nom prédicatif a montré que la variabilité des verbes supports pour un seul nom prédicatif peut être bien plus importante, en quantité et en qualité, par rapport aux descriptions du lexique-grammaire. Le principe de desémantisation du support implique que dans un contexte réel, les différents verbes supports devraient être parfaitement interchangeables sans modifier le sens de l'ensemble. C'est dans les cas où le changement du support entraînait un changement du sens que nous avons cherché les principes de variabilité des verbes supports. Par conséquent, nous avons proposé un modèle de variabilité stratifié sur trois niveaux qui intègre les paramètres connus et ajoute certains autres. Les trois niveaux de base sont : (a) impact du verbe support sur la réalisation syntaxique des arguments du nom prédicatif ; (b) apport sémantique du verbe support ; (c) collocabilité du verbe support.

C'est notamment le premier niveau qui a été étudié plus en détail. En conformité avec l'étude de Gaston Gross (1989), nous avons identifié la configuration des arguments qui correspond à une *construction de base*, *construction converse* et *construction causative*, auxquelles nous avons ajouté la *construction non-nominative*. Dans cette dernière, aucun argument du nom prédicatif n'est réalisé en tant que sujet syntaxique du verbe support (i.e. aucun argument du nom n'est au *nominatif*). Au 2e et 3e niveau de variabilité, l'intérêt était concentré notamment à la *desémantisation scalaire* du verbe support, c'est à dire aux cas où le noyau sémantique du prédicat est distribué entre la partie nominale et la partie verbale du PVS.

Les dépouillements du Corpus national tchèque nous ont permis de décrire de manière générale la distribution des verbes supports tchèques au premier niveau de la variabilité. Nous avons décrit les verbes centraux qui apparaissent dans les PVS du type causatif et non-nominatif et nous avons constaté que dans les constructions de

base, ce sont les verbes relevant de la formule phrastique de transmission (équivalents à *donner*, *recevoir* et leurs synonymes) et le verbe *mít* (*avoir*) qui sont les plus fréquents. Les verbes supports *génériques* ou *d'occurrence* (*provést*, *provádět*) ont également été identifiés. Il s'est avéré dans tous les types de structures que la sélection du verbe support, au niveau synchronique, est très arbitraire et qu'elle ne peut donc pas être formalisée.

Dans le chapitre consacré à l'analyse du PVS dans son ensemble nous avons constaté que le PVS montre des propriétés syntaxiques régulières et prédictibles qui le différencient des autres syntagmes verbonominaux à caractère non figé. Par principe, l'arbitraire d'un PVS consiste uniquement dans la sélection du verbe support ; mais en connaissant le statut « support » du verbe dans une construction verbonominale, il est possible de prévoir toute une série de propriétés syntaxiques.

La fonction spécifique des PVS dans le système linguistique découle de deux propriétés : (a) par rapport aux prédicats verbaux, les PVS permettent d'exprimer des distinctions plus fines au niveau de l'aspect et du mode de procès (aktionsart). Dans les langues romanes, cette propriété permet de compenser entre autres l'absence de l'opposition aspectuelle dans le système verbal ; (b) les PVS exploitent le haut potentiel terminologique des noms prédicatifs dans les textes spécialisés et ils permettent de mieux manipuler ou omettre les arguments des prédicats.

La présente recherche a permis de montrer que les PVS tchèques peuvent être décrits par les mêmes méthodes que les PVS dans les langues romanes, car ils fonctionnent sur la base de principes analogues. Les différences principales consistent dans la distribution et la variabilité des verbes supports – si les langues romanes comportent une petite quantité de supports à collocabilité extrêmement importante, le tchèque fait défaut d'un « noyau de supports » comparable.

Comme la présente recherche est basée sur une série de dépouillements qualitatifs et quantitatifs faits par une seule personne, les conclusions théoriques concernant les modifications du modèle lexicogrammatical du PVS nécessiteront une vérification quantitative ultérieure non seulement pour le tchèque, mais aussi pour les langues romanes.